



1112 Budapest,  
Budaörsi út 45.  
Internet:  
[www.tarki.hu](http://www.tarki.hu)

## TÁRKI MONITOR JELENTÉSEK

---

# TÍZ ÉV

(Szerkesztette: Szivós Péter–Tóth István György)

Budapest, 2001. december

# TÁRKI HÁZTARTÁS MONITOR

A TÁRKI rendszeres éves háztartásvizsgálata

Vezető kutatók: Kolosi Tamás  
Róbert Péter  
Sik Endre  
Szivós Péter  
Tóth István György

Kutatásvezető : Szivós Péter

Munkatársak: Merkl Ildikó (adatszolgáltató)  
Janky Béla (tudományos munkatárs)  
Nagy Ildikó (olvasószerkesztő)  
Pallagi Ilona (műszaki szerkesztő)  
Sági Matild (tudományos munkatárs)  
Tarjányi József (adatfelvételi igazgató)

---

TÁRKI  
1112 Budapest, Budaörsi út 45.  
Tel.: 309-7676  
Fax: 309-7666  
E-mail: [tarki@tarki.hu](mailto:tarki@tarki.hu)  
Internet: <http://www.tarki.hu>

## Tartalomjegyzék

<b>1. JÖVEDELEMELOSZLÁS A KILENCVENES ÉVEKBEN (TÓTH ISTVÁN GYÖRGY) .....</b>	<b>9</b>
1.1. BEVEZETÉS .....	9
1.2. JÖVEDELMI EGYENLŐTLENSÉGEK TÖRTÉNETI ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON.....	9
1.3. GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS ÉS JÖVEDELEMELOSZLÁS.....	13
1.4. MUNKAERŐ-PIACI ÁTMENET ÉS JÖVEDELEMELOSZLÁS .....	14
1.5. AZ ÁLLAMI PÉNZBENI ÚJRAELOSZTÁS PROGRAMJAI ÉS A JÖVEDELEMELOSZLÁS .....	16
1.6. AZ EGYES TÁRSADALMI CSOPORTOK ELHELYEZKEDÉSE A JÖVEDELEMELOSZLÁSBAN: REGRESSZIÓS ELEMZÉSEK.....	17
IRODALOM .....	21
<b>2. A SZEGÉNYSÉG MÉRTÉKE ÉS A GYERMEKES CSALÁDOK JÖVEDELMI HELYZETE (GÁBOS ANDRÁS–SZIVÓS PÉTER).....</b>	<b>31</b>
BEVEZETÉS .....	31
2.1. A JÖVEDELMI SZEGÉNYSÉG .....	32
2.1.1. <i>Az időbeli trend</i> .....	32
2.1.2. <i>A szegénység előfordulása</i> .....	33
2.2. A GYERMEKEK ÉS A GYERMEKES CSALÁDOK SZEGÉNYSÉGE ÉS HELYÜK A JÖVEDELEMEGYENLŐTLENSÉGI SZERKEZETBEN .....	34
2.2.1. <i>A gyermekes családok abszolút és relatív jövedelemszintje</i> .....	34
2.2.2. <i>A szegénység kockázata és a szegénység meghatározói</i> .....	37
2.3. A CSALÁDTÁMOGATÁSOK HELYE A GYERMEKES CSALÁDOK JÖVEDELMEI KÖZÖTT .....	40
2.3.1. <i>A családtámogatások szerepe a háztartások jövedelemszerkezetében</i> .....	41
2.3.2. <i>A családtámogatásokban részesülő háztartások profilja és a megoszlások szerkezete</i> .....	43
2.4. ÖSSZEGZÉS.....	46
IRODALOM .....	48
<b>3. AZ IDŐSEK JÖVEDELMI ÉS VAGYONI HELYZETE (MEDGYESI MÁRTON) .....</b>	<b>64</b>
3.1. BEVEZETÉS .....	64
3.2. AZ IDŐSKORÚAK JÖVEDELMEI .....	65
3.2.1. <i>Jövedelmek eloszlásának egyenlőtlensége</i> .....	65
3.2.2. <i>Jövedelemszerkezet</i> .....	66
3.2.3. <i>Jövedelmek egyenlőtlensége az idős háztartások között – egyenlőtlen ségi indexek felbontása</i> .....	67
3.2.4. <i>Szegénység</i> .....	69
3.2.5. <i>Idősek helye a jövedelemeloszlásban</i> .....	70
3.3. AZ IDŐSEK VAGYONI HELYZETE: LAKÁSVAGYON ÉS TARTÓS FOGYASZTÁSI CIKKEK.....	71
3.3.1. <i>Az idősek lakásvagyon</i> .....	71
3.3.2. <i>Az időskorúak tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottsága</i> .....	72
3.4. ÖSSZEFOGLALÁS .....	73
IRODALOM .....	74
<b>4. A HÁZTARTÁSOK MEGTAKARÍTÁSAI (GÁBOS ANDRÁS–SZIVÓS PÉTER).....</b>	<b>84</b>
4.1. BEVEZETÉS .....	84
4.2. A HÁZTARTÁSOK MEGTAKARÍTÁSI POZÍCIÓI, A MEGTAKARÍTÓI PROFIL .....	85
4.2.1. <i>Megtakarítás, adósság, megtakarítói pozíció</i> .....	85
4.2.2. <i>A megtakarítói profil</i> .....	88
4.3. MEGTAKARÍTÓI CÉLOK.....	91
4.4. MEGTAKARÍTÁSI FORMÁK.....	91
4.5. A MEGTAKARÍTÓI VISELKEDÉS VIZSGÁLATA REGRESSZIÓS MODELL SEGÍTSÉGÉVEL .....	94
4.6. ÖSSZEGZÉS.....	95
IRODALOM .....	96

<b>5. A LAKÁSHELYZETRŐL (BIRO LAJOS–KARAJÁNNISZ MANOLISZ)</b> .....	<b>114</b>
5.1. A HAZAI LAKÁSÁLLOMÁNY .....	114
5.1.1. <i>Komplex lakásminőség-mutató</i> .....	115
5.2.2. <i>A lakások értéke</i> .....	115
5.2.1. <i>Fajlagos lakásérték</i> .....	115
5.2.2. <i>A lakások összértéke</i> .....	116
5.3. POTENCIÁLIS LAKÁSHELYZET-VÁLTOZTATÓK .....	117
<b>6. INFO-KOMMUNIKÁCIÓS TÁRSADALOM: HOZZÁFÉRÉSI ÉS HASZNÁLATI INDEXEK (POLONYI GÁBOR)</b> .....	<b>124</b>
6.1. BEVEZETÉS .....	124
6.2. AZ INFO-KOMMUNIKÁCIÓS HOZZÁFÉRÉSI/BEHUZALOZOTTSÁGI INDEX .....	124
6.2.1. <i>Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index összetevői</i> .....	125
6.2.2. <i>Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index összetevőinek alapstatisztikája</i> .....	125
6.2.3. <i>Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index összetevőinek egymáshoz való viszonya, kapcsolódása</i> .....	126
6.2.4. <i>Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index képzése</i> .....	127
6.2.5. <i>Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index társadalmi meghatározottsága</i> .....	129
6.3. AZ INFO-KOMMUNIKÁCIÓS HASZNÁLATI INDEX .....	130
6.3.1. <i>Az info-kommunikációs használati index összetevői</i> .....	130
6.3.2. <i>Az info-kommunikációs használati index összetevőinek alapstatisztikája</i> .....	131
6.3.3. <i>Az info-kommunikációs használati index összetevőinek egymáshoz való viszonya</i> .....	131
6.3.4. <i>Az info-kommunikációs használati index képzése</i> .....	132
6.3.5. <i>Az info-kommunikációs használati index társadalmi meghatározottsága</i> .....	133
<b>7. ELÉGEDETTSÉG, JÖVEDELMI FESZÜLTÉG (SÁGI MATILD)</b> .....	<b>148</b>
7.1. ELÉGEDETTSÉG .....	148
7.2. A LAKOSSÁG SZEMÉLYES JÖVEDELMI PERSPEKTÍVÁI .....	150
7.3. ÉSZLELT RELATÍV JÖVEDELMI HELYZET .....	152
7.4. JÖVEDELMI FESZÜLTÉG ÉS ELÉGEDETTSÉG .....	153
<b>F.1. AZ ADATÁLLOMÁNY SÚLYAINAK LÉTREHOZÁSA (SÁGI MATILD)</b> .....	<b>165</b>
„ALAP-SÚLYOZÁS” .....	165
KORREKCIÓK .....	166
<b>F.2. JÖVEDELEMADATOK SZÁMÍTÁSA ÉS IMPUTÁLÁSA (JANKY BÉLA)</b> .....	<b>167</b>
BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK .....	167
A SZÁMÍTÁSOK LÉPÉSEI ÉS A KAPCSOLÓDÓ PARANCSSOROKAT TARTALMAZÓ ADATÁLLOMÁNYOK .....	167
A NYERS INPUT-ADATOK ELLENŐRZÉSE ÉS JAVÍTÁSA .....	168
AZ EGYÉNI RÉSZJÖVEDELMEK ÖSSZEADÁSA .....	168
EGYÉNI SZINTŰ ALAPIMPUTÁLÁS .....	168
EGYÉNI SZINTŰ SPECIÁLIS IMPUTÁLÁS .....	168
VÉGSŐ EGYÉNI ADATOK, VALAMINT A HÁZTARTÁS-SZINTŰ ADATOK LÉTREHOZÁSA .....	168

## Előszó és zárszó

Tíz évvel ezelőtt határoztuk el Andorka Rudolffal, hogy újtárá indítjuk a Magyar Háztartás Panel (MHP) vizsgálatot. A lakossági jövedelmek panelszerű vizsgálata az Amerikai Egyesült Államokból, az ann arbori egyetem kutatóitól indult újtárá a hatvanas években. A kutatók ugyanis azt tapasztalták, hogy a legkülönbözőbb mérési módszereket használva és a különböző kormányzati politikák időszakában is évről-évre nagyjából ugyanakkora maradt a szegények aránya Amerikában. Felvetődött azonban a kérdés: a szegénységi ráták stabilitása azt jelenti-e, hogy ugyanazok a családok a szegények évről-évre? Erre csak úgy lehetett választ keresni, ha kiválasztottak egy mintát, és a kutatók minden évben ugyanazokat a családokat keresték fel. Nem térnénk itt ki ezen panelkutatások módszertani nehézségeire. Csupán arra utalunk, hogy a több évtizedes kutatási tapasztalat azt mutatja, a szegényeknek durván a fele él tartós szegénységben, míg a másik fele évről-évre cserélődik, egy demográfiai vagy munkaerő-piaci esemény (egy családtag betegsége, halála, egy gyermek születése, időleges munkanélküliség stb.) az alsó középréteghez tartozókat belöki a szegények közé, jelentős részük azonban egy-két év alatt kiverekszi magát onnan.

A nyolcvanas évek második felében Európában is egyre népszerűbbé vált a panelkutatás. A különböző országokban sorra indultak a panelkutatások, majd PACO néven egy európai nemzetközi összehasonlító kutatás is indult. Mi ebbe a folyamatba szeretünk volna bekapcsolódni a Magyar Háztartás Panellel. A kutatásokat a TÁRKI és a Közgazdasági Egyetem végezte (két évre a KSH is bekapcsolódott), és a két kutatásvezető mellett Tóth István György és Sík Endre irányította a vizsgálatokat. 2000 háztartást választottunk ki, és a háztartásfő mellett részletesen kérdeztük a háztartás minden 16 évnél idősebb tagját is. A kutatásból igen sok elemzés, hazai és nemzetközi publikáció született. Viszonylag hamar kiderült azonban az is, hogy az eredeti cél – a jövedelmi és munkaerő-piaci folyamatok panelszerű követése – mellett az MHP az egyetlen olyan kutatás, amelyik viszonylag megbízható keresztmetszeti képet ad a hazai jövedelmi viszonyokról, a háztartások anyagi életkörülményeiről, a szegénység alakulásáról. Ezért, amikor a hatodik hullám után a minta fáradását tapasztaltuk, és nem tudtunk forrásokat szerezni a panelminta valóban igen költséges frissítéséhez, elhatároztuk, hogy feladva a paneljellegét, évenként változó, de hasonló nagyságú mintán, Magyar Háztartás Monitor néven Tóth István György és Szívós Péter vezetésével folytatjuk tovább a kutatást.

Egy a piacról élő magán társadalomtudományi és közvélemény-kutató intézetnek rengeteg nehézséget okozott egy lényegében alapkutatás jellegű, és igen költséges vizsgálat finanszírozása. Az állami mecenatúra bizonytalan forrásai mellett ezt csak úgy tudtuk megvalósítani, hogy a kérdőív mind nagyobb részében piaci megrendelőink kutatási igényét szolgáló kérdéseket tettünk fel, és még így is néhány évben a TÁRKI egyéb bevételeiből kellett ezt a kutatást legalább részben finanszírozni. Egyre kevesebb lehetőségünk volt módszertani fejlesztésekre, a piackutatási és közvélemény-kutatási standardeket meghaladó, de egy ilyen kutatásnál szükséges kérdezői, ellenőrzési, imputálási technikák alkalmazására. Elhatároztuk ezért, hogy amennyiben nem tudjuk a kutatás megfelelő és feltétlen szükséges anyagi háttérét biztosítani, akkor a 2001. évi vizsgálattal befejezzük a kutatássorozatot.

Ez a mostani kötet e tíz éves kutatási folyamatnak a legfontosabb eredményeit foglalja össze. Ez a tíz év lényegében a rendszerváltást követő első évtizedet jelenti. Ugyanakkor elemzéseink megmutatják, hogy a háztartások jövedelmi helyzetében, anyagi életkörülményeiben bekövetkezett változások egy jelentős része korábbi időszakokra is visszanyúlik. A jövedelmi egyenlőtlenségek lassú növekedése például már a nyolcvanas évek közepétől megindult, és a rendszerváltással csak felerősödött. A jövedelmi egyenlőtlenségek növekedésében ugyanis a rendszerváltás –, valamint a mesterségesen leszorított és felülről korlátozott jövedelemszerzési lehetőségek felszabadításával) és a gazdasági válság egyaránt szerepet játszott.

A jövedelmi egyenlőtlenségek mérésére használt igen sokféle mérőszám egyaránt azt mutatja, hogy az egyenlőtlenségeknek a nyolcvanas évek közepétől a kilencvenes évek közepéig tartó, mintegy 10–12 éves folyamatában két kiugró periódus volt. A nagyobbik ugrás a rendszerváltás időszakában, a nyolcvanas és a kilencvenes évek fordulóján zajlott le, a kisebbik pedig – jórészt a Bokros-csomag hatására – 1995–96-ban. Érzékeltessük ezt egyetlen mérőszámmal. A legfelső tíz százalék családi egy főre jutó jövedelme a nyolcvanas évek első felében négy–négy és félszer haladta meg a legalsó tíz százalék jövedelmét. Ez a mutató a nyolcvanas évek végére elérte az ötszöröst, majd egy-két év alatt mintegy hat és félszeresre nőtt. Rövid stagnálás és enyhe emelkedés után 1995–96-ban felugrott a hét és félszeresre, és azóta lényegében ezen a szinten állapodott meg.

A lakosság túlnyomó többsége természetesen drámai változásként élte meg az egyenlőtlenségeknek ezt a növekedését, illetve azt, hogy a felső tíz százalékon belül egy vagyonos és tőkés réteg kialakulásával még erőteljesebb az egyenlőtlenségek növekedése. A kutató ugyanakkor tudja, hogy a magyarországi jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése elválaszthatatlanul hozzátartozott a rendszerváltáshoz, és az egyenlőtlenségek szintje lényegében az európai átlagnak felel meg. Nálunk nagyobbak az egyenlőtlenségek, mint az erős szociális állammal rendelkező fejlett országokban (skandináv országok, Németország, Ausztria), hasonlóak, mint Franciaországban, Olaszországban, Angliában, és még mindig kisebbek, mint a gazdasági fejlettségben hozzánk legközelebb levő európai fél-periférián, Portugáliában, Görögországban. Ugyanakkor joggal feltételezhető, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek nagyságrendje néhány éve stabilizálódni látszik, és feltehetőleg az uniós csatlakozás sem fog változtatni ezen.

A jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése ugyanakkor a jövedelemszerkezet korszerűsödésével is együttjárt. A kereseti arányok már a kilencvenes évek első felében közeledtek a többi piacgazdaságban megfigyelthez, nőtt a képzettségnek és a beosztásnak a keresetekre gyakorolt hatása. Jelentősen nőtt a jövedelmek társadalmi-demográfiai mutatókkal és a társadalmi egyenlőtlenségek más mutatóival való összefüggése. Míg a nyolcvanas évek elején a szokásos társadalmi és demográfiai mutatók a családi jövedelmek szórásának alig 30 százalékát, addig napjainkra közel felét magyarázzák. Ugyanakkor a családok jövedelmi színvonalát lényegében három tényező határozza meg erősen: a családtagok iskolázottsága, a családon belüli keresők és a gyermekek száma.

Miközben az alsó és a felső decilis közötti jövedelemarány az utóbbi években stabilizálódni látszik, addig a középső jövedelmi kategóriákban a gazdasági növekedés kedvező hatása kezd kibontakozni. A jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése ugyanis a kilencvenes évek első felében egy gazdasági válsággal és így az átlagjövedelmek csökkenésével járt együtt. Ennek hatására a középrétegek jelentős része a szegénységhez közeli állapotra süllyedt. A lakosság felső egyharmada többnyire javította, legalábbis megőrizte jövedelmi pozícióját, a további kétharmadnak azonban romlottak jövedelmi pozíciói, anyagi életkörülményei. Éppen a jelen adatbázis alapján állapítottuk meg a kilencvenes évek vége felé, hogy a lakosság kétharmada szükségleti szinten fogyaszt. A beindult gazdasági növekedés a kilencvenes évek második felében előbb megint csak ennek a felső egyharmadnak a jövedelmi pozícióit javította, és az utóbbi egy-két évben kezdte elérni az átlagos helyzetben levőket.

A szegények aránya – akár az átlagjövedelem, akár a medián jövedelem felénél kevesebbel rendelkezőket tekintjük szegénynek – a kilencvenes évek első felében nőtt, 1995–97 között érte el a maximumot, majd a kilencvenes évek végétől az évtized elejéhez hasonló szinten stabilizálódott. A szegényeknek az átlagos helyzettől való elmaradása hasonló tendenciát mutat. A kilencvenes évek első felében kissé növekedett, az utóbbi években pedig a mozgások a statisztikai hibahatáron belül vannak. Ugyanakkor a szegények belső differenciáltsága, tehát a szegények átlagjövedelmének a szegénységi határtól való elmaradása a kilencvenes évek első felében nagyjából hasonló volt, a kilencvenes évek utolsó harmadától kezdődően pedig valamelyest csökkenni látszik. Mindez együttesen alátámasztja azt a korábbi tézisünket, hogy a rendszerváltás és a vele járó gazdasági válság fő terheit nem a szegények viselték elsősorban, hanem a középrétegek, amelyeknek jelentős része a szegénységhez közeli

állapotba süllyedt – kis részük teljesen elszegényedett, és ezzel a szegények számát növelte –, a szegények belső differenciáltsága nem nőtt, sőt a gazdasági fellendülés beindulásával, ha lassan és kis mértékben is, de csökkent.

Az ezredfordulóra egyre markánsabbá vált, hogy a szegénységi kockázat igen nagy az alacsony iskolai végzettségűeknél, a munkanélkülieknél, a falusiaknál, a cigányoknál és a gyermekes családoknál. A cigányság szegénységi kockázata közismert. Ugyanakkor az iskolázottság, a lakóhely és a gyerekszám kontrollja után ez a kockázat megmarad, de jelentősen lecsökken. Ez azt jelenti, hogy a képzetlen, munkanélküli, falusi, sokgyermekes cigányok a hasonló paraméterekkel jellemezhető nem cigányokhoz képest is hátrányban vannak, de ezeknél a hátrányoknál lényegesen nagyobbak azok, amelyek a fenti társadalmi-demográfiai és nem etnikai sajátosságokból adódnak.

Az anyagi életkörülmények és az iskolázottság között minden modern társadalomban igen erős az összefüggés. Vizsgálataink ugyanakkor azt mutatják, hogy az elmúlt tíz évben a szegénységi kockázat egyre erőteljesebben a még nyolc osztályos általános iskolai végzettséggel sem rendelkezőknél koncentrálódik. A munkanélküliség csökkenése is azzal jár együtt, hogy a szegénység és a tartós munkanélküliség hovatovább azonos fogalmakká válnak. A nyolcvanas évek egyik figyelemre méltó jelensége volt Magyarországon a szegénység városokba költözése. Míg az ötvenes–hatvanas években a falusi szegénység volt meghatározó, a hatvanas–hetvenes évek falusi konszolidációja csökkentette a falusi szegénységet, viszont nőtt a városi szegénység. A kilencvenes években ugyan a városi szegénység látható jelei – koldusok, hajléktalanok – nem csökkentek, mégis a szegénységnek egyes falusi régiókban való koncentrálódása volt megfigyelhető. Ez még akkor is igaz, ha a legutóbbi évben a falusi szegénység növekedésével együtt a budapesti szegénységi arány enyhe növekedését is megfigyeltük.

A kilencvenes évtized egyik legproblematisabb jelensége a gyermekes családok és a gyerekek szegénységének növekedése. Míg 1991–1992-ben a 18 év alattiak 23,5 százaléka tartozott az alsó jövedelmi kvintilisbe (tehát az ekvivalens háztartási jövedelmek szerinti alsó húsz százalékba), addig ez az arány 2000–2001-re 31,2 százalékra nőtt, és az utóbbi évek fokozott gyermektámogatási rendszerei is csak lelassítani tudták, de nem tudták megállítani ezt a folyamatot. Különösen nagy a szegénységi kockázat azokban a családokban, ahol 3 és több gyerek van.

Ezzel ellentétes folyamat zajlott az időskorú népességnél. Míg 1991–92-ben a hatvan évnél idősebbeknek 27, addig napjainkban csak 15,3 százaléka található az alsó jövedelmi kvintilisben. Az időskori szegénység csökkenése különösen az utóbbi 4–5 évben figyelhető meg. Ugyanakkor az utóbbi években az időskorúak aránya csökkent a felső-középső decilisekben és nőtt az átlag alattiakban. Az időskorúaknál tehát csökken ugyan a szegénység, de nő az átlag alatti alsó középosztályi helyzetekben való koncentráció.

A lakosság elégedettsége lényegében követi a növekedési ciklus már korábban jelzett hatását. A kilencvenes évek igen erős elégedetlensége a rendszerváltással összekapcsolódó válságra utalt. 1997–98-tól kezdődően az életkörülmények minden elemében, mind az elégedettségi mutató átlaga, mind az elégedettek aránya, nő. Csakhogy a növekedési ciklus első éveiben az átlagok növekedése elsősorban abból adódott, hogy az elégedettek egyre elégedettebbek lettek, addig az utóbbi években ez a hatás megszűnt, és az átlagok azért emelkedtek, mert az elégedetlenek egyre kevésbé elégedetlenek életük alakulásával, életkörülményeikkel, sőt – ha kis mértékben is – jövedelmükkel.

Összességében tíz éves kutatássorozatunk optimista képpel búcsúzhat. A gazdasági növekedés kedvező hatása mind a lakosság életkörülményeinek, mind a lakosság elégedettségének javulásában kitapintható.

Kolosi Tamás





# 1. Jövedelemeloszlás a kilencvenes években (Tóth István György)

## 1.1. Bevezetés

Ez a fejezet az utóbbi tíz évben végzett jövedelmi vizsgálatok felhasználásával készített jövedelemegyenlőtlenségi mutatók idősorát mutatja be. Az idősorok egy része a kilencvenes évek egyedülálló társadalomtudományi adatfelvételének, a Magyar Háztartás Panelnek az eredményeire épül. Bár az MHP vizsgálat adatfelvételei 1997-ben befejeződtek (ezt követte a TÁRKI Háztartás Monitor vizsgálat 1998 és 2001 között), a Panel adatállományán a vizsgálat befejezése után is folyamatos munka folyt. E munkálat keretében fejeződött be 2000-ben a Panel adatbázisának tisztítása, a korábban két elkülönült (országos és budapesti) mintán folytatott vizsgálat visszamenőleges összevonása, és egységes súlyrendszerrel való ellátása. Az alábbiakban mind az összevonás előtti (A), mind pedig az összevonás utáni (B) adatállományból mutatok be tíz évre vonatkozó idősorokat. Előbb a jövedelemeloszlás hosszabb távú idősorait mutatom be, majd ezt követi az elmúlt tíz év fejleményeinek áttekintése. A következő elemző fejezetek a gazdasági növekedés, a munkaerő-piaci folyamatok és az állami újraelosztás jövedelemeloszlást befolyásoló szerepét vizsgálom. A fejezet végén (regressziós elemzések segítségével) azt nézzük meg, hogy változott-e a vizsgált 10 éves időszakban a különböző társadalmi-gazdasági tényezők relatív szerepe a jövedelemeloszlás formálódásában.

## 1.2. Jövedelmi egyenlőtlenségek történeti alakulása Magyarországon

A jövedelemegyenlőtlenségre vonatkozó hosszú távú idősorok arra hívják fel a figyelmet, hogy Magyarországon az egyenlőtlenségek a rendszerváltás általánosan elfogadott időpontjánál sokkal hamarabb növekedésnek indultak. Valamennyi itt vizsgált jövedelemegyenlőtlenségi mutató 1982-ben érte el a legalacsonyabb értéket. Az egyenlőtlenségek a nyolcvanas évek elején kezdtek el nőni, amikor a gazdasági tevékenységek liberalizációja (több piaci jellegű elem bevezetése a gazdasági rendszer működésébe) jellemezte a gazdaságpolitikát. Nyilvánvaló ugyanakkor az is, hogy az egyenlőtlenségek növekedése felgyorsult a kilencvenes évtized legelején. Ezt követően az egyenlőtlenségek (legalábbis a vizsgált, alapvetően az egy főre jutó jövedelmek alapján számított mutatók) nem nőttek vagy enyhén csökkentek a vizsgált években.<sup>1</sup>

Ha megvizsgáljuk az ekvivalens jövedelmek alapján képzett személyi decilisek részesedését az összes jövedelemből 1992 és 2001 között, azt látjuk, hogy összességében az egyes decilisek részesedése nem változott jelentős mértékben: a legfelső decilis részesedése nőtt,

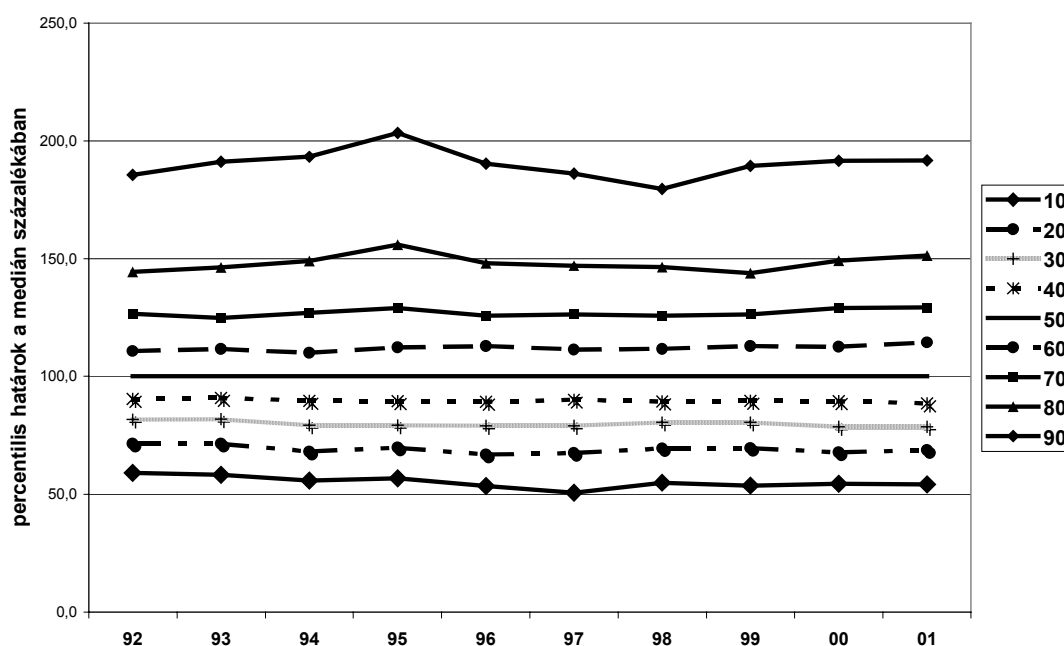
---

<sup>1</sup> A KSH által 1996-ban végzett jövedelemeloszlási vizsgálat adatai (KSH, 1998; Havasi *et al.*, 1998; UNDP–MTA VK (é.n.)) az itt közölt 1995-ös értékekhez nagyon közeli. Havasi *et al.* szerint – például S10/S1: 7,58, Éltető–Frigyes index: 2,36, Robin Hood index: 21,0, Gini: 0,296. Ez a két egymástól teljesen független becslés tehát megerősíti egymást.

a legalsóé pedig enyhén csökkent. Lényegében nagyon hasonló történet rajzolódik ki az egyes percentilis határokat a medián százalékában mutató idősorból is. (1.1. ábra) Két év adatai igényelnek speciális interpretációt. 1994/95-ben a tizedik decilis részaránya lényegében stagnált, a tizedik decilis alsó határpontja azonban viszonylag jelentősebben nőtt. Ugyanakkor egy részletesebb vizsgálat sem mutatja ki, hogy ebben az évben csökkent volna a tizedik decilisen belüli jövedelmek relatív szórása. 1997-ben viszont a felső decilis relatív átlagjövedelmének kismértékű emelkedése azért következhetett be a relatív percentilis határok erőteljesebb csökkenése ellenére, mert jelentősen megnőtt a decilis belső szórása.

### 1.1. ábra

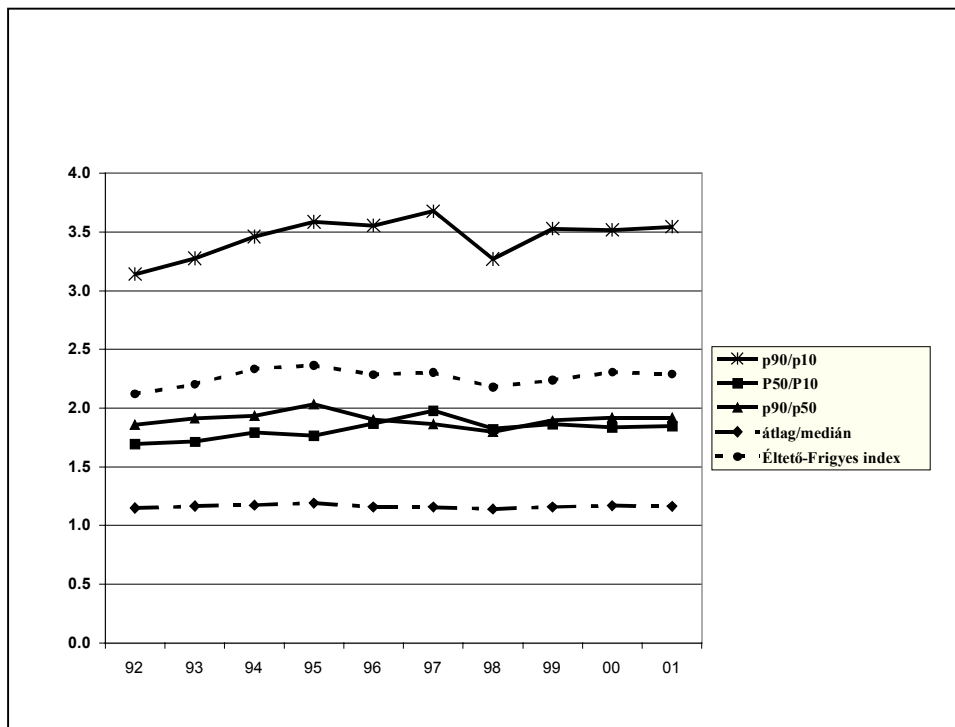
**A háztartások ekvivalens jövedelmei alapján kapott személyi decilisek határai a medián százalékában, 1992–2001**



*Forrás: 1992–1997 között MHP (B) I–VI. hullámok, valamint TÁRKI Háztartás Monitor, 1998–2001*

## 1.2. ábra

Egyes eloszlási típusú jövedelemegyenlőtlenségi mutatók alakulása a kilencvenes években Magyarországon, 1992–2001



Forrás: 1992–1997 között MHP (B) I–VI. hullámok, valamint TÁRKI Háztartás Monitor, 1998–2001

Összességében azonban mind a p90/p10, mind pedig az Éltető–Frigyes index azt mutatják, hogy az egyenlőtlenségeknek volt egy enyhe emelkedő trendje az évtized során, ami valószínűleg az adatállomány váltásával összefüggésben törik meg 1998-ban. (1.2. ábra) Érdekes még megfigyelni, hogy az évtized során némileg eltérő ütemben mozgott a legfelső és a legalsó tizedik percentilis határa a mediánhoz képest. Miközben úgy tűnik, hogy a medián valamelyest közelebb került a felső decilis alsó határához, addig a legalsó decilishatár inkább leszakadt a mediántól.<sup>2</sup>

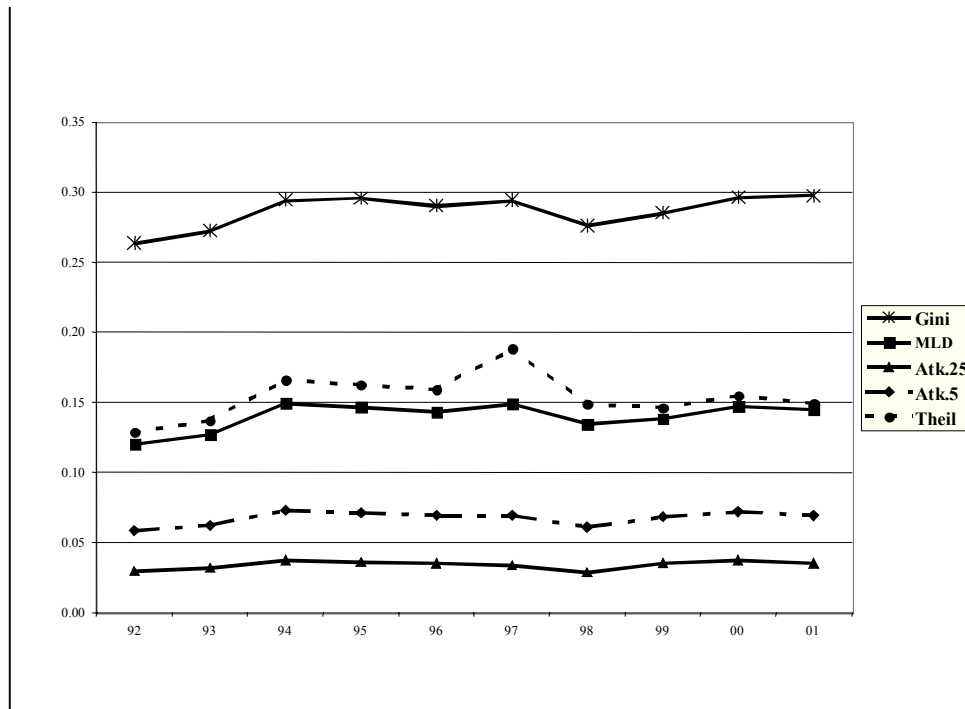
Végezetül a szóródási típusú mérőszámok az egyenlőtlenségek egy enyhén emelkedő trendjét mutatják (különösen a Gini és az MLD). Az eloszlás felsőbb régióira érzékenyebb Theil-mutató kiugró értéke visszaigazolja mindazt, amit a tizedik decilis relatív szórás értékei alapján találtunk.<sup>3</sup> (1.3. ábra)

<sup>2</sup> Ezek az eredmények nagy vonalakban, a trendeket tekintve konzisztensek Galasi 1995 és 1998 eredményeivel, de az egyes mutatók közvetlen összehasonlítása nehézkes, hiszen Galasi egy főre jutó jövedelmeket használ és háztartások közötti egyenlőtlenségeket vizsgál.

<sup>3</sup> Redmond és Kattuman (1997) az 1987–93 közötti időszakban a jövedelemeloszlás alsó és felső széleire érzékeny egyenlőtlenségi mutatók (a Theil és a relatív szórás) egyaránt erőteljesen emelkedtek, miközben a községre érzékeny Gini sokkal kevésbé emelkedett. Szerintük tehát ebben az időszakban a jövedelemeloszlás alapvetően a széleken változott, ez eredményezte az időszak egészét jellemző növekedést. Magyarázatra szorul azonban, hogy az ő elemzésükben miért csökkent szignifikánsan az egyenlőtlenség mértéke az 1989–91 közötti időszakban.

### 1.3. ábra

#### Egyes szóródási típusú jövedelemegyenlőtlenségi mutatók alakulása a kilencvenes években Magyarországon, 1992–2001



Forrás: 1992–1997 között MHP (B) I–VI. hullámok, valamint TÁRKI Háztartás Monitor, 1998–2001

Magyarázatok: Az MLD és a Theil-mutató az Általánosított Entrópia (Generalized Entropy, GE) mérőszámok osztályába tartozik. Ezek a mérőszámok a  $GE(\alpha) = (1/\alpha^2 - \alpha) [(1/n) \sum_{i=1}^n (y_i/\mu)^\alpha - 1]$ , alakba írhatók, ahol  $n$  a mintában szereplő megfigyelési egységek száma,  $y_i$  az  $i$ -edik megfigyelési egység jövedelme,  $\mu$  az összes  $y_i$  számtani átlaga,  $\alpha$  pedig egy paraméter.  $\alpha$  alacsonyabb értékeivel a jövedelemeloszlás alsó régióira érzékenyebb mérőszámot,  $\alpha$  magasabb értékei pedig az eloszlás magasabb tartományaira érzékenyebb mutatót hozunk létre. Az MLD esetében  $\alpha=0$ , a Theil-mutató esetében pedig  $\alpha=1$ .

Az Atkinson egyenlőtlenségi mérőszámok családja a következő formulával adható meg:

$$I_A = 1 - (y_e/\mu), \quad y_e \text{ behelyettesítésével pedig}$$

$$A_\varepsilon = 1 - [(1/n) \sum_{i=1}^n (y_i/\mu)^{1-\varepsilon}]^{1/(1-\varepsilon)}, \quad \varepsilon \geq 0, \text{ de } \varepsilon \neq 1 \text{ esetén,}$$

$$= 1 - \exp[(1/n) \sum_{i=1}^n \ln(y_i/\mu)], \quad \varepsilon = 1 \text{ esetén,}$$

ha  $\exp(\cdot) = e^{(\cdot)}$ .

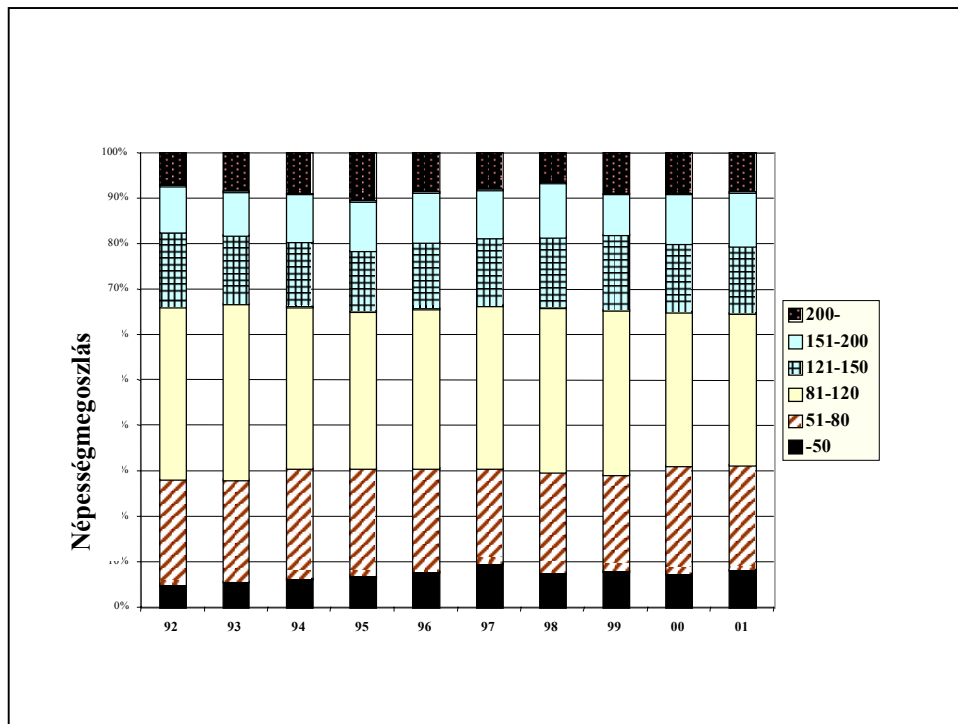
Az  $\varepsilon \geq 0$  paraméter az egyenlőtlenség-averzió mértékét méri. Minél nagyobb értéket vesz fel ez a paraméter, annál nagyobb az egyenlőtlenséggel kapcsolatos averzió.

A medián százalékában meghatározott jövedelmi csoportok létszamarányai egyfajta képet festenek a társadalom jövedelmi szerkezetéről (1.4. táblázat). Ennek segítségével nyomon követhető, hogy az egymást követő években hogyan változott például a mediánjövedelem fele alatti csoportba tartozók (szegények) aránya, vagy azoké, akik a mediánjövedelem kétszeresénél többel rendelkeznek („gazdagok”). Ebből jól látható, hogy a kilencvenes években a szegénységi ráta előbb folyamatosan növekedett (1997-ben érte el a csúcspontját), majd csökkenésnek indult a kilencvenes évtized végéig. A legfelső jövedelmi csoportba tartozók részaránya ezzel szemben 1995-ben volt a legnagyobb, utána valamelyest szűkült.

A középső jövedelmi csoportba tartozók részaránya (a medián 80%-ától a medián 120%-ig tartozókat soroltuk ide) lényegében semmit nem változott a kilencvenes években.

#### 1.4. ábra

A népesség megoszlása az ekvivalens mediánjövedelem százalékában meghatározott jövedelmi csoportokban, 1992–2001



*Forrás: 1992–1997 között MHP (B) I–VI. hullámok, valamint TÁRKI Háztartás Monitor, 1998–2001*

A fentiekhez hasonló megoszlásokat kapunk, ha a decilis arányokat, illetve a jövedelmi tizedek dinamikai mozgását tekintjük (1.2. táblázat). Az egyenlőtlenséget mutató decilis arány 7,9 2001-ben, ami valamelyest magasabb mint a 2000. évi, de az 1999-es értéknél alacsonyabb: összességében stabilnak tekinthető. A jövedelememelkedés dinamikája a középső 4–7. decilisekben volt az átlagosnál magasabb.

### 1.3. Gazdasági növekedés és jövedelemeloszlás

A rendelkezésünkre álló vizsgálatok adott év tavaszán (általában áprilisban) készültek és a megelőző év márciusától az adott év márciusáig tartó évre vonatkoznak. Ezért az 1.3. táblázatban referencia évnak a megelőző évet használjuk (az 1992-es vizsgálat esetében 1991-et és így tovább). Végig a jövedelmek nominál értékeit használjuk, hiszen ebben az összefüggésben az egyes jövedelmi csoportok relatív pozíciójának változása áll a figyelmünk középpontjában.

A táblázat középső panelje a percentilis értékek, a medián és az átlag éves indexeit mutatja. Látható, hogy az átlag növekedése csaknem minden évben (1996-ot és 1998-at kivéve) egy-két százalékponttal meghaladta a medián növekedését. Ha figyelmünket a két szélső tized percentilis értékre összpontosítjuk, akkor azt látjuk, hogy a legalsó percentilis az évek többségében a mediánértéknél lényegesen kisebb mértékben emelkedett (kivéve a 1995-ös, 1998-as és 2000-es évet). A legalsó percentilis növekedése egyedül 1998-ban haladta meg jelentősebb mértékben a mediánhoz tartozó érték növekedését. A legfelső percentilis határ növekedése ezzel szemben csaknem minden évben (kivétel: 1995, 1996 és 1997) növeke-

dett és egyedül 1995 volt az az év, amikor ennek a percentilisnek viszonylag jelentősebb veszteségeket kellett elszenvednie a mediánhoz képest.

Az 1.3. táblázat legalsó panelje azt mutatja, hogy az egyes percentilis határok növekedése mennyire marad el az átlagérték növekedési ütemétől az egyes években. Ezt a GDP egy évvel korábbi értékeivel érdemes összevetni. A GDP legnagyobb esését (-12,1%) követő évben (1992-ben a nyolcadik decilisig minden jövedelmi csoport relatív pozíciója romlott. Ebben a nagy visszaesési periódusban egyedül a legfelső jövedelmi decilisbe tartozók voltak képesek olyan jövedelemnövekményt elérni, ami az átlagjövedelmek növekedését meghaladta. Jól látható, hogy a következő két évben a GDP csökkenő mértékű esése a relatív vesztes jövedelmi csoportok számának csökkenésével is járt. Az ezután következő, szerény mértékű GDP-növekedés haszonélvezői elsősorban a középső jövedelmi decilisek voltak. A harmadik növekedési évnek csaknem minden jövedelmi csoport a haszonélvezője volt, a legalacsonyabb jövedelműek a leginkább. Azt ezt követő három évben a korábbiakhoz képest lényegesen dinamikusabb GDP-növekedés következett be. Ebben a periódusban először a legfelső decilisek profitáltak a növekedésből.

Összefoglalva tehát nagyon óvatosan azt mondhatjuk, hogy a GDP-növekedés és a jövedelemeloszlás adatait egymás mellé illesztve kirakható egy olyan történet, ami szerint a növekedés viszonylag közvetlen hatást gyakorol a jövedelemegyenlőtlenségekre. E hatások konkrét mechanizmusai azonban számosak lehetnek. Szerepet játszhat egyszerűen a munkaerőpiac alakulása, a választási ciklus, a jóléti rendszerek önmozgása vagy éppen reformja stb. Óvatosan az is megfogalmazható, hogy a visszaesés elsősorban az egyébként is alacsonyabb jövedelmű csoportokból termel veszteseket, a növekedési periódus pedig először a jómódúbbakat éri el, majd az alacsonyabb jövedelműeket később juttatja relatíve kedvezőbb pozícióba.

A növekedés és a jövedelemegyenlőtlenségek között azonban számos intézményi áttétel teremthet kapcsolatot. Egy nemrégiben publikált tanulmány például azt találta, hogy nemzetközi összehasonlításban az egyenlőtlenség kisebb, ha 1. nagyobb a GDP, 2. magasabb a jövedelmekben a bér aránya, 3. előrehaladottabb a privatizáció, 4. előrehaladottabbak a piaci reformok és kisebb a korrupció. (Világbank, World Bank, 2000) Ennek részletesebb elemzése azonban túlmutatna a jelenlegi elemzés keretein.

## 1.4. Munkaerő-piaci átmenet és jövedelemeloszlás

A háztartások munkaerő-piaci összetételében jelentős változás történt a megfigyelt időszakban. A változás természete elsősorban egyfajta foglalkozási polarizációként határozható meg. Határozottan csökkent azoknak az aránya, akik aktív foglalkoztatott által vezetett háztartásban élnek. 1992-ben még az összes személy (felnőttek és gyermekek) 64%-a élt ilyen háztartásokban, 2000-ben azonban csak 56%. A munkanélküli vagy inaktív (ezt a két kategóriát egy önbevallásos vizsgálatban elég nehéz megbízhatóan szétválasztani) háztartásfők háztartásaiban élők száma emelkedett egy keveset az időszak során, és a nyugdíjas háztartásokban élők aránya is magasabb volt 2000-ben, mint 1992-ben.

Növekedett azon háztartásokban élők aránya, amelyekben egyáltalán nincs foglalkoztatott tag, elsősorban azok a rovására, ahol a háztartásban legalább két kereső van. Az időszak elején és végén gyakorlatilag megegyezik egymással a személyek megoszlása aszerint, hogy a háztartásban hány munkanélküli van. Külön magyarázatot igényel majd egy további vizsgálatban az, hogy miért kezdett el növekedni az új adatállományban (az 1997 utáni Háztartás Monitorban) a munkanélkülieket tartalmazó háztartásokban élők aránya. Az időszak folyamán nőtt azoknak a háztartásoknak az aránya is, ahol legalább két nyugdíjas él, elsősorban azoknak a rovására, ahol nem élnek nyugdíjasok. (1.5. táblázat)

Általában elmondhatjuk, hogy a keresetek szórása szignifikánsan nőtt, már az átmenet első időszakában (Pudney, 1994). A foglalkozási státus a bérkülönbségek nagyon fontos meghatározó tényezőjének tekinthető: 1994-ben a nem-fizikai dolgozók bére átlagosan 70%-kal volt magasabb, mint a fizikai dolgozóké. A vizsgált időszakban a kereseti mobilitás Magyarországon magasabb volt, mint amit az OECD országokban tapasztaltak (Rutkowski, 1999, 2001). Az egyenlőtlenségek nagyságára az a kereseti mobilitás mindösszességében, mint az egyéni jövedelepályák tekintetében egyenlősítő hatással volt, még akkor is, ha az alacsonyan fizetett dolgozókat a mobilitás kevésbé érintette. Az évtized közepén azonban a kereseti mobilitás (Rutkowski, 2001) és az általában vett jövedelmi mobilitás (Sik-Tóth, szerk., 1999) egyaránt csökkent.

A nemek szerinti bérkülönbségek szintén számottevőek voltak: a férfiak bére átlagosan 23%-kal alakult magasabb szinten, mint a nőké. Más források és részletesebb elemzés szerint ugyanakkor a nemek közötti kereseti különbségek az 1986–1996 időszakban csökkenő trendet mutattak (Galasi, 2000). A férfiak és a nők közötti bérhányados kedvező alakulása részben a nők relatív életkori bérhozamáinak fennmaradásával volt magyarázható, annak ellenére, hogy a nők iskolai végzettségi bérelőnye csökkent, a beosztás tekintetében vett relatív bérpozíciójuk még romlott is. Ezek mellett még kedvezően alakult a nők beosztás és iskolázottság szerinti összetétele is.

Összességében a keresetek egyenlőtlenségei a különböző adatforrások egybehangzó adatai szerint elég nagy tempóban nőttek az átmenet éveiben. A bruttó havi keresetek Gini-együtthatója 0,27-ről 0,37-re, a nettó kereseteké pedig 0,21-ről 0,33-ra növekedett 1989 és 1998 között. (Köllő, 2000)

A nettó keresetek egyenlőtlensége kisebb, mint a bruttó kereseteké, amiben az adórendszer újraelosztási hatásai játszhatnak szerepet.

Az egyes gazdasági ágazatok között alapvető átrendeződések zajlottak le a bérek tekintetében is. Elsősorban azok az ágazatok tettek szert tetemes bérelőnyre, amelyek tökeigényesek, erősen monopolizált piacokkal és általában erősen szervezett munkaerővel jellemeztek. Nemzetközi összehasonlításban vizsgálva Magyarországon relatíve jobb az energiaszektor, a szállítás, hírközlés és a bányászat jövedelmi pozíciója, rosszabb viszont az oktatásé, az egészségügyé és az építőiparé. Magyarországon nemzetközi összehasonlításban is kiugróan jó jövedelmi pozícióra tett szert a pénzügyi szektor a feldolgozóiparral szemben. (Kertesi-Köllő, 2001) A kormányzati szektor viszonylag jelentős bérelőnye az 1990–1998 közötti időszakban lényegesen csökkent (a magánszférához képest vett 30%-ról 7%-ra). (ECOSTAT, 2000)

Az itt vizsgált adatállományok alapján végzett részletesebb elemzések azt mutatják, hogy az évek során különböző mértékben ugyan, de minden iskolai végzettségi szinten a kor-kereseti profilok inkább karaktere erőteljesebb lett. A közepes hosszúságú munkaerő-piaci tapasztalattal rendelkezők bérelőnye általában nőtt a rövid és a hosszú munkatapasztalatokkal rendelkezőkhöz képest. A kilencvenes években általában nőtt a magasabb iskolai végzettségűek bérelőnye a legfeljebb általános iskolát végzettekhez képest. Összességében, abszolút értékben természetesen a felsőfokú végzettségűek keresetei a legmagasabbak, ám az ő relatív bérelőnyük a középfokú végzettségűekhez képest csak a kilencvenes évek első felében nőtt, utána nem változott vagy csökkent az egymást követő években.

## 1.5. Az állami pénzbeni újraelosztás programjai és a jövedelemeloszlás

A háztartások jövedelmi szerkezete szempontjából már a Magyar Háztartás Panel elemzése során piaci (munkából és tőkéből származó) jövedelmeket, állami újraelosztásból származó (társadalombiztosítási típusú, vagy más néven keresetpótló, valamint szociális (tehát alapjövedelem típusú, vagy segély jellegű) jövedelmeket különítettünk el. Ezek mellett vannak még egyéb jövedelmtípusok, mint például a háztartások közötti transferek. Az időszak (a kilencvenes évek első fele) során a legjellemzőbb fejlemény általában az állami újraelosztásból származó jövedelmek átlagos arányának növekedése volt – a piaci jövedelmek arányának csökkenése mellett. (1.6. táblázat)

Az időszak során összességében az inaktivitás fent emlegetett trendjeivel összhangban csökkent a piaci jövedelmekben részesedő háztartások aránya az összes háztartás között, növekedett viszont a rokkant nyugdíjasok aránya. Lényegileg nem változott a segélyezett háztartások aránya, és a kilencvenes évek közepére jellemző csúcsához képest inkább csökkent a nyugdíjasokat magukban foglaló háztartások aránya. Ez a változás nem valószínű, hogy nyugdíjrendszerbeli változásoknak köszönhető, hanem inkább annak, hogy ebben az évtizedben a népesség koreloszlásának eltolódása nem jelentkezett még a nyugdíjasok között. Számottevő hatása volt viszont az egymást követő kormányok társadalompolitikai intézkedéseinek a családi támogatásokban részesedő háztartások arányára. A gyedben és a családi pótlékban részesedő háztartások aránya lényeges mértékben esett vissza a Bokros-csomag következtében, megnövekedett viszont a gyes igénybe vétele.

Az adatokból kitűnik, hogy a magyar háztartások többsége a szociális jövedelem ilyen vagy olyan formájában részesül. Világos, hogy az elsődleges jövedelmekből származó nagymértékű egyenlőtlenséget (a legfelső decilisbe tartozók keresete húszszorosa a legalsó decilisbe tartozó egyének kereseteinek) jelentősen csökkentik a szociális jövedelmek. Ezt illusztrálja a különféle típusú jövedelmekre számolt Gini-együtthatók elemzése is. (1.7. táblázat) A vizsgált időszakban folyamatosan emelkedett a piaci jövedelmek koncentráltága, ezen belül elsősorban a tőkejövedelmek egyenlőtlensége nőtt, de a keresetek eloszlása is egyre nagyobb egyenlőtlenséget mutat. Az előbbieket mellett a háztartások közötti transfereket is magában foglaló újraelosztás előtti jövedelmek Gini értéke valamivel több mint 47%-ról csaknem 55%-ra emelkedett. Mint látjuk, az összes háztartási jövedelmek egyenlőtlensége rendre ennél kisebb mértékű. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a különböző társadalmi újraelosztó rendszereknek volt egyenlőtlenség csökkentő hatása. Ebben elsősorban az ún. szociális jövedelmeknek (nem keresetfüggő családi támogatásoknak és segélyeknek) kellett nagyobb szerepet játszaniuk, hiszen az alapvetően keresetfüggő társadalombiztosítási típusú ellátások (anyasági támogatások, munkanélküli segélyek és mindenekeelőtt a nyugdíjak) feladata éppen hogy a jövedelemkiesés korábbi keresetek arányában történő részleges pótlása. A jóléti rendszerek többé-kevésbé éppen ezeknek a kritériumoknak feleltek meg, összességében csökkentették az eredendő egyenlőtlenségeket.

Miként azt máshol (Tóth, 1997) kimutattuk, a piaci jövedelemmel rendelkező háztartások arányának csökkenése ezen háztartásokban a piaci jövedelmek szóródásának emelkedésével járt együtt. A transzfer előtti ekvivalens jövedelmek egyenlőtlenségét csak a vizsgált időszak első szakaszában sikerült a támogatásokkal kompenzálni. A társadalmi újraelosztás eredményeképpen az 1992 és 1993 közötti időszakban a háztartási összjövedelmek egyenlőtlensége csökkent, annak ellenére, hogy a transzfer előtti jövedelemegyenlőtlenségek emelkedtek. Az ezt követő két évben viszont a redisztribúció a jövedelemegyenlőtlenség csökkentésében ellentmondásos szerepet játszott. (Bedkovics–Kolosi–Sik, 1997)



Magyarországon a kilencvenes évek során fontos változások játszódtak le a különböző szociális jövedelmek elosztási mintáit illetően. (1.8. táblázat) Egy alaposabb vizsgálat azt mutatja, hogy a különféle támogatások „célzottsága” sokat változott az évek alatt. Ha egy ellátásnak a célzottsága javult, akkor annak több oka is lehetett. Először is lehetséges, hogy az adott támogatásban részesülők lejjebb csúsztak a jövedelemlétrán. Hasonlóképpen, az adott támogatásban részesedő háztartások demográfiai összetételének a népesség többi részétől eltérő irányú változása is járhatott a célzottsági hatások megváltozásával. Végezetül egy másik lehetséges magyarázat lehetett az, hogy az elosztási minták megváltozása leginkább a különböző szociális programok néhány intézményi változásának volt tulajdonítható.

A nyugdíjak elosztási mintáit jellemezte a legkisebb változékonyság. Összességében a legalsó decilisek részesedése csökkent az évtized során, különösen az 1992 és 1997 közötti időszakban. A többi ellátás esetében (ha a célzottságot a legalsó jövedelmi ötöd összes támogatásból való részesedése alapján ítéljük meg) inkább nagyobb fokú célzottságról beszélhetünk az évtized vége felé. Ezek a változások részben a szociálpolitikai rezsimváltásoknak, részben pedig a jóléti ellátások értéktartásának/értékvesztésének voltak köszönhetőek.

Talán a leginkább látványosan az anyasági támogatások rétegeloszlása változott meg. 1997-ig meredeken emelkedett a legalsó kvintilis részesedése az anyasági támogatásokból aztán visszaestek ezek az arányok. A legalsó ötöd részesedése a segélyek esetében a legnagyobb. Ez azt jelenti, hogy az évtized végére megváltozott az a helyze, ami miatt a nemzetközi szervezetek és a kutatók egyaránt a segélyek elégtelen célzottságáról beszéltek a kilencvenes években.

## 1.6. Az egyes társadalmi csoportok elhelyezkedése a jövedelemeloszlásban: regressziós elemzések

Az előző részek a jövedelemeloszlás számos olyan jellemzőjét felszínre hozták, amelyek révén közelebb juthatunk annak megértéséhez, miért nem emelkedett a tapasztaltnál nagyobb mértékben a jövedelem egyenlőtlenség aggregált mértéke. Egy alapos vizsgálatra van szükség ahhoz, hogy megnézzük: milyen dimenziók mentén és mekkora mértékben változott a jövedelem szóródása. Az előző részben lényegében azt vizsgáltuk, hogy az egyes dimenziók mentén mekkora volt a jövedelmi egyenlőtlenség változása. Most azonban arra kerül sor, hogy megnézzük: hogyan változhatott az egyes meghatározó dimenziók szerepe/súlya egymáshoz képest.

A vizsgált modellünk felépítése a következő:

$$\begin{aligned} \text{LG10E73J} = & \alpha + \beta_1 \text{TELEP} + \beta_2 \text{HTFONEM} + \beta_3 \text{HTFOKOR} + \beta_4 \text{HTFOKOR}^2 + \beta_5 \text{CIGHAZ} \\ & + \beta_6 \text{GYERMEK} + \beta_7 \text{HACTIVE} + \beta_8 \text{HPENS1} + \beta_9 \text{HPENS2} + \beta_{10} \text{HUNEMP} \\ & + \beta_{11} \text{HTISKOSZ} + \epsilon. \end{aligned}$$

Ahol

LG10E73J = a háztartások egy fogyasztási egységre jutó jövedelmének 10 alapú logaritmus, TELEP = az adott háztartás lakhelyének településtípusa, HTFOKOR = a háztartásfő kora, HTFOKOR<sup>2</sup> = a háztartásfő kor a második hatványon, CIGHAZ = a háztartás etnikuma (a háztartásgazda etnikuma), GYERMEK = a 18 év alatti eltartott gyermekek száma a háztartásban, HACTIVE = a háztartásban foglalkoztatottak száma, HPENS1 = a nyugdíjasok száma a háztartásban (0=1; 0,2=0),

HPENS2 = a nyugdíjasok száma a háztartásban (2=1; 0,1=0),  
HUNEMP = a munkanélküliek száma a háztartásban,  
HTISKOSZ = a háztartásfő által elvégzett iskolai osztályok száma,  
 $\epsilon$ = hibatarag.

A regressziós egyenlet specifikációja az efféle vizsgálatokban széles körben alkalmazott konvenciókat követi. A jövedelem logaritmikus specifikálása mellett a jövedelemeloszlás lognormálshoz hasonlatos alakja, a háztartásfő életkorának négyzete mellett a kor–jövedelmi profilok korábban már ismertetett nem lineáris mintája szól. Az életkor változó az életkor és a jövedelem közötti összefüggésre világít rá, az életkornégyzet-változó együttthatója a kor–kereseti profil meredekségének változását fogja mutatni. A háztartásfő munkaerőpiaci státusát négy változó segítségével jellemezzük. Mind a háztartásban levő foglalkoztatottak, mind pedig a háztartásban levő munkanélküliek száma egy-egy felülről korlátozott értelmezési tartományú változó, amely 0 és a felső korlát között értelemeszerű diszkrét értékeket vehet fel. A nyugdíjasok számának hatását két darab kétértékű változó segítségével vesszük tekintetbe. Ezt azért tesszük, mert korábban azt tapasztaltuk, hogy az egy és a két nyugdíjas taggal rendelkező háztartások jövedelmi helyzete markánsan eltér egymástól, de a nyugdíjasok számának folytonos változója (szemben a munkanélküliek és a foglalkoztatottak hasonló változójával) nem tükröz valamiféle lineáris viszonyt), vagyis a vizsgált szempontból nem tételezhetünk fel egyforma távolságokat a 0, 1 és 2 vagy több nyugdíjossal rendelkező háztartások között.

A regressziós modellek eredményeit az 1.9. táblázat foglalja össze. A táblázat első fele a standardizálatlan, természetes mértékegységekben mért együttthatókat, a második fele pedig a standardizált együttthatókat tükrözi. Ez utóbbiak az egyes változók egymáshoz viszonyított súlyának megítéléséhez, az előbbiek pedig egy-egy változónak az adott független változóra gyakorolt hatásának megítéléséhez adnak segítséget. A táblázat csak a legalább 5%-os megbízhatósági szinten szignifikáns együttthatókat mutatja.

Az első szembeötlő dolog, hogy a megmagyarázott szórás az 1992–1997 időszakban folyamatosan és viszonylag jelentősen nő, majd visszaesik. Ez nyilván az adatállomány váltással van összefüggésben: az első hat év a Magyar Háztartás Panel éves keresztmetszeti állományait jelenti, amit a Monitor-vizsgálat éves keresztmetszeti mintái követnek. Valószínű, hogy itt a panelkopás és az adatállomány váltás problémáival együttesen találkozunk. A Panel éveiben azzal a feltételezéssel élhetünk, hogy az egymást követő években a panelkopás jobban érinti az extrém eseteket, így egy panelvizsgálatban az idő előrehaladtával mindig homogénebb állományhoz juthatunk. Ugyanakkor azt sem zárhatjuk ki, hogy a panelkopás kiszűrésével éppen hogy tovább növelnénk a megmagyarázott szórást. Ez a látszólag paradox helyzet akkor fordulhat elő, ha a panelkopás pontosan azokat az eseteket érinti szisztematikusan, amelyek a regressziós modellek eredményváltozóinak karakterét a legnagyobb mértékben meghatározhatják.<sup>4</sup>

Az eredmények néhány érdekes következtetést tesznek lehetővé. Az első szembeötlő következtetés, hogy a háztartástagok jövedelemeloszlásában elfoglalt helyét a legnagyobb mértékben a **foglalkoztatottsággal kapcsolatos változók** szabják meg. A háztartásban levő foglalkoztatottak számának kicsit csökkenő, de az évtized folyamán végig fontos jelentősége volt. Ennél kevésbé számít a háztartásban levő munkanélküliek száma. Ami a nyugdíjasokra vonatkozó két változónkat illeti, a várt hatásokat tapasztaljuk. Ha egy háztartásban legalább két nyugdíjas van, akkor ez enyhe, de mindig szignifikáns és pozitív hatást gyakorol a jövedelmi helyzetre. Nem ennyire egyértelmű a helyzet a másik nyugdíjas-specifikációkkal. Azoknak a háztartásoknak a jövedelmi helyzete, amelyekben egy nyugdíjas van (ezek többsége egyedülálló) lényegesen nem tér el azokétól, ahol nincs nyugdíjas vagy ketten, illetve többen vannak. A háztartásfő **iskolázottsága** a várt irányban gyakorol hatást a jövedelmi

<sup>4</sup> A Panel minden hullámában szereplők leválogatása után a csak rájuk futtatott modellek eredményei inkább az utóbbi feltevést látszanak igazolni. A megmagyarázott szórást különböző mértékben ugyan, de minden évben növelte, ha leválogattam a teljes longitudinális rekorddal rendelkező eseteket.

helyzetre: szignifikáns, jelentős pozitív kapcsolatot találunk, ami az évtized során enyhén talán még emelkedett is. A **demográfiai változók** közül a gyermekszám határozott, szignifikáns és negatív hatással van a jövedelmekre. Ez a hatás (*ceteris paribus*) nem változott a kilencvenes évek során. Erős és eléggé meglepő változást tapasztalunk viszont a háztartásfő életkora szerint. 1992-ben még a háztartásfő kora határozta meg a legnagyobb mértékben a jövedelmi helyzetet. A háztartásfő életkornégyzetének hatása itt lényegében azt mutatja, hogy a kor–jövedelmi profil emelkedésének mértéke mekkora. Látható, hogy 1992-ben negatív előjelet találtunk. Az évtized során az életkor változójának hatása fokozatosan csökken, majd negatív lesz, az életkornégyzet hatása viszont pozitív lesz. Ez azt jelenti, hogy az évek előre haladtával a kor–jövedelmi profil az évtized elején még lassulva emelkedő minta helyett egy gyorsulva csökkenő mintát vett fel. Hozzá kell tenni, ez összhangban van a korábbi fejezetekben bemutatott eredményekkel, de azt is, hogy a regressziós elemzés itt bizonyos mértékig elfed olyan jellemzőket, amelyek a nem-linearitás miatt állnak fenn. Végezetül a háztartásfő nemének gyakorlatilag nincs hatása, az **etnikai hovatartozás** enyhe negatív, a **lakhely településtípusa** pedig enyhe, de szignifikáns pozitív hatást gyakorol a jövedelemeloszlásban elfoglalt helyre.

Elemzésünk utolsó fázisában egy kicsit pontosabban specifikáljuk és szűkítjük a kutatási kérdést. Arra vagyunk kíváncsiak, mi határozza meg, hogy kik fognak a szegények és kik a gazdagok csoportjába tartozni. Ahogy azt korábban jeleztük, szegénynek azokat tekintjük, akik az ekvivalens jövedelmek alapján sorba rendezett népesség legalsó ötödébe tartoznak. Ezzel szimmetrikusan határoztuk meg a gazdagság definícióját is: az tekintjük gazdagnak, aki a fenti módon definiált legfelső ötödébe tartozik.

A gazdagok és a szegények közé jutás meghatározó tényezőinek magyarázatakor szintén többváltozós regressziót alkalmazunk, de mivel magyarázandó változónk ez esetben kétértékű lesz (egyik esetben szegénység/nem szegénység, másik esetben pedig gazdagság/nem gazdagság szerepel a modellben) itt a logisztikus regressziós eljárás alkalmazása tűnik célszerűnek. A szóban forgó eljárás azokban az esetekben alkalmazható, amikor a független változónk kétértékű (dummy), a függő változók pedig lehetnek kategorikusak, ordinálisak és intervallum skálán mérhetőek egyaránt. Ennek az eljárásnak továbbá nincsenek olyan szigorú feltevései a vizsgált változók eloszlására vonatkozóan, mint más eljárásoknak. A logisztikus regresszió lényege, hogy közvetlenül próbáljuk megbecsülni adott esemény előfordulásának valószínűségét. Ha több magyarázó változónk van, akkor adott esemény bekövetkezési valószínűségét a következő egyenlettel becsülhetjük.

$$Prob(\text{esemény}) = 1/(1+e^{-z}),$$

ahol  $e$  a természetes logaritmus alapja, megközelítőleg 2,718,  $z$  a modellbe bevonandó magyarázó változók lineáris kombinációjaként írható le a következő formában:

$$Z = B_0 + B_1 X_1 + B_2 X_2 + \dots + B_k X_k,$$

ahol  $X_1, X_2, \dots, X_k$  a magyarázó változók,  $B_0$  konstans,  $B_1, \dots, B_k$  pedig az egyes magyarázó változók együtthatói.

A mi esetünkben „eseménynek” egyik esetben a szegények közé jutást tekintjük, szemben a népesség többi részébe kerüléssel, a másik esetben pedig a gazdagok közé kerülés esélyét vizsgáljuk ahhoz képest, mint ha valaki a népesség többi részébe tartozik.

A logisztikus regressziós modellek eredménytábláinak legfontosabb eredményeit foglalja össze a 1.10. és a 1.11. táblázat. A táblázat egyes celláiban a modellben szignifikánsnak talált változók esélyráta szerepelnek. Az esélyráta nem egyéb, mint egy olyan hányados, ami egy adott esemény bekövetkezési esélyének növekményét jelenti a magyarázó változó értékének egységnyi növekedésére. Tegyük fel például, hogy egy alapfokú végzettséggel rendelkező megkérdezett pontosan 40%-os valószínűséggel kerül a legalsó ötödébe. Ekkor az ő esetében a kiválasztás esélye (odds)  $40/(100-40)=0,66$ . Egy egyébként minden egyéb jellemzőjét tekintve ugyanilyen, ám eggyel magasabb iskolai végzettségű megkérdezett esetében a szegénységbe kerülés esélye (odds)  $0,66 \cdot 0,35 = 0,23$  lesz, ami azt jelenti, hogy

$x/(100-x)=0,23$ , tehát egy minden tekintetbe hasonló középfokú végzettségű személy mintegy 19%-os, tehát már átlag alatti valószínűséggel fog a szegények közé tartozni.

A két modell általános tapasztalatai szerint vannak olyan változók, amelyek a jövedelemeloszlás mindkét szélére kerülést alapvetően határozzák meg. Ilyen változó az iskolázottság. A legfelső kvintilisbe tartozást a legnagyobb mértékben a befejezett felsőfokú végzettséggel rendelkezés határozza meg (akik rendelkeznek ezzel, mintegy hússzoros esélyük van a felső kvintilisre, mint azoknak, akiknek a háztartásfője legfeljebb általános iskolával rendelkezik). Az iskolai végzettségnek ez a differenciáló hatása növekedett a kilencvenes évek során, mindkét modell szerint. Sorrendben a második legnagyobb együttthatókat a munkaerő-piaci státussal kapcsolatosan találtuk. A munkaerőpiacról távol levő inaktívak esélye a szegénységbe kerülésre csaknem tízszerese a foglalkoztatottakénak, a munkanélkülieké csaknem hat és félszeres, a nyugdíjasoké pedig mintegy kétszeres. Ezzel szemben a legfelső kvintilisbe kerülés esélye mindegyik inaktív csoport esetében negyede-harmada a foglalkoztatottakénak. Hasonlóképpen fontos differenciáló változó a háztartásgazda etnikai hovatartozása. A cigány háztartások tagjai négy-ötösörös eséllyel lesznek szegények és a többiekhez képest alig egyharmad az esélyük arra, hogy a legfelső kvintilisbe kerüljenek. Meg kell jegyezni, hogy az etnikum változó együttthatója a jómódba kerülésre nem volt szignifikáns nagyon kicsi volt. A szegénységbe kerülésre vonatkozóan pedig néhány évben ennél lényegesen nagyobb esélyhányadosokat is találtunk.

Érdekes megfigyelni, hogy (legalábbis 2000-ben) nagyon gyenge vagy nem szignifikáns összefüggést találhatunk a mindkét modellben a háztartásfő nemére és korára vonatkozóan. Látni kell azért azt is, hogy a különböző években futtatott modellek többsége szerint a női háztartásfők családtagjainak esélye a legfelső ötödbe kerülésre lényegesen alacsonyabb, a legalsó ötödbe kerülésre pedig lényegesen magasabb, mint a férfi háztartásfők családtagjainak hasonló esélye. A hatvan év feletti háztartásfők hektikus, időben nem szisztematikus esélyrátái valószínűleg az egyes ötödök összetételében bekövetkezett hullámmozgásszerű változásokkal függhetnek össze, de ezt a hipotézist másutt még hosszasan kellene vizsgálni. A lakhely településtípusa szerint a budapestieknek a falusiakhoz képest lényegesen nagyobb esélye van a felső ötödre és lényegesen alacsonyabb az alsó ötödre.

Végezetül külön figyelmet érdemel még a háztartásszerkezet változója, ahol referenciának a hatvan év alatti egyedülállókat tekintjük. Hozzájuk képest 2000-ben a házaspárok, valamint a hatvan év fölötti háztartásfőjű, legalább háromszemélyes háztartások tagjainak esélye nagyobb a felső ötödbe kerülésre. Szembeötlő még, hogy a gyermekes háztartásoknak (akár egyedülálló szülőkről, akár párokról van szó), elenyésző az esélye a felső ötödbe kerülésre a kilencvenes évek során végig. Magas viszont a három és több gyermekesek szegénységi kockázata, valamint az egyedülálló szülőké és gyermekeiké.

## Irodalom

- Atkinson, A.–J. Micklewright (1992): *Economic Transformation in Eastern Europe and the Distribution of Income*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kolosi T.– Bedekovics I.–Sik E. (1997): *Munkaerőpiac és jövedelmek*. Sik E.–Tóth I.Gy. szerk.: *Az ajtók záródnak (?!)*. Jelentés a Magyar Háztartás Panel V. hullámának eredményeiről. BKE–TÁRKI, Budapest, 1997. január.
- ECOSTAT (2000): *A kormányzati, a közületi és a privát szektor bér- és kereseti arányai*. ECOSTAT Időszaki Közlemények, VII. sz. 2000. február.
- Galasi P. (2000): *Női-férfi kereseti különbségek Magyarországon 1986–1996*. Országos Munkaügyi Kutató és Módszertani Központ. *Nők és férfiak esélyegyenlősége sorozat*, Budapest, 2000. április.
- Galasi P. (1995): *A jövedelemegyenlőtlenségek változása Magyarországon 1987, 1992–1994*, MTA Világgazdasági Kutató Intézet, Budapest, 1995. 60 old.
- Galasi, P. (1998): *Income inequality and income mobility in Hungary 1992-1996* UNICEF Innocenti Occasional Papers Economic and Social Policy Series No. 64. UNICEF ICDC, Florence. 1998.
- Havasi É., Horváth Á-né, Rédey M., Schnell L-né (1998): *A Mai magyar háztartások jövedelemeloszlása*. Statisztikai Szemle, 1998. március, 221–237. old.
- Kertesi G.–Köllő J. (2001): *Ágazati bérkülönbségek Magyarországon*. Az OFA/XLV-45/99. Kutatás zárótanulmánya. Budapest 2001. január.
- Köllő J. (2000): *Bérek a politikai rendszerváltástól az ezredfordulóig*. In: Fazekas (2000) 35–145. old.
- KSH (1998): *Jövedelemeloszlás Magyarországon 1995*. Budapest: KSH.
- Pudney, S. (1994): *Earnings inequality in Hungary: a comparative analysis of household and enterprise survey data*. *Economics of Planning* 27:251–276.
- Kattuman, P.–G. Redmond (1997): *Income inequality in Hungary, 1987, 1993*. DAE Working Papers, No. 9726, Department of Applied Economics, University of Cambridge.
- Rutkowski, J. (1999): *Kereseti mobilitás a kilencvenes évek Magyarországon (Adatok a Magyar Háztartás Panelből)* TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 15. szám. TÁRKI, Budapest, 1999.
- Rutkowski, J. (2001): *Earnings mobility during the transition: the case of Hungary*. MOCT–MOST, 11:68–89, 2001. szeptember 16.
- Szerk. Sik, E.–Tóth I. Gy. (1998): *Zárótanulmány. Jelentés a MHP VI. hullámának eredményeiről*. BKE–TÁRKI, 1998. február.
- UNDP–MTA VK (é.n.): *Az emberi erőforrások jellemzői Magyarországon*. 1999. UNDP–MTA Világgazdasági Kutató Intézet, Budapest.
- World Bank (2000): *Making transition work for everyone: Poverty and inequality in Europe and Central Asia*, The World Bank, Washington D.C.

### 1.1. táblázat

**Az egy főre jutó háztartási jövedelmek személyek közötti eloszlásának fontosabb egyenlőtlenségi mutatói Magyarországon, 1987–2001**

	1987	1992	1995	1996	1999	2000	2001
P10	61	60	53	48	49	51	50
P90	173	183	203	191	191	193	184
P90/P10	2,81	3,07	3,83	3,95	3,86	3,78	4
S1	4,5	3,8	3,3	3,2	3,4	3,3	3,2
S5+S6	17,9	17,4	17,0	17,5	17,3	17,3	0,0
S10	20,9	22,7	24,7	24,3	24,9	24,8	24,3
S10/S1	4,6	6,0	7,4	7,5	7,2	7,6	7,7
Robin Hood index	17,0	18,5	21,3	20,7	20,3	21,2	20,9
Éltető–Frigyes index	2,00	2,13	2,39	2,32	2,33	2,37	2,34
Gini-együttható	0,244	0,266	0,304	0,300	0,302	0,306	0,304

*Forrás: KSH jövedelemfelvételek alapján Atkinson és Micklewright, (1992), H11 táblázat, valamint MHP (B) I–VI. hullámok és TÁRKI Háztartás Monitor 1998–2000 alapján Tóth, (2001). Az 1992 és 2000 közötti években a feltüntetett év az adatfelvétel éve. A referencia időszak az előző év áprilisától az adott év márciusáig tart.*

*Magyarázatok:*

*A mutatók az egy főre jutó jövedelmek személyi eloszlása alapján kerültek kiszámításra.*

*p10: a legelső decilis felső töréspontja a mediánhoz tartozó jövedelem érték százalékában;*

*p90: a legfelső decilis alsó töréspontja a mediánhoz tartozó jövedelem érték százalékában;*

*S1 és S10: a legelső, illetve legfelső decilisek által kapott jövedelem az összes jövedelem százalékában;*

*Robin Hood index: az átlagtól elmaradó részesedésű decilisek összes részesedésének eltérése az adott decilisek által maximálisan „kapható” jövedelemtől;*

*Éltető-Frigyes index: az átlag feletti jövedelmek és az átlag alatti jövedelmek hányadosa;*

*Gini-együttható: szóródási típusú jövedelemegyenlőtlenségi mutató, értéke 0 (minden személy jövedelmének teljes egyenlősége) és 1 (az összes jövedelem koncentrációja egy személynél) között van.*

### 1.2. táblázat

**Az egy főre jutó jövedelmek alapján képzett háztartási decilisek havi átlagjövedelmei 1992 és 2001 között**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Alsó decilis	4200	4721	5200	5994	6566	7309	8637	10463	12206	13706
2.	6015	7007	7855	8932	10047	11385	13428	16259	18266	22018
3.	6847	8134	9311	10591	12292	14103	16202	19757	22294	26641
4.	7534	9020	10445	12021	14075	16111	18507	22891	25693	30998
5.	8189	9867	11525	13356	15752	18046	21016	25523	28782	34634
6.	8934	10852	12708	14720	17143	19770	23328	27976	31629	38436
7.	10010	12153	14284	16498	19070	21812	25817	30827	35321	43020
8.	11525	13949	16638	19116	21606	24771	29391	35272	40819	48455
9.	14166	17173	20577	23984	26793	30283	35146	44036	50222	58494
Felső decilis	31274	29081	36631	42087	46251	57257	62475	84515	91730	108347
Átlag	10858	12190	14511	16722	18940	22091	25384	31729	35675	41368
Felső/alsó	7,44	6,16	7,04	7,02	7,04	7,83	7,23	8,08	7,52	7,91
N	2050	1992	1952	1898	1844	1815	1879	2020	2013	1940

*Forrás: 1992–1997 között MHP (B) I–VI. hullámok, valamint TÁRKI Háztartás Monitor, 1998–2001*

### 1.3. táblázat

**Az egyes decilisek relatív pozíció változásai a gazdasági növekedés különböző periódusaiban**

Az adatfelvétel éve	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Referencia év	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ekvivalens jövedelem, személyi átlag, eFt/ év	156	188	222	255	286	325	371	453	517
Ekvivalens jövedelem, személyi medián, eFt/év	136	161	190	214	247	281	325	391	442
Percentilis értékek, eFt/év a referenciaévben									
P10	81	94	106	121	132	142	179	210	241
P20	97	115	129	149	166	189	226	272	300
P30	111	132	150	170	196	222	262	315	347
P40	123	147	170	192	221	253	291	351	396
P50	136	161	190	214	247	281	325	391	442
P60	151	180	209	241	279	313	363	442	498
P70	172	202	241	276	311	355	409	494	570
P80	197	236	282	334	367	413	476	563	659
P90	253	308	366	436	471	522	584	741	847
A percentilis értékek, az átlag és a medián érték éves növekedési indexei									
	91/90	92/91	93/92	94/93	95/94	96/95	97/96	98/97	99/98
P10	„	117	112	115	109	107	126	118	115
P20	„	118	112	116	111	114	119	121	110
P30	„	119	114	113	115	114	118	121	110
P40	„	119	116	113	115	115	115	121	113
P50	„	118	117	113	116	113	116	120	113
P60	„	119	116	115	116	112	116	122	113
P70	„	117	119	115	113	114	115	121	115
P80	„	120	120	118	110	113	115	118	117
P90	„	122	119	119	108	111	112	127	114
Átlag	„	120	118	115	112	113	114	122	114
Medián	„	118	117	113	116	113	116	120	113
Fogyasztói ár-index	35,0	23,0	22,5	18,8	28,2	23,6	18,3	14,3	10,0
GDP,%	-12,1	-3,1	-0,6	2,9	1,5	1,3	4,6	4,9	4,5
Az egyes percentilis értékek növekedési indexének eltérése az átlagjövedelem növekedési indexétől, százalékpont									
		92/91	93/92	94/93	95/94	96/95	97/96	98/97	99/98
P10		-4	-6	0	-3	-6	12	-5	1
P20		-2	-6	1	-1	1	5	-2	-4
P30		-2	-5	-2	3	0	4	-2	-4
P40		-1	-2	-2	3	1	1	-2	-1
P50		-2	-1	-2	3	0	2	-2	-1
P60		-1	-3	1	4	-1	2	-1	-1
P70		-3	1	0	0	1	1	-1	1
P80		0	1	4	-2	-1	1	-4	3
P90		2	0	4	-4	-2	-2	5	0

#### 1.4. táblázat

**A különböző foglalkozási jellemzőkkel rendelkező háztartásokban élő személyek megoszlása, 1992–2001**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
A háztartásfő munkaerő-piaci státusa										
Alkalmazott	64	58	59	58	59	57	56	56	56	61
Munkanélküli	8	10	6	5	4	5	4	7	9	7
Nyugdíjas	28	30	31	34	31	32	34	32	31	29
Inaktív	1	2	4	3	5	7	6	5	4	3
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
A háztartásban levő foglalkoztatottak száma										
0	26	27	29	30	29	30	30	31	30	26
1	27	30	31	30	32	32	31	28	28	27
2	40	36	35	34	33	32	29	33	34	35
3+	7	7	6	6	6	6	11	8	8	12
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
A háztartásban levő munkanélküliek száma										
0	83	81	87	88	89	90	90	86	83	85
1	14	16	11	11	10	9	9	12	13	12
2+	3	3	1	1	1	1	1	2	3	4
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
A háztartásban levő nyugdíjasok száma										
0	58	56	56	53	53	53	49	49	51	53
1	28	29	27	29	29	30	30	29	29	28
2+	14	15	17	18	17	18	21	22	19	19
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	5531	5462	5258	5127	4972	4852	5200	5376	5253	5203

#### 1.5. táblázat

**Az egyes foglalkozási csoportok átlagjövedelmeinek alakulása az 1992 és 2001 közötti időszakban**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Átlag	21376	23002	27235	31140	34155	41706	43936	51425	58202	71121
Felső vezető	49566	57756	72825	88344	85205	81932	100123	130191	149221	162831
Közép vezető	33885	45308	46210	52794	59320	74234	78341	95341	99628	132615
Alsó vezető	22508	26034	34150	38499	43106	47560	52391	61475	65094	88997
Betanított értelmiségi	23202	29410	35288	41007	44378	49638	58545	67864	80511	103809
Egyéb szellemi	17807	21092	24338	29873	31151	35194	42387	50859	57803	69927
Keresk	58101	25950	34913	34413	34319	64737	57355	64974	71697	71739
Szakt munkás	16483	20156	22531	25989	30823	38106	38675	44745	49399	57436
Mezőgazdasági munkás	13062	16351	17499	19724	26107	24278	28766	31295	34634	38552
Betanított munkás	14569	16823	20881	21551	24473	29272	31187	37045	40983	48630
Segéd munkás	14166	14662	16772	19472	21344	27868	26925	30028	31460	40031
	2095	1920	1911	1849	1779	1721	1777	1860	1829	1913

Forrás: 1992-1997: MHP (A) adatbázis, 1998-2001 TÁRKI Háztartás Monitor vizsgálatok



### 1.6. táblázat

#### Piaci jövedelmekben és egyes fontosabb pénzbeni támogatásokban részesedő háztartások aránya a teljes népességben 1992–2001 (%)

	1991/ 92	1992/ 93	1993/ 94	1994/ 95	1995/ 96	1996/ 97	1997/ 98	1998/ 99	1999/ 00	2000/ 01
Piaci jövedelmek	83,9	80,0	82,4	78,6	80,1	79,5	72,1	76,3	74,0	77,2
Öregségi nyugdíj	38,3	39,9	41,4	37,8	37,2	40,3	42,0	38,3	36,4	36,5
Rokkantsági nyugdíj	10,0	11,7	12,0	12,5	13,5	14,4	15,8	13,9	16,3	13,4
Egyéb nyugdíj	8,7	7,5	9,2	8,2	8,0	7,6	8,6	8,4	7,5	7,1
Gyed	5,8	6,0	5,0	4,4	4,4	4,6	2,0	0,5	1,7	2,2
Gyes	4,9	6,0	5,7	4,5	5,3	7,6	6,4	6,4	6,9	5,0
Munkanélküli-járadék	9,8	13,5	13,9	8,8	8,3	9,2	8,9	7,4	7,5	7,0
Táppénz	11,6	11,9	11,7	10,9	10,9	9,0	7,9	11,1	5,4	6,2
Munkanélküliek jövedelempótló támogatása	0,8	3,1	3,4	4,8	4,8	5,1	4,8	2,6	3,4	2,9
Családi pótlék	33,1	33,0	32,6	34,5	34,1	32,0	22,4	25,7	26,5	24,1
Segélyek	8,5	10,2	9,9	8,6	9,9	7,4	9,0	8,4	10,4	8,3

Forrás: Magyar Háztartás Panel (A), I–VI. hullám és TÁRKI Háztartás Monitor 1998–2001

### 1.7. táblázat

#### A háztartási jövedelmek egyenlőtlenségei 1992–2001, Gini-együtthatók (%)

	1991/ 92	1992/ 93	1993/ 94	1994/ 95	1995/ 96	1996/ 97	1997/ 98	1998/ 99	1999/ 00	2000/ 01
Piaci jövedelmek	46,56	47,07	49,93	50,64	50,12	51,64	52,64	53,73	54,76	52,40
Egyéb nem Állami	64,33	68,72	71,90	68,89	65,84	67,82	70,81	75,81	70,13	73,93
Újraelosztás előtti jövedelmek	47,17	47,96	50,45	51,01	50,41	52,22	54,06	55,64	55,37	53,32
Szociális jövedelmek	37,27	35,61	36,57	36,66	37,91	40,1	40,76	45,11	40,63	43,55
Társadalombiztosítási jövedelmek	31,79	35,23	35,39	36,11	37,89	36,7	37,57	39,78	37,08	39,76
Újraelosztás előtti+szociális jövedelmek	45,12	45,55	47,89	48,70	48,42	50,0	51,21	53,72	53,29	51,63
Összes háztartási jövedelmek	29,50	27,75	29,47	31,62	30,85	30,85	32,00	34,32	33,01	33,12

Forrás: Magyar Háztartás Panel (A), I–IV. hullám, TÁRKI Háztartás Monitor 1998–2001

Megjegyzés: a táblázatban a Gini értékek mindig a háztartások egy fogyasztási egységre jutó, nem nulla jövedelmeinek koncentrációját mutatják

Megjegyzések: Transzferek előtti jövedelmek = piaci jövedelmek (munkából és vagyonból származó) + más nem állami juttatások.

### 1.8. táblázat

**Az egyes társadalmi jövedelmek és az összes háztartási jövedelem kumulált megoszlása, a háztartások ekvivalens jövedelmei alapján definiált jövedelmi ötödökben (%)**

Év	1.	2.	3.	4.	5.	Összesen
nyugdíjak						
1991/92	16,2	23,7	23,9	18,2	17,9	100,0
1992/93	15,6	22,0	24,6	20,5	17,3	100,0
1993/94	12,9	21,8	24,0	21,6	19,7	100,0
1994/95	12,8	22,2	26,8	21,1	17,1	100,0
1995/96	10,9	21,3	25,6	22,8	19,4	100,0
1996/97	9,7	19,1	25,7	26,1	19,5	100,0
1997/98	11,6	19,8	25,1	23,8	19,7	100,0
1998/99	12,9	20,0	25,6	22,7	18,9	100,0
1999/00	12,0	21,4	24,0	24,9	17,8	100,0
2000/01	12,2	23,0	24,4	24,1	16,3	100,0
Munkanélküli járadék						
1991/92	24,1	22,7	16,3	26,1	10,8	100,0
1992/93	30,9	20,7	17,9	22,0	8,4	100,0
1993/94	30,4	20,3	20,8	17,6	10,9	100,0
1994/95	31,6	19,2	20,2	20,8	8,3	100,0
1995/96	32,2	25,5	19,6	15,4	7,4	100,0
1996/97	39,8	18,4	13,7	22,6	5,6	100,0
1997/98	38,9	25,2	13,4	14,7	7,7	100,0
1998/99	40,4	22,7	15,2	12,8	8,9	100,0
1999/00	47,8	18,3	10,7	9,9	13,3	100,0
2000/01	34,3	22,8	23,6	11,6	7,6	100,0
Anyasági támogatások						
1991/92	14,9	22,9	26,1	21,4	14,8	100,0
1992/93	17,5	23,7	21,7	23,7	13,3	100,0
1993/94	20,2	20,6	24,8	23,9	10,4	100,0
1994/95	29,2	19,9	20,2	17,4	13,4	100,0
1995/96	35,6	18,4	16,4	17,1	12,6	100,0
1996/97	39,4	17,4	19,4	12,5	11,4	100,0
1997/98	30,9	22,7	16,5	20,6	9,2	100,0
1998/9	38,1	15,7	16,2	18,5	11,6	100,0
1999/00	33,2	15,5	19,5	14,8	17,1	100,0
2000/01	32,8	20,5	16,0	17,1	13,6	100,0

## 1.8. táblázat folytatása

	1.	2.	3.	4.	5.	Összesen
Segélyek						
1991/92	21,3	15,7	26,0	18,0	18,9	100,0
1992/93	30,8	16,2	18,7	22,9	11,4	100,0
1993/94	30,8	25,2	24,6	12,1	7,4	100,0
1994/95	27,7	21,0	17,8	20,1	13,4	100,0
1995/96	29,9	14,5	25,0	17,0	13,6	100,0
1996/97	36,2	24,2	14,5	14,7	10,4	100,0
1997/98	23,9	23,9	10,3	25,7	16,1	100,0
1998/99	34,7	18,1	9,9	24,5	12,9	100,0
1999/00	52,8	14,9	15,8	6,7	9,8	100,0
2000/01	49,8	22,5	9,8	15,6	2,3	100,0
Családi pótlék						
1991/92	14,1	17,7	22,9	26,7	18,6	100,0
1992/93	17,3	18,6	22,8	23,1	18,2	100,0
1993/94	21,7	17,7	19,8	22,6	18,3	100,0
1994/95	24,6	17,8	21,5	18,6	17,5	100,0
1995/96	28,9	18,3	18,6	19,2	15,0	100,0
1996/97	35,0	16,9	19,1	17,7	11,3	100,0
1997/98	32,5	19,1	19,3	16,1	13,0	100,0
1998/99	28,2	23,8	17,7	17,5	12,7	100,0
1999/00	34,0	15,0	19,1	18,5	13,5	100,0
2000/01	32,8	17,6	14,1	15,9	19,6	100,0
Összes jövedelem						
1991/92	7,9	12,0	17,0	24,0	39,1	100,0
1992/93	8,9	12,8	17,3	23,0	38,0	100,0
1993/94	8,6	12,1	17,0	22,7	39,5	100,0
1994/95	8,6	11,7	16,5	22,3	41,0	100,0
1995/96	9,1	12,0	16,5	22,8	39,5	100,0
1996/97	9,5	12,5	16,5	23,0	38,6	100,0
1997/98	9,2	13,9	17,2	21,9	37,7	100,0
1998/99	9,0	13,6	16,8	21,3	39,4	100,0
1999/00	9,1	13,4	16,8	21,6	39,1	100,0
2000/01	8,9	13,4	16,9	21,8	39,0	100,0

Forrás: Magyar Háztartás Panel (A), I–IV. hullám, TÁRKI Háztartás Monitor 1998–2001

## 1.9. táblázat

### A jövedelemeloszlás meghatározódásának modellje: OLS regressziós modellek eredménytáblái

Független változó	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Konstans	4,66	4,77	4,78	4,86	4,88	4,85	5,28	5,38	5,41	5,23
Standardizálatlan együtthatók (B)										
Település (1: falu, 2: város, 3: Budapest)	0,03	0,03	0,05	0,04	0,04	0,05	0,02	0,02	0,03	0,04
A háztartásfő neme (1: férfi, 2: nő)	-0,03	-0,03	-0,04	-0,04	nsz.	nsz.	nsz.	-0,02	nsz.	nsz.
A háztartásfő kora (évek)	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	nsz.
A háztartásfő korának négyzete	0,00	0,00	0,00	0,00	nsz.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Cigány háztartásfő (0:nem, 1: igen)	-0,08	-0,12	-0,12	-0,11	-0,09	-0,08	-0,11	-0,12	-0,08	-0,06
Gyermekek száma a háztartásban (0,1,2,3,4+)	-0,04	-0,05	-0,04	-0,04	-0,05	-0,05	-0,04	-0,05	-0,05	-0,05
Foglalkoztatottak száma a háztartásban (0,1,2,3+)	0,10	0,08	0,08	0,07	0,08	0,09	0,09	0,08	0,09	0,08
Nyugdíjasok száma a háztartásban (1:1, 0,2:0)	nsz.	-0,02	nsz.	nsz.	0,02	0,02	0,04	0,02	nsz.	nsz.
Nyugdíjasok száma a háztartásban (2:1, 0,1:0)	0,06	0,02	0,05	0,04	0,09	0,08	0,11	0,07	0,06	0,04
Munkanélküliek száma a háztartásban (0,1,2+)	0,02	-0,01	-0,04	-0,05	-0,02	nsz.	-0,04	-0,05	-0,03	-0,04
A háztartásfő által elvégzett iskolai osztályok száma)	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,03
Standardizált együtthatók (β)										
Település (1: falu, 2: város, 3: Budapest)	0,09	0,11	0,15	0,13	0,14	0,15	0,05	0,08	0,10	0,11
A háztartásfő neme (1: férfi, 2: nő)	-0,06	-0,06	-0,07	-0,07	nsz.	nsz.	nsz.	-0,03	nsz.	nsz.
A háztartásfő kora (évek)	0,46	0,34	0,41	0,27	0,17	0,35	-0,21	-0,16	-0,21	nsz.
A háztartásfő korának négyzete	-0,40	-0,26	-0,35	-0,21	nsz.	-0,24	0,26	0,25	0,30	0,14
Cigány háztartásfő (0:nem, 1: igen)	-0,08	-0,12	-0,12	-0,10	-0,08	-0,08	-0,11	-0,11	-0,08	-0,05
Gyermekek száma a háztartásban (0,1,2,3,4+)	-0,23	-0,23	-0,22	-0,21	-0,26	-0,27	-0,21	-0,23	-0,22	-0,24
Foglalkoztatottak száma a háztartásban (0,1,2,3+)	0,43	0,34	0,33	0,29	0,34	0,36	0,38	0,35	0,35	0,35
Nyugdíjasok száma a háztartásban (1:1, 0,2:0)	nsz.	-0,04	nsz.	nsz.	0,04	0,04	0,08	0,04	nsz.	nsz.
Nyugdíjasok száma a háztartásban (2:1, 0,1:0)	0,09	0,04	0,08	0,07	0,16	0,14	0,19	0,13	0,10	0,07
Munkanélküliek száma a háztartásban (0,1,2+)	0,04	-0,03	-0,07	-0,08	-0,03	nsz.	-0,06	-0,10	-0,07	-0,08
A háztartásfő által elvégzett iskolai osztályok száma)	0,29	0,32	0,31	0,36	0,36	0,33	0,32	0,32	0,32	0,36
Korrigált R <sup>2</sup>	0,39	0,41	0,42	0,42	0,46	0,47	0,35	0,39	0,37	0,45
Standard hiba	0,16	0,16	0,17	0,17	0,17	0,17	0,19	0,18	0,19	0,18

nsz. = nem szignifikáns

### 1.10. táblázat

#### A legelső jövedelmi ötödbe kerülés társadalmi-demográfiai meghatározói: logisztikus regressziós modellek esélyrátái

FÜGGŐ VÁLTOZÓ: AZ SZEMÉLY EKVIVALENS HÁZTARTÁSI JÖVEDELEM ALAPJÁN DEFINIÁLT ALSÓ KVINTILIS										
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
-2 log likelihood	4149	3707	3604	3808	3338	3215	3544	3960	3882	4007
Goodness of fit	5108	5482	5240	4578	4711	4719	4477	5350	5195	4862
Modell Kihégyzet	1217	1476	1315	1141	1410	1314	1003	1365	1370	1162
Helytálló előrejelzések aránya, %	83	85	85	84	86	87	84	84	84	83
Település (referencia: falu)										
Város	0,83	nsz.	0,74	nsz.	nsz.	0,78	nsz.	nsz.	nsz.	0,77
Budapest	0,40	0,60	0,26	0,28	0,21	0,22	0,74	0,55	0,27	0,48
Háztartásfő neme (1: férfi, 2: nő)	2,40	2,17	3,09	1,79	nsz.	1,38	1,47	nsz.	nsz.	
Háztartásfő kora (referencia: -35)										
36-59	nsz.	nsz.	nsz.	1,71	1,50	0,73	nsz.	1,21	1,29	nsz.
60+	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	2,07	0,51	0,63	0,51	nsz.	0,42
Cigány háztartásfő (igen: 1, nem: 0)	3,84	6,75	11,80	4,21	11,04	8,91	3,51	4,97	4,84	4,33
Háztartás összetétel (referencia: egyedülálló, hatvan év alatti)										
Pár	n.s	2,78	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	0,38	0,46	0,24
Egyedüli szülő gyerekekkel	2,36	nsz.	nsz.	2,57	nsz.	3,52	3,43	1,89	4,15	5,27
Más háztartás gyerekekkel	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	0,39	nsz.	0,35
Egyéb háztartás <60	0,35	nsz.	0,19	0,27	0,18	nsz.	0,41	0,26	0,20	0,23
Egyszemélyes 60	nsz.	0,27	nsz.	nsz.	0,26	nsz.	0,38	0,32	0,32	nsz.
Kétszemélyes 60	nsz.	0,22	0,25	0,42	0,11	nsz.	0,41	0,15	0,22	0,44
Egyéb háztartás 60	nsz.	n.s	0,36	nsz.	0,19	nsz.	0,40	0,29	0,27	0,38
Pár 1 gyerekekkel	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	2,98	nsz.	nsz.	nsz.	0,56
Pár 2 gyerekekkel	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	4,08	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.
Pár 3 gyerekekkel	2,08	2,83	2,73	nsz.	nsz.	10,29	3,53	2,36	1,95	nsz.
Pár 4+ gyerekekkel	4,40	9,31	4,44	2,38	19,73	3,62	10,00	3,16	3,01	2,32
Háztartásfő gazdasági aktivitása (referencia: foglalkoztatott)										
Munkanélküli	4,27	6,44	3,68	3,60	3,99	5,01	3,62	8,79	6,41	3,46
Nyugdíjas	3,01	6,09	3,33	1,93	2,22	nsz.	1,91	4,56	1,84	1,48
Inaktív	4,76	10,97	8,83	9,68	3,78	9,29	5,44	10,75	9,58	4,31
Háztartásfő iskolázottsága (referencia: legfeljebb nyolc általános)										
Szakk munkás-képző	0,53	0,58	0,79	0,68	0,43	0,46	0,43	0,47	0,65	0,61
Befejezett középiskola	0,34	0,23	0,49	0,28	0,27	0,34	0,17	0,55	0,26	0,25
Befejezett felsőfok	0,11	0,06	0,15	0,05	0,06	0,13	0,18	0,09	0,19	0,10

nsz. = nem szignifikáns

### 1.11. táblázat

#### A legfelső jövedelmi ötödbe kerülés társadalmi-demográfiai meghatározói: logisztikus regressziós modellek esélyrátái

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
-2 log likelihood	4199	3876	3828	3509	3464	3227	3363	4064	4046	3678
Goodness of fit	5330	4990	5526	4536	4500	4105	4387	4982	5092	5653
Modell Kínégyszet	1153	1321	1169	1420	1343	1319	994	1313	1183	1519
Helytálló előrejelzések aránya,%	83	84	83	85	84	83	84	82	84	86
Település (referencia: falu)										
Város	0,81	0,63	nsz.	nsz.	0,77	nsz.	1,55	nsz.	0,79	n,s
Budapest	2,16	2,38	3,03	3,65	2,20	2,82	3,05	1,72	1,79	2,4764
Háztartásfő neme (1: férfi, 2: nő)	0,44	0,59	0,50	0,31	0,37	0,54	nsz.	0,67	nsz.	0,31
Háztartásfő kora (referencia: -35)										
36-59	1,51	nsz.	1,39	1,29	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.
60+	nsz.	0,55	2,07	nsz.	0,56	0,49	0,50	1,77	nsz.	0,42
Cigány háztartásfő (igen: 1, nem: 0)	0,45	nsz.	0,36	0,09	nsz.	nsz.	nsz.	0,11	0,32	0,26
Háztartás összetétel (referencia: egyedülálló, hatvan év alatti)										
Pár	3,55	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	2,35	3,30
Egyedüli szülő gyerekekkel	0,35	0,25	0,39	0,47	nsz.	0,10	0,08	0,21	0,09	nsz.
Más háztartás gyerekekkel	nsz.	0,44	nsz.	0,38	0,36	0,36	nsz.	0,16	0,58	nsz.
Egyéb háztartás <60	2,43	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	1,89
Egyszemélyes 60	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	0,41	0,34	nsz.	3,58
Kétszemélyes 60	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	2,06
Egyéb háztartás 60	3,04	2,09	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	nsz.	1,68	2,43
Pár 1 gyerekekkel	nsz.	0,42	0,47	0,38	0,36	0,32	0,40	0,34	nsz.	nsz.
Pár 2 gyerekekkel	0,56	0,39	0,43	0,28	0,24	0,20	0,23	0,24	0,46	0,34
Pár 3 gyerekekkel	0,30	0,19	0,13	0,12	0,39	0,22	0,17	0,04	0,05	0,42
Pár 4+ gyerekekkel	0,34	0,24	0,14	0,12	0,08	0,18	0,00	0,00	nsz.	nsz.
Háztartásfő gazdasági aktivitása (referencia: foglalkoztatott)										
Munkanélküli	0,51	0,26	0,26	0,19	0,22	0,14	0,14	0,31	0,31	0,40
Nyugdíjas	0,27	0,26	0,18	0,42	0,35	0,30	0,49	0,27	0,37	0,32
Inaktív	nsz.	0,05	0,18	0,18	0,54	0,26	0,22	0,27	0,25	0,38
Háztartásfő iskolázottsága (referencia: legfeljebb nyolc általános)										
Szaktanácsképző	1,24	nsz.	1,37	1,36	nsz.	1,69	1,75	nsz.	1,92	1,52
Befejezett középiskola	2,50	2,12	2,83	4,02	4,27	5,57	4,05	2,96	5,30	3,80
Befejezett felsőfok	8,12	9,00	7,84	12,72	16,15	14,68	9,90	11,16	14,03	15,26

nsz. = nem szignifikáns

## 2. A szegénység mértéke és a gyermekes családok jövedelmi helyzete (Gábos András–Szivós Péter)

### Bevezetés

E fejezetben egyrészt adatokat közlünk a jövedelmi szegénység trendjéről és röviden bemutatjuk a szegények társadalmi-gazdasági jellemzőit, másrészt – és ez teszi ki elemzésünk nagyobb részét – a legújabb adatok alapján a gyermekek és a gyermekes családok jövedelmi helyzetét vizsgáljuk, valamint a jóléti ellátórendszer, nevezetesen családpolitikai készpénzes támogatásainak e társadalmi csoportok jövedelmi pozícióira gyakorolt hatását elemezzük. A legfontosabb vizsgálandó kérdések a gyermekek és a fiatal, gyermekes családok szegénysége és a közpénzekből finanszírozott jóléti programok hatékonysága ezen a területen.

A legfrissebb kutatási eredményeket használva vizsgáljuk a gyermekek és a gyermekes családok jövedelemszerkezetben elfoglalt helyét és a jóléti rendszer szerepét e társadalmi csoportok helyzetének alakulásában. Először elemezzük a gyermekes és a nem gyermekes családok abszolút és relatív jövedelemszintjét, kiszámoljuk a különböző társadalmi csoportok szegénységi kockázatát, különös tekintettel a gyermekes családokra és feltérképezzük a szegénység meghatározóit. Ezt követően vizsgáljuk a jövedelmek gyermekes háztartás-specifikus elemeinek szerepét a háztartások költségvetésének bevételi oldalán, egy másik megközelítésben pedig megnézzük e specifikus jövedelemfajták birtokosainak összetételét.

A szegénységgel foglalkozó szakirodalomban többfajta szegénységkonceptió létezik. Elemzésünk során mindvégig a relatív jövedelmi szegénység fogalmát használjuk. Ennek lényege, hogy a szegények meghatározásakor kizárólag a jövedelmet vesszük figyelembe. Szegénynek tekintünk mindenkit, akinek jövedelme nem ér el egy meghatározott szintet, az ún. szegénységi küszöböt. Ezt a mutatót a teljes népesség jövedelmét jellemző középérték arányában állapítjuk meg. Minden esetben három szegénységi küszöböt használunk: a medián- és az átlagjövedelem felét, valamint az alsó jövedelmi ötöd határát (a továbbiakban: kvintilis határ). A szegénység mutatóinak számításakor a háztartás teljes, elkölthető (vagy rendelkezésre álló) jövedelmét vettük figyelembe. A közölt adatok az esetek túlnyomó többségében egyénekre, más esetekben háztartásokra vonatkoznak. Minden jövedelemadat háztartás-szintű- vagy a háztartás jövedelméből számított és a háztartástagokhoz rendelt jövedelem. A számítások során helyenként minden háztartástagot azonos súllyal vettük figyelembe, máskor tekintettel voltunk a háztartások méretgazdaságosságára is. Ez utóbbi esetekben ekvivalencia skálát használtunk, mely tekintetbe veszi, hogy a háztartás kiadásainak egy része nem növekszik arányosan a tagok létszámával. Az általunk használt  $e=0,73$  skála nagyjából megfelel annak a magyar és a nemzetközi gyakorlatban használt explicit skálának, amely a háztartás első tagját 1, a másodikat 0,7, a harmadikat pedig 0,5 fogyasztási egységként veszi figyelembe. A gyermekek szegénységének tárgyalásakor két fő csoport helyzetének elemzését végeztük el: a gyermekekét és a gyermekes háztartásokét. Az elemzés során a gyermekek meghatározásakor egyetlen, demográfiai szempontot érvényesítettünk: mindvégig a 18 év alatti háztartástagokat tekintettük gyermeknek. Ennek megfelelően gyermekes háztartásként határoztuk meg mindazokat, melyeknek 18 éves vagy annál fiatalabb tagja volt. A háztartásokat azok általános ismérveik (háztartáslétszám, háztartástípus, aktívak száma a háztartásban) és a háztartásfő fontosabb paramétereivel (demográfiai adatok, munkaerő-piaci státus) jellemeztük.

## 2.1. A jövedelmi szegénység

### 2.1.1. Az időbeli trend

A szegénységi ráta egy relatív szegénységi küszöb alkalmazása mellett összességében a jövedelemeloszlás alakjától függ, amit viszont a jövedelemeloszlás különböző pozícióiban levő háztartások reáljövedelmének egymáshoz viszonyított alakulása szab meg. Az elmúlt, majdnem egy évtizedet tekintve a relatív szegénység kiterjedése ennek megfelelően nem is írható le egyszerűen. A 90-es évek közepéig tartó emelkedés egyértelműnek tűnik, az utóbbi évek fejleményei azonban összetettek, óvatos interpretálást igényelnek. A legutóbbi évben a medián fele alatti jövedelemmel a népesség 10,3% rendelkezett, ez magasabb, mint az egy évvel korábbi 9,1%, és megegyezik az azt megelőző évi értékkel. (Lásd 2.1. táblázat.) Az átlagjövedelem felét tekintve küszöbnek az 1997/98 óta folyamatos emelkedést szinten maradás követte, ez a szegénységi ráta 14,4%-os.

Tudni kell azonban, hogy ilyen kis minta esetén a szegénységi rátát az átlag százalékában meghatározott küszöb alapján kiszámolni nem kockázatmentes, hiszen az átlagértéket nagymértékben eltérítheti egy-egy véletlenül felmerülő extrém eset. A két középpértékhez (tehát a mediánhoz és az átlaghoz) kapcsolódó szegénységi határ időben eltérő irányú szegénységi ráta-változást jelent, aminek oka kettős lehetett: egyfelől változhat az átlag- és a mediánjövedelem aránya, másfelől történhettek változások a jövedelemeloszlás alsó szegmensének bizonyos jellegzetességeiben is.

A szegénységi rátát nem tekinthetjük egyedül elégségesnek ezen társadalmi jelenség vizsgálatára, ezért a szakirodalom ajánlásai alapján további, a szegénység más aspektusait is bemutató indexeket is számoltunk. A szegénység „súlyosságát” mutatja az ún. szegénységi rés-arány, ami a szegények átlagjövedelmének szegénységi küszöbtől való elmaradását fejezi ki százalékos formában. Ezek az értékek rendre 25 és 33% között szóródnak, amelyek nemzetközi összehasonlításban nem kifejezetten magas értékek, de semmiképpen nem tekinthetők alacsonynak sem. Adataink szerint ez évben a megelőző évhez viszonyítva a szegénységi rés arány 0,5–2 százalékpont közötti mértékben emelkedett.

Az aggregált szegénységi deficit azt az elméletileg kiszámolható, ám nem sok gyakorlati tartalommal rendelkező összeget mutatja meg, amelynek segítségével a szegények jövedelme a szegénységi küszöbig emelhető – ezáltal a szegénység statikus értelemben megszüntethető – lenne. Ennek segítségével képezhető egy viszonyszám, amely a szegénységi deficitet a nem szegények jövedelméhez viszonyítja, s így a szegénység mértékének egy újabb megközelítését adja. E mutatónk a korábbiaktól némileg eltérő tendenciákat mutat. A szegénységi küszöböket nagyság szerint sorrendbe rendezve (a medián fele, az átlag fele, kvintilis) az időszak elején a mutató értéke 1,4, 2,2, illetve 3,8 volt, a legmagasabb értékeket (háromból két esetben) 1996/97-ben érte el, amikor is 1,8, 3,0, illetve 3,5% volt. E mutató 2000/01-ben 1,2, 2,1 és 3,3%, ami az előző évinél valamivel magasabb, de megegyezik az azt megelőző évi értékekkel.

Kiszámítottuk a Sen-indexet is, amely olyan mérőszám, amely a szegénység kiterjedését és súlyosságát kombinálja a szegények közötti jövedelemegyenlőtlenség mértékével. Egy további mérőszám, amely a súlyozott szegénységi rés paraméterezhető koncepciójára épül, és amely Foster, Greer és Thorbecke nevéhez fűződik (FGT-index). A Sen-indexek 1995–1997-ben érték el maximumukat, majd 1997/98-ra a két alacsonyabb szegénységi küszöb esetében jelentősen csökkentek. A csökkenés folytatódott, bár mértéke az átlagjövedelem felét alkalmazó mérésnél nem nevezhető jelentősnek, a másik két esetben igen. A legutóbbi időszakban az index mindhárom küszöbérték mellett – eltérő mértékben – emelkedett. Hasonló változásokat mutat az FGT-index is, 1995–1997-ben található a legmagasabb index értékek, melyekhez képest 1997/98-ban a középpérték mutatókhoz kapcsolódó szegénységi kü-



szöbök esetén 30–35%-os, a kvintilis határ esetén 15%-os csökkenés figyelhető meg. Az FGT-index az utóbbi években a szegénység mértékének stabilitását mutatja, idén valamelyest növekedett.

Mindezek együttesen azt a képet adják, hogy 2000/01-ben a szegénység mértéke lényegében nem változott. Alapvetően tehát egyfajta stabilitás mutatható ki, ami nem biztos, hogy akkor is jelen van, ha társadalmi-demográfiai kategóriák mentén elkülönítetten vizsgált csoportok szegénységi rátáit vetjük össze.

## 2.1.2. A szegénység előfordulása

Ebben a részben a szegénységi ráták egyes társadalmi és demográfiai csoportok közötti különbségeit vizsgáljuk, egyes esetekben kitérünk a csoportok közötti időbeli átrendeződés jellemzésére is. A marginalizálódás és a társadalmi együttműködés kereteiből való kiszorulás meghatározó tényezői között az elmúlt évek kutatásaiban öt nagyobb csoportot emeltünk ki: a családi életciklus hatását, a képzettségi egyenlőtlenségeknek a társadalmi egyenlőtlenségekre gyakorolt hatását, a munkaerő-piaci kapcsolat fennmaradását, illetve tartós elvesztését, a megkérdezettek etnikai hovatartozását és a regionális egyenlőtlenségeket.

A társadalmi csoportok szegénységi rátáit ezekben a dimenziókban mutatja be a 2.2. táblázat, ahol három relatív szegénységi mutató 2000/2001. és 1999/2000. évi alakulásának bemutatásával adunk részletes jellemzést a társadalmi-demográfiai csoportok szegénységkockázatáról. E részfejezetben a szöveg az „ekvivalens átlagjövedelem fele” szegénységi határ felhasználásával definiált szegények jellemzőit mutatja be.

Mivel e fejezet nagyobbik része, valamint az idősekre vonatkozóan a következő tanulmány részletes elemzést ad, itt nem térünk ki a demográfiai profil bemutatására.

A szociál-geográfiai nézőpontot két dimenzió mentén tudjuk vizsgálni, egyrészt a település-hierarchia mentén, másrészt öt régió elkülönítésével. Miközben a falvakban a viszonylag magas szegénységi kockázat alig változott, Budapest és a megyeszékhelyek pozíciója jelentősen romlott az elmúlt egy évben. Közhely az ország keleti és nyugati része közötti jövedelmi, szegénységi különbség. Adataink igazolják e várakozást, jelentős különbségek vannak a szegénység kiterjedésében. Az utóbbi egy év alatt a szegénységi ráta a déldunántúli régióban kedvezően alakult.

Szinte minden szegénységmérési koncepció mellett az iskolai végzettség hatása egyértelmű: alacsonyabb iskolai végzettség magasabb szegénységi kockázatot jelent, átlag feletti kockázattal jár az általános iskolai vagy alacsonyabb iskolai végzettség, és szinte kockázatminimalizáló a felsőfokú diploma megszerzése.

A munkaerőpiac szerepe különböző dimenziók mentén elemezhető, egyrészt a 16 évesnél idősebb népesség körében a gazdasági aktivitás, másrészt a háztartásfők gazdasági aktivitása és az aktív háztartásfők foglalkozása szerint, illetve a háztartás munkaerő-piaci (aktív, munkanélküliek, nyugdíjasok) összetétele szerint. Magas a szegénység az alkalmi munkások (nem túl nagy) csoportjában, a munkanélküliek között az eltartottak és a gyes-, gyeden lévők között. Igen csekély a szegények aránya a vállalkozói népességben. Az előzőekhez hasonló képet kapunk, természetesen más arányokkal, ha a háztartásfő gazdasági aktivitását vizsgáljuk. A háztartásfő, és itt csak az aktív háztartásokról van szó, tovább differenciálja a képet. A háztartásfő bármilyen szintű vezető volta szinte teljes mértékben megóvja a háztartás tagjait a szegénységtől. Az aktív háztartások szegénységi rátájának átlagát jelentősen meghaladja a betanított-, segéd és mezőgazdasági fizikai háztartások átlaga. Mindazonáltal az igazi cezúra a munkaerőpiacon bent lévő és az onnan kiszoruló között húzódik. Ezt mutatja az aktív háztartáson belüli száma szerinti bontás: eszerint azon háztartások heterogén csoportjában, ahol nincs aktív kereső, a szegénység kockázata az átlag kétszerese, ahol egy, ott is átlag feletti, ahol kettő, ott az átlag fele, míg a három, illetve több aktív kereső jövedelemszerző képessége szinte megóvja a háztartást a szegénységtől.

Végül, ki kell emelni azt, hogy a cigányság továbbra is a legmagasabb szegénységi kockázattal rendelkező társadalmi csoport. Minél „mélyebb” szegénységi küszöbről van szó, annál nagyobb a cigányok szegénységi kockázata: a legalsó 20%-ba közel négyszeres, az átlag felével kimetszett alsó 12%-ba több mint ötszörös, a medián felével határolt alsó 8%-ba pedig több mint hét-nyolcszorosa a cigányok bekerülési kockázata.

## **2.2. A gyermekek és a gyermekes családok szegénysége és helyük a jövedelemegyenlőtlenségi szerkezetben**

Ebben a fejezetben először megvizsgáljuk a gyermekes háztartások és a gyermekek 2001. évi abszolút jövedelemszintjét, és összehasonlítjuk azt a kilencvenes évek elején és a tavaly mért adatokkal. Ezt követően elemezzük a gyermekes háztartások és a gyermekek relatív jövedelemszintjét, majd e csoportoknak a jövedelemszerkezetben elfoglalt relatív helyét és mindezekkel kapcsolatban ugyancsak elvégezzük az időbeli összehasonlítást. A fejezet második részében vizsgáljuk a szegénységet a teljes népességben, életkori, gyermekszám és háztartástípus szerinti bontásban. A fejezet végén logisztikus regressziós modell segítségével kísérletet teszünk a szegénység fontosabb meghatározóinak elkülönítésére a 2001. évi adatok alapján.

### **2.2.1. A gyermekes családok abszolút és relatív jövedelemszintje**

A magyar háztartásokban élők éves egy főre jutó átlagos jövedelme 2000/2001-ben 470 ezer forint volt. (2.3. táblázat) Bár a táblázatból leolvasható, hogy ez az adat nominálértékben 21%-kal, reálértékben mintegy 9%-kal volt magasabb, mint egy évvel korábban<sup>1</sup>, utalnunk kell rá, hogy a kérdőíves jövedelemfelvételek csak kismértékben alkalmasak aggregált szintű adatok pontos becslésére, hasznosak lehetnek viszont a népességcsoportok jövedelmei egymáshoz viszonyított arányának, illetve a jövedelemszerkezet elemzésekor. Az egy főre jutó háztartásjövedelem háztartástípusonként jelentős eltéréseket mutat. A különbségeket meghatározó egyik törésvonal a gyermekes és nem gyermekes háztartások tagjai között húzódik. A gyermekes háztartásokon belüli eltérésekre a gyermekszámnak jelentős befolyása van. A legmagasabb jövedelmet a nem gyermekes háztartásokban élők esetében mértük, ezen belül is a legjobb jövedelmi pozícióban az egyszemélyes háztartások és a gyermek nélküli párok voltak. A 2.4. táblázat adatai jól mutatják, hogy – akárcsak a kilencvenes évek folyamán mindvégig – átlag feletti jövedelemmel csupán a nem gyermekes háztartások tagjai rendelkeztek. A gyermekes háztartások közül a legjobb helyzetben az egygyermekes háztartások tagjai voltak, éves egy főre jutó jövedelmük vizsgált időszakban 475 ezer forint volt. Ugyancsak 400 ezer forint feletti jövedelem jutott a más egygyermekes háztartások és a kétgyermekes pár típusú háztartások tagjaira is. Az egyedülálló szülő háztartásban élők egy főre jutó éves jövedelme átlagosan 360 ezer forint körül alakult, a legalább kétgyermekes egyéb háztartások tagjaié pedig valamivel 300 ezer forint felett. A legrosszabb helyzetben a három- és többgyermekes családok tagjai vannak. Ez utóbbiakban az egy főre jutó éves háztartásjövedelem átlagosan 290 ezer forint volt.

A gyermekes háztartások egy csoportjának jövedelmi helyzete az átlagosnál nagyobb mértékben javult az elmúlt évhez képest. Ezek közé tartoznak az egyszülő háztartások és a szülőknél és gyermekeiken kívül más taggal is rendelkező háztartások tagjai, de valamivel az átlag feletti ütemben nőtt a kétgyermekesek jövedelme is. Az egyszülő háztartásokban élők egy főre jutó jövedelme 42%-kal, a más, legalább kétgyermekes háztartások tagjainak jöve-

<sup>1</sup> A reálérték számításakor az ideai és a tavalyi adatfelvétel által lefedett időszakok között átlagosan 10%-os fogyasztói árindex növekedést feltételeztünk.

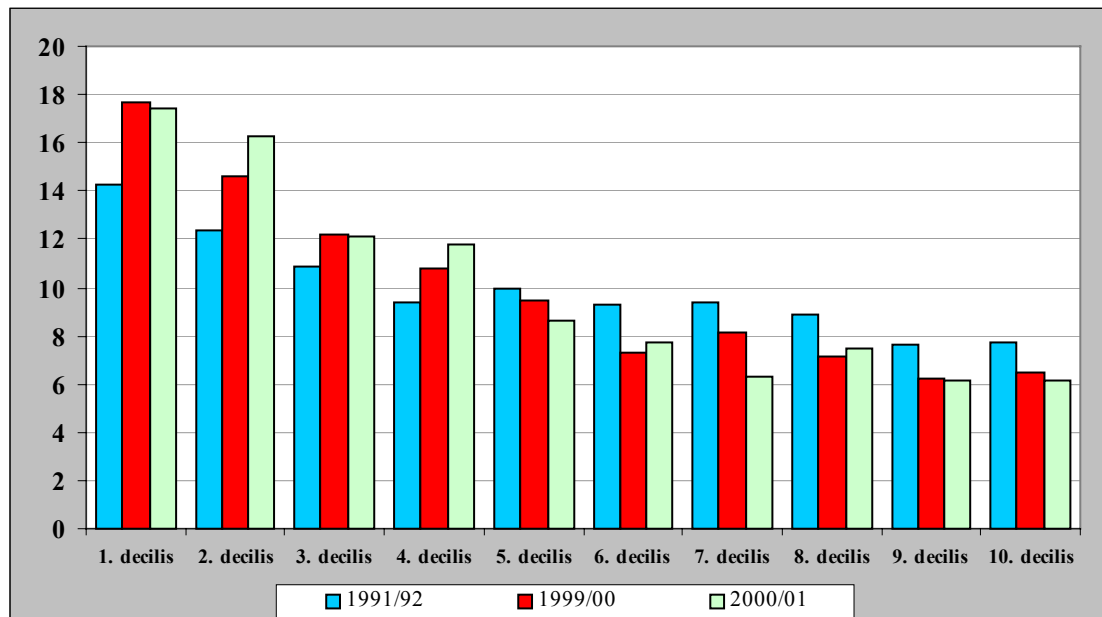
delme 37%-kal, a más egygyermekes háztartástagoké pedig 27%-kal növekedett egy év alatt. A jövedelmek átlagos növekedési ütemtől lényegesen elmaradt az egygyermekes, valamint a három- és többgyermekes családokban élőké. Ha nem a háztartásokat, hanem csak a gyermekeket vesszük figyelembe, akkor azt láthatjuk, hogy az 1–2 gyermekes háztartásokban élők jövedelmi pozíciója valamivel nagyobb mértékben javult, mint a három- és többgyermekeseké. Ha az elmúlt tíz év változásait értékeljük, megállapíthatjuk, hogy ebben az időszakban a nem gyermekes háztartásokban élők abszolút jövedelme emelkedett legnagyobb mértékben (a 2.3. táblázat utolsó oszlopa), azonban csak az egyszemélyes háztartások és a gyermek nélküli párok jövedelme növekedett ebben az időszakban az átlagot meghaladó mértékben.

A gyermekes háztartások relatív jövedelmi pozícióiban is változások történtek az egy évvel korábbi állapotokhoz képest. Valamelyest javult az egyedülálló szülőcsaládokban élők helyzete, bár egy főre jutó jövedelmük még így is csupán háromnegyede az átlagnak. Kismértékű javulást mutat a más gyermekes háztartások tagjainak helyzete, jelentősen romlott viszont az egygyermekes és a három- és többgyermekeseké, bár az előbbieket még így is a legkedvezőbb a gyermekes háztartásokban élők közül. A tízéves időszak egészének témánk szempontjából legfigyelemreméltóbb következtetése, hogy a gyermekes háztartások jövedelme – az egygyermekes pár típusú háztartásban élőkét kivéve – sem az időszak elején, sem pedig annak végén nem haladta meg az átlagot. Azt is megfigyelhetjük, hogy mindössze az egyszemélyes háztartások és a gyermek nélküli párok relatív jövedelmi helyzetében következett be pozitív változás az évtized folyamán, minden más háztartástípusban élők jövedelme csökkent az átlagos jövedelmekhez viszonyítva. Ezek az adatok megerősítik az első fejezetben már ismertetett folyamatot, mely szerint a kilencvenes évek elején a gyermekes háztartások relatív jövedelmi pozíciói sokkal kevésbé tértek el az átlagtól, mint ma.

A 2.1. és a 2.2. ábra a gyermekes háztartások relatív jövedelmi helyzetét mutatja be a fentebb tárgyalt három időpontban. A 2.1. ábra a gyermekes háztartások tagjainak megoszlását mutatja az egy főre jutó éves háztartásjövedelem alapján számított jövedelmi tizedek között. Az ábra jól mutatja, hogy a kilencvenes évek elején a gyermekes háztartásban élők lényegesen egyenletesebben oszlottak meg a jövedelmi decilisek között, mint a legutóbbi adatfelvételi évben vagy azt közvetlenül megelőzően. A gyermekes háztartások tagjainak összességében számottevően nagyobb aránya jut ma az alsó négy jövedelmi decilisbe, mint tíz évvel korábban.

## 2.1. ábra

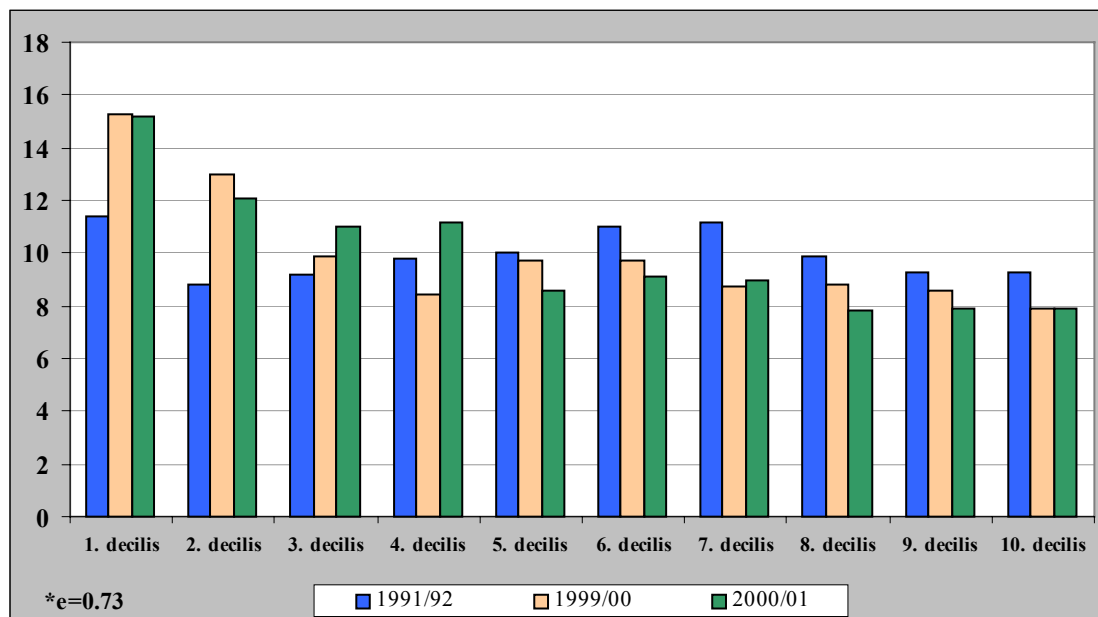
A gyermekes háztartások tagjainak megoszlása az egy főre jutó éves háztartásjövedelem alapján képzett jövedelmi decilisek szerint (%)



Hasonló megállapításra juthatunk akkor is, ha a jövedelmi tizedek meghatározásakor az ekvivalens jövedelmet vesszük alapul. A két ábra adatsorai közötti különbség éppen a háztartások méretgazdaságosságának figyelembevételéből adódik. Láthatjuk, hogy az adatsor mindhárom évben a gyermekes háztartások tagjainak egyenletesebb megoszlását mutatja a decilisek között, mint az egy főre számított jövedelmi decilisek esetében. Az 1991/92-es adatok majdnem teljesen egyenletes megoszlásra utalnak, igaz a legalsó decilisbe került a relatíve legtöbb háztartástag. A két utolsó év adatai nem sokban különböznek, észrevehetjük azonban, hogy az idén valamelyest növekedett a harmadik és a negyedik tized részaránya, miközben a „környező”, tehát a második, illetve az ötödik és a hatodik decilisek részesedése.

## 2.2. ábra

**A gyermekes háztartások tagjainak megoszlása az éves ekvivalens\* háztartásjövedelem alapján képzett jövedelmi decilisek szerint (%)**



Összehasonlítottuk a gyermekek, az aktív korban lévők és az időskorúak relatív jövedelmi helyzetét külön-külön a három időpontban, oly módon hogy megvizsgáltuk e három életkori csoport megoszlását a háztartások ekvivalens éves jövedelme alapján képzett jövedelmi decilisek között. (2.6. táblázat) Az így kapott eredmények szintén megerősítik a gyermekek helyzetének a rendszerváltást követő alakulásáról megfogalmazott állítást, mely szerint e demográfiai csoport relatív jövedelmi pozíciói romlottak az elmúlt tíz év során.

### 2.2.2. A szegénység kockázata és a szegénység meghatározói

A 2000/2001. évi adatokból számolt szegénységi ráták a szegénység stagnálását mutatják. Az átlagjövedelem felében meghatározott küszöb melletti szegénységi arány megegyezik a tavalyival, a mediánjövedelem fele alapján számított ráta viszont egy százalékponttal magasabbnak bizonyult az egy évvel korábbinál. Ezt azonban okozhatta a relatíve alacsony mintanagyságból származó bizonytalanság is, erre utalnak az elmúlt négy év azonos módon számított rátáinak kismértékű, egymás utáni években ellentétes irányú ingadozásai. Valamilyest árnyalja a képet a szegénységi rés-arány vizsgálata. Az átlagjövedelem fele és a kvintilis határ alapján számított küszöbök esetében azt tapasztaljuk, hogy a szegénység mélységét jelző mutató valamelyest növekedett, és elérte a két évvel ezelőtti szintet. Ezzel szemben a mediánjövedelem fele melletti küszöb esetében a rés-arány értéke a tavalyival egyezik meg.

A gyermekes háztartások elkülönítése szempontjából jelentős háttérváltozók szerinti csoportokban, a háztartások ekvivalens jövedelmei alapján számított szegénységi ráták a gyermekek szegénységének kismértékű növekedésére utalnak. (2.8. táblázat) Az utolsó három év adatait vizsgálva a gyermekek szegénysége életkori csoportok szerint eltérően alakult. A legfiatalabb, 0–2 évesek szegénysége 1998/99-ben kiugróan magas volt, tavalyra azonban jelentősen csökkent. 2001-ben ismét kismértékű növekedést regisztráltunk a medián- és az átlagjövedelem felében megállapított szegénységi küszöbök mellett. A mediánjövedelem fele

esetében szegénységi ráta 13,8%-ról 17,3%-ra nőtt. Megfigyelhetjük azonban, hogy minél magasabb állapítjuk meg a szegénységi küszöböt a különbség annál kisebb a tavalyi rátákhoz képest, a kvintilis határ esetében pedig éppen a legfiatalabbak szegénységének kismértékű csökkenését tapasztaljuk. A hároméves periódus egészében a csökkenés azonban már jelentősnek mondható. Mindez arra utal, hogy miközben csökken az alsó jövedelmi ötödbe kerülő kisgyermek aránya, aközben a szegények relatív helyzete rosszabbodik. A 3–6 évesek között viszont egyértelműen nőtt a tavalyi adatokhoz képest a szegénység, olyannyira, hogy az ideai adatok még a két évvel ezelőttnél is valamivel magasabbak. Ebben a korcsoportban is a mediánjövedelem felében meghatározott küszöb esetében találtuk a legnagyobb mértékű növekedést a gyermekek szegénységében, 11,5%-ról 16,4%-ra. A két idősebb korcsoportban, tehát a 7–14 évesek és a 15–19 évesek között nem tapasztaltunk számottevő változást a két legutóbbi adatfelvétel adatai között. Ez azonban azt jelenti, hogy a 15–19 évesek szegénységének 1998/99 és 1999/2000 között mért növekedése ténylegesen bekövetkezett és tartósnak mutatkozik. Valamelyest ugyancsak nőtt a 30–39 éves korosztályba, vagyis a gyermekes szülők csoportjába tartozók szegénysége.

A tízéves időszak két végpontjában mért adatok összehasonlítása egyrészt a teljes népesség szegénységének jól látható, ám drámainak egyáltalán nem nevezhető növekedését mutatják. (2.8b. táblázat) Ezen belül azonban jelentős különbségeket tapasztalhatunk az életkori csoportok között. A gyermekek szegénysége a kétszeresére nőtt, miközben például a hatvan év felettek között felével-harmadával csökkent a szegények részaránya. Összességében a fiatal, de már aktív korúak szegénysége is nőtt ebben a tíz évben, de jelentős különbséget tapasztalhatunk a 20–29, illetve a 30–39 évesek helyzetének változása között. A 20–29 évesek a két alacsonyabb küszöb melletti szegénység kis mértékben nőtt, a kvintilis határ esetében viszont már csökkenést tapasztalhatunk. Miközben 1991/92-ben a 20–29 évesek 18%-a élt a legalsó jövedelmi ötödben, addig arányuk az idén már csak 15% volt. Ezzel szemben a 30–39 évesek szegénysége mindhárom küszöb esetében növekedett, és míg a kilencvenes évek elején szegénységük valamivel kisebb volt a huszonévesek szegénységénél, ma már 22,5%-uk él a legalsó jövedelmi ötödben.

A gyermekek és a gyermekes családtagok szegénységének alakulásának egy másik ismérve, a gyermekek száma szerint is vizsgálhatjuk. A szegénységi ráták erős, pozitív kapcsolatot mutatnak a gyermekszámmal. A három- és többgyermekes háztartásban élők szegénységi rátája a mediánjövedelem felében megállapított küszöb esetében hétszerese, az átlagjövedelem felének használata mellett pedig ötszöröse a nem gyermekes háztartásban élőkénél, de a kvintilis határ esetében is négyszeres különbséget mértünk. Az utóbbi három év eredményeit vizsgálva, nem találunk jelentős változásokat, a három- és többgyermekes háztartások tagjai esetében azonban megfigyelhetjük, hogy míg a kvintilis határ melletti szegénységük egyáltalán nem változott ebben az időszakban, addig a mediánjövedelem felénél kevesebb egy főre jutó jövedelemmel rendelkezők aránya ebben a csoportban mintegy 25%-kal nőtt. A tízéves időszak elemzése ezúttal is a gyermekes háztartástagok szegénységének jelentős növekedését mutatja.

A szegénységi rátákat háztartástípusonként is összehasonlítottuk. (2.7. táblázat) Az egyes háztartástípusokon belüli különbségek feltérképezése céljából a háztartástípusokat tovább bontottuk a háztartásfő életkora szerint (2.7a. táblázat). A nem gyermekes háztartások közül az egyszemélyesek szegénysége – életkortól függetlenül – kis mértékben növekedett a két legutóbbi adatfelvétel közötti időszakban. A mediánjövedelem felében megállapított küszöb alapján számított szegénységi ráta az egyszemélyes háztartások esetében egy év alatt 7,5%-ról 9,7%-ra nőtt, miközben 1998/1999 és 1999/2000 között nem tapasztaltunk változást ebben a háztartástípusban. Nem nőtt viszont a gyermek nélküli háztartásban élő pároké, a 18–39 és a 40–59 éveseké pedig kifejezetten csökkent. Az előbbieket esetében mindhárom küszöb szerinti ráta csökkent, a 40–59 évesek esetében pedig a két magasabb jövedelmi küszöb esetében tapasztaltunk csökkenést. A 60 év feletti párok esetébe kismértékű, elsősorban a kvintilis határ használatkor mért szegénység növekedését regisztráltuk. Az egyéb

nem gyermekes háztartások tagjainak szegénysége az utóbbi években nem változott számottevően, szegénységi kockázatuk lényegesen alacsonyabb a népesség átlagánál.

A gyermekes családok tagjai közül az átlagnál alacsonyabb szegénységi kockázata van azoknak, akik olyan háztartásokban élnek, melyekben egy kiskorú gyermek, annak szülein kívül más személyek is élnek. A csoport tagjainak szegénységi rátája csökkent a tavalyi évhez képest és nagyjából megegyezik a két évvel ezelőtti adattal. A gyermekes háztartásokon belül az egy- és a kétgyermekes párok szegénysége átlag körüli, ám a két csoportba tartozó szegény háztartások tagjainak relatív pozíciója eltérően alakult az előző adatfelvétel időpontjához képest és belső megoszlásuk más képet mutat. Ha a legmagasabb szegénységi küszöböt, vagyis a kvintilis határt vesszük figyelembe, akkor az utóbbi három adatfelvétel eredményeiben nem látunk számottevő változást: az egygyermekesek 17–19%-a, a kétgyermekesek 23–25%-a él a legalsó jövedelmi ötödben. A 2000/2001-es adatok szerint azonban ha a másik két küszöböt használjuk a szegénységi ráta megállapításához, melyek leginkább az 1998/99-es adatokhoz hasonlítanak, a szegények aránya az egygyermekesek között nőtt, a kétgyermekesek között pedig csökkent. Úgy tűnik tehát, hogy a legszegényebbek között nőtt az egygyermekesek- és valamelyest csökkent a kétgyermekesek aránya, míg egy tágabb értelemben vett szegénység a kétgyermekeseket veszélyezteti nagyobb arányban. 2000/2001-ben az egygyermekes párok szegénysége a mediánjövedelem felében megállapított küszöb esetében (9,5%) magasabb, mint a kétgyermekeseké (6,6%) és magasabb, mint a népesség átlagáé (8,2%). Az átlagjövedelem fele esetében nem találtunk különbséget és mindkét csoport szegénysége az átlag körül alakult, a kvintilis határ figyelembevételkor viszont már a kétgyermekesek szegénysége nagyobb (24,5%), az egygyermekeseké pedig kisebb (18,4%), mint az átlag. Az egy- és kétgyermekesek csoportján belül a háztartásfő életkora valamelyest differenciál. Az egygyermekesek között a 18–39 éves háztartásfők családtagjai között magasabb a szegények aránya a medián- és az átlagjövedelem szerinti küszöbök mellett, mint a 40–59 éves háztartásfők családtagjai között. A kvintilis határt véve alapul, a helyzet fordított. A kétgyermekesek esetében az idősebb háztartásfőjű háztartások tagjainak szegénysége minden küszöb használata esetén magasabb, mint a fiatalabbak esetében.

A három- és többgyermekes háztartások tagjainak szegénysége mindhárom küszöb használata mellett nőtt az előző évhez képest. 2000/2001-ben e csoport tagjainak egynegyede a mediánjövedelem felénél alacsonyabb jövedelemből élt, közel felének éves jövedelme pedig alacsonyabb volt a kvintilis határnál. Míg a kvintilis határ szerinti szegénységi ráta ebben a csoportban megegyezik a három évvel ezelőttivel, addig a mediánjövedelem felében megállapított küszöb melletti szegénység a kétszeresére növekedett. A háztartásfő életkora alapvetően meghatározza a három- és többgyermekes háztartások tagjainak szegénységét és a szegények között is differenciál. A 40 év alatti háztartásfővel rendelkező három- és többgyermekes családok szegénysége a mediánjövedelem felében megállapított küszöb esetében háromszorosa, az átlagjövedelem fele szerinti küszöb esetében pedig kétszerese a 40–59 év közötti háztartásfőjű családokénál, de a kvintilis határ esetében is közel 40%-kal magasabb.

Még a három- és többgyermekeseknél is nagyobb mértékben veszélyezteti a jövedelmi szegénység az egyedülálló szülőket és azok gyermekeit. E háztartástípus tagjai közül minden harmadik a mediánjövedelem felénél alacsonyabb jövedelemből él, minden második pedig az alsó jövedelmi ötödhöz tartozik. 2000/2001-ben a kvintilis határ alatt kevesebben éltek közülük, mint egy évvel korábban, de jelentősen, 50%-kal (25%-ról 36%-ra) emelkedett körükben a nagyon szegények, a mediánjövedelem felénél is alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők aránya. A fiatal, 18–39 éves egyedülálló szülők háztartásában élők szegénysége magasabb a legalacsonyabb küszöb esetében, mint a 40–59 évesek háztartás tagjainak szegénysége. Különösen szembeötlő, hogy a két előző adatfelvétel által mutatott arányokhoz képest 2000/2001-ben közel kétszeresére nőtt a legszegényebbek között a fiatal egyedülálló szülők és gyermekeik szegénysége. Az átlagjövedelem és a kvintilis határ esetében viszont az idősebb egyedülálló szülők és gyermekeik között több arányosan a szegény.

Számottevően csökkent 1999/2000-hez képest és az 1998/1999-eshez hasonló mértékű azoknak a gyermekes háztartásoknak a szegénysége, melyekben a szülőkön és a gyermekeken kívül más személyek is élnek. Ezen belül azonban jelentős különbség mutatkozik a gyermekek száma szerint: az egygyermekes háztartásokban élők közül csak minden hatodik-hetedik tartozik a legalsó jövedelmi ötödbe, a kettő- és többgyermekesek közül viszont minden harmadik. Ugyancsak jelentősen differenciál e háztartások között a háztartásfő életkora. A fiatalabb háztartásfők családjának tagjai lényegesen veszélyeztetettebbek, mint az idősebbeké.

Az előzőekben a szegénységi kockázatot meghatározó tényezők befolyását egyesével, külön-külön vizsgáltuk. A háztartásokat és azok tagjait jellemző ismérvek azonban egymással is kapcsolatban állnak, az egyiket keresztül valamelyik másik hatása érvényesülhet részben vagy egészben. Így például a kor megfigyelt hatása részben tartalmazza az iskolai végzettség hatását is, hiszen a fiatalabb korosztályok iskolázottabbak, mint az idősebbek. Ezért a háztartások és tagjaik szegénységi kockázatát meghatározó tényezők önálló hatásának elkülönítésére egy logisztikus regressziós modellt futtattunk. Ebben az alsó jövedelmi ötödbe kerülés esélyét befolyásoló paraméterek hatását vizsgáltuk. A modellben a háztartások tagjait egy-egy esetként kezeltük, a bevont változók azonban minden esetben a háztartás, illetve a háztartásfő ismérvei voltak. A modell eredményeit a 2.8. táblázatban foglaltuk össze. A háztartásfő életkorának növekedésével csökken a legalsó kvintilisbe kerülés esélye és ugyanezt mondhatjuk el az iskolai végzettség szintjéről is. Egy egyetemet vagy főiskolát végzett háztartásfővel rendelkező háztartás tagjainak nyolcszor-kilencszer, érettségizett esetében pedig háromszor kisebb az esélye arra, hogy a teljes népesség legszegényebb 20%-ába tartozzon, mint egy nyolc általánost végzett háztartásfő családjában élőknek. A település nagysága szerint a megyei jogú városokban és a községekben élők esélye közel kétszer, a kisebb városokban élők pedig 1,4-szer nagyobb az alsó jövedelmi ötödbe kerülésre, mint a fővárosiaké. A háztartáslétszámmal kismértékben nő a szegények közé tartozás esélye: minden újabb háztartástag jelenléte 1,09-szeresére növeli az alsó kvintilisbe kerülés esélyét. A gyermekek száma már lényegesen szorosabb kapcsolatot mutat a szegénységgel. Minden újabb gyermek 1,3-szorosára növeli az alsó jövedelmi ötödbe kerülés esélyét. A háztartásfő munkaerő-piaci státusát egy kategoriális változóval mértük, és a foglalkoztatotti pozíciót tekintettük referenciakategóriának. A nyugdíjas háztartásfővel rendelkező háztartás tagjainak kétszer, munkanélküli háztartásfő esetében négyszer, a nem nyugdíjas inaktív háztartásában élőknek több mint ötször nagyobb esélye van a legalsó jövedelmi ötödbe kerülésre, mint a foglalkoztatott háztartásfővel rendelkező háztartások tagjainak. Rendkívül erősen befolyásolja a szegények közé kerülés esélyét a háztartásfő etnikai hovatartozása. A roma származású háztartásfő ötszörösére növeli annak esélyét, hogy a háztartás tagjai a legalsó jövedelmi kvintilisbe tartozzanak, a nem roma háztartásfővel rendelkező háztartások tagjainak esélyéhez képest. Azt mondhatjuk tehát, hogy – akárcsak a rendszerváltást követő időszak folyamán mindvégig – a szegénység legfontosabb meghatározói az iskolai végzettség, a munkaerő-piaci helyzet, az etnikai hovatartozás és a háztartásban élő, 18 év alatti gyermekek száma.

### **2.3. A családtámogatások helye a gyermekes családok jövedelmei között**

Az alábbiakban először elemezzük a családtámogatási rendszer készpénzes ellátásainak szerepét a háztartások jövedelemszerkezetében, valamint a támogatások megoszlását a különböző jövedelmű háztartások között. A második pontban megrajzoljuk a készpénzes családtámogatásokban, ezen belül a családi pótlékban és az anyasági támogatásokban részeseülő háztartások profilját. A családtámogatásokon belül az elemzés során megkülönböztetjük a családi pótlékot, az anyasági támogatásokat (terhességi gyermekágyi segély, gyermek-



gondozási segély (gyes), gyermekgondozási díj (gyed), gyermeknevelési támogatás) és az egyéb családtámogatásokat: a kiegészítő családi pótlékot (korábban rendszeres gyermekellátás) és az árvaellátást. Az eltartott gyermekek után igénybe vehető adókedvezmények figyelembevételét a családtámogatások között a rendelkezésünkre álló adatok nem teszik lehetővé. Az adókedvezmények a gyermekes családok főmunkahelyi jövedelmei között jelennek meg.

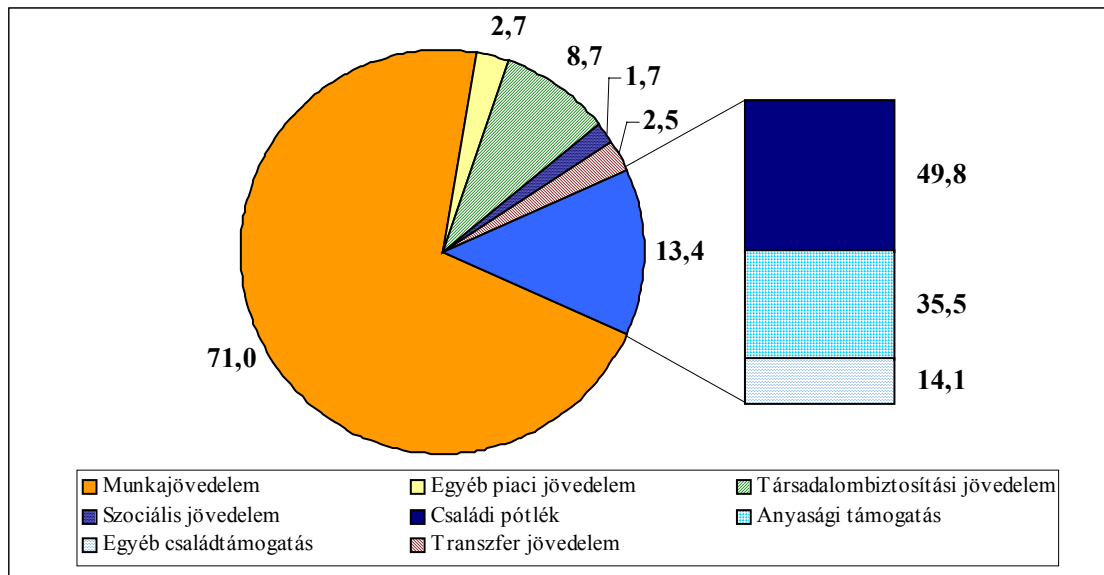
### **2.3.1. A családtámogatások szerepe a háztartások jövedelemszerkezetében**

A magyar háztartások bevételeinek legfontosabb komponense a piaci jövedelem. Átlagosan a háztartások jövedelmeinek háromötöde származik a piaci szektorból, mindenekelőtt munkából. (2.9. táblázat) A piaci jövedelmeken belül a főmunkahelyi jövedelmek képezik a legjelentősebb tételt, a háztartások összjövedelmének fele származik ebből a jövedelemtípusból. A különmunka-, a ritka- és a mezőgazdasági jövedelem 3–3%-ot, a tőkejövedelmek 2%-ot tesznek ki. Az állami transzferjövedelmek közül a családtámogatások nélkül számított társadalombiztosítási jövedelmek – mindenekelőtt a nyugdíjak – a legfontosabbak, a háztartások bevételeinek átlagosan a 30%-át teszik ki. Családtámogatásból származik a háztartások jövedelmének 5%-a, ennek éppen fele a családi pótlékból, közel 2%-a az anyasági támogatásokból, 0,8%-a pedig egyéb készpénzes családtámogatásokból, kiegészítő családi pótlékból, illetve árvaellátásból. A családtámogatás nélkül számított szociális jövedelmek csupán egy átlagos háztartás jövedelmének 1,5%-át jelentik.

Külön megvizsgáltuk a gyermekes és a nem gyermekes háztartások jövedelemszerkezetét is. A legjelentősebb különbséget a főmunkahelyi jövedelmek és a társadalombiztosítási jövedelmek esetébe találtuk. A nem gyermekes háztartások jövedelmének 44%-a, a gyermekes háztartásokénak viszont háromötöde származik a háztartástagok főmunkahelyéről. A társadalombiztosítási jövedelmekben mutatkozó ötszörös különbség a nyugdíjjövedelemmel rendelkezők arányának eltéréséből adódik. A gyermekes háztartások jövedelmének átlagosan közel háromnegyede piaci jövedelem és csupán egynegyede származik állami újraelosztásból. (2.3a. ábra) A két legfontosabb jövedelemfajta a munkajövedelem (71%) és a készpénzes családtámogatások (13,5%). A munkajövedelmen belül igen magas, 5,5% a különmunka jövedelem aránya. A gyermekes háztartásokba jutó családtámogatások ugyanúgy oszlanak meg, mint az összes háztartás esetében: a jövedelmek fele családi pótlékból, egyharmada anyasági támogatásokból, 15%-a pedig egyéb családtámogatásból származik. A harmadik legjelentősebb tétel a társadalombiztosítás ellátásaiból jut a gyermekes háztartásokba (9%). A gyermekes háztartások összes jövedelmei között az átlagosnál magasabb a magántranszferek aránya.

### 2.3a. ábra

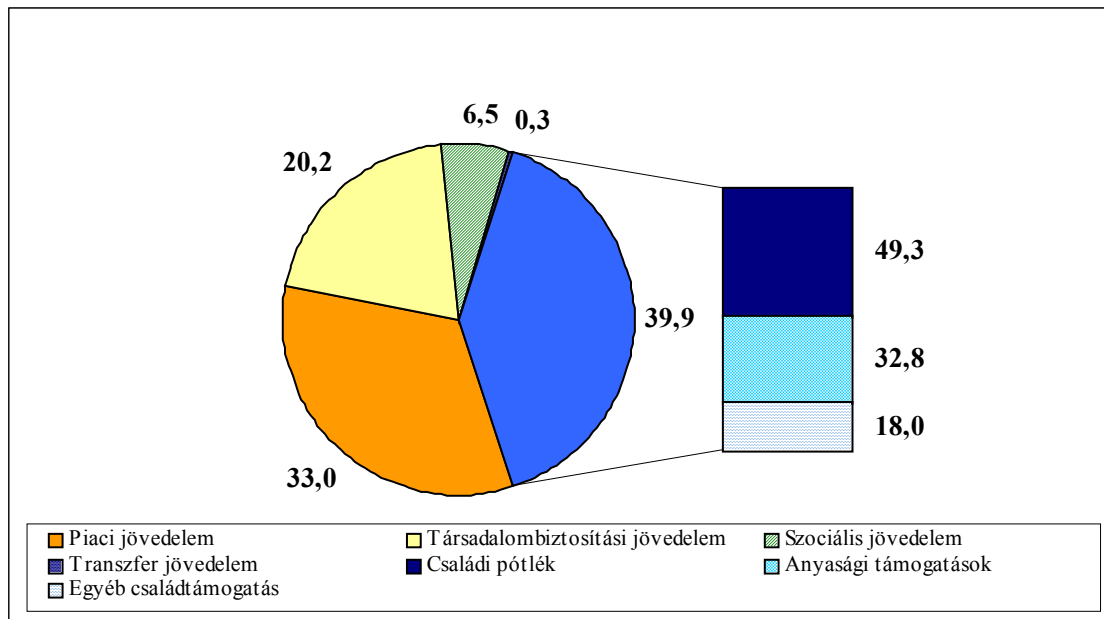
**Gyermekes háztartások jövedelemszerkezete a háztartások éves összjövedelme alapján (%)**



Külön megvizsgáltuk a szegény gyermekes háztartások jövedelmeinek összetételét is. A szegény háztartásokat ebben az esetben a mediánjövedelem felében megállapított küszöb alapján definiáltuk. Jövedelmeik egyharmada piaci jövedelem, kétharmada az állami transzfer. A háztartásoknak ebben a csoportjában a legfontosabb bevételi forrásai a családtámogatási rendszerek készpénzes ellátásai, a háztartások teljes jövedelmének kétötöde származik ezekből a támogatásokból. (2.3b. ábra) Ezen belül a támogatások megoszlása nem különbözik a teljes népességben vagy a gyermekes háztartások esetében már leírnál: a családi pótlék az összes családtámogatás felét, az anyasági támogatások egyharmadát, az egyéb ellátások pedig azok hatodát teszik ki. A szegény gyermekes háztartások csupán bevételeik egyharmadát szerzik a piaci szektorból, ezen belül az összes jövedelem egynegyede főmunkahelyi jövedelem, 4%-a különmunka jövedelem, 3%-a pedig mezőgazdasági jövedelem. A társadalombiztosítási jövedelmek aránya 20%, ami alatta marad a teljes népességben regisztrálnál, de két és félszerese a gyermekes háztartások esetében mért aránynál. Nagyon magas, 6,5% e háztartások jövedelmei között a készpénzes családtámogatások nélkül számított szociális transzferek aránya. A szegény gyermekes családok alig kapnak más háztartásoktól készpénztranszfereket, e jövedelmek aránya csupán 0,3%.

### 3b. ábra

#### Szegény gyermekes háztartások jövedelemszerkezete a háztartások éves összjövedelme alapján



#### 2.3.2. A családtámogatásokban részesülő háztartások profilja és a megoszlások szerkezete

A jóléti rendszer családtámogatásait a gyermekes családok veszik igénybe, ezen belül azonban az egyes ellátások – bevezetésük céljával összhangban vagy attól adott esetben függetlenül is – igénybevevőinek összetétele más és más lehet. A készpénzes családtámogatásokban részesülők profiljának megrajzolásakor összehasonlítjuk az adott ellátást igénybevevők és a családtámogatásokban részesülő összes háztartás, illetve a különböző támogatásban részesülő háztartásokat. Az ideai háztartásfelvétel adatai szerint a családtámogatásokban részesülő háztartások 44%-a egygyermekes, 40%-a kétgyermekes, 15%-a pedig három vagy többgyermekes. (2.10. táblázat) Az egy- vagy kétgyermekes háztartások többségében a gyermekek csak szüleikkel élnek együtt, a három- és többgyermekesek esetében ez az arány jóval magasabb, mintegy kétharmados. A valamilyen családtámogatásban részesülő gyermekes háztartások 9%-a egyszülős, egyharmadukban pedig a szülőknél és gyermekeiken kívül más háztartástag is él. E háztartások kétötödében a háztartásfő harmincas éveiben jár, és ugyanekkor a 40–49 éves háztartásfővel rendelkező családok aránya is. A háztartásfők 29%-a diplomás, egyötöde érettségizett, egyharmada pedig szakmunkásképzőt végzett. Aktivitásuk szerint a családtámogatásokból részesülő háztartások háztartásfőinek közel négyötöde foglalkoztatott, egytizede nyugdíjas, 9%-a pedig munkanélküli. A háztartások egyharmada községekben, 27%-a megyeszékhelyeken, egyötöde pedig a fővárosban él. A családtámogatásokban részesülő háztartások 6%-ában a háztartásfő cigány származású, a háztartások 12%-ában pedig nincs aktív háztartástag.

Mivel a családi pótlék alanyi jogon jár a 18 év alatti gyermekek után, az ellátásban részesülő háztartások összetétele nem különbözhet a családtámogatások valamelyikét igénybevevő háztartásokétól. Várakozásainknak megfelelően a családi pótlékot kapó háztartások összetétele nem is tér el a családtámogatásokban részesülő összes háztartásától, az apróbb különbségeket a kérdőív jövedelemtáblázatának adathiányai okozhatják. Elvileg a különbség-

nek egy másik oka is lehet: a családi pótlék rendszerében bekövetkezett változás, mely az iskolaköteles gyermekek esetében iskolalátogatáshoz köti az ellátás (iskoláztatási támogatás) folyósítását. Egyelőre azonban nincs tudomásunk róla, hogy az ellátás igénybevételében ez okból olyan mértékű változás következett volna be, mely a kérdőíves adatfelvétel módszerével megragadható lenne.

Más a helyzet az anyasági támogatások esetében, melyek a gyermek egy meghatározott életkoráig vehetők igénybe, és folyósításuk függ az igénybevevő szülő előzetes munkaviszonyának hosszától, valamint a gyermek megszületését követő munkaerő-piaci döntésétől. Ezen felül a gyet esetében az ellátás csak a harmadik vagy magasabb születési sorszámú gyermek esetében igényelhető. Az anyasági támogatásokban részesülő háztartások összetétele tükrözi ezeket a sajátosságokat. E háztartások között felülreprezentáltak a három- és többgyermekesek, az anyasági támogatásban részesülő családok 28%-a tartozik ebbe a kategóriába. Az ellátásokat igénybevevő háztartásokon belül a családtámogatásokban részesülő összes háztartáshoz képest magasabb a kétszülős családoké, és alacsonyabb az egyedülálló szülős és a más háztartástagot is számláló háztartásoké. Ezekben a háztartásokban egyrészt – eltérő okokból ugyan, de – nagyobb lehet a szülők munkavállalási hajlandósága, másrészt a háztartásokban feltehetően idősebb gyermekek élnek. Ugyancsak várakozásainknak megfelelően nagyobb e háztartások között a fiatal háztartásfővel rendelkező háztartások aránya, ami az anyasági támogatásoknak a gyermek életkorával összefüggő sajátosságaival van összefüggésben. Az anyasági támogatásokban részesülő háztartások egynegyedében a háztartásfő 30 év alatti, közel felében pedig 30–39 éves. A háztartásfő iskolai végzettsége szerinti megoszlás a legfeljebb általános iskolát végzettek felülreprezentáltságát mutatja, és azt is láthatjuk, hogy az anyasági támogatást igénybevevő háztartások között arányosan több a községekben található, és kevesebb a fővárosiak száma, mint a családtámogatásban részesülő összes háztartáson belül. Ugyancsak felülreprezentáltak az anyasági támogatások valamelyikében részesülők között a munkanélküli és a roma háztartásfővel rendelkezők, illetve azok, melyekben nincs egyetlen gazdaságilag aktív háztartástag sem.

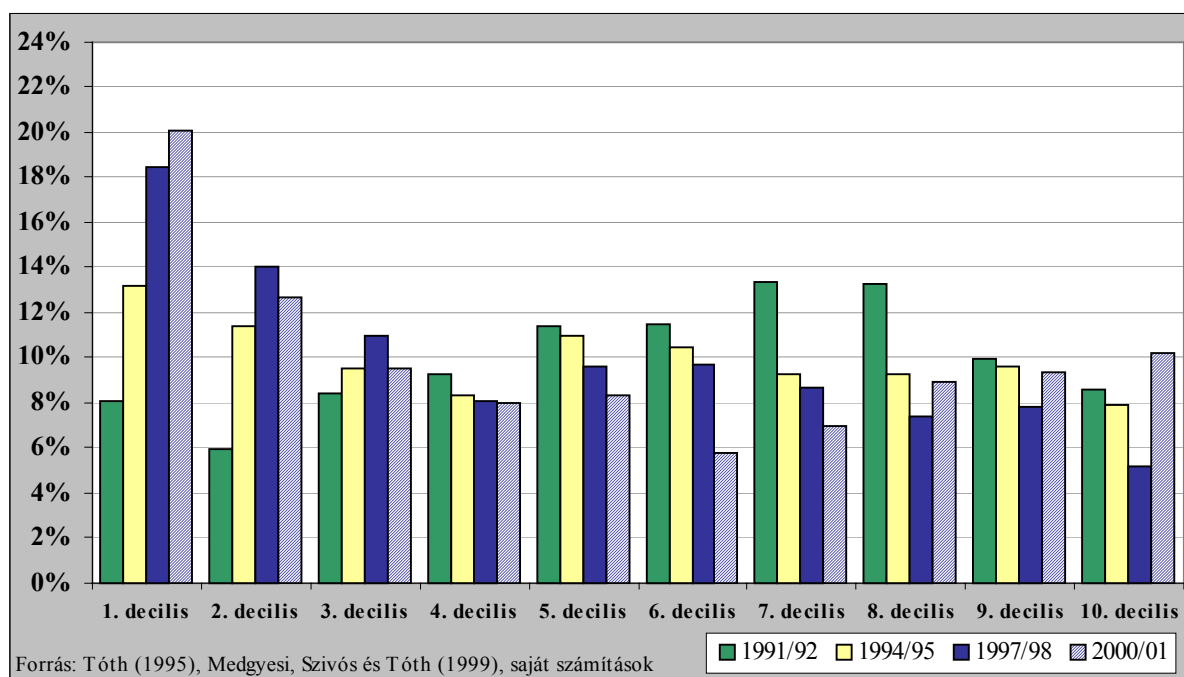
Megvizsgáltuk azt is, hogy a családtámogatásokra fordított kiadások miként oszlanak meg a különböző jövedelemmel rendelkező háztartások között. (2.11–2.12. táblázat, 2.4a–2.4b. ábra) Az eredmények értelmezésekor két hatás érvényesülését kell szem előtt tartanunk. Egy támogatásra fordított kiadások jövedelmi decilisek közötti megoszlását befolyásolhatja egyrészt a jogosultsági kritériumok meghatározása, másrészt a jogosultaknak a jövedelemszerkezetben elfoglalt helye, illetve a kettő együttesen is, amennyiben a jogosultsági kritériumok jövedelmi helyzetre vonatkozó feltételeket is tartalmaznak. A támogatásokra fordított kiadásoknak az egy főre jutó és az ekvivalens jövedelmek alapján képzett decilisek szerinti megoszlását is vizsgáltuk. Emlékeztetünk rá, hogy az ekvivalens jövedelemhez használt skála a magasabb sorszámú háztartástagokat kisebb súllyal veszi figyelembe, ezért alkalmazásakor a nagyobb létszámú háztartások, mindenképp a gyermekes családok jövedelmi pozícióját jobbnak észleljük, mint az egy főre jutó jövedelem alkalmazásakor.

Az összes családtámogatásra fordított kiadások közel 28%-a jut az egy főre jutó jövedelem alapján képzett legalsó jövedelmi decilisbe, az alsó ötödbe a támogatások 45%-a, az alsó három decilisbe pedig összesen 58%-a kerül. (2.11. táblázat) Az ekvivalens jövedelem használatakor az alsó ötöd részesedése 33%, az alsó három decilisé pedig 44%. Egyrészt láthatjuk, hogy a módszertani különbségek eltéréseket okozhatnak a jövedelmi helyzet megítélésekor, másrészt viszont egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a családtámogatásokra fordított kiadások jelentős része koncentrálnak a legrosszabb jövedelmi helyzetben lévőknek. Az eredmények azt is megmutatják, hogy az ekvivalens jövedelmek alapján kapott 6., 8. és 10. decilisek részesedése nagyon alacsony, a hetediké és a kilencediké viszont az átlag körül van, vagyis ahhoz hasonló arányt (10%) képviselnek, melyet akkor kapnánk, ha a jövedelmi helyzet és a támogatások igénybevétele csupán véletlenszerű kapcsolatban állna egymással. A családtámogatási rendszer elemeire fordított kiadások eltérő megoszlást mutatnak a népesség jövedelmi helyzete szerint.

A családi pótlék kiadásainak 54%-a az egy főre jutó jövedelem alapján képzett három legalsó jövedelmi tizedbe tartozókhöz jut. Az ekvivalens jövedelem segítségével előállított jövedelmi decilisek használata esetén ez az arány valamivel alacsonyabb, 42%. (2.4a. ábra) Az elmúlt tíz év időszakát az ekvivalens jövedelmek alapján képzett decilisek szerint megjelenítő ábrán jól nyomon követhetők a családi pótlék rendszerében bekövetkezett változások. Az első adatsor, mely az évtized elejét jellemzi, egy erőteljes középosztályos megoszlást mutat az 5–8. decilisek átlag feletti részesedésével. Ez egyrészt az alanyi jogú családi pótléknak, másrészt a gyermekes családok – ekkor még relative jobb – jövedelmi pozíciójának a következménye. Annak ellenére, hogy a rendszer jogosultsági kritériumai nem változtak, 1993/94-re az alsóbb decilisek részesedése valamelyest növekedett, a két legalsó tized már a kiadások 24%-át birtokolta. A középosztályos jelleg kezdett eltűnni, az átlag fölött részesedő tizedek az ábrán jól láthatóan bal felé tolódtak. Ennek a gyermekes háztartásokban élők jövedelmi helyzetének fokozatos romlása lehetett az oka. Három évvel később már egy lényegesen megváltozott helyzetet láthatunk. Ekkor már csupán a legalsó három tized részesedése volt magasabb az átlagnál, e három decilisbe jutott a kiadások 44%-a. E változás mögött mindkét korábban jelzett hatást megtaláljuk: a jövedelemvizsgálat bevezetésével egyrészt javult a családi pótlék célzottsága, másrészt a reáljövedelmek – ezen belül a gyermekes családokat leginkább érintő két jövedelmtípus, a munkajövedelmek és a készpénzes családtámogatások értékének – csökkenésével romlott a gyermekes családok helyzete. Az ideai adatok egy új, elnyújtott és egy magasabb bal szarát mutató U alakú struktúrát rajzolnak ki, mely a gyermekes családok jövedelmi helyzetének polarizálódására utalhat. Az alsó decilisek továbbra is átlag fölött részesednek az újra alanyi jogon járó családi pótlékból, amint láttuk a két legalsó tized a kiadások egyharmadát birtokolta. Az 5–7. decilisek részesedése ezzel szemben erőteljesen lecsökkent, ez a három tized a kiadásoknak mindössze 21%-ában részesült. A legfelső tized a kiadások 10%-át birtokolta.

#### 2.4a. ábra

#### A családi pótlék kiadásainak megoszlása jövedelmi decilisek szerint, 1989–2001

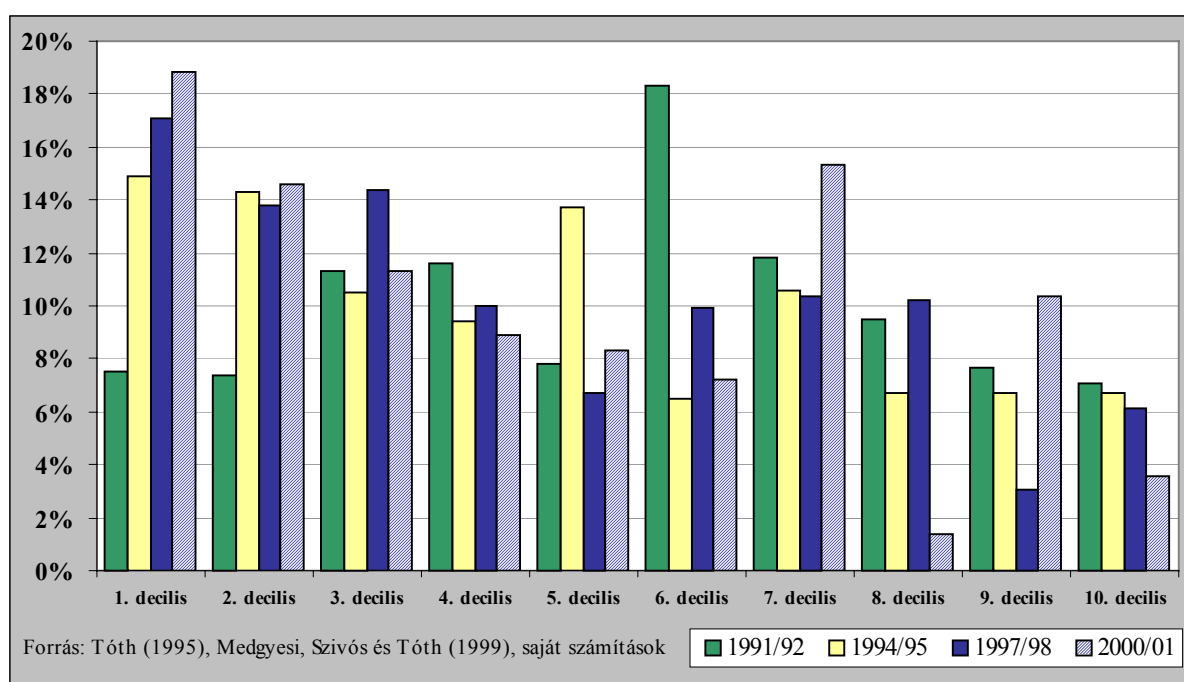


Az anyasági támogatásra fordított kiadások megoszlása valamelyest eltér a családi pótlék esetében megfigyelteitől. (2.4b. ábra) Az U alakú megoszlás bal szára ebben az esetben is

megvan, a decilisek részesedése folyamatosan csökken sorszámuk növekedésével. Az igazán jelentős különbséget a legfelső négy tized esetében figyelhetjük meg. A hetedik decilis részaránya kiugróan magas, közel 16%, a nyolcadiké pedig nagyon alacsony, mindössze 1,4%. Idősoroson elemezve a támogatások kiadásainak megoszlását azt láthatjuk, hogy a hetedik tized körül mind a négy időpontban relatíve magas volt az anyasági támogatásokra fordított kiadások aránya. Az anyasági támogatások esetében is megfigyelhető – bár kevésbé mutatkozik erősnek – a családi pótlék esetében már említett polarizálódás, a legalsó ötöd részesedése nőtt a második rovására, és a harmadik ötödben belül is az ötödik decilis részesedése nőtt, míg a hatodiké csökkent. Ezzel szemben 2000/2001-ben a legfelső ötödben nőtt az anyasági támogatásra fordított kiadások aránya, valamivel több jutott ebbe a kvintilisbe, mint három évvel korábban.

## 2.4b. ábra

**Az anyasági támogatásokra fordított kiadások megoszlása jövedelmi decilisek szerint, 1989–2001**



## 2.4. Összegzés

A szegénység mértékét mutató indexek az elmúlt évben nem változtak jelentősen, ezért inkább stabilitásról beszélhetünk ezen a területen, továbbá a vizsgált időszakban a szegénységi kockázatok társadalmi-gazdasági jellemzői sem módosultak drámaian. A rendszerváltás óta eltelt tíz évben a szegénység és a jövedelemegyenlőtlenségek témakörében végzett kutatások eredményei megegyeznek abban, hogy a gyermekek, valamint a gyermekes háztartások tagjai ebben az időszakban a társadalom jövedelmi szerkezetében bekövetkezett változások legnagyobb vesztesei közé sorolhatók. Tanulmányunkban a TÁRKI legújabb háztartásfelvételnek a 2000. április és 2001. március közötti időszakra vonatkozó adatai alapján elemeztük a gyermekek, valamint a gyermekes háztartások jövedelmi pozícióit, a jövedelem-szerkezetben elfoglalt helyét és különös figyelmet fordítottunk e társadalmi csoportok sze-

génységi kockázatára, a szegény gyermekek, és a velük egy háztartásban élők fontosabb jellemzőinek meghatározására, valamint a családtámogatási rendszer ellátásainak az érintett háztartások jövedelmi helyzetére gyakorolt hatásának megállapítására. Vizsgálatunk során a legújabb eredményeket összehasonlítottuk a korábbi időszak adataival is. A kutatás eredményeit az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- A gyermekek jelenléte a háztartásban jelentősen meghatározza a háztartás tagjainak abszolút jövedelmét és a teljes népesség átlagjövedelméhez viszonyított életszínvonalát. A gyermekes családok tagjai átlagosan alacsonyabb jövedelemmel rendelkeznek, mint a nem gyermekesek. A gyermekes háztartástagok között a gyermekszám differenciál: a nagyobb gyermekszámú háztartások tagjainak jövedelmi pozíciói rosszabbak, mint a kevesebb gyermekkel élők. A három- és többgyermekes családok egy főre jutó éves háztartásjövedelme az egyszemélyes háztartásokban élők jövedelmének felét, az egygyermekes, kétszülős háztartásokban élők jövedelmének 60%-át teszi ki. E tekintetben továbbra is fennmaradtak a rendszerváltást követő időszakban kialakult viszonyok. A gyermekes háztartások tagjainak összességében számottevően nagyobb aránya jut ma az alsó decilisekbe, mint tíz évvel korábban. Az egy évvel korábbi helyzethez képest javultak az egyszülős és a szülőkön és gyermekeiken kívül más tagot is számláló háztartásokban élők abszolút jövedelmi pozíciói.
- A gyermekek jelenléte és száma a háztartásokban továbbra is a szegénység legfontosabb meghatározói közé tartozik. A háztartások tagjainak szegénységi kockázata, a korábbi évekhez hasonlóan, magasabb, mint a nem gyermekes háztartásokban élők, és ez a kockázat a gyermekek számával növekszik. Különösen magas azoknak a háztartásoknak a szegénységi kockázata, melyekben a gyermek jelenléte összekapcsolódik a szegénység egyéb fontos meghatározóival: foglalkoztatott háztartástag hiányával vagy roma származással. A vizsgálat évében az alsó jövedelmi ötödben élő gyermekes háztartások tagjainak aránya csökkent, a mediánjövedelem felénél kevesebb jövedelemmel rendelkezőké viszont növekedett az egy évvel korábbihoz képest. A gyermekes háztartások közül a három- és többgyermekesek tagjainak aránya nőtt a legszegényebbek között, az egy- és kétgyermekeseké viszont csökkent. Kizárólag a gyermekek helyzetét elemezve azt találtuk, hogy a legfiatalabbak, a 0–2 évesek aránya a legalsó jövedelmi ötödben csökkent, a legszegényebbek között viszont nőtt. Kismértékben növekedett a szegénység minden más korcsoportban, elsősorban a mediánjövedelem felében megállapított jövedelmi küszöb alatt élők esetében.
- A családtámogatások a gyermekes háztartások bevételeinek a munkajövedelmek után következő legfontosabb forrását képezik. A rendszer ellátásaiból a gyermekes háztartások jövedelmének átlagosan 13%-a származik, melynek felét a családi pótlék, egyharmadát az anyasági támogatások, 14%-át pedig az egyéb családtámogatások jelentik. A gyermekes háztartások jövedelmeinek 71%-a kereset jellegű jövedelem, az eltartott gyermekek után igényelhető adókedvezmények ebben a részjövedelemben jelennek meg. A családtámogatásoknak különösen nagy súlya van a szegény gyermekes háztartások jövedelmeiben. Ezekben a háztartásokban a készpénzes ellátásokból származó jövedelmek az összes bevétel kétötödét teszik ki, és ez valamelyest magasabb a munkajövedelmek egyharmados arányánál.
- A családtámogatásokban részesülő háztartások 44%-a egygyermekes, kétötöde kétgyermekes, 15%-a pedig három- vagy többgyermekes. A támogatások valamelyikét igénybe vevő gyermekes háztartások 9%-a egyszülős, egyharmadukban pedig a szülőkön és gyermekeiken kívül más háztartástag is él. A háztartásfők 29%-a diplomás, egyötöde érettségizett, egyharmada pedig szakmunkásképzőt végzett. Aktivitásuk szerint a családtámogatásokból részesülő háztartások háztartásfőinek közel négyötöde foglalkoztatott, egytizede nyugdíjas, 9%-a pedig munkanélküli. E háztartások egyharmada községekben, 27%-a megyeszékhelyeken, egyötöde pedig a fővárosban él. A családtámogatásokban részesülő háztartások 6%-ában a háztartásfő cigány származású, a háztartások 12%-ában pedig nincs aktív háztartástag.

## Irodalom

- Medgyesi M.–Szivós P.–Tóth I. Gy. (1999): A háztartások jövedelmi szerkezete, egyenlőségek, szegénység és jóléti támogatások, In. Szivós P.–Tóth I. Gy. (szerk.): Monitor, 1999. TÁRKI Monitor Jelentések, Budapest: TÁRKI, 1999. december, 60–82. old.
- Tóth I. Gy. (szerk.) (1995): A családi pótlék jövedelemfüggő kiegészítésének tapasztalatai 1994-ben, előrejelzés 1995-re, TÁRKI, Budapest, 1995.



**2.1. táblázat**  
**A szegénységi mérőszámok trendjei, 1992–2001**

Évek	Szegénységi küszöb		
	Medián fele	Az átlagjövedelem fele	Kvintilis határ
	Szegénységi ráta,%		
1991/92	10,2	12,8	20,0
1995/96	12,8	18,3	20,0
1996/97	12,4	17,8	20,0
1997/98	9,1	12,8	20,0
1998/99	10,3	13,8	20,0
1999/00	9,1	14,6	20,0
2000/01	10,3	14,4	20,0
	Szegénységi rés-arány,%		
1991/92	31,3	33,2	30,9
1995/96	29,9	29,8	31,2
1996/97	32,6	31,1	30,8
1997/98	30,7	29,2	27,8
1998/99	25,3	27,6	26,7
1999/00	26,3	25,3	25,5
2000/01	26,8	27,3	26,7
	Szegénységi deficit a nem szegények jövedelméhez viszonyítva,%		
1991/92	1,4	2,2	3,8
1995/96	1,7	2,8	3,4
1996/97	1,8	3,0	3,5
1997/98	1,3	2,0	3,6
1998/99	1,2	2,0	3,3
1999/00	1,1	2,0	3,1
2000/01	1,2	2,1	3,3
	Sen-index * 1000		
1991/92	46,5	59,7	88,4
1995/96	55,7	77,8	87,5
1996/97	55,8	78,0	87,5
1997/98	39,5	53,8	80,5
1998/99	36,7	52,4	75,8
1999/00	33,7	52,9	72,8
2000/01	39,1	55,8	76,5
	FGT(2) *100		
1991/92	1,66	2,16	3,05
1995/96	1,90	2,60	2,97
1996/97	1,93	2,64	2,94
1997/98	1,31	1,76	2,54
1998/99	1,01	1,52	2,21
1999/00	1,01	1,52	2,09
2000/01	1,17	1,68	2,28

Forrás: 1992–1997: Magyar Háztartás Panel I–IV. hullám; 1998–2001: TÁRKI Háztartás Monitor

## 2.2. táblázat

Szegénységi ráták a különböző társadalmi-demográfiai csoportokban, 1999/2000-ben és 2000/2001-ben (%)

Társadalmi-demográfiai csoportok	2000/2001			1999/2000		
	medián fele	átlag fele	kvintilis határ	medián fele	átlag fele	kvintilis határ
szegénységi küszöböket alkalmazva						
Életkor						
0–2	17,3	23,3	33,0	13,8	20,7	36,8
3–6	16,4	22,6	33,8	11,5	19,2	28,9
7–14	14,8	21,0	31,9	12,6	19,5	30,8
15–19	15,5	19,0	29,1	12,6	18,9	28,9
20–29	7,0	11,0	15,1	7,7	11,1	19,3
30–39	9,8	13,9	22,5	7,5	12,2	20,4
40–49	7,1	10,7	17,6	8,1	12,5	19,3
50–59	6,6	9,9	16,1	5,5	9,8	17,6
60–69	3,8	6,0	13,1	3,1	6,1	12,8
70+	2,2	6,1	17,1	2,4	5,3	10,6
Iskolai végzettség						
0–7 osztály	15,2	20,9	33,1	8,8	13,8	22,8
8 osztály	10,9	16,1	25,9	11,2	17,2	27,4
Szakmunkásképző	6,5	11,0	18,7	5,2	9,3	18,7
Középiskola	3,0	5,3	10,0	2,5	5,1	9,5
Egyetem, főiskola	1,9	2,0	3,8	2,0	3,3	4,3
Gazdasági aktivitás						
Alkalmazott	3,3	5,3	10,2	2,5	4,7	9,8
Vállalkozó	2,2	4,4	10,0	5,2	7,2	16,3
Alkalmi munkás	33,3	39,5	39,5	27,7	29,8	29,8
Nyugdíj mellett dolgozó	3,0	3,0	6,2	1,4	2,9	4,3
Gyes-gyed-en levő	18,1	26,0	39,0	12,5	17,1	33,5
Munkanélküli	27,3	37,0	48,0	20,4	31,5	47,5
Nyugdíjas	4,6	8,0	16,2	3,8	7,2	14,3
Eltartott	14,9	20,3	30,2	12,8	20,0	30,2
Településtípus						
Község	11,6	17,1	29,1	10,4	16,9	27,5
Város	9,3	13,1	21,4	10,9	14,9	24,9
Megyeszékhely	5,3	8,5	13,6	2,9	6,9	14,5
Főváros	4,3	5,9	9,1	1,5	3,3	4,6
Együtt	8,2	12,1	20,0	7,4	11,9	20,0

Megjegyzés: A szegénységi határokat az ekvivalens jövedelem ( $e=0,73$ ) alapján számítottuk.

## 2.2. táblázat folytatása

Szegénységi ráták a különböző társadalmi-demográfiai csoportokban, 1999/2000-ben és 2000/2001-ben (%)

Társadalmi-demográfiai csoportok	2000/2001			1999/2000		
	medián fele	átlag fele	kvintilis határ	medián fele	átlag fele	kvintilis határ
szegénységi küszöbök alkalmazva						
Régió						
Budapest	4,3	5,9	9,1	1,5	3,3	4,6
Észak-Dunántúl	5,4	7,5	15,3	4,3	6,8	14,4
Dél-Dunántúl	9,6	12,6	19,9	12,8	17,9	28,3
Észak- és Közép-Alföld	8,7	13,9	24,9	7,3	12,4	24,4
Észak- és Kelet-Magyarország	12,2	18,5	27,4	11,2	18,5	26,3
Háztartásfő életkora						
-29	21,8	27,8	34,4	11,3	16,1	29,4
30-39	12,0	15,9	25,2	7,8	12,9	23,2
40-49	6,7	10,7	19,6	9,7	15,3	21,9
50-59	6,1	9,5	14,0	5,1	9,9	16,4
60-69	3,9	6,8	14,2	5,2	7,0	15,1
70+	2,1	5,8	17,8	2,8	4,7	9,9
Háztartásnagyság						
1 fő	9,7	13,9	22,3	7,6	10,4	18,2
2 fő	5,0	8,2	16,7	3,4	7,8	13,8
3 fő	6,2	8,6	14,2	2,8	6,9	14,0
4 fő	5,4	10,3	16,5	9,0	13,1	20,5
5 fő	11,9	16,4	29,0	8,2	14,8	26,7
6+ fő	22,3	27,7	36,8	26,0	33,2	48,0
Gyermekek száma						
0	4,2	6,8	13,4	3,0	5,7	11,6
1	7,9	12,4	18,4	8,6	13,6	21,6
2	10,6	16,4	25,8	10,4	17,1	25,9
3+	28,2	33,8	50,0	23,0	31,8	52,0
Háztartástípus						
Egyszemélyes	9,7	13,9	22,3	7,4	11,6	19,3
Pár	2,6	4,2	12,9	2,5	5,6	11,7
Pár 1 gyermekkel	9,5	14,2	19,4	3,8	7,7	17,1
Pár 2 gyermekkel	6,6	13,9	24,5	10,2	14,9	22,2
Pár 3 gyermekkel	16,7	21,3	41,2	12,1	21,3	38,2
Pár 4+ gyermekkel	41,0	46,2	59,0	25,3	41,3	52,0
Egyedüli szülő gyermekkel	36,3	44,2	52,2	23,8	36,9	55,4
Más háztartás gyermekkel	11,1	15,3	22,8	13,1	19,5	30,9
Egyéb háztartás	3,4	6,2	10,9	3,2	5,6	10,6
Együtt	8,2	12,1	20,0	7,4	11,9	20,0

Megjegyzés: A szegénységi határokat az ekvivalens jövedelem ( $e=0,73$ ) alapján számítottuk.

## 2.2. táblázat folytatása

Szegénységi ráták a különböző társadalmi-demográfiai csoportokban, 1999/2000-ben és 2000/2001-ben (%)

Társadalmi-demográfiai csoportok	2000/2001			1999/2000		
	medián fele	átlag fele	kvintilis határ	medián fele	átlag fele	kvintilis határ
szegénységi küszöbök alkalmazva						
A háztartásfő gazdasági aktivitása						
Alkalmazott	4,3	7,2	13,8	2,7	6,0	12,5
Vállalkozó	2,0	3,9	11,4	4,8	7,8	17,7
Alkalmi munkás	41,3	64,1	64,1	45,9	45,9	45,9
Nyugdíj mellett dolgozó	.	.	7,7	.	2,6	2,6
Gyes-gyeden levő	73,8	78,6	78,6	(5,6)	(22,2)	66,7
Munkanélküli	34,3	43,3	57,0	24,2	36,9	54,5
Nyugdíjas	6,1	10,6	19,0	5,9	9,8	17,0
Eltartott	24,9	26,6	42,0	31,1	42,3	52,4
Aktív háztartásfő foglalkozása						
Vállalkozó	2,7	5,5	14,3	4,6	9,4	18,9
Felső-, középvezető	.	0,4	0,7	1,6	1,9	1,9
Alsó- és művezető	3,1	5,0	8,8	0,3	1,5	5,8
Értelmiségi	2,7	3,2	3,2	0,4	2,2	3,3
Irodai	1,8	5,3	9,8	1,4	3,6	7,9
Szakmunkás	6,1	10,2	18,0	4,2	7,6	16,7
Betanított és segédmunkás	17,2	22,8	34,8	16,0	24,2	35,8
Mg. fizikai	13,0	23,9	39,1	18,1	24,0	33,3
Aktívak száma						
0	16,6	22,6	33,7	19,2	19,2	28,4
1	10,5	16,0	27,1	15,2	15,2	25,9
2	2,6	5,0	9,3	5,9	5,9	12,5
3+	0,3	0,7	3,8	2,5	2,5	4,1
Nyugdíjasok száma						
0	10,7	14,9	22,6	8,9	13,8	21,9
1	3,0	6,0	15,5	7,9	13,4	23,3
2+	0,9	4,0	9,9	2,5	4,4	9,8
Etnikum						
Cigány	61,3	68,0	75,3	53,9	64,5	85,2
Nem cigány	6,1	9,9	17,8	5,2	9,5	17,0
Együtt	8,2	12,1	20,0	7,4	11,9	20,0

Megjegyzés: A szegénységi határokat az ekvivalens jövedelem ( $e=0,73$ ) alapján számítottuk.

### 2.3. táblázat

#### Az egy főre jutó éves háztartásjövedelem háztartástípus és a gyermekek száma szerint

	1991/1992		1999/2000		2000/2001		Index1	Index2
	Ft	N=	Ft	N=	Ft	N=		
<b>Háztartástípus</b>								
Egyszemélyes	123782	372	505262	518	580786	462	115	469
Pár gyermek nélkül	127657	867	471647	821	570958	838	121	447
Pár 1 gyermekkel	121613	513	446347	469	474999	325	106	391
Pár 2 gyermekkel	109622	1046	329772	761	406577	592	123	371
Pár 3+ gyermekkel	78549	422	257409	282	290125	320	113	369
Egyedülálló szülő	97387	186	255092	85	361566	113	142	371
Más háztartás 1 gyermekkel	115584	612	328976	602	417147	625	127	361
Más háztartás 2+ gyermekkel	90910	507	233567	401	308478	479	132	339
Egyéb háztartás	132714	977	422076	1313	526927	1450	125	397
<b>Összesen</b>	<b>114784</b>	<b>5501</b>	<b>390202</b>	<b>5253</b>	<b>470419</b>	<b>5203</b>	<b>121</b>	<b>410</b>
<b>Gyermekszám (gyermekek)</b>								
1–2 gyermek	109914	1026	341544	815	408963	741	120	372
3+ gyermek	74437	370	230413	258	268225	269	116	360
<b>Összesen</b>	<b>100514</b>	<b>1396</b>	<b>314853</b>	<b>1072</b>	<b>369226</b>	<b>1010</b>	<b>117</b>	<b>367</b>

Forrás: 1991/92: Magyar Háztartás Panel; 1999/00, 2000/01: TÁRKI Háztartás Monitor

Magyarázat a táblázat két utolsó oszlopában szereplő indexek tartalmához:

Index1: az adott háztartástípusba tartozó háztartástagok egy főre jutó éves háztartásjövedelmének változása 1999/00 és 2000/01 között, százalékban.

Index2: az adott háztartástípusba tartozó háztartástagok egy főre jutó éves háztartásjövedelmének változása 1991/92 és 2000/01 között, százalékban.

## 2.4. táblázat

**Az egy főre jutó éves háztartásjövedelemnek az átlagos egy főre jutó éves háztartásjövedelemhez viszonyított aránya az egyes háztartástípusokban és a gyermekek száma szerint**

	1991/1992		1999/2000		2000/2001	
	Ft	Az átlaghoz viszonyítva (%)	Ft	Az átlaghoz viszonyítva (%)	Ft	Az átlaghoz viszonyítva (%)
<b>Háztartástípus</b>						
Egyszemélyes	123782	108	505262	129	580786	123
Pár gyermek nélkül	127657	111	471647	121	570958	121
Pár 1 gyermekkel	121613	106	446347	114	474999	101
Pár 2 gyermekkel	109622	96	329772	85	406577	86
Pár 3+ gyermekkel	78549	68	257409	66	290125	62
Egyedülálló szülő	97387	85	255092	65	361566	77
Más háztartás 1 gyermekkel	115584	101	328976	84	417147	89
Más háztartás 2+ gyermekkel	90910	79	233567	60	308478	66
Egyéb háztartás	132714	116	422076	108	526927	112
<b>Összesen</b>	<b>114784</b>	<b>100</b>	<b>390202</b>	<b>100</b>	<b>470419</b>	<b>100</b>
<b>Gyermekszám (gyermekek)</b>						
1–2 gyermek	109914	109	341544	108	408963	111
3+ gyermek	74437	74	230413	73	268225	73
<b>Összesen</b>	<b>100514</b>	<b>100,0</b>	<b>314853</b>	<b>100</b>	<b>369226</b>	<b>100</b>

*Forrás: 1991/92: Magyar Háztartás Panel; 1999/00, 2000/01: TÁRKI Háztartás Monitor*

**2.5. táblázat**  
**Az adott háztartástípusba tartozók megoszlása az egy főre jutó éves háztartásjövedelem alapján képzett jövedelmi decilisek szerint (%)**

		1. decilis	2. decilis	3. decilis	4. decilis	5. decilis	6. decilis	7. decilis	8. decilis	9. decilis	10. decilis	N=
Gyermekes háztartások összesen	1991/92	14,3	12,4	10,9	9,4	10,0	9,3	9,4	8,9	7,6	7,7	3284
	1999/00	17,7	14,6	12,2	10,8	9,5	7,3	8,1	7,1	6,2	6,5	2599
	2000/01	17,4	16,3	12,1	11,8	8,6	7,7	6,3	7,5	6,1	6,1	2456
Pár 1–2 gyermekkel	1991/92	8,7	12,3	11,0	9,0	10,6	9,8	10,1	11,2	8,3	9,0	1558
	1999/00	10,8	11,5	12,8	10,0	9,3	7,7	9,8	9,2	9,6	9,2	1230
	2000/01	11,1	11,9	13,8	15,0	6,2	8,3	7,6	9,7	8,0	8,4	916
Pár 3+ gyermekkel	1991/92	31,9	17,1	15,5	9,0	4,5	7,1	5,2	5,2	2,6	1,7	420
	1999/00	27,7	27,0	12,4	13,1	8,2	2,1	4,6	0,0	0,0	5,0	282
	2000/01	31,9	25,9	5,3	4,7	11,6	9,1	0,0	6,3	5,3	0,0	320
Egyedülálló szülő	1991/92	17,1	12,3	12,8	5,9	19,3	8,6	7,5	3,2	8,0	5,3	187
	1999/00	28,2	21,2	12,9	3,5	7,1	12,9	3,5	5,9	0,0	4,7	85
	2000/01	36,3	15,9	4,4	3,5	4,4	5,3	3,5	12,4	0,9	13,3	113
Más háztartás 1 gyermekkel	1991/92	6,7	11,8	9,3	11,6	8,2	10,8	10,0	9,3	10,5	11,9	612
	1999/00	14,1	13,8	12,6	6,8	12,8	9,0	10,8	8,8	5,6	5,8	602
	2000/01	8,6	13,7	12,4	17,1	10,0	8,0	6,5	8,6	7,7	7,3	627
Más háztartás 1+ gyermekkel	1991/92	25,2	9,7	7,9	9,5	11,8	8,3	10,7	6,3	6,1	4,5	507
	1999/00	34,8	15,3	9,5	19,0	6,8	6,3	2,5	3,3	2,0	0,8	400
	2000/01	26,7	21,9	15,0	5,8	10,2	5,6	8,3	1,5	2,5	2,5	480
Gyermekek	1991/92	17,3	13,1	11,4	8,9	10,1	9,2	9,1	7,9	6,5	6,5	1429
	1999/00	19,5	15,8	12,6	11,0	9,0	6,6	7,4	6,3	5,8	6,0	1084
	2000/01	20,3	16,9	11,5	10,3	8,6	7,7	5,8	7,4	5,9	5,6	1013

Forrás: 1991/92: Magyar Háztartás Panel; 1999/00, 2000/01: TÁRKI Háztartás Monitor

**2.6. táblázat**  
**A háztartás éves ekvivalens jövedelme alapján képzett decilisek megoszlása életkor szerint (%)**

	1991/1992					1999/2000					2000/2001				
	Gyermek	Aktív korú	Időskorú	N=	Gyermek	Aktív korú	Időskorú	N=	Gyermek	Aktív korú	Időskorú	N=			
1. decilis	14,1	7,8	10,3	552	16,8	9,7	4,6	527	17,9	9,6	4,1	519			
2. decilis	9,4	7,7	16,7	556	14,1	9,6	7,1	523	13,3	8,5	11,2	521			
3. decilis	9,2	8,1	15,7	555	10,1	9,0	12,5	526	10,3	8,8	12,8	518			
4. decilis	10,4	8,7	12,5	552	9,0	8,5	14,8	524	10,5	8,2	14,6	522			
5. decilis	9,7	9,6	11,3	554	10,0	8,7	13,4	524	7,8	8,0	17,3	521			
6. decilis	11,0	10,1	8,9	557	9,4	9,3	12,4	527	7,7	10,3	11,3	520			
7. decilis	10,9	10,7	7,1	553	7,5	10,6	10,4	521	10,2	9,8	10,2	519			
8. decilis	9,4	11,9	6,2	554	8,1	10,5	10,8	529	7,4	11,5	8,7	523			
9. decilis	7,8	12,8	5,9	555	7,6	11,3	9,0	526	7,4	12,2	6,3	520			
10. decilis	8,1	12,7	5,5	553	7,5	12,7	5,1	523	7,6	13,3	3,5	521			
Összesen	100,0	100,0	100,0		100,0	100,0	100,0		100,0	100,0	100,0				
N=	1429	2927	1185	5541	1083	3009	1158	5250	1013	3047	1144	5204			

*Forrás: 1991/92: Magyar Háztartás Panel; 1999/00, 2000/01: TÁRKI Háztartás Monitor.*

*Megjegyzés: Gyermekek alatt a 18 év alattiak, aktív korúak alatt a 18–60 évesek, időskorúak alatt pedig a 60 év felettiek értendők.*



**2.7. táblázat**  
**Szegénységi ráták életkor, a gyermekek száma és háztartástípus szerint (ekvivalens éves háztartásjövedelem alapján), 1998–2001 (%)**

Életkor	Medián fele			Átlag fele			Kvintilis határ			N=
	1998/1999	1999/2000	2000/2001	1998/1999	1999/2000	2000/2001	1998/1999	1999/2000	2000/2001	
0–2	18,5	13,8	17,3	31,5	20,7	23,3	39,5	36,8	33,0	103
3–6	14,9	11,5	16,4	23,8	19,2	22,6	31,1	28,9	33,8	195
7–14	13,5	12,6	14,8	20,1	19,5	21,0	31,0	30,8	31,9	467
15–19	8,1	12,6	15,5	14,8	18,9	19,0	24,7	28,9	29,1	330
20–29	11,7	7,7	7,0	16,4	11,1	11,0	21,1	19,3	15,1	803
30–39	8,4	7,5	9,8	12,3	12,2	13,9	21,0	20,4	22,5	590
40–49	7,1	8,1	7,1	5,9	12,5	10,7	19,4	19,3	17,6	830
50–59	5,9	5,5	6,6	9,7	9,8	9,9	16,8	17,6	16,1	741
60–69	1,7	3,1	3,8	3,9	6,1	6,0	11,0	12,8	13,1	549
70+	2,9	2,4	2,2	4,3	5,3	6,1	11,2	10,6	17,1	595
<b>Gyermekek száma</b>										
0	4,3	3,0	4,2	7,2	5,7	6,8	13,2	11,6	13,4	2742
1	7,3	8,6	7,9	11,9	13,6	12,4	19,1	21,6	18,4	1014
2	11,5	10,4	10,6	14,9	17,1	16,4	24,3	25,9	25,8	987
3+	22,8	23,0	28,2	40,5	31,8	33,8	51,3	52,0	50,0	460
<b>Háztartástípus</b>										
Egyszemélyes	7,4	7,5	9,7	10,7	11,6	13,9	20,4	19,1	22,3	462
Pár	2,2	2,1	2,6	4,8	5,2	4,2	8,5	11,0	12,9	838
Pár 1 gyermekkel	6,7	3,8	9,5	12,9	7,7	14,2	18,8	17,1	19,4	325
Pár 2 gyermekkel	9,9	10,5	6,6	13,7	15,2	13,9	23,5	22,5	24,5	592
Pár 3 gyermekkel	13,8	15,6	24,6	35,8	26,2	29,4	49,7	41,8	47,2	320
Egyedülálló szülő gyermekkel	26,7	24,7	36,3	33,3	38,4	44,2	49,2	56,5	52,2	113
Más háztartás 1 gyermekkel	5,1	11,0	5,1	9,0	15,8	9,0	16,7	22,9	15,4	625
Más háztartás 2+ gyermekkel	24,2	19,4	18,8	28,1	27,2	23,6	33,9	44,9	32,6	479
Egyéb háztartás	4,5	1,8	3,4	7,2	4,4	6,2	13,4	9,5	10,9	1449
<b>Együtt</b>	<b>8,0</b>	<b>7,4</b>	<b>8,2</b>	<b>12,6</b>	<b>11,9</b>	<b>12,1</b>	<b>20,0</b>	<b>20,0</b>	<b>20,0</b>	<b>5203</b>

Megjegyzés: A táblázatban az elemszámok a legutolsó, 2000/01-es adatfelvételeire vonatkoznak.

**2.7a. táblázat**  
**Szegénységi ráták a háztartásfő életkorával kombinált háztartástípus szerint (ekvivalens éves háztartásjövedelem alapján), 1998–2001 (%)**

	Medián fele			Átlag fele			Kvintilis határ			N=
	1998/1999	1999/2000	2000/2001	1998/1999	1999/2000	2000/2001	1998/1999	1999/2000	2000/2001	
Háztartásfő 18–39 éves, egyszemélyes	7,7	11,0	12,1	13,8	20,5	12,1	18,5	30,1	18,2	30
Háztartásfő 18–39 éves, pár	5,2	5,3	2,1	9,0	6,4	3,1	9,0	8,5	3,1	95
Háztartásfő 18–39 éves, pár 1 gyermek	6,8	2,7	10,4	10,7	6,5	15,1	12,0	15,4	20,8	187
Háztartásfő 18–39 éves, pár 2 gyermek	13,0	8,0	5,6	16,1	10,7	12,8	24,2	18,1	25,1	356
Háztartásfő 18–39 éves, pár 3+ gyermek	15,9	21,0	34,4	37,4	34,6	38,8	51,1	57,4	53,6	183
Háztartásfő 18–39 éves, egyedülálló szülő	21,5	20,4	37,3	33,8	30,9	43,4	52,3	59,3	51,2	83
Háztartásfő 18–39 éves, más gyermekes	23,4	13,8	18,4	24,6	16,2	21,7	31,1	39,2	29,3	287
Háztartásfő 18–39 éves, egyéb	2,5	3,0	11,7	3,6	11,0	14,5	13,0	13,3	20,0	212
Háztartásfő 40–59 éves, egyszemélyes	15,9	12,0	18,1	20,8	16,7	24,3	30,2	25,3	32,6	144
Háztartásfő 40–59 éves, pár	3,1	3,3	3,5	8,5	8,2	5,8	14,0	17,1	14,0	249
Háztartásfő 40–59 éves, pár 1 gyermek	7,5	5,7	8,9	14,6	9,7	13,8	24,9	20,0	18,7	118
Háztartásfő 40–59 éves, pár 2 gyermek	4,3	13,8	8,3	9,0	22,2	14,3	22,6	29,0	23,0	224
Háztartásfő 40–59 éves, pár 3+ gyermek	9,2	7,6	11,7	31,6	15,1	16,7	46,5	21,0	38,4	135
Háztartásfő 40–59 éves, egyedülálló szülő	33,3	27,6	32,3	33,3	50,0	46,7	44,4	50,0	56,7	30
Háztartásfő 40–59 éves, más gyermekes	6,4	12,8	7,9	11,8	20,7	11,7	18,8	27,9	18,9	740
Háztartásfő 40–59 éves, egyéb	5,3	1,6	2,2	8,5	3,1	4,8	13,4	7,4	9,0	984
Háztartásfő 60 évesnél idősebb, egyszemélyes	3,7	4,1	5,6	5,8	6,8	8,8	16,7	13,6	17,5	274
Háztartásfő 60 évesnél idősebb, pár	1,0	1,0	1,5	2,4	3,3	2,9	5,8	8,3	13,9	470
Háztartásfő 60 évesnél idősebb, egyéb	3,4	9,1	3,3	7,8	9,8	9,9	16,7	19,6	20,0	270
<b>Együtt</b>	<b>8,0</b>	<b>7,4</b>	<b>8,2</b>	<b>12,6</b>	<b>11,9</b>	<b>12,1</b>	<b>20,0</b>	<b>20,0</b>	<b>20,0</b>	<b>5081</b>

Megjegyzés: A táblázatban az elemszámok a legutolsó, 2000/01-es adatfelvételre vonatkoznak.

**2.7b. táblázat**  
**Szegénységi ráták az életkor, a gyermekek száma és háztartástípus szerint (ekvivalens éves háztartásjövedelem alapján), 1991–2001 (%)**

Életkor	Szegénységi küszöb: medián fele		Szegénységi küszöb: átlag fele		Szegénységi küszöb: kvintilis határ		N=
	1991/1992	2000/2001	1991/1992	2000/2001	1991/1992	2000/2001	
0-2	6,6	17,3	12,6	23,3	28,0	33,0	103
3-6	8,2	16,4	13,3	22,6	24,0	33,8	195
7-14	7,9	14,8	13,8	21,0	22,8	31,9	467
15-19	6,3	15,5	11,2	19,0	21,3	29,1	330
20-29	4,8	7,0	8,2	11,0	18,1	15,1	803
30-39	4,2	9,8	7,6	13,9	15,6	22,5	590
40-49	3,6	7,1	5,8	10,7	14,1	17,6	830
50-59	3,4	6,6	5,2	9,9	13,6	16,1	741
60-69	3,7	3,8	7,3	6,0	22,2	13,1	549
70+	3,9	2,2	9,8	6,1	33,0	17,1	595
<b>Gyermekek száma</b>							
0	3,2	4,2	6,2	6,8	19,0	13,4	2742
1	3,7	7,9	6,1	12,4	16,3	18,4	1014
2	3,0	10,6	6,5	16,4	16,4	25,8	987
3+	17,9	28,2	29,4	33,8	39,3	50,0	460
<b>Háztartástípus</b>							
Egyszemélyes	6,2	9,7	15,1	13,9	46,4	22,3	462
Pár	2,8	2,6	6,2	4,2	18,9	12,9	838
Pár 1 gyermekkel	4,5	9,5	5,1	14,2	16,2	19,4	325
Pár 2 gyermekkel	2,4	6,6	6,4	13,9	15,3	24,5	592
Pár 3 gyermekkel	13,7	24,6	25,4	29,4	35,3	47,2	320
Egyedülálló szülő gyermekkel	10,8	36,3	15,1	44,2	35,5	52,2	113
Más háztartás 1 gyermekkel	2,6	5,1	5,7	9,0	11,8	15,4	625
Más háztartás 1+ gyermekkel	10,8	18,8	15,2	23,6	26,0	32,6	479
Egyéb háztartás	2,8	3,4	3,8	6,2	10,7	10,9	1449
<b>Együtt</b>	<b>6,2</b>	<b>8,2</b>	<b>9,1</b>	<b>12,1</b>	<b>20,0</b>	<b>20,0</b>	<b>5203</b>

Megjegyzés: A táblázatban az elemszámok a legutolsó, 2000/01-es adatfelvételeire vonatkoznak.

## 2.8. táblázat

### A legelső jövedelmi kvintilisbe kerülés esélye (logisztikus regressziós modell)

	Regressziós együttható (B)	Esélyhányados (exp(B))
Háztartásfő életkora (folytonos)	-0,038	0,967
Háztartásfő iskolai végzettsége (8 általános )		
Kevesebb, mint 8 általános	0,693	1,999
Szaktanulmányok	nsz.	nsz.
Érettségi,	-1,154	0,315
Főiskola, egyetem	-2,136	0,118
A háztartás lakóhelye (Budapest)		
Megyei jogú város	0,663	1,941
Város	0,300	1,350
Község	0,659	1,932
A háztartás létszáma (folytonos)	0,083	1,086
A háztartásban élő 18 év alatti gyermekek száma (folytonos)	0,836	2,308
Munkaerő-piaci státusz (Foglalkoztatott)		
Nyugdíjas	0,709	2,032
Munkanélküli	1,369	3,932
Egyéb inaktív	1,668	5,301
A háztartásfő etnikai hovatartozása (0 – nem cigány, 1 – cigány)	1,606	4,983
Konstans	-1,587	0,205
-2 log likelihood	3508,214	
Modell khi-négyzet	1662,28	
Helyesen előrejelzett esetek aránya	85,4%	
Súlyozatlan esetek száma	5939	

Megjegyzés. A modell függő változója : 0 – nem az alsó jövedelmi kvintilisbe tartozik (nem szegény), 1 – az alsó jövedelmi kvintilisbe tartozik (szegény). A táblázatban a változók után zárójelben feltüntettük, hogy az adott változót folytonos vagy kategóriális változóként vontuk-e be a modellbe. Kategóriális változó esetén a zárójelben a referenciakategória található. Az esélyhányadosok ebben az esetben ehhez a kategóriához képest értelmezendők. Az esélyhányadosok közül azokat tekintettük szignifikánsnak, melyek esetében a regressziós együttható legalább 0,1-es szignifikanciaszinten különbözik nullától.

nsz. = nem szignifikáns

## 2.9. táblázat

Háztartások jövedelemszerkezete a háztartások éves összjövedelme alapján, 2000/2001 (%)

	Összes háztartás	Nem gyermekes háztartás	Gyermekes háztartás	Szegény gyermekes háztartás
Főmunkahelyi jövedelem	50,3	44,0	60,7	25,5
Különmunka jövedelem	3,3	2,0	5,5	3,8
Ritka jövedelem	2,6	2,5	2,6	0,5
Vállalkozói jövedelem	0,2	0,3	0,1	0,0
Tőkejövedelem	2,4	2,9	1,5	0,0
Mezőgazdasági jövedelem	2,8	2,5	3,2	3,2
Társadalombiztosítási jövedelem (családtámogatások nélkül)	30,1	43,0	8,7	20,2
Szociális jövedelem (családtámogatások nélkül)	1,5	1,5	1,7	6,5
Családtámogatásból származó jövedelem, ebből:	5,2	0,3	13,5	39,9
<i>családi pótlék</i>	2,6	0,2	6,7	19,7
<i>anyasági támogatások</i>	1,8	0,0	4,8	13,1
<i>egyéb családtámogatás</i>	0,8	0,1	1,9	7,2
Transzfer jövedelem	1,5	0,9	2,5	0,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
N=	1946	1365	581	95

**2.10. táblázat****A családtámogatási rendszer ellátásaiban részesülő háztartások összetétele (%)**

	Családtámogatások össze- sen	Családi pótlék	Anyasági tá- mogatus
<b>Gyermekek száma</b>			
1	44,4	42,9	34,4
2	40,2	41,7	37,8
3+	15,4	15,3	27,8
Összesen	100,0	100,0	100,0
<b>Háztartástípus</b>			
Pár 1-2 gyermekkel	45,1	45,5	48,3
Pár 3+ gyermekkel	11,4	11,2	21,0
Egyedülálló szülő gyermekkel	9,1	9,2	4,7
Más háztartás 1 gyermekkel	20,6	19,8	12,5
Más háztartás 2+ gyermekkel	13,8	14,3	13,5
Összesen	100,0	100,0	100,0
<b>A háztartásfő életkora</b>			
-29	12,8	11,3	25,8
30-39	39,2	39,9	46,3
40-49	39,2	40,5	20,7
50-59	7,6	7,3	5,2
60-X	1,2	0,9	2,1
Összesen	100,0	100,0	100,0
<b>A háztartásfő iskolai végzettsége</b>			
Legfeljebb 8 osztály	17,5	17,2	21,0
Szakkunaksképző	33,3	33,4	33,2
Közéiskola	20,4	19,2	21,0
Egyetem, főiskola	28,9	30,3	24,8
Összesen	100,0	100,0	100,0
<b>Településtípus</b>			
Község	32,6	31,5	43,0
Város	20,1	19,9	18,5
Megyeszékhely	27,4	28,4	23,8
Budapest	19,9	20,1	14,8
Összesen	100,0	100,0	100,0
<b>A háztartásfő gazdasági aktivitása</b>			
Foglalkoztatott	76,8	77,8	70,7
Nyugdíjas	9,3	9,0	8,5
Munkanélküli	8,9	8,7	14,4
Egyéb inaktív	4,9	4,5	6,5
Összesen	100,0	100,0	100,0
<b>Etnikum</b>			
Cigány	6,2	6,3	10,2
Nem cigány	93,8	93,7	89,8
Összesen	100,0	100,0	100,0
<b>Van-e aktív háztartástag?</b>			
Van aktív háztartástag	88,4	89,4	81,8
Nincs aktív háztartástag	11,6	10,6	18,2
Összesen	100,0	100,0	100,0

## 2.11. táblázat

A családátmogatósi rendszer kiadásainak megoszlása a háztartások egy főre jutó jövedelme alapján képzett jövedelmi decilisek szerint, 2000/2001

	1. decilis	2. decilis	3. decilis	4. decilis	5. decilis	6. decilis	7. decilis	8. decilis	9. decilis	10. decilis
Családátmogatóások összesen	18,6	20,4	19,3	10,5	7,0	5,4	3,5	3,8	7,0	4,4
Családi pótlék	18,0	18,3	16,8	10,2	7,3	5,1	4,6	5,0	8,5	6,2
Anyasági támogatások	21,9	21,9	18,1	12,0	4,1	6,2	2,4	1,8	8,0	3,6
Kiegészítő családi pótlék	12,9	23,8	30,6	8,2	13,0	4,5	2,4	4,5	0,0	0,0

## 2.12. táblázat

A családátmogatósi rendszer kiadásainak megoszlása a háztartások ekvivalens jövedelme (e=0,73) alapján képzett jövedelmi decilisek szerint, 2000/2001

	1. decilis	2. decilis	3. decilis	4. decilis	5. decilis	6. decilis	7. decilis	8. decilis	9. decilis	10. decilis
Családátmogatóások összesen	16,2	13,9	13,7	11,2	10,9	6,6	5,4	6,6	8,7	6,7
Családi pótlék	15,7	12,7	13,2	10,4	8,8	5,9	6,4	6,5	9,6	10,8
Anyasági támogatások	19,9	13,1	14,6	13,9	8,0	6,5	3,9	6,0	10,5	3,6
Kiegészítő családi pótlék	9,5	19,8	13,5	8,0	25,0	9,1	5,1	8,3	1,8	0,0

## 3. Az idősök jövedelmi és vagyoni helyzete (Medgyesi Márton)

### 3.1. Bevezetés

Az idősök jövedelmi helyzetének alakulását több tanulmány is elemezte a kilencvenes évek során. A tanulmányok egy része a Központi Statisztikai Hivatal adatain (Hancock–Pudney, 1997; KSH–SzCsM, 1999; Havasi, 2000), másik része a TÁRKI háztartás-vizsgálatainak felhasználásával (Medgyesi–Sági–Szivós, 1999; Cserna–Szivós, 2000; Spéder, 2000) készült. A tanulmányok alapján a következő kép látszik kirajzolódni. Az időskorúak reáljövedelmei, a lakosság más csoportjainak jövedelmeihez hasonlóan csökkentek a kilencvenes évek első felében. Ugyanakkor, bár a keresetekhez képest romlott a nyugdíjak értéke, a lakosság egészét nézve a nyugdíjasok relatív jövedelmi helyzete javult (KSH–SzCsM, 1999; Ferge, 1999; Medgyesi–Sági–Szivós, 1999; Spéder, 2000). Ennek Spéder (2000) alapján a fő oka az volt, hogy ugyanezt az időszakot, és különösen az évtized elejét a foglalkoztatás erőteljes csökkenése is jellemezte, és a munkájukat elvesztők jövedelmi helyzetében jelentős romlás következett be. Másrészt, bár az évtized első két évében volt az átlagos nyugdíjnak az átlagos keresetek mögötti lemaradása jelentős mértékű volt, 1992 után már csak kisebb mértékű csökkenés következett be (KSH–SzCsM, 1999). Harmadrészt a tömeges korai nyugdíjazásnak köszönhetően „megfiatalodott” a nyugdíjas- társadalom, és az újonnan belépők általában magasabb nyugdíjra voltak jogosultak, mint az elhunytak (Spéder, 2000). Negyedik tényezőként említhető a munkanélküli ellátások és családtámogatások reálértékének csökkenése.

Emellett a munkanélküli ellátások és családtámogatások reálértéke is csökkent, így fordulhatott elő, hogy bár a keresetekhez képest romlott a nyugdíjak értéke, a lakosság egészét nézve a nyugdíjasok relatív jövedelmi helyzete javult (KSH–SzCsM, 1999; Ferge, 1999; Medgyesi–Sági–Szivós, 1999; Spéder, 2000). Az átlagos nyugdíjak reálértéke 1996 óta növekszik, és 1998-tól a keresetek is növekedésnek indultak, így most a gazdasági növekedés kontextusában merül fel az idősök/nyugdíjasok abszolút és relatív jövedelmi helyzetének alakulása. Ebben a tanulmányban egyrészt a 2001-es adatok segítségével egészítjük ki az idősök jövedelmi helyzetéről való ismereteinket, valamint az elmúlt három év alatti változásokat vizsgáljuk.

A tanulmány felépítése a következő: az első fejezetben vizsgáljuk az idősök és az aktív korúak jövedelmeinek eltéréseit, a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását, a jövedelmek szerkezetét, valamint az egyes jövedelemtípusok eloszlását. Megvizsgáljuk, hogy milyen egyéni/háztartási ismérvekkel függ össze a jövedelmek idősök közötti szóródása. Ezek után a jövedelmi szegénységet és annak időbeli alakulását vizsgáljuk a szegénység különböző definíciói mellett. A jövedelem fejezet végén az idősök relatív jövedelmi helyzetét és annak alakulását vizsgáljuk. A második fejezet az időskorúak vagyoni helyzetét próbálja feltérképezni két szempontból, a lakáshelyzet és a tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság szempontjából. Az időskorú népesség határának a hatvan éves életkort tekintettük. Az időskorú népesség jellemzőit vagy a teljes népességhez, vagy az aktív korú, vagyis a 18 és 60 év közötti népességhez hasonlítjuk. Ahol lehetőségünk van igyekszünk azonban ennél finomabb tipológiát használni. Az idősök esetében háromféle háztartást különböztetünk meg, az egyedülálló idős egyénből álló háztartásokat, a több tagot, de csak idősöket, illetve nem dolgozó aktív korúakat számláló háztartásokat, és az idős tag mellett dolgozó aktív korú háztartástaggal



is rendelkező háztartásokat. Az aktív korúakon belül is megkülönböztetünk két csoportot. Az egyikbe azok az egyének tartoznak, akik olyan háztartásban laknak, ahol a háztartásfő nem dolgozik, míg a másik csoportba azok, akiknél a háztartásfő dolgozik. Reményeink szerint ennek a tipológiának az alkalmazásával gazdagítani lehet az idős és aktív korúak jövedelmi és vagyoni helyzeté közötti összehasonlításokat.

## 3.2. Az időskorúak jövedelmei

Az időskorúak jövedelmi helyzetének elemzésekor használt jövedelem fogalom az éves nettó, rendelkezésre álló háztartási jövedelem. Az elemzés egysége az egyén, hiszen az egyéni jólét eloszlása érdekel minket, a jövedelmek azonban háztartási szinten „képződnek”, tehát meg kell oldani a háztartási jövedelmek egyéni szintre való visszavetítésének problémáját. Egyrészt feltételeztük, hogy a háztartásban a tagok között egyenlő a jólét eloszlása, másrészt a különböző méretű háztartások jövedelmeinek összehasonlítására fogyasztási súlyokat alkalmaztunk. A háztartási jövedelmeket tehát minden egyénhez hozzárendeltük, de nem úgy, hogy vettük volna az egy főre jutó jövedelemösszeget, hanem a második, harmadik stb. háztartástagot egynél kisebb súllyal vettük figyelembe (a súlyok számításánál használt rugalmassági együttható  $e=0,73$ )<sup>1</sup>, így kaptuk a fogyasztási egységre vetített, ún. „ekvivalens” jövedelem értékeit.

### 3.2.1. Jövedelmek eloszlásának egyenlőtlensége

A 3.1. táblázat mutatja a teljes népesség, az aktív korúak és az időskorúak átlagos és mediánjövedelmét, valamint a résznépességekre külön-külön definiált decilisek határait, illetve átlagos jövedelmeit. Ennek alapján az időskorúak háztartásaiban 559 323 Ft volt az éves egy fogyasztási egységre jutó jövedelem, ami 46 610 Ft-ot jelent havonta. Az időskorú népesség átlagjövedelme adataink szerint 82%-a az aktív korúak átlagjövedelmeinek, ami a 2000 májusától 2001 áprilisáig tartó időszakban 679 290 Ft volt. Ez a több, mint 18%-os különbség a két népességcsoport átlagjövedelmeiben nagyobb, mint az idősek 1998-ban mért 10,5%-os elmaradása. Ferge Zsuzsa hívta fel a figyelmet arra (Ferge, 1999), hogy az aktív korúak és az időskorúak átlagjövedelmeinek különbségét érdemes a két népesség eltérő összetételének figyelembevételével vizsgálni. A magasabb háztartáslétszám ugyanis általában alacsonyabb jövedelemmel jár együtt, még akkor is, ha figyelembe vesszük a háztartások méretéből adódó méretgazdaságosságot, és fogyasztási egységekre számoljuk a jövedelmeket. Az idősek esetében viszont lényegesen alacsonyabb a nagy létszámú háztartásokban élők aránya, és emiatt a teljes népességre kisebb jövedelmkülönbség adódik, mint a háztartáslétszám szerint képzett kategóriákban. Ezért az 3.3. táblázat háztartáslétszám szerinti csoportokban mutatja az átlagjövedelmeket és azok hányadosát. Látható, hogy az egyedül élők, illetve a másodmagukkal élők esetében az átlagosnál lényegesen nagyobb az idős háztartások jövedelmhátránya az aktív korúakkal szemben. Mindkét esetben héttized körüli az időskorúak és az aktív korúak átlagjövedelmeinek aránya. A három, négy vagy annál több tagot számláló háztartásokban viszont csak 10% körüli az aktívak jövedelmi előnye, így kapjuk összesen az idősek 18%-os lemaradását.

Amennyiben decilisenként vizsgáljuk az átlagjövedelmek eltérését megfigyelhető, hogy az alsó két tizedben az időskorúak átlagjövedelme meghaladja az aktív korúak átlagjövedelmeit. Az időskorúak legalacsonyabb jövedelemmel rendelkező tizedében az átlagjövedelem mintegy 30%-kal magasabb, mint az aktív korúak legszegényebb 10%-ában. A második deciliseknél az aktív korúak hátránya már csak 7%, a harmadik decilisben az átlagjövedel-

<sup>1</sup> Formálisan az ekvivalens háztartástagra vetített háztartási jövedelem számításának módja:  $Y=I/S^e$ , ahol Y a háztartási jövedelem, S a háztartás létszáma, e pedig a rugalmassági együttható.

mek gyakorlatilag egyenlők, ettől felfelé pedig az aktívak egyre fokozódó előnye a jellemző. A legfelső decilis esetében az időskorúak átlagjövedelme héttizede az aktív korúak átlagjövedelmének. Mindez azt jelzi, hogy az idős népesség körében a jövedelmek eloszlása jóval kisebb egyenlőtleniséget mutat, mint az aktívak körében. Az egyenlőtlenégi mérőszámok is jelzik az időskorúak jövedelmeinek egyenlőbb eloszlását. Kiszámítottuk, és a 3.2. táblázatban feltüntettük az egyszerűbb, a jövedelemeloszlás különböző pontjait egymáshoz viszonyító mérőszámok, és a teljes eloszlást figyelembe vevő standard egyenlőtlenégi indexek értékét is. Az aktív korú népesség esetében a felső decilis átlagjövedelme több mint hétszerese az alsó decilisbe tartozók átlagos jövedelmeinek, míg az időskorúak esetében ez az eltérés mindössze négyszeres. Mind az eloszlás „alján”, mind a tetején megmutatkozik az aktív korúak jövedelmeinek nagyobb szóródása, amit az ötödik és az első decilis átlagjövedelmeinek aránya, és a legfelső és az ötödik decilis átlagos jövedelmeit egymáshoz viszonyító, mutató magasabb értéke jelez. Úgy tűnik mindazonáltal, hogy valamivel nagyobb az eltérés az eloszlás alján. A jövedelemeloszlások vizsgálatánál talán leggyakrabban alkalmazott mérőszám, a Gini-együttható.<sup>2</sup> A Gini-együttható értéke 0,301 az aktív korúak esetében, és ennél kisebb, 0,213 az időskorúak esetében. Az egyenlőtlenégi indexek ún. „általános entrópia” családjához tartozó indexek közül az „átlagos logaritmusos eltérés” (MLD)<sup>3</sup> és a „négyzetes variációs együttható” (SCV)<sup>4</sup> indexek értékét számítottuk ki. Mindkettő esetében a nulla érték a teljes egyenlőséget jelenti, és annál nagyobb értéket vesznek fel, minél nagyobb az egyenlőtlenység. A két index abban különbözik egymástól, hogy eltérő súllyal veszik számításba a jövedelemeloszlás különböző részein tapasztalható jövedelemkülönbségeket. Az MLD-index az eloszlás alján levő, tehát az alacsony jövedelmek közötti különbségeknek ad nagyobb súlyt, míg az SCV-index az eloszlás tetején, tehát a magasabb jövedelmek közötti különbségeket tekinti fontosabbnak. Az MLD értéke 0,15 az aktív korúak esetében, de csak 0,071 az időskorúaknál, míg az SCV értéke is körülbelül kétszerese az aktív korúak esetében (0,432), mint az időskorúaknál (0,203). Még egy index értékét számítottuk ki, az ún. Atkinson-indexét<sup>5</sup>, amely szintén nulla és egy közötti értékeket vehet fel, ahol a nulla érték jelenti a teljes egyenlőséget. Az index kiszámításánál rögzíteni kell egy paraméter értékét, amely a társadalomnak (vagy az index számítójának) az egyenlőtleniség iránti preferenciáit fejezi ki (ld. 5. lábjegyzet). Ennek értéke az aktív korú népesség esetében 0,071, az időskorúak jövedelemeloszlása pedig 0,041 értékkel jellemezhető az Atkinson-index alapján. A 3.2. táblázatban feltüntettük az egyes indexek három évvel ezelőtti értékét is. Látható, hogy az akkori értékekhez képest kicsit nagyobbak az egyenlőtlenégi mutatószámok értékei (kivéve az SCV-indexet) mindegyik résznépességben és a teljes népességben is, bár számottevő elmozdulást egyik mutató értékében sem regisztrálhatunk.

### 3.2.2. Jövedelemszerkezet

A háztartások jövedelmein belül a következő jövedelemtípusokat különítettük el: keresetjellegű jövedelem, vállalkozói, illetve önálló mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelem, tőkejövedelem, öregségi nyugdíj, egyéb nyugdíj, egyéb állami transzfer és privát transz-

<sup>2</sup>  $Gini = \frac{2}{\mu n^2} \sum y_i \cdot i - \frac{(n+1)}{n}$ , ahol  $n$  a sokaság létszáma, és  $i := 1, \dots, n$ , továbbá  $y_i$  az  $i$ -edik egyén jövedelme, és  $\mu$ , a jövedelmek átlaga. A Gini 0 és 1 közé eső értékeket vehet fel, a nagyobb érték nagyobb egyenlőtleniségre utal. Az együttható a többi indexhez viszonyítva kevésbé érzékeny az eloszlás szélein bekövetkezett változásokra, tehát relatíve az eloszlás közepére érzékeny. (Litchfield 1999)

<sup>3</sup>  $MLD$  (mean log deviation)  $= \frac{1}{n} \sum \ln(\mu/y_i)$ , ahol  $n$  a sokaság létszáma, és  $i := 1, \dots, n$ , továbbá  $y_i$  az  $i$ -edik egyén jövedelme, és  $\mu$ , a jövedelmek átlaga.

<sup>4</sup>  $SCV$  (squared coefficient of variation)  $= \frac{var(y_i)}{\mu^2}$ , ahol a  $var$  a szórásnégyzetet jelöli, a többi jelölés az előző lábjegyzettel azonos.

<sup>5</sup>  $Atkinson = 1 - \left\{ \frac{1}{n} \sum (y_i / \mu)^{1-a} \right\}^{1/(1-a)}$ . Az  $a$  paraméter értéke az egyenlőtleniség iránti averziót jelenti. Jelen esetben a paraméter értékét 0,5-ös szinten rögzítettük.

fer. Az 1998-as adatokkal összehasonlításban megállapítható, hogy mindegyik népességcsoporton belül, és a teljes népesség esetében is növekedett 1998-hoz viszonyítva a keresetjellegű jövedelmek aránya az összes háztartási jövedelmen belül. A teljes népesség jövedelmeinek éppen felét tették ki 1998-ban a keresetek, 2001-ben pedig 54,1% volt az ilyen jövedelmek aránya. Az aktív korú népesség jövedelmein belül 1998-ban 59% volt a keresetek aránya, ebben az évben viszont ennél 4 százalékponttal magasabb. Még valamelyest az időskorúak esetében is megfigyelhető a keresetek arányának emelkedése (13,4%-ról 15,1%-ra), de ez a változás statisztikailag nem számottevő. A vállalkozói nyereség, illetve gazdálkodásból származó jövedelmek 1998-ban és 2001-ben is a jövedelmek nagyjából egytizedét tették ki az összes háztartás esetében. Az aktív korú népesség esetében ennél picit nagyobb (11%) az ilyen jövedelmek aránya, az időskorúak esetében pedig kisebb, ráadásul valamelyest csökkenő (7,7%-ról 5,4%-ra) a nyereség részesedése. A tőkejövedelmek és a privát transzferek mindkét időszakban csak elenyésző, 1–2%-os részt jelentenek a háztartási jövedelmekben. Az időskorúak jövedelmeiben legnagyobb részesedése természetesen az öregeségi nyugdíjnak van. 1998-ban 61,8%, 2001-es vizsgálatban pedig 63,5% volt ezek aránya az időskorúak jövedelmein belül. Az egyéb nyugdíjak aránya 2001-ben 11,1%, míg a további állami transzferek az időskorúak jövedelmeinek 1,8%-át tették ki, ami szintén nem jelent lényeges változást a három évvel ezelőtti állapotokhoz képest.

### **3.2.3. Jövedelmek egyenlőtlensége az idős háztartások között – egyenlőtlen ségi indexek felbontása**

Ebben a részben arra a kérdésre keressük a választ, hogy mivel magyarázható az időskorúak jövedelmeinek egyenlőtlensége, melyek azok az egyéni, illetve háztartási tulajdonságok, amelyek befolyásolják, hogy egy időskorú magasabb vagy alacsonyabb jövedelemmel rendelkezik. Ennek vizsgálatára ún. dekompozíciós módszereket fogunk alkalmazni, amelyek lényege, hogy meghatározzák, valamelyik alkalmasan kiválasztott egyenlőtlenségi index esetében egy adott ismérv az összes egyenlőtlenség mekkora hányadáért felelős. Öt ismérv hatását vizsgáljuk, az időskorú személy életkora, iskolai végzettsége, utolsó foglalkozása, a háztartás típusa és településtípus szerint. Az utolsó foglalkozás és az iskolai végzettség változók szerepét azért vizsgáljuk, mert ezek jelentősen befolyásolják a dolgozó egyén bérét, aminek alapján aztán később a nyugdíja meghatározásra kerül. Az életkor azért lehet fontos tényező, mert az egyre fiatalabb életkori csoportok, a gazdaság és a termelékenység növekedése miatt általában többet keresnek aktív korukban, és így átlagban magasabb nyugdíjakra jogosultak. Mivel azonban itt nem a személyi, hanem a háztartási jövedelmek eloszlását vizsgáljuk, ezért a háztartás típusát is figyelembe kell venni. Nem mindegy, hogy az időskorú egyedül él vagy népesebb háztartás tagja, és, hogy a háztartásban van-e aktív személy stb.

Az első módszer esetében arról van szó, hogy valamilyen ismérv (pl. életkor, iskolai végzettség, háztartásszerkezet) alapján csoportokra bontjuk a sokaságot, és kiszámítjuk az egyenlőtlenségi index értékét mind az egyes csoportokon belüli jövedelmekre, mind a csoportok közötti különbségekre. Vannak olyan egyenlőtlenségi indexek (köztük az MLD-index), amelyek additívan felbonthatók, vagyis kifejezhetők két komponens összegeként, ahol az egyik komponens a részsokaságokon belüli egyenlőtlenségek súlyozott átlaga, míg a másik komponens az egyes részsokaságok közötti egyenlőtlenséget fejezi ki, tehát azt az egyenlőtlenséget, amelyet akkor kapunk, ha minden egyén jövedelmét a megfelelő részsokaság átlagjövedelmével helyettesítünk. Az egyes ismérveknek a teljes egyenlőtlenségre való hatását megbecsülhetjük a csoportok közötti egyenlőtlenség és a teljes egyenlőtlenség hányadosaként<sup>6</sup>.

<sup>6</sup> Shorrocks (1982) kimutatta, hogy ily módon az egyenlőtlenségi indexek „általános entrópia” családja bontható fel. Az ebbe a családba tartozó MLD-index még egy kedvező tulajdonsággal rendelkezik ebből a szempontból. Egy adott ismérv hatását a teljes egyenlőtlenségre ugyanis kétféleképpen is lehet értelmezni. Egyrészt vizsgál-

Az elemzés eredményeit a 3.4. táblázat tartalmazza. A legtöbbet ezek közül a változók közül az iskolai végzettség és az egyén utolsó foglalkozása magyarázott. A különböző iskolai végzettségű csoportok jövedelmei közötti különbség a MLD-index értékének 23,5%-áért volt felelős. Azt mondhatjuk tehát, hogy amennyiben csak iskolai végzettségük szerint különböznenek az időskorú emberek, akkor a jövedelmeikben megfigyelhető egyenlőtlenség mintegy egynegyede lenne a valóságban megfigyelhető egyenlőtlenségnek. Gyakorlatilag ugyanekkora részét magyarázza az MLD-index értékének az időskorú egyén legutolsó beosztása, ez a teljes egyenlőtlenség 22,9%-áért felelős. A településtípus is 16,5%-ot magyaráz az index értékéből, ennyivel lenne tehát kisebb az MLD értéke, ha a különböző települések átlagjövedelme között eltűnne a különbség (de a településtípusokon belüli szóródás változatlan maradna). Míg az iskolai végzettség és az utolsó foglalkozás fontos szerepe az idősök jövedelmeinek meghatározásában nem meglepő, addig a településtípus szerepe talán némi magyarázatot követel. Először is, mivel ebben az esetben egyváltozós elemzést végzünk, így nagyon is elképzelhető, hogy a településtípus szerinti különbségek voltaképpen más, azzal összefüggő változók hatását is mutatják. Például a kistelepüléseken nagyobb az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők aránya, míg alacsonyabb a diplomásoké. Ugyanakkor a kistelepüléseken lakás önmagában is jelenthet hátrányokat, a nagyobb településeken, és különösen a budapesti élet pedig gazdagabb életlehetőségeket, például több munkalehetőséget, kiterjedtebb kapcsolatrendszert stb. A másik két vizsgált változó szerepe nem ennyire jelentős: a háztartás típusa 3,9%-ot az életkor pedig gyakorlatilag semmit nem magyaráz az egyenlőtlenségekből. Az így kapott megmagyarázott részek azonban nem adódnak össze, nem mondhatjuk, hogy az iskolai végzettség, az utolsó foglalkozás és a településtípus együttesen az egyenlőtlenségek 63%-át magyaráznák, ugyanis ezek a változók nem függetlenek egymástól.

Ahhoz, hogy az egyes magyarázó ismérveknek a többi változó hatásától „megtisztított” szerepét számszerűsíthessük többváltozós statisztikai módszereket kell alkalmaznunk, ami jelen esetben a regressziószámítás lesz. Fields (1997) javasolt az egyenlőtlenségi indexek felbontására alkalmas regresszióelemzésen alapuló módszert.<sup>7</sup> Ennek alapja egy regressziós modell, amelyben a függő változó a jövedelem (vagy a jövedelem logaritmus), magyarázó változókként pedig jelen esetben az előbb is vizsgált változók, tehát az időskorú személy életkora, iskolai végzettsége, utolsó foglalkozása, háztartástípusa és a településtípus szerepeltek, valamint a nem szerepét is vizsgáltuk. A módszer sajátossága, hogy az egyes magyarázó változók abszolút hatásainak összege megegyezik a jövedelmek szóródásának a regressziós modell által megmagyarázott részét mutató  $R^2$ -tel. Ezek alapján definiálhatjuk az egyes magyarázó változók relatív hozzájárulását, ami az abszolút hatást viszonyítja a modell által magyarázott összes varianciához ( $R^2$ ). Az elemzés eredményeit a 3.5. táblázat tartalmazza. A regressziós modell összességében a jövedelem varianciájának 29,6%-át magyarázza. A legnagyobb szerepe az időskorúak jövedelmeiben fennálló különbségek magyarázatában az iskolai végzettségnek van. Ennek a változónak a többi változóval való összefüggéstől megtisztított hatása a modell által megmagyarázott variancia 37%-át okozza. Jelentős magyarázóerővel rendelkező változók még az időskorú egyén utolsó foglalkozása és lakóhelyének településtípusa, amely az összes megmagyarázott variancia 27–27%-áért felelős. A háztartástípus mindössze 8%-ot, az életkor pedig csupán 1%-ot magyaráz.

---

hatjuk azt, hogy mekkora lenne az egyenlőtlenség, ha a vizsgált ismérv lenne az egyetlen tényező, amely a jövedelmek szóródását okozza. Ekkor tehát a szóban forgó ismérv alapján képzett részsokaságok közötti „külső” egyenlőtlenséget akarjuk mérni. Feltehetjük azonban úgy is a kérdést, hogy mennyivel lenne kisebb az egyenlőtlenség, ha a vizsgált ismérv szerint nem szóródna a sokaság. Ekkor azt kéne kiszámolni, hogy mekkora lenne az egyenlőtlenség, ha minden csoport átlagjövedelme ugyanakkora lenne, de a részsokaságokon belüli egyenlőtlenség változatlan maradna. Az egyetlen olyan egyenlőtlenségi index, ahol a felbontás független a csoportátlagoktól, és így az imént említett két értelmezés egybeesik, az MLD-index.

<sup>7</sup> Fields bebizonyítja, hogy ez a felbontás független a választott egyenlőtlenségi indextől, vagyis a kapott abszolút és relatív hozzájárulások konzisztensek legalábbis az itt tárgyalt indexek (általános entrópia index-család, Atkinson-index, Gini-együttható) mindegyikével.

### 3.2.4. Szegénység

Ebben a tanulmányban a szegénység relatív koncepcióját fogjuk alkalmazni, nevezetesen a mediánjövedelem meghatározott százalékát tekintjük szegénységi küszöbértéknek. A legkönnyebben értelmezhető szegénységi mérőszám a szegénységi ráta, amely a szegénységi küszöb alatti jövedelemmel rendelkezők arányát mutatja. Következő, 3.6. táblázatunk a szegénységi küszöb négy lehetséges definíciója mellett mutatja ezen indexek értékét a teljes, az aktív korú és a nyugdíjas korú népességre, mind 1998-ra, mind 2001-re. Látható, hogy a teljes népességen belül a legmagasabb szegénységi küszöb mellett (a medián 60%-a), a népesség 13,1%-a tekinthető szegénynek. Az általánosan elfogadott, a medián felénél meghatározott szegénységi küszöbérték szerint a lakosság 8,2%-a, míg a legkevésbé szigorú kritérium (a mediánjövedelem 30%-ánál meghúzott határ) alapján csupán 1,7% számít szegénynek. Ezek az arányok szinte hajszálra egyeznek az 1998-ban hasonló módszerek alapján számolt szegénységi rátákkal, tehát a teljes népesség viszonylatában a szegénységi ráták nem változtak számottevően az elmúlt három évben. Az időskorúak között 6,9% a legszigorúbb, a teljes népességre jellemző mediánjövedelem 60%-át szegénységi küszöbnek tekintő kritérium alapján a szegények aránya, ami lényegesen kisebb, mint az aktív korúak esetében becsült 12,1% szegénységi ráta. Amennyiben a szegénységi küszöböt a teljes népességre jellemző mediánjövedelem felénél húzzuk meg, úgy az aktív korúak 7,7%-a, az időskorúaknak pedig 2,9%-a tekinthető szegénynek. Három évvel ezelőtt a megfelelő értékek 9% és 2,8% voltak, tehát a szegények aránya sem az aktív korúak, sem az időskorúak között nem változott jelentősen 1998 óta, és már három éve is megfigyelhettük az idősek alacsonyabb szegénységi rátáját. Az idősek alacsonyabb szegénységi rátája annak a következménye, hogy amint a jövedelmek elemzésénél megállapítottuk, az alacsony jövedelmű időskorúak magasabb átlagjövedelmekkel rendelkeznek, mint az alacsony jövedelmű aktív korúak.

Megvizsgáltuk a szegénységi ráták alakulását, úgy is, hogy az 1992-es mediánjövedelmeket vettük alapul a szegénységi küszöb kiszámításához.<sup>8</sup> Így figyelembe tudjuk venni azt is, hogy a szegénységi küszöb reálértéke hogyan változott az elmúlt időszakban. Az eredményeket a 3.7. táblázat tartalmazza az 1998-as adatokkal összehasonlítva. Látható, hogy a teljes népességben nagyobb az egyes szegénységi küszöbök alatti jövedelemmel rendelkezők aránya, mint amikor a 2001-es jövedelemadatok alapján számítottuk a szegénységi mutatókat, ami abból fakad, hogy reálértékben az 1992-es szegénységi küszöb értéke magasabb, mint a 2001-es küszöbérték.<sup>9</sup> A leggyakrabban használt szegénységi küszöb esetén (medián 50%-a), a teljes népesség 11,6%-a számít szegénynek. Az aktív korúak esetében 10,8%, az időskorúaknál 5,3% a szegények aránya, ha az 1992-es mediánjövedelem felénél határozzuk meg a szegénységi küszöbértéket. Mindegyik érték mintegy 3 százalékponttal magasabb, mint a 2001-es küszöb alapján számított. Ugyanakkor az is látható, hogy 1998-hoz képest jelentősen csökkentek ezeknek a szegénységi rátáknak az értékei, ami annak a következménye, hogy az elmúlt években növekedtek a lakosság reáljövedelmei, és közelebb kerültek az 1992-es szinthez.

A szegénységi ráta azonban csak a szegénységi küszöb alatt élők arányát mutatja, és nem tesz különbséget aszerint, hogy mennyivel marad el a szegények jövedelme ettől a küszöbtől. A szegénység „súlyosságát” mutatja az ún. szegénységi rés-arány, ami a szegények átlagjövedelmének szegénységi küszöbtől való átlagos elmaradását fejezi ki százalékos formában. Ugyancsak érdekes információkat szolgáltat a szegénységi küszöb alatt levők jövedelmeinek szóródásának vizsgálatához a szegények esetében valamelyik egyenlőtlenségi index (jelen esetben a Gini-együttható) kiszámolása. A szegénységi rés-arány értéke 2001-

<sup>8</sup> Az adatok forrása a Magyar Háztartás Panel (MHP) volt. Az abszolút szegénységi mutatók számításakor az 1998-as jövedelemértékeket a megfelelő fogyasztói árindekszel deflálva kaptunk 1992-es árakon kifejezett jövedelmeket.

<sup>9</sup> 1992-ben a teljes népesség medián jövedelme 2001-es árakon kifejezve 615 602 Ft.

ben nem különbözik jelentősen az aktív korúak és az időskorúak esetében. Az aktív korúaknál átlagosan 26,3%-kal maradnak el szegények jövedelmei az aktív korúak medián jövedelmének felénél meghatározott szegénységi küszöbtől, míg az időskorúaknál 28,2% az átlagos lemaradás. A szegények jövedelmeinek szóródását a Gini-együtthatóval jellemezve azt látjuk, hogy az időskorúaknál nagyobb a szegények jövedelmének szóródása, hiszen ebben a népességcsoportban 0,227 az index értéke, míg az aktív korúak esetében pedig 0,153. Ezek az eredmények mást tükröznek, mint a három éve tapasztaltak. 1998-ban jóval kisebb volt a 60 éven felüliek esetében a szegénységi rés-arány és a szegények jövedelmeire számított Gini értéke, mint az aktív korúaknál. Három évvel ezelőtt a nyugdíjas korúak esetében, a medián fele küszöbérték mellett a szegények jövedelme átlagosan 18,3%-kal marad el a szegénységi küszöbtől, míg ugyanez az arány az aktív korúaknál jóval magasabb, 27,4% volt. A Gini-együttható értéke a szegények között kisebb volt az időseknél, mint az aktív korúaknál. Mindez azt sugallja, hogy az időskorúak jövedelemeloszlásának legalján, tehát a legalacsonyabb jövedelmű 2–3% között növekedett a jövedelmek szóródása. A kis elemszám miatt azonban ezt a következtetést inkább csak „sugallatként”, mint statisztikailag alátámasztott tényként kell kezelni.

### 3.2.5. Idősek helye a jövedelemeloszlásban

Végül megvizsgáljuk, hogy hogyan változott az idősek helye a jövedelemeloszlásban az elmúlt három évben. Az imént is alkalmazott háztartástipológia egyes csoportjaiban vizsgáljuk, hogy hogyan alakul a teljes jövedelem alapján képzett decilisekbe tartozók részaránya. Amint a 3.9. táblázat mutatja, 2001-ben az egyedülálló időseknek 18–20–20%-a csoportosul a jövedelem-eloszlás harmadik, negyedik, ötödik decilisében. A csak idősekből, illetve inaktív személyekből álló háztartásokban lakók 16,7%-a a negyedik tizedben, 19,3%-a pedig az ötödik jövedelmi tizedbe tartozik, tehát ezek a háztartások a jövedelem-eloszlás közepén felülreprezentáltak. Az olyan idős személyek, akik dolgozó aktív korúakkal laknak együtt heterogénebb csoportot formálnak, nem csoportosulnak a jövedelemeloszlás egy kitüntetett darabjára, hanem szétszórtan helyezkednek el. A harmadik tizedbe 13,4%-uk, a hatodikba 12,7%-uk, a nyolcadik tizedbe pedig 15,3%-uk tartozik, ezek azok a decilisek, ahol a legnagyobb arányban találhatjuk meg az ebbe a csoportba tartozó időseket. A három évvel ezelőtti adatokkal összevetve, mindez azt jelenti, hogy az egyedülálló idősek helye nem változott, a másik két időskorú csoport esetében viszont a relatív helyzet romlása figyelhető meg. A csak idősekből, illetve inaktív személyekből álló háztartásoknak 10%-nál nagyobb részarányát 1998-ban még a hatodik–hetedik decilisben találtuk, 2001-ben viszont a negyedik–ötödik decilisben voltak felülreprezentálva. Három éve a dolgozó aktív korúval is együttlakó időseknek pedig majdnem a fele a hetedik–nyolcadik–kilencedik decilisben volt megtalálható, 2001-ben viszont mindössze 36,9%-uk tartozik ezekbe a tizedekbe. Mindeközben az aktív korúak helyzete nem sokat változott. Azok között az aktív korúak között, akik olyan háztartásokban laknak, ahol a háztartásfő nem dolgozik, a jövedelemeloszlás alsó három decilisébe tartozik 1998-ban 41,1%, három évvel később pedig 42,7%. A dolgozó háztartásfős háztartásokban élő aktív korúak között viszont a felső három decilisbe tartozók fordulnak elő magas, de az elmúlt három évben nem sokat változó arányban (1998-ban 46,3%, 2001-ben 44,3% volt az ide tartozók aránya).

### **3.3. Az idősök vagyoni helyzete: lakásvagyon és tartós fogyasztási cikkek**

A közgazdasági elméletben az egyének vagyonfelhalmozási viselkedését magyarázó egyik elmélet, az életciklus elmélet, amely szerint az egyének életük aktív szakaszán, amikor magas munkajövedelmekkel rendelkeznek, jövedelmük egy részét megtakarítják annak érdekében, hogy legyen miből finanszírozni fogyasztásukat időskorukban, amikor már nem dolgoznak és nem rendelkeznek munkajövedelmekkel. Alapesetben a modellből az következik, hogy az egyén vagyona nyugdíjazásig növekszik az életkorral, azután viszont fokozatosan csökken, amint időskorában az egyén feléli a felhalmozott vagyont. A megtakarítási viselkedésnek azonban nemcsak az időskori fogyasztás finanszírozása lehet az egyetlen motivációja. Vannak egyének, akiket az örökgyógyási motívum jellemez, vagyis azért halmoznak fel vagyont, hogy azt majd gyermekeiknek adhassák. Egy harmadik elmélet szerint az egyének azért is halmoznak fel vagyont, hogy a jövőben esetleg előforduló betegség, kórházi kezelés, vagy időotthon finanszírozása ne okozzon problémát. Bár az ehhez hasonló kockázatok ellen biztosítást is lehet kötni, de a biztosítási piac tökéletlenségei miatt ez sokak számára nem, vagy csak nagyon drágán valósítható meg, így vagyonfelhalmozással készülnek fel az ilyen eshetőségekre. Elemzésünkben nem tudunk vállalkozni az egyes vagyontípusok vizsgálatára, ahogy a háztartások teljes vagyonának számbavételére sem. Először az idősök lakásvagyonát, majd tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságukat elemezzük.

#### **3.3.1. Az idősök lakásvagyon**

A lakásvagyont a lakás értékével mértük. A kérdőívben részletesen megkérdeztük a lakás tulajdonságait, és arra is kértük a válaszadókat, hogy becsüljék meg lakásuk értékét. Ezek az egyénileg becsült értékek persze nemcsak a lakás objektív tulajdonságaitól függenek, hanem attól is, hogy az egyén mennyire van tisztában a lakáspiaci árviszonyokkal. Ez a tényező azt eredményezi, hogy mintánkban a lakásértékek jobban szóródnak, mint a valós lakáspiaci árak. Ennek kiküszöbölését úgy kíséreltük meg, hogy egy imputált lakásérték-változót használtunk számításainkhoz, amit úgy határoztunk meg, hogy a lakástulajdonosok esetén (feltételeztük, hogy ők jobban tisztában vannak lakásuk piaci értékével) regressziós modellel megbecsültük, hogy hogyan függ a válaszadó által megjelölt lakásérték (illetve négyzetméterár) a lakás különböző tulajdonságaitól (ld. 3.10. táblázat). Minden háztartás esetében a megbecsült regressziós együtthatók segítségével számítottuk ki az imputált lakásértéket. Ez alapján aztán öt-kategóriás változóba soroltuk a lakástulajdon értékét: az első kategóriába a lakásukban nem tulajdonosként élők kerültek (nincs persze kizárva, hogy ezek között az egyének között vannak lakástulajdonosok, de az egyéb lakóingatlan tulajdonra nem kérdeztünk rá kérdőívünkben), a 2–5. kategória pedig a lakástulajdon értékének kvartiliseit jelenti. Az egyes háztartástípusokba tartozó személyek megoszlását a lakásérték változó szerint a 3.11. és 3.12. táblázat mutatja. Az egyedülálló időskorúak esetében a teljes mintára jellemző 12,4%-nál, jóval magasabb, 23,1% a lakásban nem tulajdonosként élők aránya. Az egyedül élő idősöknek ezenkívül az átlagosnál nagyobb aránya, 42,4% tartozik a lakásérték szerinti alsó kvartilisbe. Ez abból következik, hogy, mint korábban láttuk az egyedülálló idősök között jelentős a kis területű lakásokban élők aránya. A több időskorú, illetve inaktív személyt számláló háztartásokban élőkénél viszont az átlagosnál kisebb, mindössze 4,9% a lakásban nem tulajdonosként élők aránya, és az átlagosnál némileg nagyobb a lakásérték szerinti alsó két negyedbe tartozók aránya. A dolgozó aktív korúval együtt élő idősök esetében az alsó és a harmadik kvartilisbe tartozók felülreprezentáltak. Az aktív korúak között a nem dolgozó háztartásfős háztartásokban élők között az alsó lakásérték-kvartilisbe tartozók aránya nagyobb

az átlagosnál, míg azoknál, akiknél a háztartásfő dolgozik a magasabb értékű lakásokban lakók nagyobb arányban fordulnak elő. A településtípusok szerinti elemzés (ld. 3.13–3.14. táblázat) kimutatja, hogy elsősorban Budapesten magas a lakásukban nem tulajdonosként lakók aránya, mind az aktív korúak, mind az időskorúak esetében. Budapesten azonban az időskorúaknál a nem tulajdonosok 23,8%-os aránya magasabb, mint az aktív korúakra jellemző 18,8%-os arány, míg a községekben és a kisvárosokban fordított a helyzet, és az aktív korúak esetében magasabb a lakásukban nem tulajdonosként lakók aránya. Továbbá az is látszik, hogy míg a községekben és a kisvárosokban az idősek között az alacsony lakásértékű negyedekbe tartozók vannak felülreprezentálva, a megyeszékhelyeken már a harmadik kvartilisbe tartozók aránya magasabb az átlagosnál az idősek körében, Budapesten pedig nincs számottevő eltérés a lakásérték szerinti megoszlásban a tulajdonosok között aszerint, hogy idős vagy aktív korú az egyén.

### **3.3.2. Az időskorúak tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottsága**

A tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságot egyrészt a különböző cikkekkel való rendelkezés gyakoriságával, majd összevont mutatót képezve is vizsgáljuk. Elemzési szintünk továbbra is az egyén szintje, tehát azt vizsgáljuk, hogy az egyes korcsoportokba tartozó személyek mekkora része él olyan háztartásban, ahol van az adott tartós fogyasztási cikkből (ld. a 3.15. táblázatban). Megállapíthatjuk, hogy az idősek általában inkább a tartós fogyasztási cikkekkel kevésbé ellátott háztartásokban élnek. Mindkét korcsoportban szinte mindenki olyan háztartásban lakik, ahol van mosógép, illetve hűtőszekrény. Ha azonban a mosógépek esetében megkülönböztetjük a hagyományos és automata típusokat, akkor látható, hogy a idősek között nagyobb arányban vannak a hagyományos mosógéppel rendelkező háztartásokban élők, mint az aktív korúak esetében, az automata mosógéppel rendelkező háztartásokban élők viszont az aktív korúak esetében fordulnak elő gyakrabban. A két alapvető tartós fogyasztási cikk mellett a színes tv-vel való ellátottság nem mutat lényeges eltérést a két csoportban, mindenhol 90% körüli a színes tv-vel rendelkező háztartásokban lakók aránya. Az összes többi tartós fogyasztási cikk esetében az idősek rosszabb ellátottsága figyelhető meg. Az idősek különösen rosszul ellátottak olyan viszonylag újabb tartós fogyasztási cikkekkel, mint a mikrohullámú sütő, videomagnó, hifitorony, de a gépkocsival rendelkező háztartásban lakók aránya szintén alacsony. Például a mikrohullámú sütővel rendelkező háztartásokban az aktív korúak 61%-a, míg az időseknek csupán 35%-a, autóval rendelkező háztartásban az aktív korúak 59%-a, és az időskorúak 31%-a él. Ezekben az esetekben persze nemcsak a háztartások vásárlóereje, hanem fogyasztási szokásai is számítanak: aki nem szokott zenét hallgatni nem vesz hifitoronyot, vagy egy idős ember, aki egész életében megszokta, hogy a sparhelton főz, nem biztos, hogy készletet érez egy mikrosütő beszerzésére. A legújabb audiovizuális technikák (pl. DVD-lejátszók) esetében persze hatványozottan igaz mindez, de ezek elterjedtségét mintánkon még nem tudjuk lemérni. A számítógéppel való rendelkezés is jelentős különbségeket mutat. Az aktív korúak 32%-a lakik olyan háztartásban, ahol személyi számítógép is van, míg az időseknek ez csupán 7%-ára igaz.

Az imént tárgyalt kérdések alapján ezután összevont mutatót képeztünk a tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságra. Ezt úgy végeztük, hogy 0 átlagú és 1 szórású (standardizált) változókká transzformáltuk a fenti ismérveket, és ezeket összeadva kaptuk a tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságot összefoglalóan jellemző mérőszámot. Ez alapján különítettük el a tartós fogyasztási cikkekkel való rendelkezés ötödeit. Az ötödök megoszlása az egyes háztartástípusokon belül (ld. 3.16. táblázat) meggyőzően mutatja, hogy az időskorúak az általában rosszabbul ellátott háztartásokban laknak. Különösen az egyedülálló idősek esetében szembeötlő ez, hiszen majdnem kétharmaduk a legrosszabbul ellátott ötödbe tartozik. Ebben persze a háztartáslétszám hatása is szerepet játszik, hiszen a tartós fogyasztási cikkek beszerzése egyszeri nagyobb kiadást jelent, amit egy személynek előteremteni nehezebb. A több idős, illetve inaktív személyből álló háztartásokban is az átlagosnál magasabb, 37,1%-



os a tartós fogyasztási cikkekkel rosszul ellátott háztartásokban élők aránya. A dolgozóval is együtt lakó idősök és a nem dolgozó háztartásfős háztartásban lakó aktív korúak ellátottsága az átlagosnál egy kicsit rosszabb, míg az aktív háztartásfővel rendelkező háztartásban élő aktív korúaknál az átlagosnál jóval kedvezőbb a tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság.

Azt is megnéztük, hogy milyen az összefüggés a háztartások jövedelme és tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottsága között. A 3.17. táblázat alapján összességében úgy látszik, hogy az időskorúak esetében az alacsony jövedelem sokkal erősebben determinálja a tartós fogyasztási cikkekkel való rossz ellátottságot, mint az aktív korúak között. Az időseknél a legalsó jövedelmi kvintilisbe tartozók majdnem nyolctizede a tartós fogyasztási cikkek alapján is a legrosszabbul ellátott ötödbe tartozik, míg az aktív korúak esetében ez csak az alsó jövedelmi ötöd 43,8%-ára jellemző. Ugyanakkor a jó jövedelmi helyzet, tehát például a felső jövedelmi kvintilisbe tartozás, az időseknél kevésbé vonja maga után, hogy az illető tartós fogyasztási cikk terén is a felső ötödbe tartozik. A felső jövedelmi ötödnek mindössze 13,7%-a tartozik a tartós fogyasztási cikkek szerinti felső ötödbe az időskorúak között, az aktív korúknál pedig ez 45,8%-ra igaz. Ez azt tükrözi, hogy az idősök átlagban rossz ellátottsága a tartós fogyasztási cikkek terén nemcsak az alacsonyabb átlagjövedelemnek, hanem az eltérő fogyasztási preferenciáknak is betudható.

### 3.4. Összefoglalás

Idei adataink és az 1998-as felvétel összehasonlításával megállapíthattuk, hogy az elmúlt három évben az idősök lemaradása átlagjövedelem tekintetében tovább fokozódott. A három évvel ezelőtti adatokkal összevetve azt tapasztaltuk, hogy az egyedülálló idősök relatív jövedelmi helyzete nem változott, a másik két időskorú csoport esetében viszont a relatív helyzet romlása volt megfigyelhető. Mindez valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a gazdasági növekedés a reálkeresetek növekedése révén inkább a dolgozó, aktív korú rétegeket érinti, így az ő jövedelmi pozíciójuk gyorsabban javul, mint a leginkább nyugdíjból élő idősöké. Most tehát ellentétes irányú folyamat játszódik le, ahhoz képest, amit 1992 és 1998 között megfigyelhattünk. Akkor ugyanis, a gazdasági visszaesés idején a társadalombiztosítási nyugdíj megmentette az idősöket attól a nagymértékű jövedelemcsökkenéstől, ami például a munkájukat elvesztő rétegeket érintette, ezáltal ebben az időszakban relatív jövedelmi helyzetük a teljes népességhez viszonyítva javulni tudott. Az idősök helyzetének relatív romlása a jövedelemeloszlás felső felében való változást jelent, a felső-közép decilisektől a medián felé való elmozdulást. Ez az átrendeződés úgy ment végbe, hogy a szegények aránya sem az aktív korúak, sem az időskorúak között nem változott jelentősen 1998 óta, és az időskorúak esetében továbbra is alacsonyabb szegénységi rátát tapasztalunk, mint az aktív korúak körében.

## Irodalom

- Cserna Edit–Szivós Péter (2000): Az időskorúak jövedelme és fogyasztása 1999-ben. In: Daróczi–Spéder (szerk.): A korfa tetején. NKI Kutatási Jelentések 64.
- Ferge Zsuzsa (1999): Reálisan a nyugdíjasok helyzetéről. *Esély* 1999/6.
- Fields, Gary S. (1997): Accounting for Income Inequality and It's Change. Mimeo. Cornell University.
- Hancock, Ruth–Stephen Pudney (1997): The welfare of pensioners during economic transition: an analysis of Hungarian survey data. *Economics of Transition*, Vol. 5. No. 2.
- Havasi Éva (2000): Az idősök jövedelmi helyzete a tények és vélemények tükrében. In: Daróczi–Spéder (szerk.): A korfa tetején. NKI Kutatási Jelentések 64.
- KSH–SzCsM (1999): Időskorúak a mai Magyarországon. KSH–SzCsM, Budapest, 1999.
- Litchfield, Julie A. (1999): Inequality: Methods and Tools.  
<http://www.worldbank.org/poverty/inequal/index.htm>
- Medgyesi Márton–Sági Matild–Szivós Péter (1999): Az idősök jövedelmi helyzetéről. *Esély* 1999/6.
- Shorrocks, A.F. (1982): Inequality Decomposition by Factor Components. *Econometrica*, Vol. 50, No.1.
- Spéder Zsolt (2000): Hungary: Getting Better and Becoming Dissimilar. In: Stanovnik et al. (ed.): Well-Being of the Elderly. A Comparison Across Five European Countries. Ashgate.

### 3.1. táblázat

#### A háztartási jövedelmek eloszlása (Ft)

	Teljes népesség		18–60 év közötti népesség		60 éven felüli népesség	
	Decilis határ	Átlag	Decilis határ	Átlag	Decilis határ	Átlag
1.	292 745	215 456	298 099	220 124	343 374	284 195
2.	371 644	334 813	384 423	344 831	388 461	368 971
3.	424 986	397 968	442 145	413 084	431 846	412 112
4.	479 521	450 449	514 375	477 517	464 935	449 929
5.	541 050	509 912	591 670	551 908	500 292	484 854
6.	619 161	581 914	668 321	629 529	540 002	520 792
7.	699 606	655 791	766 492	716 142	611 096	577 929
8.	818 318	758 920	889 427	825 211	676 031	640 722
9.	1 033 701	904 571	1 137 137	982 708	807 225	735 554
10.		1 479 362		1 625 135		1 121 853
Átlag		628 900		679 290		559 323
Medián		541 050		591 766		500 671

Megjegyzés:

1. Decilisek az éves, nettó (adózás utáni) ekvivalens háztartási jövedelmek alapján képeztük, minden részsokaságra külön-külön.

2. Jövedelmek éves nettó (adózás utáni) ekvivalens háztartási jövedelmek ( $e=0,73$ ).

### 3.2. táblázat

#### A háztartási jövedelmek eloszlásának egyenlőtlenségi indexei 1998-ban és 2001-ben

	Teljes népesség		18–60 év közötti népesség		60 éven felüli népesség	
	1998	2001	1998	2001	1998	2001
SCV	0,407	0,374	0,432	0,397	0,207	0,227
Gini	0,280	0,290	0,292	0,301	0,203	0,213
MLD	0,139	0,145	0,150	0,157	0,705	0,080
Atkinson	0,068	0,070	0,073	0,075	0,036	0,041
Decilis átlagok aránya 10/1	6,64	6,87	7,12	7,38	3,77	3,95
Decilis átlagok aránya 5/1	2,40	2,37	2,49	2,51	1,75	1,71
Decilis átlagok aránya 10/5	2,76	2,90	2,86	2,94	2,16	2,31
Decilis átlagok aránya 8/3	1,83	1,91	1,91	2,00	1,51	1,55
N	5202	5203	3221	3186	968	1075

Megjegyzés: Az indexek definícióit lásd a 2.,3.,4. lábjegyzetben.

### 3.3. táblázat

#### Idősek és aktív korúak jövedelmeinek aránya 2000/2001 (Ft)

A háztartás létszáma	Aktív korú			Időskorú			Idős/aktív korú Arány (%)
	Átlag (Ft)	Standard hiba	N	Átlag (Ft)	Standard hiba	N	
1	706 549	51 570	189	493 352	14 462	272	69,8%
2	760 829	21 573	568	559 368	12 649	502	73,5%
3	698 726	14 684	825	652 094	16 605	191	93,3%
4+	637 161	84 93	1 603	561 201	25 849	109	88,1%
Összesen	679 290	7 584	3 186	559 323	8 136	1 075	82,3%

### 3.4. táblázat

**Az időskorúak jövedelmi egyenlőtlenségeinek felbontása: az egyes magyarázó ismérvek szerepének vizsgálata MLD-index felbontásával**

	Megoszlás (1)	Átlag (Ft) (2)	Szórás (3)	N (4)	MLD (5)	arány*MLD (6)=(1)*(5)
<b>Életkor</b>						
60–64 éves	21,9	562 313	241 519	235	0,074	0,016
65–69 éves	22,9	567 270	273 128	246	0,075	0,017
70–74 éves	22,6	546 287	219 168	243	0,084	0,019
75–79 éves	18,3	538 809	262 604	197	0,077	0,014
80 évesnél idősebb	14,4	588 703	352 664	155	0,093	0,013
Összesen	100,0	559 323	266 750	1075	0,080	
Csoporton belüli egyenlőtlenség szerepe						99,7%
Csoportok közötti különbség hatása						0,3%
<b>Háztartástípus</b>						
Egyedülálló idős	25,3	493 352	238 508	272	0,083	0,021
Csak inaktív	49,8	564 423	268 690	535	0,070	0,035
Idős aktívval	24,9	616 195	276 362	268	0,085	0,021
Összesen	100,0	559 323	266 750	1075	0,080	
Csoporton belüli egyenlőtlenség szerepe						96,1%
Csoportok közötti különbség hatása						3,9%
<b>Iskolai végzettség</b>						
8 ált. kevesebb	30,5	463 986	167 306	328	0,069	0,021
8 általános	32,9	524 346	193 165	354	0,051	0,017
Szakmunkás	17,3	562 888	180 563	186	0,044	0,008
Érettségi	11,2	663 546	255 073	120	0,058	0,006
Diploma	8,0	913 535	539 081	86	0,116	0,009
Összesen	100,0	559 323	266 750	1075	0,080	
Csoporton belüli egyenlőtlenség szerepe						76,5%
Csoportok közötti különbség hatása						23,5%
<b>Legutolsó foglalkozás</b>						
Vezető, értelmiségi, vállalkozó	12,0	831 303	464 800	117	0,110	0,013
Alsó vezető, beosztott szellemi	15,5	647 231	297 368	152	0,065	0,010
Szakmunkás	19,9	579 784	170 006	195	0,041	0,008
Mezőg. munkás	12,9	468 618	141 781	126	0,042	0,005
Betanított, segédmunkás	39,7	491 242	176 901	389	0,055	0,022
Összesen	100,0	570 717	269 787	979	0,076	
Csoporton belüli egyenlőtlenség szerepe						77,1%
Csoportok közötti különbség hatása						22,9%
<b>Településtípus</b>						
Község	39,3	480 387	178 080	423	0,054	0,021
Város	22,2	530 477	187 394	239	0,050	0,011
Megyeszékhely	16,8	558 791	194 512	181	0,051	0,009
Budapest	21,6	733 630	405 758	232	0,119	0,026
Összesen	100,0	559 323	266 750	1075	0,080	
Csoporton belüli egyenlőtlenség szerepe						83,5%
Csoportok közötti különbség hatása						16,5%

Megjegyzés: a csoporton belüli egyenlőtlenség szerepének számítása:  $\sum(6)/MLD$  teljes minta.

### 3.5. táblázat

**Az időskorúak jövedelmi egyenlőtlenségeinek felbontása: az egyes magyarázó ismérvek szerepének vizsgálata a Fields-féle regressziós módszerrel**

R <sup>2</sup>	0,296
Kiigazított R <sup>2</sup>	0,285
Standard hiba	22,809

	Regressziós együttható (10 000 Ft) (b <sub>j</sub> )	Az együttható becslés elsőfajú hibája	X szórása (σ <sub>j</sub> )	(X,Y) korreláció	Abszolút hozzájárulás (S <sub>j</sub> )	Relatív hozzájárulás (s <sub>j</sub> )	Egyes magyarázó ismérvek összesített hozzájárulása (%)
Függő változó: ekvivalens háztartási jövedelem (10 000 Ft)							
Konstans	50,423	0,000					
Neme: férfi	-0,409	0,803	0,493	0,090	-0,07	-0,23	-0,23
Életkor: referencia kategória: 61–65 éves							
65–69 éves	3,001	0,166	0,424	0,019	0,09	0,30	
70–74 éves	2,268	0,301	0,418	-0,023	-0,08	-0,27	
75–79 éves	4,717	0,047	0,379	-0,023	-0,15	-0,51	
80+ éves	6,944	0,008	0,338	0,052	0,45	1,53	1,04
Háztartástípus: referencia kategória: több idős/inaktív							
Egyedülálló	-4,794	0,012	0,432	-0,121	0,93	3,14	
Aktív felnőttel	8,230	0,000	0,431	0,115	1,51	5,11	8,24
Iskolai végzettség: referencia- kategória: legfeljebb 8 általános							
Érettségi	7,184	0,010	0,327	0,134	1,17	3,94	
Diploma	23,864	0,000	0,283	0,395	9,89	33,39	37,33
Utolsó foglalkozás: referencia- kategória: alsó vezető, beosztott szellemi							
Vezető, vállalkozó, értelmiségi	6,956	0,034	0,324	0,355	2,97	10,01	
Szakmunkás	-1,421	0,605	0,400	0,017	-0,04	-0,12	
Mg-i munkás	-8,691	0,008	0,335	-0,146	1,58	5,32	
Betanított, segédmunkás	-8,301	0,001	0,490	-0,239	3,60	12,17	27,38
Településtípus: referencia-kategória: falu, kisváros							
Megyeszékhely	1,044	0,557	0,490	-0,063	-0,12	-0,40	
Budapest	15,232	0,000	0,422	0,331	7,89	26,63	26,23
Összesen					29,61	100,00	100,00

Megjegyzés: Fields (1997) alapján egy magyarázó változó abszolút hozzájárulása a következőképpen számolható:  $S_j = b_j \cdot \sigma_j \cdot \text{kor}(X_j, Y) / \sigma(Y)$ . Tehát az adott magyarázó változó hatásának abszolút nagyságát úgy számíthatjuk, hogy a regressziós együtthatójának ( $b_j$ ), a magyarázó változó szórásának ( $\sigma_j$ ), illetve a magyarázó változó és a jövedelem korrelációjának szorzatát elosztjuk a függő változó, vagyis a jövedelem szórásával. A relatív hozzájárulás ( $s_j$ ) nem más, mint  $S_j/R^2$ .

**3.6. táblázat****Relatív szegénységi mutatók a teljes, az aktív korú és az időskorú népességben (%)**

Szegénységi küszöb a teljes népesség medián-jövedelmének	Szegénységi mutató	Teljes népesség		Aktív korú népesség		Időskorú népesség	
		1998	2001	1998	2001	1998	2001
60%-a	Ráta	13,0	13,1	12,5	12,1	5,5	6,9
50%-a	Ráta	8,0	8,2	7,6	7,7	2,9	2,9
	Rés-arány	27,6	25,9	28,4	26,1	18,92	22,3
	100*Gini	16,0	15,1	16,6	15,2	9,6	17,9
40%-a	Ráta	4,8	4,4	4,7	4,2	1,2	0,9
30%-a	Ráta	2,4	1,7	2,4	1,7	0,4	0,5

**3.7. táblázat****Abszolút szegénységi mutatók a teljes, az aktív korú és az időskorú népességben (%)**

Szegénységi küszöb a teljes népesség 1992-es mediánjövedelmének	Szegénységi mutató	Teljes népesség		Aktív korú népesség		Idős korú népesség	
		1998	2001	1998	2001	1998	2001
60%-a	Ráta	34,6	19,4	31,7	17,5	29,7	14,5
50%-a	Ráta	21,0	11,6	20,0	10,8	13,2	5,3
	Rés-arány	26,5	26,2	26,9	26,5	17,7	19,8
	100*Gini	15,5	15,2	15,7	15,3	10,0	13,2
40%-a	Ráta	11,2	6,2	10,7	5,7	4,6	1,8
30%-a	Ráta	5,0	2,7	4,8	2,6	1,5	0,6

Megjegyzés: Az abszolút szegénység számításához a Magyar Háztartás Panel 1992-es adatbázisából számított megfelelő medián-értékeket használjuk, összehasonlító áron.

### 3.8. táblázat

#### Az egyes jövedelmi decilisekbe tartozók aránya háztartástípus szerint 1998-ban (%)

Decilis	Aktív korú		Időskorú		
	Ht.fő nem dolgozik	Ht.fő dolgozik	Egyedülálló	Csak idős/inaktív ht.tag	Aktív korú dolgozó ht.tag is
1.	16,5	4,4	6,5	3,3	2,6
2.	13,3	6,8	10,8	8,1	3,9
3.	11,3	7,2	15,8	9,4	7,8
4.	10,2	7,9	21,9	10,9	7,0
5.	9,3	8,3	19,4	14	14,3
6.	10,4	8,6	10	18,2	9,6
7.	8,9	10,5	8,2	12,5	14,3
8.	7,4	13,5	3,6	10,1	15,2
9.	7,2	15,3	3,2	7,9	15,2
10.	5,5	17,5	0,7	5,7	10,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	1371	1850	279	457	230

Megjegyzés: A deciliseket a teljes népesség éves, nettó (adózás utáni) ekvivalens ( $e=0,73$ ) háztartási jövedelmek alapján képeztük.

### 3.9. táblázat

#### Az egyes jövedelmi decilisekbe tartozók aránya háztartástípus szerint 2001-ben (%)

Decilis	Aktív korú		Időskorú		
	Ht.fő nem dolgozik	Ht.fő dolgozik	Egyedülálló	Csak idős/inaktív ht.tag	Aktív korú dolgozó ht.tag is
1.	18,0	5,3	6,3	2,2	5,2
2.	12,2	7,0	11,4	11,4	9,3
3.	12,5	7,0	18,4	10,5	13,4
4.	10,1	7,4	19,9	16,7	7,1
5.	8,2	8,4	19,9	19,3	9,7
6.	10,4	10,3	7,7	12,0	12,7
7.	8,1	10,3	9,2	11,6	9,7
8.	8,8	12,6	3,3	7,9	15,3
9.	6,0	15,1	2,9	5,1	11,9
10.	5,6	16,6	1,1	3,4	5,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	1037	2151	272	534	268

Megjegyzés: A deciliseket a teljes népesség éves, nettó (adózás utáni) ekvivalens ( $e=0,73$ ) háztartási jövedelmek alapján képeztük.

**3.10. táblázat**  
**A fajlagos lakásérték regressziós modellje**

R <sup>2</sup>	0,653
Kiigazított R <sup>2</sup>	0,648
Standard hiba	41116

	Regressziós együttható (Ft)	Standard hiba	T-érték	Elsőfajú hiba elkövetésének valószínűsége
Függő változó: A fajlagos lakásérték (Ft/m <sup>2</sup> )				
Konstans	119 511	7549	15,832	0,000
40 m <sup>2</sup> -nél kisebb	14 318	4965	2,884	0,004
Alapterület	-175	40	-4,395	0,000
Van telefon	9 445	3800	2,486	0,013
Fűtés- referencia kategória: nincs fűtés, kazán, távfűtés				
Van gázvezeték	12 980	3397	3,821	0,000
Modern egyedi fűtés	-19 045	3013	-6,321	0,000
Hagyom. egyedi fűtés	-17 817	4499	-3,961	0,000
Településtípus – referencia kategória: község				
Város	20 066	3167	6,335	0,000
Megyeszékhely	44 481	3525	12,620	0,000
Budapest	34 269	6219	5,510	0,000
Régió – referencia kategória: Közép- Magyarország				
Közép- dunántúl	-49 374	5942	-8,309	0,000
Nyugat-dunántúl	-45 978	6057	-7,591	0,000
Dél-dunántúl	-64 359	6110	-10,533	0,000
Észak-Magyarország	-67 441	5931	-11,371	0,000
Észak-Alföld	-79 111	5753	-13,752	0,000
Dél-alföld	-76 321	5691	-13,411	0,000
Lakáspiaci övezet- referencia kategória: közepes lakáspiaci övezet				
Olcsó lakáspiaci körzet	-13 786	3769	-3,658	0,000
Drága lakáspiaci körzet	20 798	2849	7,299	0,000
Budapesti kerületek – referencia kategória: egyéb kerületek				
Bp. elitkerület	102 371	7843	13,052	0,000
Bp. átmeneti kerület	29 482	5702	5,171	0,000
Lakótelep	-17 569	3724	-4,717	0,000
Van lift	-14 130	4419	-3,198	0,001
Dohos lakás	-8 261	3075	-2,686	0,007

Megjegyzés. Budapesti elitkerületek:I., II., V., XII.: átmeneti kerületek:III., IV., XI., XIII., XIV., XIX. kerület.



**3.11. táblázat****A lakásukban tulajdonosként lakók aránya az egyes háztartástípusokban (%)**

	Aktív korú		Időskorú		
	Ht.fő nem dolgozik	Ht.fő dolgozik	Egyedülálló	Csak idős/ Inaktív ht.tag	Aktív korú dolgozó ht.tag is
Lakásában nem tulajdonosként lakik	11,9	11,8	23,1	4,9	9,3
Lakásában tulajdonosként lakik	88,1	88,2	76,9	95,1	90,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	1034	2151	273	535	269

**3.12. táblázat****Az egyes háztartástípusokban élő személyek megoszlása lakásuk értéke szerint (a lakásukban tulajdonosként lakók%-ában)**

	Aktív korú		Időskorú		
	Ht.fő nem dolgozik	Ht.fő dolgozik	Egyedülálló	Csak idős/ inaktív ht.tag	Aktív korú dolgozó ht.tag is
Alsó kvartilis	36,1	16,5	42,4	27,1	25,8
2.	23,4	25,7	25,7	25,7	20,9
3.	22,6	28	19	24	32,4
Felső kvartilis	17,9	29,8	12,9	23,2	20,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	911	1897	210	509	244

**3.13. táblázat****A lakásukban tulajdonosként lakók aránya a vizsgált korcsoportokban, településtípusonként (%)**

	Falu		Város	
	Aktív korú	Időskorú	Aktív korú	Idős korú
Lakásában nem tulajdonosként lakik	9,4	5,2	10,6	6,3
Lakásában tulajdonosként lakik	90,6	94,8	89,4	93,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
N	1088	423	744	239
	Megyeszékhely		Budapest	
	Aktív korú	Időskorú	Aktív korú	Idős korú
Lakásában nem tulajdonosként lakik	11,0	11,5	18,8	23,8
Lakásában tulajdonosként lakik	89,0	88,5	81,2	76,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
N	738	182	616	231

**3.14.sz. táblázat**

**Az egyes háztartástípusokban élő személyek megoszlása lakásuk értéke szerint településtípusonként (a lakásukban tulajdonosként lakók%-ában)**

	Falu		Város	
	Aktív korú	Időskorú	Aktív korú	Időskorú
Alsó kvartilis	43,1	51,9	24,1	30,8
2.	21,4	26,2	29,9	31,3
3.	23,2	17,0	29,8	22,8
Felső kvartilis	12,3	5,0	16,2	15,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
N	986	401	665	224
	Megyeszékhely		Budapest	
	Aktív korú	Időskorú	Aktív korú	Időskorú
Alsó kvartilis	8,7	7,5	0,0	0,0
2.	38,7	34,2	7,2	3,4
3.	25,4	39,8	28,8	32,4
Felső kvartilis	27,2	18,6	64,0	64,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
N	657	161	500	176

**3.15. táblázat**

**Tartós fogyasztási cikkekkel rendelkező háztartásban élők aránya az aktív korúak és az időskorúak között (%)**

	Aktív korú (N=3183)		Időskorú (N=1075)	
	Arány	St. hiba	Arány	St. hiba
Hifitorony	41	0,9	12	1,0
Hűtőgép	98	0,3	95	0,6
Mélyhűtő	75	0,8	65	1,5
Mikrosütő	61	0,9	35	1,5
Hagyományos mosógép	37	0,9	56	1,5
Automata mosógép	71	0,8	45	1,5
Mosogatógép	4,	0,4	1	0,2
Színes tv	94	0,4	89	0,9
Videomagnó	67	0,8	28	1,4
Lakásriasztó	5	0,4	1	0,3
Számítógép	32	0,8	7	0,8
DVD	1	0,2	0	0,1
Kábel-tv	51	0,9	40	1,5
Parabola antenna	21	0,7	12	1,0
Autó	59	0,9	31	1,4

### 3.16. táblázat

**Az egyes háztartástípusokban élő személyek megoszlása tartós fogyasztási cikkek kvintilisei szerint (%)**

	Aktív korú		Időskorú			Összesen
	Ht.fő nem dolgozik	Ht.fő dolgozik	Egyedülálló	Csak idős/inaktív ht.tag	Aktív korú dolgozó ht.tag is	
Legalsó kvintilis	29,2	9,8	63,6	37,1	25,7	21,8
2.	22,6	13,8	31,6	26,8	20,8	18,2
3.	22,4	22,1	3,7	23,8	21,9	21,3
4.	14,1	24,0	1,1	9,0	20,4	18,8
Legfelső kvintilis	11,7	30,2	0,0	3,4	11,2	20,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	1036	2150	272	534	269	5204

### 3.17. táblázat

**Tartós fogyasztási cikkek és jövedelem kvintilisei közötti összefüggés (%)**

Teljes népesség						
	Alsó tfc. kvintilis	2.	3.	4.	Felső tfc. kvintilis	N
Alsó jöv. kvintilis	48,8	18,2	15,4	8,6	8,9	1036
2.	29,7	22,8	23,4	11,7	12,4	1038
3.	18,5	22,8	25,5	18,4	14,9	1040
4.	7,9	17,0	26,3	28,2	20,6	1041
Felső jöv. kvintilis	4,5	10,0	15,3	27,0	43,1	1039
N	1135	944	1101	976	1038	5194
Teljes minta	21,9	18,2	21,2	18,8	20,0	100
Aktív korúak						
Alsó jöv. kvintilis	43,8	19,8	16,4	9,3	10,7	580
2.	21,9	22,4	25,9	13,8	16	544
3.	10,6	19,3	29,5	22,1	18,5	596
4.	6,8	15,5	27,5	28,5	21,8	666
Felső jöv. kvintilis	4,0	9,6	14,1	26,6	45,8	802
N	513	532	708	664	771	25,2
Teljes minta	16,1	16,7	22,2	20,8	24,2	3188
Időskorúak						
Alsó jöv. kvintilis	78,8	12,5	5,0	0,6	3,1	160
2.	52,8	25,9	15,7	2,6	3,0	305
3.	38,1	34,1	17,9	7,3	2,6	302
4.	17,0	29,6	29,1	18,4	5,8	206
Felső jöv. kvintilis	4,9	24,5	21,6	35,3	13,7	102
N	442	288	192	105	48,0	1075
Teljes minta	41,1	26,8	17,9	9,8	4,5	100

*tfc. = tartós fogyasztási cikk*

## 4. A háztartások megtakarításai (Gábos András–Szivós Péter)

### 4.1. Bevezetés

A háztartások fogyasztásra el nem költött pénzüket, megtakarítások formájában a bankrendszeren keresztül, a gazdasági élet más szereplőinek rendelkezésére bocsátják. A háztartások megtakarításain keresztül tehát a nemzetgazdaság szektorai egymást finanszírozzák, így azok – ebben az értelemben – a gazdasági élet működésének fontos tényezőivé válnak. A megtakarítások nagysága változhat a gazdaság teljesítménye, a jövedelmek nagysága, a bankrendszer által nyújtott feltételek és a szereplők várakozásainak függvényében.

A Háztartás Monitor idei adatfelvétele során – a korábbi évekhez hasonlóan – részletesen érdeklődtünk a háztartások megtakarításairól. A tavalyi tapasztalatok alapján a megtakarítási formák megnevezésekor annak állományára is rákérdeztünk, egyes esetekben a tényleges összegre, a biztosítások esetében pedig a rendszeres befizetés nagyságára, illetve a futamidőre. Ez évben – a két évvel ezelőttihez hasonlóan – ismét szerepeltek a kérdőívben a megtakarítás állományának változására vonatkozó kérdések.

A megtakarítási állomány nagyságának kérdőíves módszerrel nyert egyéni adatokból való becslése, komoly nehézségekbe ütközik, továbbá a lakosság tényleges megtakarításainak csupán kis hányadát képes megragadni. Az általunk használt definíció alapján a magyar háztartások 60,2%-át tekinthetjük megtakarítónak. Ide soroltuk azokat a háztartásokat, melyek a kérdezés időpontjában rendelkeztek valamilyen megtakarítással, ideértve a megtakarítási típusú biztosításokat (az életbiztosítást, az önkéntes nyugdíjpénztári befizetést, valamint a gyermekek továbbtanulására kötött biztosítást) is, vagy a megtakarítás állományára vonatkozó kérdésünkre nullánál nagyobb összeget neveztek meg. Az általunk megtakarítónak tekintett háztartások 48%-a csak megtakarítási formát említett, összeget nem. Az állomány nagyságára így csak a fennmaradó 52% (összesen 604 háztartás) válaszaiból tudunk következtetni. Ebben az évben az egy háztartásra jutó átlagos megtakarítás összege 643 064 forint. Ha azzal a feltételezéssel élünk, hogy a megtakarítási formát igen, de összeget nem említők átlagos megtakarítása a válaszadók átlagos megtakarításával azonos, akkor becslésünk szerint a magyar háztartások teljes megtakarítási állománya 1 427 milliárd forint. A makrostatisztikai adatokból tudjuk, hogy a tényleges összeg 5 200 milliárd forint körül van, tehát adatfelvételünk a teljes megtakarítási állomány mintegy 27%-át képes megragadni. Ez az arány magasabb a korábbi évek adatainál, de még így is jelentősen elmarad a jövedelmek esetében elért kétharmados aránytól.

## 4.2. A háztartások megtakarítási pozíciói, a megtakarítói profil

### 4.2.1. Megtakarítás, adósság, megtakarítói pozíció

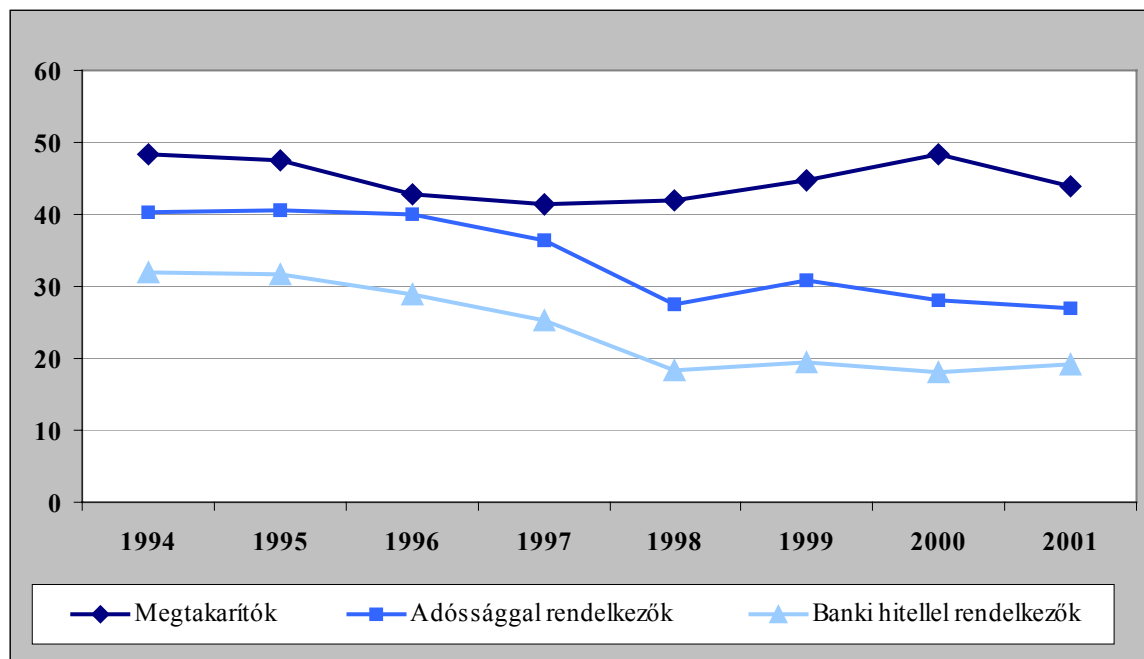
2001-ben a magyar háztartások 60,2%-a volt megtakarító. Megtakarítónak tekintettük azokat a háztartásokat, melyek az adatfelvétel időpontjában rendelkeztek folyószámla lekötéssel, betétszámlával (könyves betét vagy egyéb betétkönyv), értékpapírral (banki, állami, egyéb), befektetési jeggyel, vállalati kötvénnyel, részvénnel, lakáscélú megtakarítással, megtakarítási típusú, tehát élet- vagy nyugdíjbiztosítással, devizával vagy otthon tartott készpénzzel. Ebben az évben a gyermekek taníttatására kötött biztosításról is voltak információink. Az ilyen típusú biztosítással rendelkező háztartásokat is megtakarítónak tekintettük, de a viszonylag alacsony esetszám miatt a megtakarítási formák tárgyalásánál azokat összevontuk az életbiztosítást birtokló háztartásokkal. Megtakarítással rendelkezőnek tekintettük azokat a háztartásokat is, melyek egyetlen megtakarítási formát sem jelöltek meg, de a megtakarítás állományára vonatkozó kérdésünkre nullánál nagyobb összeget jelöltek meg válaszként. Ha a megtakarítási típusú biztosításokat (életbiztosítás és önkéntes kiegészítő nyugdíjpénztári befizetés) kivesszük a megtakarítás definíciójából, akkor a megtakarítással rendelkező háztartások aránya 44%. Az elmúlt nyolc év folyamatait vizsgálva láthatjuk, hogy az 1994 és 1998 közötti időszakra a megtakarító és az eladósodott háztartások arányának csökkenése volt jellemző. Az azóta eltelt időszakban viszont a megtakarítási ráta kismértékű emelkedése az eladósodottság stagnálása mellett következett be. (4.1. ábra)<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> A korábbi évek adatait idősorosan lásd Árvai és Tóth I. J. (2000: 36), illetve Tóth I. J. és Árvai Zs. (2001).

#### 4.1. ábra

A megtakarítással, adóssággal, illetve banki hitellel rendelkező háztartások arányának alakulása az összes háztartáson belül, 1994–2001 (%)



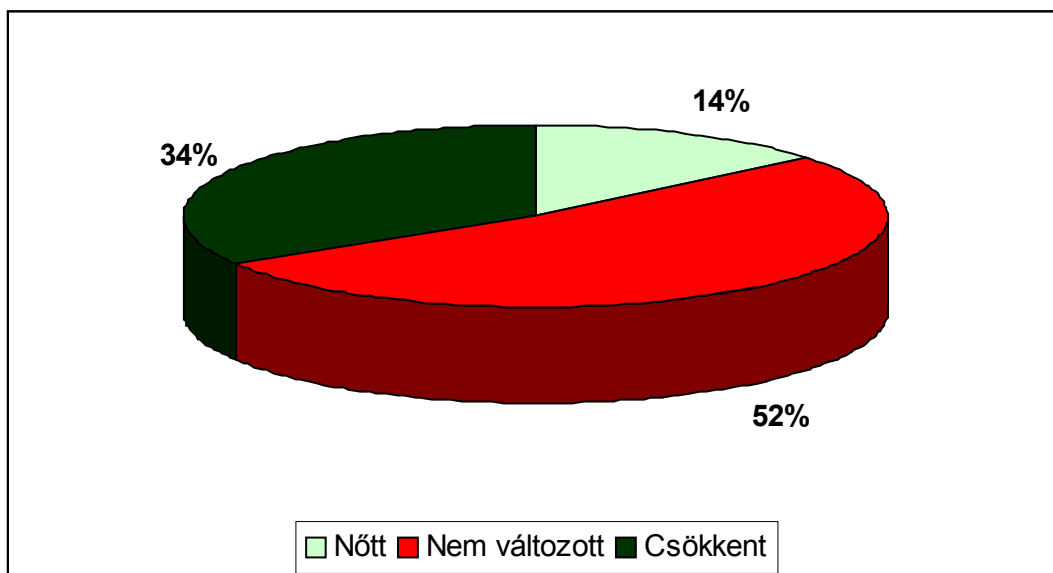
Kísérletet tettünk a megtakarítási állomány és az állomány egyévi változásának becslésére is. Az összeget firtató nyitott kérdés mellett mindkét esetben lehetővé tettük az összeg megnevezésétől elzárkózók számára, hogy megtakarításuk, illetve az annak összegében bekövetkezett változás nagyságát megadott kategória határokra belül helyezték el. Az így kapott választ is „forintosítottuk” oly módon, hogy a nyitott kérdésekre érkezett válaszok azonos kategóriáinak átlagát helyettesítettük be az adott háztartás esetében. A tavalyi adatokhoz képest, amikor is a kategória-középet helyettesítettük vissza az összeg-változóba, az idén alkalmazott eljárás önmagában is a tavalyinál magasabb megtakarítási összeget eredményez. Ennek oka, hogy a nyitott kérdés használatakor számított kategória-átlagok minden kategórián belül magasabbnak bizonyultak, mint a kategória-határok egyszerű átlagolása nyomán nyert értékek.

A megtakarítás összegét firtató kérdésünkre a megtakarítással rendelkező 1171 háztartásból csak 604 esetében kaptunk nullánál nagyobb forintösszeget tartalmazó választ. Összesen 567 esetben fordult elő, hogy az általunk megtakarítónak tekintett háztartások érvénytelen választ adtak a megtakarítások állományára vonatkozó kérdésünkre. Ebből 89 háztartás egyáltalán nem válaszolt, 567 esetben pedig – bár korábban pozitív választ adtak a megtakarítási formák felől érdeklődő kérdésünkre – azt válaszolták, hogy nincs megtakarított pénzük. Az érvénytelen válaszadás egyik oka – az összegre vonatkozó kérdésekkel kapcsolatos általános visszafogottságon túl – az lehetett, hogy a kérdés során nem használtuk az általunk figyelembe vett megtakarítás-definíciót. Ezért elképzelhető, hogy a válaszadók nem minden esetben ugyanazt értették megtakarításon, mint mi. Ebben az évben a válaszhiány kismértékű növekedését tapasztaltuk. Míg tavaly a megtakarítással rendelkező háztartások 59,1%-a adott választ az állomány nagysága után érdeklődő kérdésre, addig ebben az évben azoknak csupán 51,6%-a.

Az érvényes válaszok alapján a megtakarító magyar háztartások átlagosan 643 064 forintnyi megtakarítással rendelkeznek. A 2000-ben mért összeghez képest ez 50%-os nominálérték-növekedést jelent.

A megtakarítás összegének az adatfelvételt megelőző 12 hónapban bekövetkezett változásáról 665 háztartástól kaptunk választ. A megtakarítás állománya ebben az időszakban a háztartások 14%-ában nőtt, egyharmadában csökkent, valamivel több mint felében pedig változatlan maradt. (4.2. ábra) Az állomány változásának irányát meghatározza a háztartásfő neme, kora, gazdasági aktivitása, továbbá a háztartás létszáma és a háztartásra jellemző fogyasztás/jövedelem arány.<sup>2</sup> A férfi háztartásfővel rendelkező háztartásokban a megtakarítás állományának növekedéséről, a nők esetében pedig annak csökkenéséről beszámolók felülreprezentáltak. A háztartásfő életkorának növekedésével csökken annak valószínűsége, hogy a háztartás az állomány növekedéséről számoljon be. Az alkalmazott háztartásfők között az összes háztartás átlagánál magasabb az állomány növekedéséről, a nyugdíjasok és a munkanélküliek között pedig annak csökkenéséről számot adók aránya. Ugyanígy minden egyes, főként aktív háztartás tag jelentősen növeli annak valószínűségét, hogy a háztartás a növekvő megtakarítási állományúak közé tartozzon. A csökkenő állományról beszámoló háztartásokban a megtakarítás összege az adott időszakban átlagosan 324 324 forinttal csökkent, a növekvő állományról nyilatkozók esetében pedig átlagosan 201 118 forintnyi változást regisztráltunk.

**4.2. ábra**  
**A megtakarítási állomány változása az elmúlt 12 hónapban**



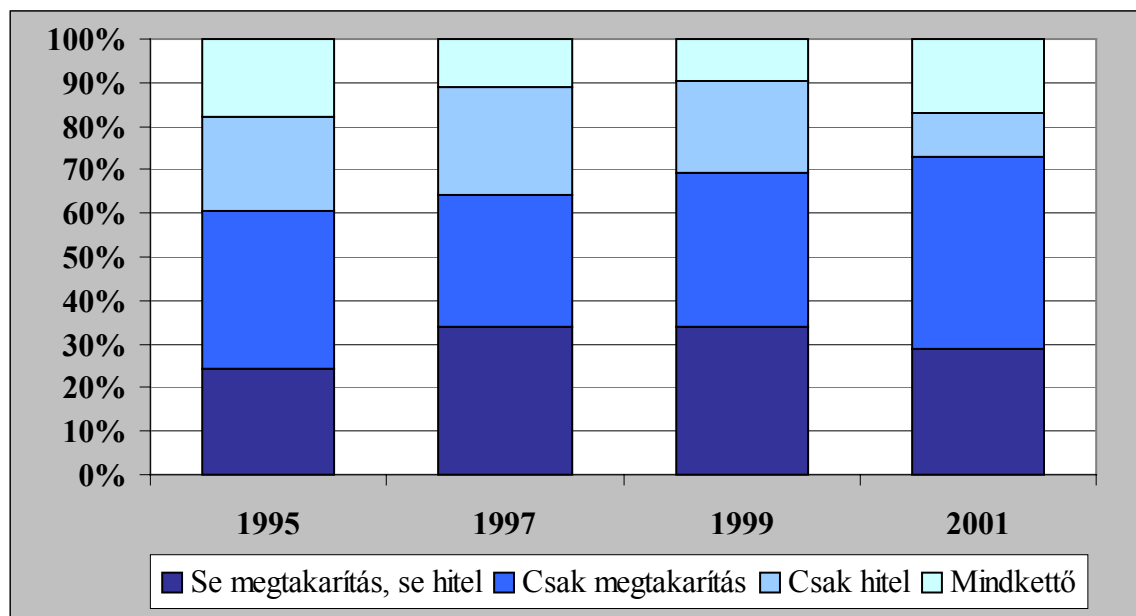
A megtakarítói viselkedés vizsgálata során a háztartások eladósodottságát is elemeztük. Ezért arra kértük a háztartási kérdőív kitöltőit, hogy mondják meg: tartoznak-e valakinek, és ha igen kinek? A háztartások hitelezői lehetnek pénzintézetek, magánszemélyek (családtagok, barátok, ismerősök), a munkahely, az önkormányzat vagy közszolgáltató cégek. Ebben az esetben is érdeklődtünk a hitelállomány nagysága felől, a havi törlesztő részlet, illetve a futamidő megkérdezésével. A magyar háztartások 27%-a rendelkezik valamilyen hitellel, 19%-uk pénzintézeteknek tartozik. A megtakarítás és az eladósodás együttes vizsgálata lehetőséget ad a háztartások megtakarítói pozícióinak megállapítására. Hitellel és megtakarítással egyidőben a háztartások 17%-a rendelkezik. A háztartások 44%-a csak megtakarító, 10%-uk pedig el van adósodva anélkül, hogy közben megtakarításai lennének. A háztartások

<sup>2</sup> Egy képzett mutató segítségével vizsgáltuk azt is, hogy a háztartás jövedelmének mekkora részét költi fogyasztásra. Ez a mutató arról is képet ad, hogy a háztartás jövedelmének mekkora részét takaríthatja meg, adhatja kölcsön más háztartásoknak vagy a gazdaság szereplőinek.

29%-a sem hitelről, sem megtakarításról nem számolt be (4.3. ábra). Az 1995 és 2001 közötti időszakot tekintve megállapíthatjuk, hogy a kilencvenes évek második felében megnövekedett a se hitellel, se megtakarítással nem rendelkező háztartások aránya, csökkent viszont az egyidőben megtakarító és eladósodott háztartásoké. Az idei év eredményeinek időszoron belüli értékelése a megtakarítások és a hitelek egyidejű meglétének növekedését, és a csak eladósodott háztartások arányának jelentős csökkenését mutatják.

#### 4.3. ábra

**A háztartások megtakarítói pozíciói – a megfelelő csoportba tartozó háztartások aránya az összes háztartás százalékában, 1995–2001**



#### 4.2.2. A megtakarítói profil

A megtakarítói profil megrajzolásához egyrészt a háztartásfő és háztartás általános társadalmi-gazdasági-demográfiai jellemzőit, másrészt a háztartások felnőtt tagjainak megtakarítással kapcsolatos attitűdjeit, inflációs várakozásait, valamint ár- és minőségérzékenységet használjuk. Ez utóbbi paramétert két kérdés segítségével kíséreltük meg definiálni. Két jószágcsoporthoz, a zöldség-gyümölcs, valamint a cipő esetében érdeklődtünk arról, hogy a felnőtt lakosság az árat vagy a minőséget preferálja ezek vásárlása során.

A megtakarítói viselkedés erős kapcsolatot mutat különböző társadalmi-gazdasági-demográfiai háttérváltozókkal (4.1–4.3. táblázatok). Némileg eltérő eredményt kapunk az általunk használt két megtakarításra alkalmazott definíció esetében. Azt tapasztaljuk, hogy az életbiztosítás nélküli megtakarítói viselkedést kevésbé befolyásolják az egyén, illetve a háztartás jellemzői, szemben azzal, ha az életbiztosítást is figyelembe vennénk. Így például a háztartásfő neme vagy életkora nem mutat szignifikáns kapcsolatot a megtakarítással való rendelkezéssel a szűkebb definíció használatakor, viszonylag jelentős különbségeket találunk azonban, ha az életbiztosítást is a definíció részének tekintjük. Férfi háztartásfő esetében a megtakarító háztartások aránya egyharmadával magasabb, mint a női háztartásfővel rendelkező háztartások között. Azt is megfigyelhetjük ugyanakkor, hogy férfi háztartásfőjű háztartások között az eladósodottság is magasabb, ezen belül is elsősorban a banki hitellel rendelkező háztartások arányában találunk jelentős különbséget. A háztartásfő neme nem túl erős, de szignifikáns kapcsolatot mutat a megtakarítói pozícióval. Női háztartásfővel ren-



delkező háztartások esetében a se hitellel, se megtakarítással nem rendelkezők aránya közel kétszer olyan magas, mint a férfi háztartásfők jelenléte mellett, az arány viszont éppen fordított, ha a hitellel és megtakarítással is rendelkező háztartásokat vizsgáljuk.

Hasonló különbségeket figyelhetünk meg a szűkebb, illetve tágabb megtakarítás definíció használatakor az életkor esetében. Ha a megtakarítások közé nem vesszük be az életbiztosításokat, a megtakarítói viselkedés, valamint a háztartásfő kora esetében nem találunk olyan különbséget, mely kizárná, hogy az csupán a véletlennek tulajdonítható. Az életbiztosítás figyelembevételére értelemszerűen megváltoztatja ezt a kapcsolatot. Ez esetben a megtakarító háztartások aránya a háztartásfő életkorával csökken, ha az 30 évesnél idősebb. A 30–59 évesek között az életbiztosítást birtoklók aránya magasabb, mint az összes háztartás figyelembevételével számított arány, a 60 év felettiak esetén viszont alacsonyabb annál. A 30 év alatti háztartásfőjű háztartásokban a megtakarítók aránya nem különbözik az átlagtól. A háztartásfő életkora erős kapcsolatot mutat az eladósodottsággal is. Így a 30–39 évesek közel felének, a 18–29 évesek kétötödének van valamilyen adóssága, a 60 év felettieknek viszont csak 7%-a tartozik magánszemélynek vagy intézménynek. Az eladósodott háztartások többségének minden életkori csoportban banki hitele van, ezen belül is elsősorban a 40–49 évesek között a legmagasabb a pénzügyi hitellel rendelkezők aránya (75%). A háztartásfő életkora következőképpen a megtakarítói pozíciót is jelentősen meghatározza. A 60 év felettiak közel fele se hitellel, se megtakarítással nem rendelkezik, míg a 30–39 évesek között ez az arány csupán 16%. A 18–29 évesek között a csak hitellel rendelkezők aránya, a megtakarító és eladósodott háztartásoké viszont a 30–39 évesek között a legmagasabb. A képet valamelyest árnyalja a megtakarítások állományának vizsgálata. Ez azt mutatja, hogy a legmagasabb megtakarítási arányt mutató 30–39 éves háztartásfővel rendelkező háztartások által birtokolt átlagos összeg az összes háztartás figyelembevételével számított átlag alatt van, és ebben a korcsoportban a válaszok szórása is relatíve alacsony. Az 50–59 évesek között viszont az állomány az átlag közel kétszerese, rendkívül nagy szórás mellett.

A megtakarítói viselkedés, illetve pozíció szempontjából ugyancsak fontos háttérváltozó a háztartásfő iskolai végzettsége. Az iskolai végzettség szintjével együtt nő a csak megtakarítással és a megtakarítással, valamint adóssággal is rendelkezők aránya. A legfeljebb nyolc általánost végzettek közel fele nem rendelkezik se megtakarítással, se adóssággal, a csak adósok között arányuk viszont háromszorosa a diplomás háztartásfők közötti aránynak. Ez utóbbi csoportban különösen magasnak mutatkozik a szakmunkásképzőt végzett háztartásfők aránya (14%).

Ugyancsak erős és pozitív kapcsolatot találunk a megtakarítói viselkedés és a háztartásban élő dolgozók száma, valamint a háztartáslétszám között. Minél nagyobb a háztartás létszáma és minél több közöttük a gazdaságilag aktív, annál nagyobb valószínűséggel rendelkezik a háztartás megtakarítással és adóssággal is egyszerre.

A háztartás egy főre jutó jövedelme és a megtakarítói pozíció közötti kapcsolat pozitív a csak megtakarítással, ellenben negatív a csak hitellel rendelkező háztartások esetében. Minél alacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozik egy háztartás, annál nagyobb valószínűséggel vannak adósságai, miközben pénzügyi tartalékai nincsenek. A rendelkezésünkre álló adatokból csak következtetni tudunk arra, hogy emögött valószínűleg a magyar háztartások hitelstruktúrája áll. Az alacsonyabb iskolai végzettségű, inaktív vagy fizikai foglalkozású, aktív háztartásfővel rendelkező háztartások között magas a rokonnal, magánszeméllyel vagy közszolgáltatóval szemben fennálló adóssággal rendelkezők aránya, és feltehetően a hasonló státusú, de banki hitellel rendelkező háztartások adósságai is elsősorban korábbi OTP-hitelekkel származnak. A banki hitelek összetételéről azonban konkrét adatokkal nem rendelkezünk. Egy képzett mutató segítségével vizsgáltuk azt is, hogy a háztartás jövedelmének mekkora részét költi fogyasztásra. Ez a mutató arról is képet ad, hogy a háztartás jövedelmének mekkora részét takaríthatja meg, adhatja kölcsön más háztartásoknak, illetve a gazdaság szereplőinek. Vizsgáltuk a fogyasztás/jövedelem arány kapcsolatát a megtakarítási viselkedéssel. Minél magasabb ez az arány, a háztartás annál nagyobb valószínűséggel

nem birtokol megtakarítást. Ezzel párhuzamosan a kisebb fogyasztás/jövedelem arányt mutató háztartások között nagyobb valószínűséggel találunk csak megtakarítót.

### 4.3. Megtakarítói célok

A megtakarítói célok vizsgálatakor ebben az évben egy lényeges ponton eltértünk a korábbi gyakorlattól. A lehetséges célok listájáról elhagytuk – a mindig legmagasabb említési arányt elért – váratlan esemény bekövetkezésére való tartalékolás alternatíváját, mivel azt feltételeztük, hogy a válaszadók valójában olyan eseményekre gondolnak, melyek amúgy is szerepelnek a listán (például betegség vagy munkanélküliség). Annak érdekében, hogy kontrollálni tudjuk ezt a hatást, a választási lehetőségek közé felvettük a „más célra” alternatívát is. Ha azt találjuk, hogy ebbe a kategóriába sok válasz érkezik, miközben a betegség vagy a munkanélküliség kategóriák említési aránya nem növekszik, akkor nagy valószínűséggel figyelmen kívül hagyunk egy jelentős megtakarítási motívumot.

Adataink megerősítik feltételezésünket. Betegség esetére ebben az évben a háztartások 52,3%-a, a családtag esetleges munkanélkülivé válásának estére pedig 14,2%-a takarékoskodik (4.5. táblázat), ez növekedést jelent a tavalyi arányokhoz képest. Akkor a betegséget önálló válaszként a háztartások 46,1%-a, a munkanélküliséget pedig azok 10,1%-a jelölte meg. Ezzel szemben idén az egyéb célra takarékoskodás mint cél említése nagyon alacsony, mindössze 4,9% volt. Temetésre a háztartások egyharmada tesz félre. A háztartások 29%-a a gyerekekkel kapcsolatos kiadásokra, ennél valamivel kevesebben (26,5%) a nyugdíjas korra takarékoskodnak. Utazásra, nyaralásra a háztartások 18,6%-a, lakásvásárlásra/építésre 16,9%-a, autóvásárlásra 7,7%-a, tartós fogyasztási cikkek vásárlására pedig 9,3%-a tesz félre. A megtakarítói célok között szerepel még az öröknyújtás (11,2%), valamint saját vállalkozás beindítása (5,8%).

### 4.4. Megtakarítási formák

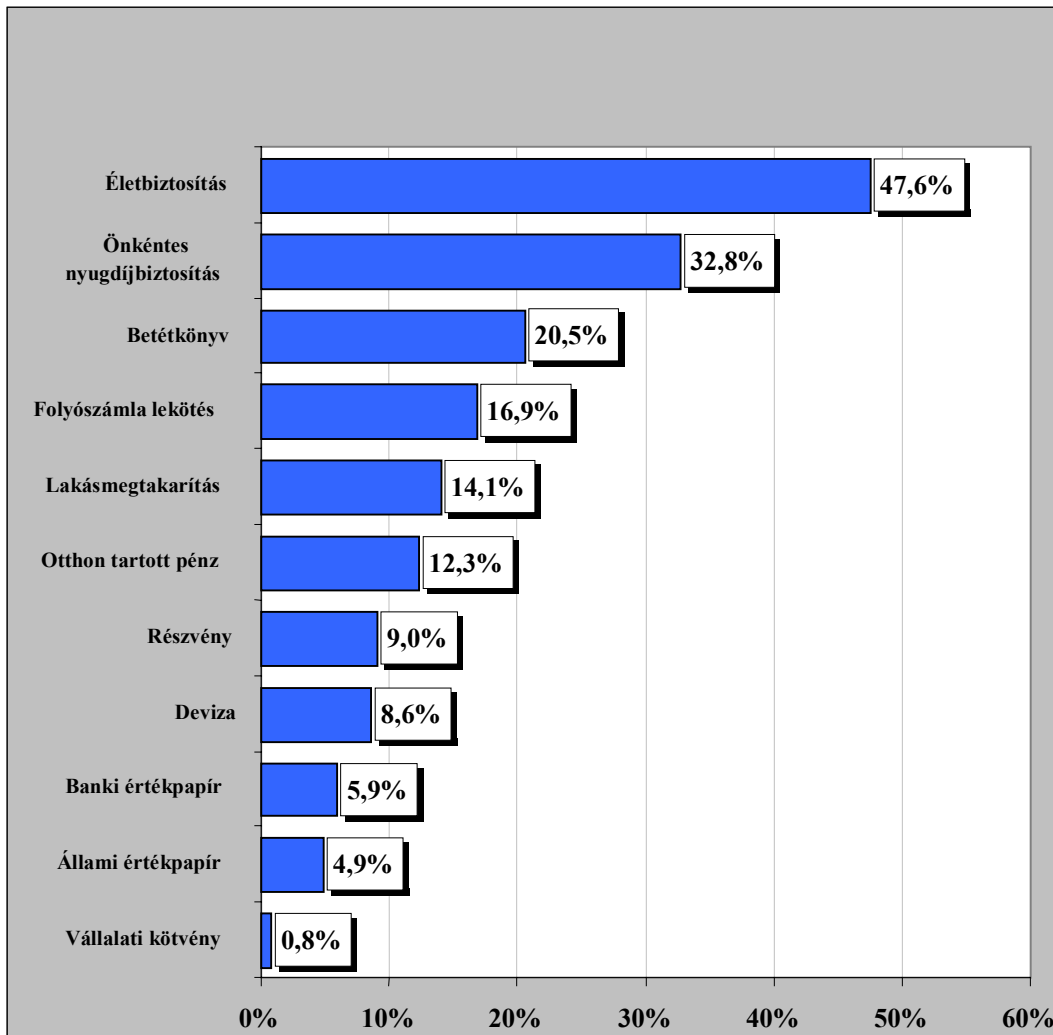
A megtakarító háztartásokon belül jelentős eltéréseket találhatunk a megtakarítási formák vizsgálata során. Az alábbiakban először egyenként tárgyaljuk a lehetséges megtakarítási formák előfordulását a megtakarító háztartásokban.

A leggyakoribb megtakarítási forma a megtakarítási típusú biztosítás. A biztosításokon belül az életbiztosítás a legnépszerűbb. (4.4. ábra) A megtakarító háztartások 47,7%-a rendelkezik ezzel a megtakarítási formával, önkéntes nyugdíjpénztári befizetéssel pedig 32,8%-uk. A tavalyihoz képest valamelyest növekedett a megtakarítási típusú biztosítással rendelkező háztartások aránya (1999: 34,9%, 2000: 35,6%, idén 37,2%) az összes háztartáson belül. Az életbiztosítással rendelkező háztartások között felülreprezentáltak a férfi, 30–39 éves, meggyesékhelyeken élő, felsőfokú végzettségű, alkalmazott (ezen belül vezető foglalkozású), önálló vagy munkanélküli háztartásfővel rendelkező háztartások. Egy háztartásról annál nagyobb valószínűséggel állíthatjuk, hogy életbiztosítással rendelkezik, minél nagyobb a háztartás, ezen belül pedig minél magasabb a munkával rendelkező háztartástagok száma. Az életbiztosítást birtoklók arány átlagon felüli a legalsó jövedelmi kvintilisbe tartozók és a magas jövedelem/fogyasztás arányt mutató háztartások között. (4.7. táblázat) Az életbiztosítás tulajdonosai az átlagosnál nagyobb arányban találhatók az inflációt jelentősen felülbecslők, az idénre a tavalyinál lényegesen magasabb inflációt várók, valamint a minőségérzékenyek között.

A háztartásfő neme, életkora, iskolai végzettsége és foglalkozása esetében az önkéntes nyugdíjpénztári befizetéseknél ugyanazokat a hatásokat találjuk, mint az életbiztosítás esetében. (4.7. táblázat) A település esetében azonban e megtakarítási forma előfordulási gyakorisága növekszik a lakosság számmal, a fővárosban a legmagasabb. A gazdasági aktivitás esetében az alkalmazottak mellett a nem nyugdíjas inaktívok között regisztráltunk önkéntes

nyugdíjpénztári tagságot az átlagosnál nagyobb arányban. A háztartáslétszám és a dolgozók száma esetében az életbiztosításhoz hasonlóan pozitív kapcsolatot találtunk. A legfelső jövedelmi ötödbe tartozó és az alacsony fogyasztás/jövedelem arányt mutató háztartások között felülreprezentáltak az önkéntes nyugdíjpénztári befizetéssel rendelkezők. Az önkéntes nyugdíjpénztári befizetések birtokosai felülreprezentáltak a tavalyi inflációt pontosan becslők, az áremelkedések ideji változását a tavalyival egyforma mértékűnek prognosztizálók, valamint a minőségérzékenyek között.

**4.4. ábra**  
**A különböző megtakarítási formák előfordulása a megtakarító háztartásokban (%)**



Megjegyzés: N=1171

A két biztosításfajta mögött felvételünk szerint a harmadik legelterjedtebb megtakarítási forma a betétkönyv. A háztartások 20,5% rendelkezik ezzel a típusú megtakarítással. A betétkönyv-tulajdonos háztartások háztartásfői között felülreprezentáltak a nők, a nyugdíjas korúak, a legfeljebb nyolc általánost végzett, a szellemi foglalkozásúak, valamint a községekben élők. (4.8. táblázat) A betétkönyvvel rendelkező háztartások aránya csökken a háztartás létszámának és az aktív háztartástagok számának növekedésével. A második kvintilis tagjai között szintén az átlagosnál több betétkönyv-tulajdonost találunk. A betétkönyv esetében is vizsgáltuk a szubjektív magyarázó változók befolyását. Tapasztalatunk szerint a betétkönyvvel rendelkezők felülreprezentáltak a 2000. évi inflációt jelentősen alulbecslők, a tavalyi és ideji évi áremelkedési üteme között nagy eltérést érzékelők, függetlenül az eltérés irányától, a

minden körülmények között a megtakarítást preferálók, valamint az általunk megnevezett két jószágcsoporthoz (zöldség–gyümölcs, illetve cipő) saját bevallásuk szerint nem fogyasztók vagy nem vásárolók között.

A következő legnépszerűbb megtakarítási forma a folyószámlalekötés. A megtakarító háztartások 17%-a szokott folyószámláján bizonyos összeget kamatozás céljából lekötöni. Ez a megtakarítási forma elsősorban a magasabb státusú háztartásokat jellemzi. (4.8. táblázat) Az átlagosnál nagyobb arányban találunk lekötött folyószámlával rendelkezőkben, melyekben a háztartásfő 30–39 éves, felsőfokú végzettségű, vezető vagy szellemi foglalkozású, továbbá a fővárosi háztartások között. Annak valószínűsége, hogy egy háztartás rendelkezik lekötött folyószámlával egyenes arányban növekszik a háztartás létszámával, aktív tagok számával és a háztartás egy főre jutó jövedelmével. A lekötött folyószámlák aránya fordítottan arányos a fogyasztás/jövedelem aránnyal, vagyis a jövedelmük kisebb részét fogyasztásra költők között több a lekötött folyószámla-tulajdonos.

A tavalyi évhez képest jelentősen, felére csökkent a pénzüket otthon tartó háztartások aránya. Ennek azonban elsősorban módszertani okai vannak. A kérdéses során idén először behatároltuk a pénzállomány minimális összegét. Kérdésünkben arról érdeklődtünk, hogy tartanak-e otthon háztartásuk havi összjövedelménél nagyobb összeget. Az így meghúzott alsó határ mellett tehát lényegesen csökkent az otthon pénzt tartók aránya a megtakarítók között. Arányuk így ebben az évben 12%. Az otthon tartott készpénzről nyilatkozók aránya azokban a háztartásokban a legmagasabb, ahol a háztartásfő nő, nyugdíjas korú, legfeljebb általános iskolát végzett. Ugyancsak magas arányuk a községekben élő háztartások körében. (4.8. táblázat)

Banki értékpapírral a megtakarító háztartások 5,9%-a rendelkezik, ez kismértékű csökkenést jelent a tavalyi évhez képest. Közöttük felülreprezentáltak az 50–59 éves, kisebb városokban vagy Budapesten élő, felsőfokú végzettségű, vezető foglalkozású háztartásfővel rendelkező háztartások, illetve azok, melyekben egy-két háztartástag él, ahol magas az egy főre jutó jövedelem és alacsony a fogyasztás/jövedelem arány. A banki értékpapírokkal rendelkező háztartások több mint kétharmada felsőfokú végzettségű háztartásfője van, többségük pedig az egy főre jutó jövedelem alapján a legfelső kvintilisbe tartozik. (4.7. táblázat)

Az állami értékpapírt birtokló háztartások aránya a megtakarítók között 4,9%. Az átlagosnál magasabb az állami értékpapírt birtoklók aránya a férfi, az 50–59 éves, fővárosi, felsőfokú végzettségű háztartásfővel rendelkező háztartások között. Ezzel a megtakarítási formával rendelkező háztartások között felülreprezentáltak a legfelső jövedelmi ötödbe tartozók és az alacsony fogyasztás/jövedelem arányt mutatók. (4.7. táblázat) Ezeknek a háztartásoknak 52%-a fővárosi, 58%-a diplomás háztartásfővel rendelkezik, közel kétharmada pedig a legfelső jövedelmi kvintilisbe tartozik. Az értékpapírral rendelkezők a megtakarító háztartásokban élők átlagánál képest arányosan többen vannak az infláció tavalyi ütemét pontosan becsülők és az idejéig fogyasztási árindexre vonatkozóan a tavalyihoz képest kismértékű növekedést várók között.

Nőtt a lakáscélú megtakarítást birtoklók aránya a megtakarítók között, arányuk ebben az évben átlagosan 14,1% volt. Ennél magasabb e megtakarítási formával rendelkezők aránya azokban a háztartásokban, melyekben a háztartásfő férfi, 30–39 éves és alkalmazott. (4.7. táblázat) A lakáscélú megtakarítást birtoklók aránya növekszik a háztartás létszámával és az aktív tagok számával, illetve az átlagnál magasabb a legfelső jövedelmi kvintilisbe tartozó, valamint az alacsony fogyasztás/jövedelem arányt mutató háztartásokban.

Az előző évhez hasonló nagyságrendben birtokolnak a háztartások devizát, akkor a háztartások 9,2%, idén tavasszal azok 8,6%-a rendelkezett külföldi fizetőeszközzel.

## 4.5. A megtakarítói viselkedés vizsgálata regressziós modell segítségével

Az egyes társadalmi–gazdasági, illetve attitűdváltozók önálló hatásának elkülönítésére logisztikus regressziós modellt futtatunk. Akárcsak a korábbi években, idén is négy modellt készítettünk, melyekben a megtakarítói viselkedés, az eladósodás, valamint a leggyakoribb hagyományos, illetve szofisztikált megtakarítási forma választásának magyarázatára törekedtünk. A négy modell esetében a függő változó minden esetben dummy: 1-es értéket vesz fel, ha egy háztartás definíciónk szerint megtakarító, ha rendelkezik valamilyen betétkönyvvél, ha van megtakarítási típusú biztosítása, vagy ha van adóssága, és 0-t minden más esetben. A modell magyarázó változói az alábbiak:

- *folytonos változók:* a háztartás létszáma, a háztartás aktív, dolgozó tagjainak száma, az egy főre eső háztartásjövedelem logaritmus, valamint a fogyasztás/jövedelem arány;
- *diszkrét változók:* a háztartásfő neme (1 – férfi, 0 – nő), a háztartásfő életkora (1 – 18-24 éves, 2 – 25–34 éves, 3 – 35–44 éves, 4 – 45–59 éves, 5 – 60 év felett), a háztartásfő iskolai végzettsége (1 – legfeljebb általános, 2 – szakmunkásképző, 3 – érettségi, 4 felsőfokú végzettség), a háztartásfő gazdasági aktivitása (1 – alkalmazott, 2 – önálló, 3 – egyéb), a megtakarítói attitűd (1 – mindig félre kell tenni, 0 – más vélemény), valamint ár/minőségérzékenység (1 – minőségérzékeny, 2 – ha drága, inkább a közepes minőségűt veszi, 3 – árérzékeny, 4 – nem vásárol ilyen terméket, 5 – egyéb válasz).

Mind a négy modellben ugyanazokat a magyarázó változókat használtuk. A regressziós együtthatókat a 4.11. táblázat tartalmazza.

A megtakarítással rendelkezést magyarázó modell (1. modell) eredményei azt mutatják, hogy a megtakarítói viselkedés legfontosabb meghatározói a háztartásfő neme, iskolai végzettsége, a háztartás egy főre jutó jövedelme, a háztartásfő megtakarítói attitűdje, valamint minőségérzékenysége. A legerősebb hatást egyértelműen a jövedelem esetében tapasztaljuk. Ehhez hasonló erejű hatást regisztrálhatunk az iskolai végzettség esetében is. A felsőfokú végzettségű háztartásfő esetében 2,54-es esélyhányadost becsültünk. Az iskolai végzettség másik két kategóriája (szakmunkásképző, érettségi) esetében nem tapasztaltunk hatást, a nem és a megtakarításokkal kapcsolatos attitűdök esetében viszont igen. Kétszer nagyobb annak az esélye, hogy egy háztartás megtakarító azzal szemben, hogy nem az, ha a háztartásfő szerint minden körülmények között takarékoskodni kell, mintha ezzel nem egyező véleményen van. A férfi háztartásfővel rendelkező háztartásoknak másfélszer nagyobb esélyük van megtakarítónak válni, mint a nők által vezetetteknek. Ahogy nő a háztartás munkaerőpiaci szempontból aktív tagjainak a száma, úgy nő a háztartás esélye is a megtakarításra. Szintén szignifikáns a háztartásfő minőségérzékenységének önálló hatása a megtakarítói viselkedésre. A minőségérzékenyekhez képest minden más kategóriába eső háztartásfőnek 2–4-szer kisebb az esélye arra, hogy megtakarító legyen. Az előző évvel ellentétben a háztartásfő gazdasági aktivitása önmagában nem mutatott számottevő hatást.

Az adóssá válás esetében (2. modell) a magyarázó változók hatását gyengébbnek találtuk. A megtakarítással szemben az eladósodást önállóan is magyarázza a háztartásfő életkora. A legfiatalabb, 18–29 éves korosztályhoz képest – minden más tényező változatlansága mellett – a 40 év felettieknek 0,4–0,6-szoros esélye van arra, hogy adóssággal rendelkező háztartást vezessenek, míg a nyugdíjasok esélye 10-szer kisebb. Minél magasabb a háztartásfő iskolai végzettsége, annál nagyobb a háztartás esélye arra, hogy az adósok közé kerüljön, szemben a legfeljebb általános iskolát végzettekkel. A megtakarítói attitűd ez esetben is meghatározónak bizonyult. A fogyasztás-orientáltaknak, illetve az árérzékenyek nagyobb eséllyel kerülnek a hitellel rendelkezők közé, mint a minden körülmények között megtakarításra törekvők, illetve a minőségérzékenyek.

A megtakarítási formák közül a betétkönyvvel való rendelkezést (3. modell) a háztartás létszáma, a háztartás egy főre jutó jövedelme, a megtakarítói attitűd, valamint az ár/minőségérzékenység magyarázza. A biztosítások esetében (4. modell) már magasabb az önálló és szignifikáns hatást mutató változók száma. Ezek a tényezők többnyire ugyanazok, mint a megtakarítói viselkedés esetében, jelentős kivételt képez azonban a háztartásjövedelem, mely esetében nem találtunk szignifikáns kapcsolatot az életbiztosítással való rendelkezéssel. A háztartásfő férfi volta és felsőfokú végzettsége külön-külön is növeli annak esélyét, hogy a háztartás megtakarítási típusú életbiztosítással rendelkezzen ahhoz képest, ha a háztartásfő nő, esetleg általános iskolát végzett. Ugyancsak pozitív a háztartáslétszám, azon belül is a munkaerő-piaci szempontból aktív tagok száma által kifejtett önálló hatás. Szintén szignifikáns kapcsolatot mutat a biztosítás-tulajdonlással a megtakarítói attitűd, valamint az ár/minőségérzékenység.

## 4.6. Összegzés

A 2001. évi Háztartás Monitor adatfelvétel eredményeit az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- Az idei adatfelvétel alapján a háztartások 60%-át tekinthetjük megtakarítónak, 27%-át eladósodottnak. A háztartások közel egyötöde rendelkezik banki hitellel. Egyik adat sem mutat számottevő változást a múlt év hasonló adataihoz képest. Ha a megtakarításokat és a hiteleket egyidejűleg vesszük figyelembe, megállapíthatjuk, hogy a háztartások közel fele, 44%-a rendelkezik csak megtakarítással, a csak hitellel rendelkezőké viszont mindössze 10%. Megtakarítással és hitellel egyidejűleg a háztartások 17%-a rendelkezik. A megtakarítások átlagos állománya 640 ezer forint körül van.
- A megtakarítói viselkedést mindenekelőtt a háztartás egy főre jutó jövedelme, a háztartásfő iskolai végzettsége és gazdasági aktivitása határozza meg. Szintén erős hatást mérünk a háztartásfő neme, megtakarítással kapcsolatos attitűdjére és ár/minőségérzékenységére esetében. Az eladósodást elsősorban a háztartásfő életkorával, iskolai végzettségével, megtakarítói attitűdjével, valamint ár/minőségérzékenységével magyarázhatjuk.
- A megtakarítói viselkedésen túl, a megtakarító háztartásokat az általuk preferált megtakarítási formák különböztetik meg. Ezek közül továbbra is a megtakarítási célú biztosítások (élet- és egészségbiztosítás, valamint önkéntes magán-nyugdíjpénztári befizetés) a legnépszerűbbek, a megtakarító háztartások 62%-a rendelkezik ezek valamelyikével, elsősorban életbiztosítással. A háztartásfő nemének, iskolai végzettségének, megtakarítói attitűdjeinek, ár/minőségérzékenységének, valamint a háztartás aktív tagjai számának van a legnagyobb szerepe abban, hogy melyik háztartás kerül az életbiztosítással rendelkezők közé. Továbbra is népszerű megtakarítási forma a betétkönyv. A korábbi évekhez képest növekedett a lakáscélú megtakarításokat birtokló háztartások aránya.
- A megtakarítói célok közül a háztartások leggyakrabban a betegség esetére való takarékoskodást jelölték meg. Ezt követte a temetésre, illetve a gyermekekkel kapcsolatos kiadásokra való takarékoskodás motívuma.

## Irodalom

- Árvai Zs.–Tóth I. J. (2000): A háztartások fogyasztási és megtakarítási döntéseit meghatározó tényezők Magyarországon. Kézirat. Budapest: TÁRKI, 2000. augusztus.
- Gábos A.–Szivós P. (2000): A háztartások megtakarítása. In: Növekedés alulnézetben. Monitor. TÁRKI Monitor jelentések. Budapest: TÁRKI, 109–132. old.
- Medgyesi M., Szivós P. és Tóth I. Gy. (1999): A háztartások jövedelmi szerkezete, egyenlőtlenségek, szegénység és jóléti támogatások, In: Szivós P. és Tóth I. Gy. (szerk.): Monitor, 1999, TÁRKI Monitor Jelentések, Budapest: TÁRKI, 1999. december, 60–82. old.
- Szivós P.–Medgyesi M. (1999): A háztartások megtakarítása. In: Monitor 1999. TÁRKI Monitor jelentések. Budapest: TÁRKI, 152–167.
- Tóth I. Gy. (szerk.) (1995): A családi pótlék jövedelemfüggő kiegészítésének tapasztalatai 199-ben, előrejelzés 1995-re. TÁRKI, Budapest, 1995.
- Tóth I. J.–Árvai Zs. (2001): Likviditási korlát és fogyasztói türelmetlenség: A magyar háztartások fogyasztási és megtakarítási döntéseinek empirikus vizsgálata. Budapest, 2001. február.



#### 4.1. táblázat

#### Megtakarítással rendelkező háztartások aránya az egyes társadalmi csoportokban (%)

	Összes megtakarító aránya	N=	Biztosítások nélküli számított megtakarítók aránya	N=
<b>Háztartásfő neme</b>				
Férfi	64,3	928	45,2	653
Nő	48,5	243	40,5	203
Összesen	60,2	1171	44,0	856
<b>Háztartásfő kora</b>				
18–29	61,7	92	40,9	61
30–39	69,3	203	45,4	133
40–49	66,5	292	40,3	177
50–59	63,4	284	46,7	209
60 felett	48,8	300	45,0	276
Összesen	60,2	1171	44,1	856
<b>Településtípus</b>				
Község	51,6	339	37,4	246
Város	59,4	260	40,4	177
Megyeszékhely	67,7	295	49,4	215
Főváros	66,9	277	52,7	218
Összesen	60,2	1171	44,0	856
<b>Háztartásfő iskolai végzettsége</b>				
8 osztályt végzett	43,0	260	33,1	200
Szakmunkás	56,0	323	37,7	217
Érettségizett	67,8	261	48,1	185
Felsőfokú végzettségű	87,1	325	67,6	252
Összesen	60,3	1169	44,0	854
<b>Háztartásfő gazdasági aktivitása</b>				
Alkalmazott	73,0	585	49,6	398
Vállalkozó	76,5	114	49,7	74
Nyugdíjas	49,5	401	41,8	339
Munkanélküli	30,8	33	16,8	18
Egyéb	48,7	38	35,1	27
Összesen	60,2	1171	44,0	856
<b>Dolgozó háztartásfő foglalkozása</b>				
Önálló	73,9	102	47,8	66
Vezető	88,8	111	64,8	81
Szellemi	84,6	208	66,4	164
Fizikai	62,9	276	36,4	160
Összesen	73,5	697	49,6	471

**4.1. táblázat (folytatás)****Megtakarítással rendelkező háztartások aránya az egyes társadalmi csoportokban (%)**

	Összes megtakarító aránya	N=	Biztosítások nélküli számított megtakarítók aránya	N=
<b>Dolgozók száma a háztartásban</b>				
Nincs	43,7	324	39,0	289
Egy	63,5	349	39,6	218
Kettő vagy több	76,4	496	53,8	349
Összesen	60,2	1169	44,1	856
<b>Háztartás létszáma</b>				
Egy	45,3	211	37,1	173
Kettő	60,2	331	48,0	264
Három	68,0	264	46,1	179
Négy vagy több	67,3	364	44,4	240
Összesen	60,2	1170	44,0	856
<b>Egy főre jutó háztartási jövedelem kvintilisei</b>				
1. kvintilis	41,0	159	21,2	82
2. kvintilis	51,9	202	32,9	128
3. kvintilis	58,2	226	47,5	184
4. kvintilis	68,7	266	51,7	200
5. kvintilis	82,2	319	67,5	262
Összesen	60,4	1172	44,2	856
<b>Fogyasztás/jövedelem arány kvartilisei</b>				
1. kvartilis	72,3	332	57,7	265
2. kvartilis	73,4	336	55,0	252
3. kvartilis	60,1	276	42,9	197
4. kvartilis	37,3	171	23,9	109
Összesen	60,8	1115	44,9	823

#### 4.2. táblázat

**Az adóssággal és banki hitellel rendelkező háztartások aránya az egyes társadalmi csoportokban (%)**

	Adóssággal rendelkezők aránya	N=	Banki hitellel rendelkezők aránya	N=
<b>Háztartásfő neme</b>				
Férfi	30,0	431	22,9	330
Nő	18,0	89	8,8	44
Összesen	26,9	520	19,3	374
<b>Háztartásfő kora</b>				
18-29	41,9	62	25,7	38
30-39	46,2	133	35,5	104
40-49	36,4	159	27,3	120
45-59	27,6	123	18,8	84
60 felett	7,0	43	4,6	28
Összesen	27,0	520	19,3	374
<b>Településtípus</b>				
Község	23,1	152	16,9	111
Város	28,6	125	20,3	89
Megyeszékhely	31,2	134	25,1	109
Főváros	26,8	109	16,0	65
Összesen	26,9	520	19,3	374
<b>Háztartásfő iskolai végzettsége</b>				
8 osztályt végzett	18,1	109	10,5	63
Szakmunkás	30,2	174	21,4	123
Érettségizett	30,6	117	22,5	86
Felsőfokú végzettség	32,7	120	27,2	101
Összesen	27,0	520	19,3	373
<b>Háztartásfő gazdasági aktivitása</b>				
Alkalmazott	37,7	299	28,3	226
Vállalkozó	33,6	49	28,1	41
Nyugdíjas	12,7	103	8,9	72
Munkanélküli	39,3	42	20,6	22
Egyéb	36,5	27	16,0	12
Összesen	26,9	520	19,3	373
<b>Dolgozó háztartásfő foglalkozása</b>				
Önálló	33,6	45	28,1	38
Vezető	43,2	54	41,1	51
Szellemi	36,3	87	25,6	63
Fizikai	36,9	162	26,1	115
Összesen	37,1	348	28,3	267

**4.2. táblázat (folytatás)****Az adóssággal és banki hitellel rendelkező háztartások aránya az egyes társadalmi csoportokban (%)**

	Adóssággal rendelkezők aránya	N=	Banki hitellel rendelkezők aránya	N=
<b>Dolgozók száma a háztartásban</b>				
Nincs	12,2	90	6,5	48
Egy	33,8	183	22,9	125
Kettő vagy több	37,8	245	30,7	199
Összesen	26,9	518	19,2	372
<b>Háztartás létszáma</b>				
Egy	15,5	72	7,6	35
Kettő	20,5	111	15,9	87
Három	32,3	125	22,0	85
Négy vagy több	39,3	212	30,9	167
Összesen	26,9	520	19,3	374
<b>Egy főre jutó háztartási jövedelem kvintilisei</b>				
1. kvintilis	36,8	142	21,5	83
2. kvintilis	27,0	104	18,7	72
3. kvintilis	21,3	82	16,4	63
4. kvintilis	23,2	89	18,1	70
5. kvintilis	25,8	99	22,2	86
Összesen	26,8	516	19,4	374
<b>Fogyasztás/jövedelem arány kvartilisei</b>				
1. kvartilis	22,5	103	17,2	79
2. kvartilis	27,6	126	20,4	93
3. kvartilis	32,3	147	24,2	111
4. kvartilis	23,7	107	16,6	75
Összesen	26,6	483	19,6	358

**4.3. táblázat**  
**Megtakarítói pozíció (%)**

	Se hitel, se megtakarítás	Csak megtakarítás	Csak hitel	Mindkettő	N=
<b>Összes háztartás</b>	<b>29,5</b>	<b>43,6</b>	<b>10,4</b>	<b>16,6</b>	<b>1932</b>
Háztartásfő neme ( $\chi^2=67,2$ ; df.=3; szign.=0,00)					
Férfi	24,8	45,2	11,0	19,0	1438
Nő	43,1	38,9	8,5	9,5	494
Háztartásfő kora ( $\chi^2=265,5$ ; df.=12; szign.=0,00)					
18–29	20,3	37,8	18,2	23,6	148
30–39	16,0	37,8	15,3	30,9	288
40–49	21,3	42,4	11,9	24,3	436
50–59	25,6	46,7	11,2	16,4	445
60 felett	46,6	46,4	4,4	2,6	610
Településtípus ( $\chi^2=49,3$ ; df.=9; szign.=0,00)					
Község	36,5	40,3	11,9	11,3	657
Város	28,6	42,8	11,9	16,7	437
Megyeszékhely	23,7	45,1	8,8	22,3	430
Főváros	25,1	48,0	7,9	19,0	406
Dolgozók száma a háztartásban ( $\chi^2=289,9$ ; df.=6; szign.=0,00)					
Nincs	47,2	40,6	9,0	3,3	737
Egy	23,1	43,1	14,0	19,8	541
Kettő vagy több	14,6	47,6	8,9	28,8	649
Háztartás létszáma ( $\chi^2=156,7$ ; df.=9; szign.=0,00)					
Egy	46,7	38,0	7,8	7,6	463
Kettő	32,5	46,9	7,9	12,7	542
Három	20,2	47,7	11,7	20,5	386
Négy vagy több	18,5	42,2	14,1	25,2	540
Háztartásfő iskolai végzettsége ( $\chi^2=237,0$ ; df.=12; szign.=0,00)					
8 osztályt végzett	45,4	36,4	11,5	6,7	601
Szakmunkás	29,8	40,0	14,2	15,9	577
Érettségizett	22,3	47,1	9,9	20,7	382
Felsőfokú végzettségű	10,1	57,2	3,0	29,7	367

**4.3. táblázat (folytatás)**  
**Megtakarítói pozíció (%)**

	Se hitel, se megtakarítás	Csak megtakarítás	Csak hitel	Mindkettő	N=
<b>Összes háztartás</b>	<b>29,5</b>	<b>43,6</b>	<b>10,4</b>	<b>16,6</b>	<b>1932</b>
Háztartásfő gazdasági aktivitása ( $\chi^2=303,6$ ; df.=12; szign.=0,00)					
Alkalmazott	17,4	45,0	9,8	27,8	794
Vállalkozó	13,0	53,4	11,0	22,6	146
Nyugdíjas	43,1	44,2	7,4	5,3	810
Munkanélküli	40,2	20,6	29,0	10,3	107
Egyéb	28,9	34,2	19,7	17,1	76
Dolgozó háztartásfő foglalkozása ( $\chi^2=66,1$ ; df.=9; szign.=0,00)					
Önálló	14,2	52,2	11,9	21,6	134
Vezető	6,5	50,4	4,1	39,0	123
Szellemi	12,9	50,6	3,3	33,2	241
Fizikai	22,3	40,8	15	21,9	439
Egy főre jutó háztartási jövedelem kvintilisei ( $\chi^2=203,4$ ; df.=12; szign.=0,00)					
1. kvintilis	36,9	26,2	22,3	14,5	385
2. kvintilis	36,5	36,5	11,9	15,0	386
3. kvintilis	32,2	46,5	9,1	12,2	385
4. kvintilis	26,4	50,4	5,2	18,0	383
5. kvintilis	15,8	58,7	2,3	23,3	387
Fogyasztás/jövedelem arány kvartilisei ( $\chi^2=186,0$ ; df.=9; szign.=0,00)					
1. kvartilis	20,6	56,9	7,0	15,5	457
2. kvartilis	18,2	54,0	8,5	19,3	457
3. kvartilis	27,9	39,8	12,3	20,0	455
4. kvartilis	50,1	26,2	12,9	10,9	451

**4.4. táblázat**  
**A megtakarítások állománya**

	A megtakarítások állománya			A megtakarítások összegének aránya	A megtakarító és összeget is monzó háztartások összetétele
	Átlag (Ft)	Szórás (Ft)	N=	%	%
<b>Összesen</b>	<b>643 064</b>	<b>1 497 995</b>	<b>604</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>
<b>Háztartásfő neme</b>					
Férfi	730 648	1 579 698	471	88,6	78,0
Nő	333 047	1 114 400	133	11,4	22,0
<b>Háztartásfő kora</b>					
18–29	699 352	1 637 744	34	5,8	5,6
30–39	478 867	684 856	93	11,0	15,4
40–49	714 083	1 491 294	116	20,4	19,2
50–59	1 149 137	2 342 399	139	39,2	22,9
60 felett	430 869	1 257 934	223	23,6	36,8
<b>Településtípus</b>					
Község	348 024	606 531	183	16,4	30,3
Város	434 970	617 589	137	15,3	22,7
Megyeszékhely	448 796	630 645	131	15,1	21,6
Főváros	1 346 556	2 662 437	153	53,2	25,4
<b>Dolgozók száma a háztartásban</b>					
Nincs	439 579	1 393 693	236	26,7	39,1
Egy	946 832	1 996 854	135	32,8	22,3
Kettő vagy több	673 598	1 211 820	233	40,5	38,6
<b>Háztartás létszáma</b>					
Egy	786 954	2 201 568	128	26,0	21,3
Kettő	595 327	1 415 050	201	30,8	33,3
Három	569 643	1 190 939	116	17,1	19,3
Négy vagy több	640 942	1 033 645	158	26,1	26,2
<b>Háztartásfő iskolai végzettsége</b>					
8 osztályt végzett	214 872	309 240	157	8,7	26,0
Szakmunkás	422 006	732 850	152	16,5	25,2
Érettségizett	550 264	1 205 229	119	16,9	19,8
Felsőfokú végzettségű	1 284 685	2 368 234	175	57,9	29,0

**4.4. táblázat (folytatás)**  
**A megtakarítások állománya**

	A megtakarítások állománya			A megtakarítások összegének aránya	A megtakarító és összeget is mon- dó háztartások összetétele
	Átlag (Ft)	Szórás (Ft)	N=	%	%
<b>Összesen</b>	<b>643 064</b>	<b>1 497 995</b>	<b>604</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>
<b>Háztartásfő gazdasági aktivitása</b>					
Alkalmazott	817 874	1 671 872	266	55,9	43,9
Vállalkozó	638 012	839 256	41	6,8	6,9
Nyugdíjas	501 729	1 439 309	267	34,4	44,1
Munkanélküli	177 182	411 034	11	0,5	1,9
Egyéb	476 920	972 849	19	2,4	3,2
<b>Dolgozó háztartásfő foglalkozása</b>					
Önálló	646 146	842 240	41	10,8	13,3
Vezető	1 938 636	3 022 478	53	42,2	17,3
Szellemi	745 085	1 189 685	100	30,5	32,6
Fizikai	354 675	549 229	113	16,4	36,8
<b>Egy főre jutó háztartási jövedelem kvintilisei</b>					
1. kvintilis	205 295	301 252	52	2,7	8,5
2. kvintilis	203 957	285 235	93	4,9	15,3
3. kvintilis	311 907	619 241	133	10,7	22,0
4. kvintilis	399 835	583 060	135	13,9	22,4
5. kvintilis	1 373 933	2 392 984	192	67,8	31,7
<b>Fogyasztás/jövedelem arány kvartilisei</b>					
1. kvartilis	1 261 251	2 410 992	185	61,0	31,1
2. kvartilis	551 431	887 612	183	26,5	30,8
3. kvartilis	220 276	234 172	149	8,6	25,0
4. kvartilis	194 795	256 012	77	3,9	13,0



**4.5. táblázat**  
**Megtakarítói célok**

	N=	Megtakarító háztartások%-ában
Betegség esetére	386	52,3
Temetésre	244	33,1
Gyerekekkel kapcsolatos kiadásokra	215	29,2
Nyugdíjas korra	195	26,5
Utazásra, nyaralásra	137	18,6
Lakásvásárlásra és/vagy építésre	125	16,9
Ha családtag munkanélküli lenne	104	14,2
Örökhagyásra	83	11,2
Tartós fogyasztási cikk vásárlásra	69	9,3
Autóvásárlásra	57	7,7
Vállalkozáshoz	43	5,8
Egyéb célra	36	4,9

#### 4.6. táblázat

#### Inflációs várakozások, megtakarítói attitűd, ár/minőségérzékenység és a megtakarítói pozíció kapcsolata (%)

	Se hitel, se megtakarítás	Csak megtakarítás	Csak hitel	Mindkettő	N=
Mekkora volt az elmúlt egy évben az árak emelkedése? ( $\chi^2=51,2$ ; df.=12; szign.=0,00)					
–8%-nál kevesebb	25,5	44,9	11,2	18,4	98
9–11%	19,5	51,0	8,6	20,9	478
12–15%	21,7	49,3	8,0	21	934
16–21%	26,1	45,4	10,6	17,9	1084
22%–nál több	26,3	41,2	14,8	17,7	1132
Összesen	24,2	45,8	11,0	19	3726
Infláció alakulása ( $\chi^2=58,6$ ; df.=15; szign.=0,00)					
–8% alatt	27,7	41,5	12,2	18,6	328
–7– –4%	21,7	49,4	9,8	19,1	387
–3– –1%	14,0	55,3	8,5	22,2	293
0%	24,6	45,0	10,2	20,1	1450
1 – 3%	24,2	48,0	7,9	19,9	277
4 – 7%	27,1	42,1	11,8	19,0	484
8%–nál több	24,0	42,9	19,3	13,9	296
Összesen	24,0	45,7	11,0	19,3	3515
Melyik véleménnyel ért egyet? ( $\chi^2=144,0$ ; df.=6; szign.=0,00)					
Mindig félre kell tenni	22,6	52,6	6,8	17,9	2190
Ha lehet félre kell tenni	27,4	38,7	15,1	18,8	1499
Nem kell félretenni	30,2	34,1	19,0	16,7	378
Összesen	25,1	45,8	11,0	18,1	4067
Ár/minőségérzékenység – zöldség, gyümölcs ( $\chi^2=189,1$ ; df.=12; szign.=0,00)					
A legjobbat veszi, még akkor is, ha az a legdrágább	17,7	53,4	6,9	22,0	792
Ha túl drága, inkább a közepes minőségűt veszi	22,5	46,3	10,1	21,1	1937
Inkább az olcsóbbat veszi	34,6	32,9	17,7	14,8	840
Nem vásárol ilyesmit	30,7	47,0	11,4	10,9	642
Egyéb válasz	26,7	60,0	0,0	13,3	30
Összesen	25,3	45,2	11,2	18,4	4241
Ár/minőségérzékenység – cipő ( $\chi^2=229,0$ ; df.=12; szign.=0,00)					
A legjobbat veszi, még akkor is, ha az a legdrágább	15,0	57,6	5,6	21,8	698
Ha túl drága, inkább a közepes minőségűt veszi	21,3	47,6	10,1	21,0	1929
Inkább az olcsóbbat veszi	33,6	35,8	15,7	15,0	1197
Nem vásárol ilyesmit	37,5	38,6	13,8	10,1	355
Egyéb válasz	28,6	55,4	3,6	12,5	56
Összesen	25,2	45,2	11,1	18,4	4235

#### 4.7. táblázat

#### Megtakarítási formák aránya a különböző típusú háztartásokban (%)

	Banki értékpapír	Állami értékpapír	Lakás-megtakarítás	Élet-biztosítás	Önkéntes nyugdíjbiztosítás
<b>Átlag</b>	<b>5,9</b>	<b>4,9</b>	<b>14,1</b>	<b>47,7</b>	<b>32,8</b>
Háztartásfő neme					
Férfi	6,4	5,7	15,2	54,5	35,4
Nő	4,1	1,7	9,9	21,4	22,5
Háztartásfő kora					
18–29	2,2	5,4	15,1	48,4	40,2
30–39	6,4	1,0	19,7	66,5	46,8
40–49	4,1	4,1	15,0	57,5	45,2
50–59	8,1	7,8	18,3	53,9	35,6
60 felett	6,3	5,0	5,0	19,1	4,9
Településtípus					
Község	5,3	2,4	17,1	48,7	23,0
Város	7,8	4,3	12,0	46,2	33,8
Megyeszékhely	2,7	3,1	16,9	55,6	34,9
Főváros	7,9	10,8	9,0	39,4	41,4
Háztartásfő iskolai végzettsége					
8 osztályt végzett	3,9	2,3	7,3	31,9	13,2
Szakmunkás	5,3	3,1	15,8	48,6	30,1
Érettségizett	4,2	3,1	16,0	47,9	39,7
Felsőfokú végzettségű	9,2	10,2	16,3	58,8	45,9
Háztartásfő gazdasági aktivitása					
Alkalmazott	6,3	5,5	19,0	60,5	48,1
Vállalkozó	5,3	3,5	13,3	52,2	29,2
Nyugdíjas	5,7	5,0	7,5	26,9	9,8
Munkanélküli	0,0	0,0	12,1	54,5	24,2
Egyéb	2,6	5,3	13,2	50,0	42,1

#### 4.7. táblázat (folytatás)

#### Megtakarítási formák aránya a különböző típusú háztartásokban (%)

	Banki értékpapír	Állami értékpapír	Lakás-megtakarítás	Életbiztosítás	Önkéntes nyugdíjbiztosítás
<b>Átlag</b>	<b>5,9</b>	<b>4,9</b>	<b>14,1</b>	<b>47,7</b>	<b>32,8</b>
<b>Dolgozó háztartásfő foglalkozása</b>					
Önálló	5,9	4,0	13,7	51,5	29,7
Vezető	12,6	11,8	26,1	66,7	66,7
Szellemi	5,3	6,7	20,1	61,5	46,4
Fizikai	4,7	1,8	14,9	56,9	40,8
<b>Dolgozók száma a háztartásban</b>					
Nincs	6,2	5,0	5,0	21,7	2,3
Egy	5,7	4,3	15,5	47,6	39,3
Kettő vagy több	5,9	5,1	19,0	64,3	46,8
<b>Háztartás létszáma</b>					
Egy	6,6	5,2	8,1	26,5	15,3
Kettő	7,2	6,3	10,9	36,6	27,3
Három	5,3	3,8	15,9	57,4	40,5
Négy vagy több	4,7	4,2	19,2	62,9	41,5
<b>Egy főre jutó háztartási jövedelem kvintilisei</b>					
1. kvintilis	2,5	1,9	13,8	57,0	29,5
2. kvintilis	4,0	3,5	8,9	51,7	25,8
3. kvintilis	4,9	0,9	10,6	40,4	23,3
4. kvintilis	3,8	3,4	13,9	42,5	35,0
5. kvintilis	11,0	11,3	20,1	50,2	43,8
<b>Fogyasztás/jövedelem arány kvartilisei</b>					
1. kvartilis	9,1	8,4	19,0	49,7	40,9
2. kvartilis	7,1	5,7	14,9	46,7	32,3
3. kvartilis	2,5	2,9	12,0	42,8	28,7
4. kvartilis	1,8	0,6	8,2	51,8	19,9

#### 4.8. táblázat

#### Megtakarítási formák aránya a különböző típusú háztartásokban (%)

	Betétkönyv	Lakossági fszla. lekötés	Deviza	Otthon tartott pénz
<b>Átlag</b>	<b>20,5</b>	<b>16,8</b>	<b>8,6</b>	<b>12,3</b>
Háztartásfő neme				
Férfi	17,9	16,9	9,5	11,5
Nő	30,5	16,5	5,0	15,7
Háztartásfő kora				
18–29	17,4	10,8	9,7	14,8
30–39	14,9	22,7	11,9	6,6
40–49	13,4	16,4	6,8	8,0
50–59	16,6	20,1	11,7	10,5
60 felett	35,8	12,3	5,3	21,5
Településtípus				
Község	24,5	7,1	5,3	15,9
Város	16,3	13,5	5,4	10,8
Megyeszékhely	20,1	18,3	8,5	13,3
Főváros	20,2	30,7	15,5	8,8
Háztartásfő iskolai végzettsége				
8 osztályt végzett	30,1	3,5	3,1	19,1
Szakmunkás	14,3	11,1	3,1	12,1
Érettségizett	19,3	22,2	8,5	9,5
Felsőfokú végzettségű	20,3	28,9	18,5	9,1
Háztartásfő gazdasági aktivitása				
Alkalmazott	16,1	19,1	9,4	9,2
Vállalkozó	11,5	19,5	11,5	8,2
Nyugdíjas	30,2	14,0	6,2	18,7
Munkanélküli	18,2	9,1	3,0	6,3
Egyéb	15,8	10,3	21,1	7,9

#### 4.8. táblázat (folytatás)

#### Megtakarítási formák aránya a különböző típusú háztartásokban (%)

	Betétkönyv	Lakossági fszla. lekötés	Deviza	Otthon tartott pénz
<b>Átlag</b>	<b>20,5</b>	<b>16,8</b>	<b>8,6</b>	<b>12,3</b>
<b>Dolgozó háztartásfő foglalkozása</b>				
Önálló	11,9	15,7	10,9	9,0
Vezető	14,5	28,8	9,0	9,3
Szellemi	23,6	26,4	18,3	6,6
Fizikai	10,2	11,6	3,3	10,7
<b>Dolgozók száma a háztartásban</b>				
Nincs	33,4	11,7	5,3	20,4
Egy	16,7	14,3	7,8	10,3
Kettő vagy több	15,0	22,2	11,5	8,5
<b>Háztartás létszáma</b>				
Egy	30,8	14,7	3,3	20,4
Kettő	21,8	10,8	10,6	17,0
Három	19,0	18,6	10,2	6,2
Négy vagy több	14,4	22,5	8,6	7,9
<b>Egy főre jutó háztartási jövedelem kvintilisei</b>				
1. kvintilis	8,9	5,7	5,1	5,2
2. kvintilis	26,4	11,4	4,0	13,3
3. kvintilis	21,3	10,2	4,9	17,0
4. kvintilis	21,9	21,4	6,4	12,1
5. kvintilis	20,9	26,6	17,8	12,2
<b>Fogyasztás/jövedelem arány kvartilisei</b>				
1. kvartilis	21,8	19,8	10,8	15,2
2. kvartilis	20,8	13,4	11,0	10,3
3. kvartilis	22,2	9,8	4,4	11,8
4. kvartilis	15,3	8,2	5,3	13,3

#### 4.9. táblázat Egyes megtakarítási formák korrelációs mátrixa

	Betét- könyv	Banki értékpapír	Állami értékpapír	Lakás- megtaka- ritás	Élet- biztosítás	Önkéntes nyugdíj biz- tosítás	Lakossági fszla. lekötés	Deviza	Otthon tartott pénz	Vállalati kötvény	Részvény
Betétkönyv	1,00										
Banki értékpapír	0,02	1,00									
Állami értékpapír	0,04	0,18	1,00								
Lakásmegtakarítás	0,01	0,01	0,04	1,00							
Életbiztosítás	<b>-0,16</b>	0,01	0,02	0,07	1,00						
Önkéntes nyugdíjbiztosítás	<b>-0,16</b>	0,04	-0,01	0,06	<b>0,11</b>	1,00					
Lakossági fszla. lekötés	-0,01	<b>0,11</b>	<b>0,09</b>	0,03	-0,05	0,02	1,00				
Deviza	0,04	<b>0,18</b>	0,06	0,04	<b>0,08</b>	0,05	<b>0,20</b>	1,00			
Otthon tartott pénz	0,03	-0,02	-0,02	-0,05	-0,06	<b>-0,09</b>	-0,06	0,00	1,00		
Vállalati kötvény	-0,05	-0,02	-0,02	-0,02	-0,02	-0,03	0,05	0,02	-0,04	1,00	
Részvény	0,01	<b>0,16</b>	<b>0,18</b>	<b>0,09</b>	<b>0,08</b>	<b>0,11</b>	<b>0,14</b>	<b>0,19</b>	0,00	0,06	1,00

Megjegyzés: A vastag, dőlt betűvel szedett korrelációs együtthatók 0,01-es, a csak dőlt betűvel szedett együtthatók 0,05-ös szignifikancia-szint mellett szignifikánsak. Az együtthatók értékét két tizedesjegyre kerekítve adtuk meg.

**4.10. táblázat**  
**Megtakarítási állomány az egyes megtakarítási formák szerint**

	Az egyes megtakarítási formák átlagos állománya (Ft)	Az egyes megtakarítási formák átlagos állománya az összes megtakarítás átlagához viszonyítva (%)
Vállalati kötvény	109 374	16,3
Részvény	609 337	90,6
Deviza	773 786	115,1
Értékpapír	1 383 207	205,7
Banki értékpapír	1 448 359	215,4
Állami értékpapír	1 034 553	153,8
Betétkönyv	369 821	55,0



**4.11. táblázat**  
**Logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai**

	Megtakarítás 1. modell	Adósság 2. modell	Betétkönyv 3. modell	Életbiztosítás 4. modell
Háztartás létszáma	1,17*	(1,06)	1,27**	(1,01)
Dolgozók száma	(1,05)	(1,11)	(0,80)	1,36**
Háztartásfő neme				
Férfi	1,56**	(1,06)	(1,32)	3,49**
Háztartásfő életkora				
30–39	(1,25)	(1,07)	(0,78)	1,84*
40–49	(0,92)	0,64*	(0,74)	(1,36)
50–59	(1,12)	0,39*	(0,98)	(1,37)
60 felett	(1,05)	0,13**	(2,05)	(0,63)
Háztartásfő iskolai végzettsége				
Szaktanácsképző	(1,02)	(1,37)	(0,75)	(1,09)
Érettségi	(1,25)	1,55*	(1,07)	1,53*
Felsőfokú	2,54**	1,87**	(1,13)	2,55**
Háztartásfő gazdasági aktivitása				
Alkalmazott	1,49*	(1,07)	(1,28)	(1,29)
Önálló	(1,38)	(1,16)	(0,86)	(0,83)
Háztartás jövedelme				
Jövedelem logaritmus	3,05**	(0,79)	1,68*	(1,13)
Fogyasztási arány	(1,07)	(0,94)	(0,59)	(1,06)
Szubjektív változók				
Mindig tegyen félre	2,11**	0,68**	1,69**	1,48**
Ár/minőségérzékenység				
Ha drága, inkább a közepes minőségűt választja	0,56**	1,46*	0,47**	0,59*
Árérzékeny	0,47**	1,97**	0,37**	(0,69)
Nem vásárolja ezt a terméket	0,32**	1,82*	0,39**	0,45**
Egyéb válasz	0,26**	0,18*	(0,49)	(0,82)
Konstans				
N=	(1579)	(1572)	(1574)	(1579)
$\chi^2$ (15)	(355,2)	(273,3)	(89,3)	(352,2)
Prob> $\chi^2$	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)
R <sup>2</sup>	(0,269)	(0,231)	(0,101)	(0,283)
Helyesen klasszifikált esetek (%)	(69,8)	(75,3)	(87,2)	(76,6)

Megjegyzés: A \*-gal jelzett esélyhányadosokhoz tartozó együtthatók 0,05-ös, a \*\*-gal jelzett esélyhányadosokhoz tartozó együtthatók pedig 0,01-es szinten szignifikánsan különböznek nullától. A zárójelben szereplő esélyhányadosokhoz tartozó együtthatók nem szignifikánsak.

A modell kategoriális változói esetében a referenciakategóriák a következők: az életkor esetében a 18–29 évesek, az iskolai végzettség esetében a legfeljebb általános iskolát végzetek, a háztartásfő gazdasági aktivitása esetében az inaktívak, az ár/minőségérzékeny változó esetében pedig a minőségérzékenyek. A nem és az attitűdváltozó dummyváltozók. A nem esetében: 0 – nők, 1 – férfiak, az attitűdváltozó esetében: 0 – a körülményektől függően, vagy egyáltalán nem takarékoskodnának, 1 – minden körülmények között takarékoskodnának. A háztartás létszáma, a háztartásban dolgozók száma, a háztartás jövedelme, és a fogyasztás/jövedelem arány folytonosak. A háztartás jövedelme alatt az egy főre jutó, havi jövedelmet értjük, a változó képzése során a természetes alapú logaritmust használtuk.

## 5. A lakáshelyzetről (Biro Lajos–Karajánnisz Manolisz)

Írásunk több szempontból szerves folytatása a TÁRKI Monitor Jelentések tavalyi, „Növekedés alulnézetben” címet viselő tanulmánykötetben megjelent elemzésünknek. A TÁRKI Háztartás Monitor adatfelvétel-sorozat standardításának köszönhetően módunk nyílik arra, hogy jórészt azonos adatszerkezetben, a korábbihoz hasonló elemzési eszközökkel közelíthessük meg a címben jelzett témát. A tanulmány első részében összehasonlító adatokon keresztül mutatjuk be a lakásállomány jelenlegi állapotát, illetve az elmúlt egy év során bekövetkezett változásokat. A lakáshelyzet leírásán túl a második részben – új elemként – a háztartások által kinyilvánított (szubjektív) lakáshelyzet-változtatási szándékok, az ehhez kapcsolódó finanszírozási tervek állnak elemzésünk középpontjában.

### 5.1. A hazai lakásállomány

Magyarországon 2001. január 1-én több mint 4,061 millió lakást tartott nyilván a Központi Statisztikai Hivatal. A háztartások száma ennél valamivel alacsonyabb, mintegy 3,8 millió körülire tehető. Jelen vizsgálatunk az úgynevezett „lakásháztartásokra” terjed ki, vagyis nem vizsgáljuk azokat a háztartásokat, amelyek nem lakásban élnek, valamint eltekintünk azoktól az esetektől, amikor egy lakásban több háztartás él együtt.

A 2001 tavaszán végzett Háztartás Monitor adatfelvétel eredményei alapján a magyar háztartások átlagosan 77 m<sup>2</sup>-es lakásokban élnek (a 2001. évi Népszámlálás adatai szerint az átlagos lakásnagyság 75m<sup>2</sup>). Az átlagos háztartásnagyság 2,6 fő, így a lakások átlagos lakossűrűsége 29,6 m<sup>2</sup>/fő. Az átlag körül azonban jelentősen szóródnak a lakásnagyságra jellemző mutatók. A lakások alapterülete leginkább a településtípustól és a lakóház jellegétől függ. Budapesten szignifikánsan nagyobb a kis alapterületű lakások aránya, s a településhierarchiában lefelé haladva fokozatosan nő a lakások átlagos mérete, ami a családi házas építkezés dominanciájával magyarázható.

A lakások szobaszám szerinti megoszlása évek óta lényegében változatlan: mintegy 11% az egyszobás lakások aránya, 44% a kétszobásoké, és a lakások 45%-a rendelkezik három- vagy annál több szobával.<sup>1</sup>

A háztartások 94%-a él olyan lakásban, ahol van vezetékes víz, a lakások 91%-ában van fürdőszoba, 89%-ában vízöblítéses WC. Ebben a tekintetben tehát még nem következett be a „szaturáció”, amit az is jelez, hogy még az elmúlt 1 évben is kimutatható volt néhány százalékpontos növekedés (ld. 5.4. táblázat).

A fűtést ma már a legtöbb helyen gázzal oldják meg; az évtized első felében lezajlott közműfejlesztési programoknak köszönhetően 2001-ben a háztartások 72%-a használ vezetékes gázt.

---

<sup>1</sup> A feldolgozás során a félszobákat 0,7 szobaként tekintettük, az összegzésnél kerekítést alkalmaztunk.

### 5.1.1. Komplex lakásminőség-mutató

Egy lakás használati (és ezzel együtt többnyire piaci) értékét nagyságán kívül jelentősen befolyásolják minőségi paraméterei is. Míg a lakások mérete egyszerűen és egzakt módon mérhető, a lakásminőség olyan összetett fogalom, melynek megragadása csak a befolyásoló tényezők együttes, komplex áttekintésével lehetséges.

A lakásminőséget jellemző sokféle mutató (az épület típusa, a szobák száma, fürdőszoba, WC léte, a melegvízellátás és a fűtés módja, a gázellátás típusa, külső és belső lakáshibák) alapján egy komplex, szintetikus mutatót képeztünk.<sup>2</sup> Ezek alapján a lakásokat öt egyenlő létszámú csoportba soroltuk, ahol a legalsó ötödbe a legrosszabb, a legfelsőbe pedig a legjobb minőségű lakások tartoznak. A továbbiakban a lakások minőségét ezzel besorolással jellemezzük.

A korábbi évek tapasztalatához hasonlóan 2001-ben is elmondható: a fővárosban viszonylag alacsony a felső minőségi ötödbe tartozó lakások aránya, ami elsősorban annak tulajdonítható, hogy sok a fizikailag leromlott állagú épület (lásd városi bérházak, lakótelepek), amihez a nagyvárosi környezeti ártalmak (por, zaj stb.) is társulnak. Másfelől a kifejezetten rossz minőségű lakások aránya is alacsony Budapesten, a lakások zöme a közepes kategóriákba sorolható. Ugyanakkor a községekben éppen ellentétes tendencia érvényesül: a lakások minőség szerinti megoszlása polarizált, vagyis a viszonylag sok rossz minőségű lakás mellett a kifejezetten jó minőségű lakások aránya is magas. A nagyvárosi környezet tehát nivelláló hatással van a lakásállomány minőségére, hiszen ott a kommunális ellátottság általában egyenesen magas szintű. A községekben viszont, a kedvező lakókörnyezeti adottságok és a kisebb környezeti ártalom mellett a lakások minőségét erősen differenciálja a kommunális szolgáltatások megléte avagy hiánya.

### 5.2.2. A lakások értéke

A lakások *piaci* értéke természetesen függ azok minőségétől (*használati* értékétől), de ezen kívül számos egyéb tényező is befolyásolja (a lakások fekvése, a települések munkaerőpiaci helyzete, a szűkebb lakókörnyezet társadalmi összetétele stb.).

#### 5.2.1. Fajlagos lakásérték

A lakásérték meghatározásához a tavaly már alkalmazott matematikai modellt szerkesztettük meg, amelyben a magyarázni kívánt jellemző a lakások fajlagos (azaz egy négyzetméterre jutó) értéke, a magyarázó tényezők pedig a lakásminőség elemei. (A lakások értékének becslésekor kiindulópontként most is az adott lakásokban lakóktól kapott becsléseket használtuk.) A többváltozós, lineáris regressziós modell segítségével a fajlagos lakásérték szórásnégyzetének 60%-át tudtuk megmagyarázni. ( $R^2=0,595$ ).<sup>3</sup>

A budapesti lakások piaci értéke sokkal magasabb az ugyanolyan minőségű, vidéki lakásoknál. A legrosszabb életkörülményt biztosító, budapesti lakás négyzetméterára is magasabb a legszínvonalasabb vidéki (akár megyeszékhelyen található) lakásénál – legalábbis az alsó és felső ötödök átlagát tekintve. A fővárosi négyzetméterárak átlagosan már több mint háromszorosa teszik ki a községben levőknek, és a megyeszékhelyeken található lakásokét is közel kétszeresen múlják felül.

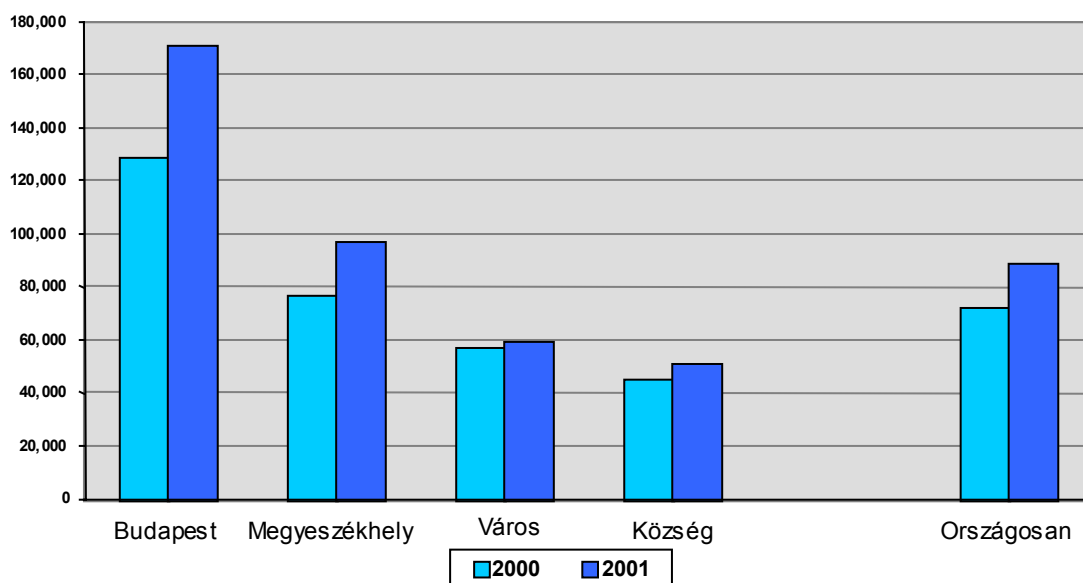
<sup>2</sup> A mutató előállításának részletes leírása az 5.5. táblázatban található.

<sup>3</sup> A lakásérték-modell regressziós együtthatói az 5.7. táblázatban találhatóak.

2000 tavaszáról 2001 tavaszára a négyzetméterárak országosan 23%-kal nőttek, ami több mint kétszerese a megfelelő időszakra vonatkozó fogyasztói árindexnek. A növekedés mértéke azonban területileg erősen differenciált. 2000-ról 2001-re Budapesten az árak nominálisan 33%-kal nőttek, a megyeszékhelyeken 26%-kal, a városokban csupán 5%-kal, míg a községekben 12%-kal. A lakásállomány minőségi összetétele egy év alatt nem változott jelentősen, így a lakások értékének eltérő növekedési üteme a piac kereslet–kínálati viszonyaira vezethető vissza.

### 5.1. ábra

Lakások átlagos fajlagos értéke településtípus szerint 2000 és 2001 tavaszán (Ft/m<sup>2</sup>)



### 5.2.2. A lakások összértéke

A lakásérték modellből nyert becslés a lakás egy négyzetméterének értékére vonatkozik. Ebből az értékből – az alapterület ismeretében – egyszerűen kiszámolható a lakás teljes értéke.

Mivel az urbanizáltabb települések lakásainak átlagos alapterülete kisebb, így a településtípus szerint a lakások összértékében már kisebb különbségek mutatkoznak. 2000 tavaszáról 2001 tavaszára az ingatlanárak átlagos növekedése 26%-ra tehető, ami a négyzetméterárak növekedését jellemző 23%-nál valamivel magasabb érték. Ennek okát a kisebb lakások iránti felfokozott keresletben kereshetjük, hiszen a „kislakások” fajlagos értéke magasabb, mint a nagyobb alapterületű lakások négyzetméterára.

Az árnövekedés azonban jelentős különbségeket mutat az urbanizáltság függvényében. A budapesti lakások értéke átlagosan 41%-kal nőtt; a megyeszékhelyeken 33%-kal, a városokban 13%-kal, míg a községekben 9%-kal lett magasabb. Tovább folytatódik a községi és városi lakásállomány relatív leértékelődése, illetve az urbanizáltabb települések lakásainak felértékelődése, egy budapesti átlagos értékű lakás 75%-kal ér többet az országos átlagnál.

### 5.3. Potenciális lakáshelyzet-változtatók

Milyen tényezőkből következtethetünk arra, hogy egyes háztartások a közeljövőben változtatnak-e lakáskörülményeiken? Egyik oldalon olyan *objektív* körülményeket említhetünk, amelyek a „szükség” és a „lehetőség” megfelelő együttállásából adódnak (s amelyekről a Háztartás Monitor vizsgálat révén ismeretekkel rendelkezünk). Tetteen érhetjük azt az inkonzisztenciát, amely adott esetben a háztartás kedvezőbb jövedelmi–anyagi helyzete, illetve ahhoz képest rosszabb lakáshelyzete között feszül.

A 2001-es vizsgálat során olyan kérdések is szerepeltek a háztartásokkal készített interjúkban, amelynek révén nemcsak a fent említett objektív, ám indirekt módon következtethetünk a háztartások várható lakáspiaci magatartására, hanem közvetlenül, a kinyilvánított szándékok szintjén is megismerhetjük a családok lakásváltoztatási terveit. A két megközelítés – azaz az „objektív” és a „szubjektív” potenciális lakáspiaci aktivitás – egybevetése különösen érdekes következtetések levonását teszi lehetővé.

A lakásminőséget és a lakásértéket, illetve az ekvivalens jövedelmet és a háztartásfelszereltséget<sup>4</sup> figyelembe véve egy inkonzisztencia-mutatót képeztünk<sup>5</sup>, és ez alapján a háztartásokat három csoportba soroltuk. Eredményünk szerint a magyar háztartások 53%-a konzisztens státusúnak nevezhető, azaz kis eltérésekkel ugyanazon lakásminőség, lakásérték, jövedelem és háztartásfelszereltség szerinti ötödbe tartozik. Ugyanez az arány (a hasonló módszerrel készített inkonzisztencia-mutatót alkalmazva) 2000-ben 60% volt. Mintegy 23%-nyi azok aránya, akik anyagi helyzetükhöz képest aránytalanul nagy értékű lakásban élnek. Ők képezhetik a használt lakások piacának (kényszer)kínálati oldalát. Ugyanakkor a háztartások 24%-a él relatíve rosszabb lakáskörülmények között, mint ahogy azt anyagi státusuk indokolja. Ez alapján több mint 900 ezer háztartás „predesztinált” lakásberuházásra.

A „lakáshelyzet-változtatási szándék” kissé talán nehézkes, de tartalmilag pontos kifejezés tágabb értelmű az „objektív” szempontnál, kétféle aktivitást foglal magában: lakásváltoztatást, illetve a meglévő lakás felújítását, korszerűsítését, bővítését. Ez utóbbi „lakásberuházásra” készülők köre egyébként jóval tágabb (a háztartások 22%-a), mint az új vagy használt, de mindenképpen másik lakásba költözni szándékozók aránya (9%, azaz mintegy 350 ezer háztartás). A két fenti terv együttes figyelembevételével a lakáshelyzetükön változtatni akarók aránya 29%-ra tehető, ami mintegy 1,1 millió háztartást jelent.

A lakás és anyagi státusinkonzisztencia és a kinyilvánított lakásváltoztatási szándék alapján a háztartásokat négy kategóriába sorolhatjuk.

---

<sup>4</sup> A háztartások jövedelmi és vagyoni helyzetének elemzéséről részletesebben lásd a kötet idevágó tanulmányait.

<sup>5</sup> Az inkonzisztencia-mutató kialakításának leírását lásd az 5.9. táblázatban.

## 5.a. táblázat

### Lakáshelyzet-változtatási szándékkal, illetve feszültséggel rendelkezők mátrixa

	Várható lakáspiaci aktivitás		Csoport nagysága	
	Objektív	Szubjektív	%	Ezer háztartás
A csoport „mag”	+	+	9,8	372
B csoport csak „szubjektív”	–	+	19,0	722
C csoport csak „objektív”	+	–	13,8	524
D csoport „passzívak”	–	–	57,3	2 177

A háztartások mintegy 10%-ának lakásviszonyait és anyagi státusát tekintve indokolt a lakásváltoztatása, és ezt maga is kinyilvánította, ezeket tekintjük legnagyobb valószínűséggel lakáshelyzet-változtatóknak. A családok 19%-a tervez lakásberuházást, bár életkörülményei alapján ez nem tűnik feltétlenül szükségesnek és/vagy lehetségesnek. Ezeket tekintjük a másodsorban valószínűsített lakásváltoztatóknak. További 14% nem érzi inkonzisztensnek a lakáskörülményeit az anyagi státusához képest, nem tervezi lakáshelyzetének megváltoztatását, noha a besorolásunk alapján, „objektíve” szükségük és módjuk is lenne erre. Ők a harmadsorban valószínűsített lakásberuházók. A háztartások 57%-a lakás-anyagi státus szempontjából is konzisztens helyzetűnek tekinthető, és nem is kíván változtatni lakáskörülményein.

A „mag” terveinek megalapozottságát jelzi, hogy az átlagot jóval meghaladó arányban rendelkeznek megtakarítással, körükben a kifejezetten lakáscélú megtakarítási formával rendelkezők háromszorosan felülreprezentáltak.

A lakást vásárolni (illetve építeni) kívánók 47%-a (legalább) részben a jelenlegi lakásának értékesítéséből kívánja finanszírozni az új ingatlan vásárlását, építését. (Hasonló az arány a „mag” körében is.) A háztartások 21%-a jelenlegi lakásának megtartása mellett kíván új lakóingatlanhoz jutni.

A lakást vásárolni, építeni, vagy felújítani, bővíteni szándékozók 40%-a tervezi külső forrás bevonását is, míg 60%-uk nem igényel ehhez hitelt. A külső, banki forrás igénybevételenek szándéka természetesen jellemzően a nagyobb beruházást jelentő lakásvásárláshoz kapcsolódik (mintegy kétharmaduk tervez hitelfelvételt), míg a „csak” felújítani, bővíteni szándékozók körében ez az arány nem éri el az egyharmadot.

### 5.1. táblázat

#### A lakások átlagos alapterülete településtípusonként (m<sup>2</sup>)

Település típusa	Átlagos alapterület
Budapest	66
Megyeszékhely	72
Város	80
Község	86
<b>Összesen</b>	<b>77</b>

### 5.2. táblázat

#### A lakások átlagos alapterülete az épület jellege szerint (m<sup>2</sup>)

Épület jellege	Átlagos alapterület
Családi ház	89
Társasház	67
Régi (bér)ház	59
Új típusú városi (bér)ház	56
<b>Összesen</b>	<b>77</b>

### 5.3. táblázat

#### Lakások épülettípus szerinti összetétele településtípusonként (%)

Épület jellege	Településtípus				
	Budapest	Megyeszékhely	Város	Község	Összesen
Családi ház	24	37	67	97	61
Társasház	16	20	11	3	11
Régi bérház	24	11	7	0	9
Új típusú városi (bér)ház	36	32	15	0	18
Összesen	100	100	100	100	100

### 5.4. táblázat

#### A lakásállomány kommunális ellátottságának alakulása

	1992	2000	2001
Vezetékes víz	85	92	94
Fürdőszoba	83	88	91
Vízöblítéses WC	79	86	89
Vezetékes gáz	46	69	72

## 5.5. táblázat A komplex lakásminőség-mutató összeállítása

Változó	Érték	Pontszám
Melegvíz ellátás	Központi melegvíz	9
	Gáz-, villanybojler, cirkó	7
	Fa-, szén-, olajtüzelésű bojler	3
Gázellátás	Vezetékes	10
	Palackos	3
Fűtés	Egy lakást fűtő gázkazán	10
	Több lakást fűtő kazán	8
	Egy lakást fűtő nem gázkazán	6
	Egyedi helységfűtés gázzal	4
	Táv- tömbfűtés	2
Lakáshibák*	Nincs belső hiba	5
	Nincs külső hiba	5
	Nincs egyéb lakáshiba	5
Fürdőszoba, wc	Mindkettő van a lakáson belül	10
Épület típusa	Többlakásos villa, sorház, társasház	10
	Családi ház	7
	Régi típusú, városi (bér)ház	4
Szobák száma	Egy szobásnál nagyobb	10
	Minden további szoba	1

*Megjegyzés: A napi életvitelt nehezítő belső lakáshibák: dohos, vizes, gombás, sötét, nincs külön bejárata. A napi életvitelt nehezítő külső lakáshibák: rossz levegőjű, zajos, rendezetlen környék, aládúcolás a lakáson belül vagy kívül, vakolatomlás a lakáson belül vagy kívül.*

*A komplex lakásminőség-mutató kialakítása során a lakás jellemzőkhöz egy-egy pontszámot rendelünk. Ha egy adott jellemzővel nem rendelkezett a lakás, akkor nulla pontot kapott az adott jellemző szempontjából. A pontszámokból additív skálát képeztünk, és a skála értékeit öt egyenlő részre osztottuk.*

## 5.6. táblázat A lakások megoszlása a lakásminőség ötödeiben településtípus szerint (%)

Településtípus	Lakásminőségi ötödök					Összesen
	Alsó ötöd	2.	3.	4.	Felső ötöd	
Budapest	16	19	32	14	19	100
Megyeszékhely	14	19	23	23	21	100
Város	18	21	15	23	23	100
Község	27	19	12	18	24	100



### 5.7. táblázat

#### A fajlagos lakásérték modell regressziós béta értékei, 2001

Lakásjellemező	$\beta$ -együttható	Sign.
Budapest (i/n)	0,633	0,000
Az épület helye a településen belül (1–5)	0,234	0,000
Megyeszékhely (i/n)	0,176	0,000
Fűtés korszerűségi foka (0–10)	0,161	0,000
A lakás alapterülete (m <sup>2</sup> )	-0,122	0,000
Nyugat–Magyarország (i/n)	0,095	0,000
Társasház (i/n)	0,064	0,001
Vezetékes telefon (i/n)	0,052	0,010
Fürdőszoba–WC (i/n)	0,044	0,036
Vakolatolás (i/n)	-0,039	0,040

Magyarozott változó: A lakás fajlagos értéke (Ft/m<sup>2</sup>),  $R^2 = 0,595$ .

### 5.8. táblázat

#### Az egyes lakásminőségi ötödökbe tartozó lakások fajlagos értéke 2001-ben településtípus szerint (forint/m<sup>2</sup>)

Településtípus	Lakásminőségi ötödök					Összesen	Felső/alsó ötöd
	Alsó ötöd	2.	3.	4.	Felső ötöd		
Budapest	157 631	164 904	166 094	176 845	188 883	170 414	120%
Megyeszékhely	83 117	94 727	94 225	97 750	111 465	97 115	134%
Város	33 775	55 019	66 296	63 558	74 587	59 464	221%
Község	25 450	47 616	58 711	56 614	73 550	50 639	289%
Összesen	58 993	83 801	107 186	87 722	103 428	88 522	175%

### 5.9. táblázat

#### Az anyagi- és lakásstátus inkonzisztencia-mutató kialakítása. Rotált komponens mátrix

	1. Főkomponens	2. Főkomponens
Ekvivalens jövedelmi ötöd	0,079	0,916
Háztartásfelszereltség ötöd	0,383	0,766
Lakásminőségi ötöd	0,905	0,149
Lakásérték ötöd	0,876	0,244
Sajátérték	2,347	0,899
Megmagyarázott szórás	58,7%	22,5%

Megjegyzés: Az inkonzisztencia-mutató képzéséhez a háztartások anyagi-, illetve lakásstátusát leginkább jellemző négy változóra (ekvivalens jövedelmi ötöd, háztartásfelszereltség ötöd, lakásminőségi ötöd, lakásérték ötöd) elvégzett főkomponens analízis két fő komponensét használtuk fel. Az inkonzisztencia-mutatót a két főkomponens különbségéből állítottuk elő. Konzisztens helyzetűnek tekintettük azokat a háztartásokat, ahol a két főkomponens-pontszám különbsége nem haladta meg az egy-ségnyi szórás értékét.

**5.10. táblázat****A jövedelmi helyzet és a várható lakáspiaci aktivitás összefüggése (%)**

Jövedelmi ötödök	Lakásváltoztatási potenciál				Összesen
	A csoport „mag”	B csoport csak „szubjektív”	C csoport csak „objektív”	D csoport „passzívak”	
Felső ötöd	47	21	35	12	20
4.	30	23	27	16	20
3.	16	24	18	20	20
2.	6	21	17	23	20
Alsó ötöd	2	11	3	30	20
Összesen	100	100	100	100	100

**5.11. táblázat****Megtakarítással rendelkezők aránya a különböző várható lakáspiaci aktivitású csoportokban (%)**

Várható lakáspiaci aktivitás	Van lakáscélú megtakarítása	Van megtakarítása
A csoport „mag”	24	82
B csoport Csak „szubjektív”	12	70
C csoport csak „objektív”	7	72
D csoport „passzívak”	5	50
Összesen	8	60

**5.12. táblázat****Lakásváltoztatás tervezett lebonyolítási módjai – ingatlan vásárlását/építését tervezők körében (%)**

Hogyan tervezik	%
Lakását eladja, másikat vesznek	40
Lakását eladja, másikat építenek	7
Lakását megtartja, másikat vesznek	9
Lakását megtartja, másikat építenek	10
Egyéb módon	25
Nyarálot terveznek	4
Válaszhiány	5

**5.13. táblázat****A lakásváltoztatás tervezett finanszírozási módjai külső forrásból (%)**

Banki finanszírozási tervek	Lakásvásárlási (vagy építési)	Lakás felújítási (vagy bővítési)	Összesen
	szándékkal rendelkezőkön belül		
Piaci kamatozású hitel	16,8	10,5	11,8
Általános kamattámogatás melletti hitel	12,1	6,2	7,5
Kiegészítő kamattámogatás melletti hitel	7,1	3,2	3,6
Lakásépítési kedvezmény, szoc. pol. támogatás	22,9	6,2	10,5
<i>Nem tervez hitelfelvételt</i>	<i>35,8</i>	<i>68,5</i>	<i>60,0</i>

## 6. Info-kommunikációs társadalom: hozzáférési és használati indexek (Polonyi Gábor)

### 6.1. Bevezetés

Az információs társadalom fokozatos magyarországi kiépülésével párhuzamosan egyre fontosabbá válik, hogy a folyamat időbeni alakulását (gyorsaságát, mélységét, intenzitását, stb.) a lakosság relációjában is megpróbáljuk valamiképpen, standardizált statisztikai eszközökkel mérni. Az info-kommunikációs indexek létrehozásával egy olyan mutatórendszert próbálunk megalkotni, amely hosszabb időtávon képes mérni és tesztelni a lakosság info-kommunikációs eszközökhöz való viszonyát: egyrészt azt, hogy a lakosság mennyire felszerelt ezekkel az eszközökkel, másrészt mennyire használja azokat. Jelen tanulmányban – a TÁRKI adatbázisaira támaszkodva – ilyen indexek képzésére teszünk kísérletet, bemutatva az indexek összetevőit, képzésük módját, s működőképességüket (miképpen viselkednek, mennyire reagálnak érzékenyen az időbeni változásokra, milyen szociológiai relevanciával bírnak stb.).

Az elemzés során két indexet fogunk előállítani. Egyrészt a „hozzáférési/behuzalozottsági indexet”, amely a háztartások hozzáférési szintjét mutatja. Ez az index a háztartások info-kommunikációs eszközökkel való felszereltségét, ellátottságát jelzi, többek között a számítógép, Internet-, vezetékes telefon, mobiltelefon stb. hozzáférést. A másik index a „használati index”, ami az info-kommunikációs eszközök használati szintjét fejezi ki. Míg a „hozzáférési/behuzalozottsági index” az objektív adottságokat, az info-kommunikációs paraméterek milyenségét mutatja, addig a „használati index”, azt nézi, hogy mindezekkel a lehetőségekkel (eszközökkel, technikákkal) mennyiben élnek az emberek. A „használati index” – a hozzáférési lehetőségek talajáról kiindulva – egy összesített értékben a lakosság info-kommunikációs eszközökhöz való affinitását méri, személyekre vonatkozóan pedig a rendszeres számítógép használatot, Internet böngészési, levelezési szokásokat stb.

Reményeink szerint az előállított és tesztelt indexek plasztikusan mutatják majd, hogy a magyar lakosság hol áll, illetve mennyire gyorsan halad a számára megnyíló „információs sztrádnán”.

### 6.2. Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index

A „hozzáférési/behuzalozottsági index” a háztartások info-kommunikációs eszközökkel való felszereltségét, ellátottságát mutatja. A felmérések során az interjúalanyok a háztartás vonatkozásában egy sor info-kommunikációs eszközzel kapcsolatban jelezhettek, hogy rendelkeznek-e vele vagy sem. Fontos megjegyeznünk, hogy az ellátottságot otthoni környezetben mértük, a mutató tehát kizárólag az otthoni, személyes ellátottságot mutatja. (Az otthonra való korlátozás alól kivételt képeznek a mobiltelefonok. Ennél az eszköznél a készülék mobil jellege miatt ezt a fajta korlátozást nem érdemes megtenni.)

Az index tehát a háztartások hozzáférési szintjét fejezi ki, értékét azonban aggregáltan nemcsak a háztartások összességére vetítve lehet megadni, hanem a magyar (felnőtt) lakosság egészére is ki lehet számítani. A hozzáférési index a háztartásokra vetítve az fejezi ki, hogy a több mint 3,5 millió háztartás hányad részének a lakása, háza van „bekötve”, a háztartástagokra/személyekre vonatkozóan pedig azt, hogy a több mint 7 millió felnőttkorú magyar lakosság hányad része él olyan háztartásban, amely info-kommunikációs eszközökkel rendelkezik. (A mellékelt táblázatokban éppen ezért a hozzáférési index-szel kapcsolatban kétféle adatsort fogunk közölni. Az adatokat egyrészt megadjuk a háztartások összességére vetítve, másrészt a felnőtt lakosságra, illetve a felmérésben szereplő háztartástagok összességére vetítve.)

### **6.2.1. Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index összetevői**

A „hozzáférési index” alapelemeikét egyrészt azokat a legfontosabb az info-kommunikációs csatornákat definiáltuk, amelyek potenciálisan alkalmasak adatátvitelre, s bázisul szolgálhatnak egy internetkapcsolat kialakítására (telefonvonal, kábel, műholdas parabolaantenna). Ezen túlmenően alapelemként definiáltuk azokat a közvetítő eszközöket, amelyek az adatátviteli csatornához kapcsolódva potenciálisan internet-hozzáférést biztosíthatnak (mobiltelefon, számítógép). A kiválasztott csatornák és a hozzájuk kapcsolódó közvetítő eszközök esetében problémát jelentett a tévécábel, s a műholdas parabolaantenna közvetítő eszközének „megtalálása”. Ehhez a csatornához ugyanis potenciálisan közvetlenül a televízió kapcsolódik. A televízió mechanikus bevonása a hozzáférési indexbe azonban az index értékét – valós súlyához képest – túlságosan megemelte volna, hiszen televíziója minden háztartásnak van, miközben a televízión keresztül történő internetezés ma egyáltalán nem elterjedt Magyarországon. „Pótmegoldásként” az index összetevői közé a videomagnót vontuk be. Ez az eszköz ugyanis közvetlenül a televízióhoz kapcsolódik, s szimbolizálja a televíziókészülékeknek azt a fajta másodlagos felhasználását, amit pl. a tévén keresztül történő internetezés is jelenthet.

Összességében tehát hat változót (info-kommunikációs csatornát, eszközt) vontunk be az indexbe, melyek a következők:

- vezetékes telefon;
- mobiltelefon;
- kábeltévé/műholdas parabolaantenna;
- videomagnó;
- személyi számítógép (PC);
- internet-hozzáférés.

### **6.2.2. Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index összetevőinek alapstatisztikája**

A vizsgált info-kommunikációs eszközök közül a vezetékes telefon a leginkább elterjedt. A vezetékes telefonok országos lefedettsége 75% körül mozog, kábeles bekötéssel és/vagy saját műholdas adás vételére képes antennarendszerrel pedig a háztartások kb. 60%-a rendelkezik. A harmadik számú információs csatornaként a mobiltelefonok jelentkeznek: a háztartások lefedettsége ebben a vonatkozásban 40% körül mozog, a személyes lefedettségé – a kérdezett tagja-e olyan háztartásnak, amelynek van mobiltelefonja – pedig kb. 50%-os. A közvetítő eszközök sorában kedvezőbb adatokat regisztrálhatunk a pótmegoldásként indexbe bevont videomagnó esetében, s jóval kedvezőtlenebbet a legfontosabb, mindegyik info-

kommunikációs csatornához kapcsolható közvetítő eszközzel, a számítógéppel kapcsolatban. A PC-ék háztartási lefedettsége 20% körül mozog, a személyes lefedettsége pedig 25% körül. Internet-hozzáféréssel mindössze a háztartások, illetve a háztartástagok 5–6%-a rendelkezik. Az otthoni internet-hozzáféréssel kapcsolatban tehát az igazi döntő áttörés még várat magára. (6.1. táblázat)

Ezek az adatok viszonylag stabilan alakulnak 2001-ben. Az idősoros adatok 2001 tavasza és ősze között két esetben, a kábeles/műholdas, illetve mobiltelefonos háztartások arányában mutatnak apróbb, pozitív irányú elmozdulást. A mobiltelefonos piac fokozatos bővülését mutathatja, hogy a mobiltelefonok esetében a háztartások lefedettsége néhány hónap alatt 3,8%-kal nőtt. De ugyancsak versenyhelyzetben vannak a szolgáltatók a kábeltévé piacon: a kábeles/műholdas háztartások aránya ugyanis a vizsgált időszakban 4,6%-kal nőtt. (E két (potenciálisan) info-kommunikációs csatornához képest a harmadik csatorna elterjedtsége nem változott: a hagyományos vezetékes telefonok száma az elmúlt hónapokban stagnált.)

### **6.2.3. Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index összetevőinek egymáshoz való viszonya, kapcsolódása**

Az info-kommunikációs eszközök összekapcsolódásának, együttjárásának vizsgálatához statisztikai elemzéseket végeztünk. Első lépésben egy többváltozós elemzést készítettünk a tesztelni kívánt info-kommunikációs eszközök belső struktúrájának megragadása végett. Az alkalmazott többváltozós elemzés – a faktoranalízis – segítségével megnéztük, hogy mely info-kommunikációs eszközök birtoklása jár együtt.<sup>1</sup>

A faktoranalízis végeredménye azt mutatja, hogy a vizsgált eszközök kapcsán két faktornak (eszköz-csoportnak) van az átlagosnál nagyobb magyarázó ereje, s ezek közül a legnagyobb magyarázó erővel rendelkező faktorban mindegyik eszköz – a vezetékes telefont kivéve – nagy súllyal jelentkezik. (2. táblázat) Mindez azt jelenti, hogy a kiválasztott, s az indexbe beemelt változók között valós, statisztikailag releváns kapcsolat van. Lehetséges összekapcsolódásuk hátterében a kötőerőt talán részben éppen az jelenti, hogy esetükben info-kommunikációs eszközökről van szó.<sup>2</sup>

A többváltozós elemzés mellett a változók páronkénti összevetését is elvégeztük a korrelációs együtthatók kiszámításával – ezek az együtthatók általában akkor utalnak egy szorosabb kapcsolatra, ha értékük meghaladja a 0,3-at –, hogy kiderüljön milyen irányú (pozitív, illetve negatív) kapcsolat van két változó között. Ennek tisztázását azért tartjuk fontosnak, mert e kapcsolat iránya az index jövőbeni alakulását alapvetően meghatározhatja. Jelen index működőképességének egyik előfeltételének tartjuk, hogy a változók pozitív kapcsolatban legyenek egymással. A változók közötti negatív irányú kapcsolat ugyanis azt jelenti, hogy bizonyos info-kommunikációs eszköz birtoklása kizárja, illetve csökkenti annak lehetőségét, hogy valaki egy másik info-kommunikációs eszközzel rendelkezzen. Tehát, ha egy bizonyos időtávon belül javulna az ellátottság egy bizonyos szegmensben, az egy másik eszköz vonatkozásában negatív irányú folyamatokat válthat ki. Ez pedig az összesített hozzáférési indexre is kihatna, mégpedig kedvezőtlenül.

---

<sup>1</sup> Az elemzés végeredményeképpen faktorokat kaptunk – ami a vizsgált változókat összegzi, s „tisztá”, tipikus csoportokba rendező –, és a faktorokon belül együtthatókat. Ezek az értékek mutatják, hogy az adott faktoron belül a vizsgált eszközök mekkora súllyal vesznek részt: minél nagyobb ez az érték, annál inkább meghatározó a szerepük. Ezek az együtthatók általában akkor bírnak statisztikai relevanciával, ha értékük meghaladja a 0,4–0,5-öt.

<sup>2</sup> A vizsgált eszközök között másfajta tartalmú kapcsolat is létezik, ahol a kötőerőt már más jelentheti, például az, hogy ezek az eszközök részei lehetnek általában véve a háztartások infrastrukturális ellátottságnak. Ez különösen a vezetékes telefon és a kábeltévé/parabolaantenna esetében igaz. A második számú faktorban e két eszköz emelkedik ki.

Jelenleg ilyen veszély nem fenyeget – mindegyik vizsgált változó pozitív kapcsolatban van a másik változóval (3. táblázat) –, s a közeljövőben talán nem is várható ennek megváltozása. Kérdéses azonban, hogy a távolabbi jövőben, amikor a vizsgált info-kommunikációs formák, csatornák erőteljesebben fognak versenyezni egymással – mivel mindegyik többé-kevésbé ugyanazt fogja tudni, mint a másik –, mi lesz a helyzet. Egyes szakértők például azt jósolják, hogy a mobiltelefonok erőteljes növekedése kedvezőtlen hatással lesz majd a vezetékes telefonok használatára. Amennyiben elérünk egy olyan szakaszba, amikor ez valóban bekövetkezik, akkor végig kell gondolni, hogy az index kialakítása során erre hogyan kellene reagálni. Hiszen az index – mint azt majd a későbbiekben láthatjuk – jelenlegi formájában azt „díjazza”, ha valaki minél többféle eszközzel rendelkezik. Ha valaki teljesen racionális okból csökkentené info-kommunikációs „portfólióját”, azt az index már „büntetné”.

Eredményeink azt mutatják, hogy jelenleg a vezetékes telefontal való rendelkezés önmagában véve nagyon kicsi hatással van a mobiltelefonnal való rendelkezésre. (A legalacsonyabb korrelációs együttható e két változó relációjában figyelhető meg.) 2001 tavaszán például a vezetékes telefontal rendelkező háztartások 39,5%-ának volt mobiltelefonja, a vezetékes telefontal nem rendelkezőknél ez 33,8%. Ugyanez az aránypár 2001 őszén: 44,3%, illetve 35,1%. A két érték tehát viszonylag közel esik egymáshoz, más relációban sokkal jelentősebb különbségek vannak az ellátottságban annak függvényében, hogy valaki rendelkezik-e egy bizonyos info-kommunikációs eszközzel vagy sem (6.4–6.5. táblázat).

#### **6.2.4. Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index képzése**

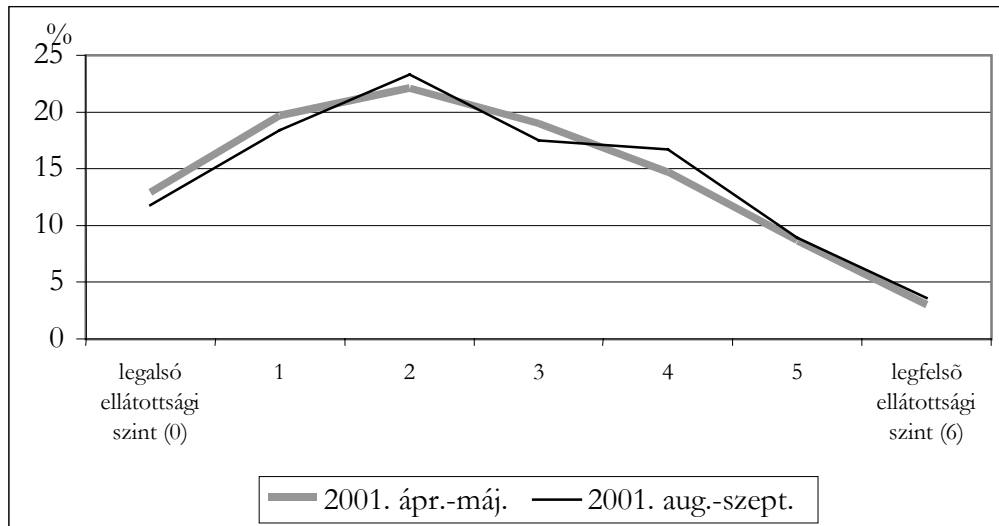
Az index képzése során minden egyes csatornának, eszköznek azonos jelentőséget tulajdonítottunk, azonos súllyal vontunk be őket az indexbe. (Az ellátottság tekintetében a vizsgált tényezők között fontossági sorrendet nem is nagyon lehet tenni, hiszen minden egyes eszköznek meg van a maga funkciója.) Adataink szerint az indexbe bevont hat info-kommunikációs eszköz nagyon sokféle összetételben fordul elő a háztartásokban: több mint 40 féle variáció figyelhető meg. Ez túl nagy, már-már kezelhetetlen mennyiség, nehezen kvantifikálható és mérhető össze – melyik eszközállomány tekinthető értékesebbnek, mennyivel stb. –, éppen ezért az ellátottság egyes szintjeit mechanikusan definiáltuk, az alapján, ki mennyi info-kommunikációs eszközzel rendelkezik.

Az ellátottság magasabb szintjét az jelenti, ha valakinek minél több info-kommunikációs eszköze van. Az ellátottság mértéke alapján a háztartások, illetve a háztartástagok hét csoportba sorolhatók. A legmagasabb szintre azok kerülnek, akik otthonukban mind a hat vizsgált eszközzel rendelkeznek, a legalacsonyabb szintre pedig azok, akik semmiféle hozzáférést sem tudnak felmutatni. Ezzel a besorolással a több mint 40 féle eszközállományú csoportot jelentős mértékben redukálódott. Fontos kérdés, hogy az összevonás következtében nem vált-e túl heterogénné az egyes szintek összetétele. Az index működőképessége szempontjából természetesen az volna jó, ha mindegyik szint teljes mértékben homogén volna, ha az egyes szinteken mindenki ugyanazzal a típusú eszközállománnyal rendelkezne. (Ebben az esetben az ún. homogenitási mutatónk 100%-ot mutatna minden egyes szinten.) Értelemszerűen a hétfokú skála két szélső pólusán elhelyezkedő háztartások teljesen homogének, eszközállományuk teljes mértékben azonos. A legalul lévők – nulladik szint – semmivel sem rendelkeznek, a legfelül lévők –6. szint – pedig mindennel. Viszonylag homogén még az 1., illetve az 5. szint összetétele is. Az előbbi csoportba elsősorban azok kerülnek, akik kizárólag csak vezetékes telefontal rendelkeznek, az utóbbiba pedig azok, akik mindennel rendelkeznek, kivéve az internet-hozzáférést. Valamivel heterogénebb a 2. és a 4. szint összetétele, bár itt is van egy olyan eszközcsoport, ami viszonylag hangsúlyos. A 2. szinten legtöbben olyanok vannak, akik vezetékes telefontal, illetve kábeltévével/parabolaantennával rendelkeznek, a 4. szinten pedig azok, akik emellett még mobiltelefonnal és videóval is. A legheterogénebb szint a középen elhelyezkedő 3. indexcsoport. Ez esetben a többséget már azok alkotják, akik bár egy szinten vannak, azonban más-más eszközállománnyal rendelkeznek

(pl. vezetékes telefonnal–videóval-antennával, vezetékes telefonnal–mobiltelefonnal–videóval, mobiltelefonnal–videóval-antennával stb.). Az indexképzés során mindezen különböző eszközállományú csoportok, azáltal, hogy mindannyian három-három info-kommunikációs eszközt tartalmaznak, azonos súllyal kerültek be az indexbe.

### 6.1. ábra

**A háztartások eloszlása az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index mentén (háztartási adatok)**



A hétfokú skála mentén a háztartások, illetve a háztartástagok eloszlása fordított U alakú. (6.1. ábra) Legkevesebben a két szélső póluson helyezkednek el, legtöbben pedig középen. A legalsó szintre például 2001 tavaszán a háztartások 12,9%-a került, legfelülre pedig 3%-a. 2001 őszén pedig a teljesen ellátatlanok aránya 11,8% volt, a teljesen ellátottaké pedig 3,6%. Ezzel szemben a középen elhelyezkedő indexcsoportok aránya 18–23% között mozog a vizsgált időszakban. Összességében igen tagolt képet mutat a háztartások/háztartástagok eloszlása az index-változó mentén, hiszen a legfelső kategória kivételével az indexcsoportok száma általában mindenhol eléri, illetve meghaladja a 10%-ot. (6.6. táblázat)

Amennyiben az index-változó megoszlását egy összesített, aggregált értékben akarjuk megadni, az adatok könnyebb értelmezhetősége miatt érdemes egy skála-transzformációs eljárást végrehajtani, s az adatokat egy 0–100-ig terjedő skálára vetíteni.<sup>3</sup> Az aggregált érték azt mutatja, hogy az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index 2001-ben országosan 40–45 pont körül mozog, tehát valamivel a közepes szint (50 pont) alatt van. A háztartásokra vetített „hozzáférési index” 2001 tavaszán 40,2 ponton állt, 2001 őszén pedig 41,6 ponton. Ugyanezen háztartási adatok a felnőtt lakosságra vonatkozóan tavasszal 46,5 pontot mutattak, ősszel pedig 45,3 pontot. Érdemi változást tehát az idősoros adatok nem mutatnak, a változások a statisztikai hibahatáron belüliek. Az egyes eszközök vonatkozásában – mobiltelefon, kábeltévé – mért változás (bővülés) az aggregált indexre nem fejt ki érdemi hatást.

<sup>3</sup> Az eredeti 0–6-ig terjedő hétfokú skálát a következő eltolásokkal transzformáltuk 0–100-ig terjedő skálára – (0=0) (1=16,67) (2=33,33) (3=50,0) (4=66,67) (5=83,33) (6=100).



### 6.2.5. Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index társadalmi meghatározottsága

Ebben a fejezetben azt próbáljuk bemutatni, hogy hozzáférési indexünk milyen fajta szociológiai relevanciával bír: az ellátottságot mennyire határozzák meg a különböző társadalmi, demográfiai, területi stb. adottságok. Első lépcsőben leíró statisztikákat adunk meg: milyen értéket vesz fel az index külön-külön a bevont háttérváltozók bontásában. Az elemzésben a háttérváltozók következő nagyobb csoportjait különböztetjük meg:

- társadalmi-demográfiai változók (pl. nem, életkor)
- társadalmi-strukturális változók (pl. foglalkozás)
- anyagi-jövedelmi változók (pl. egy főre jutó jövedelem)
- háztartási jellemzők (pl. háztartásnagyság)
- területi változók (pl. település nagysága, régiók).

Második lépcsőben pedig regresszió elemzés segítségével azt mutatjuk be, hogy mindezen változók egymástól függetlenül, illetve együttesen hogyan hatnak a hozzáférési indexre, mennyiben befolyásolják annak alakulását.

Az ellátottság tekintetében a társadalmi-demográfiai változók szerint nincs jelentős eltérés. Ez részben annak köszönhető, hogy a hozzáférési index alapvetően háztartási index, a férfiak és a nők, illetve a fiatalok és a középkorúak ellátottsága azonosnak mondható (kb. 45–55 pont). (6.7. táblázat) Egy olyan demográfiai csoport található, amely ellátottsága az átlagosnál jóval alacsonyabb: a 60 évnél idősebbek körében a hozzáférési index mindössze 30 pont körül mozog.

E dimenzió mentén más sokkal karakterisztikusabb különbségek mutatkoznak. Általános vonásként jelentkezik, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, minél magasabb presztízsű foglalkozása van, minél magasabb társadalmi osztályba sorolja magát, annál valószínűbb, hogy ellátottsága magasabb szintű, hogy a hozzáférési index magasabb értéket mutat.

Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke például a felsőfokú végzettségűek, a vezetők, a vállalkozók, az értelmiségiek, illetve a magukat a felső, felső-középosztályba sorolók körében meghaladja a 65 pontot. Ezzel szemben a társadalom alsóbb szegmenseiben ugyanez az érték jóval alacsonyabb. Az alapfokú végzettségűek, illetve a nyugdíjasok körében az index 30 pont körül mozog, a magukat az alsó osztályba sorolók, valamint a roma lakosság körében az index 20 pont alatt marad. (6.8–6.9. táblázat)

Az anyagi-jövedelmi helyzetet mutató változók értelemszerűen szervesen kapcsolódnak a társadalmi-strukturális változókhoz, az anyagi-jövedelmi lehetőségek alapvetően meghatározzák a társadalmi struktúrában elfoglalt helyet. Ennek megfelelően a hozzáférési index alapvetően más-más értéket vesz fel a kedvezőtlenebb, illetve a kedvezőbb gazdasági helyzetben lévők körében. A hozzáférési index az átlagosnál magasabb értéket mutat a nagyobb jövedelmi potenciállal rendelkezők körében, s alacsonyabbat az alsóbb jövedelmi csoportokban. Például azok körében, akik a legalsó szinten helyezkednek el, úgy érzik, hogy „nélkülözések között élnek” az index mindössze 13 pontot mutat, azok körében pedig, akik legfelül vannak, „gondok nélkül élnek”, ugyanez az érték 77 pont. (6.10–6.11. táblázat)

Mivel a hozzáférési index alapvetően háztartási index, érdemes az adatokat néhány háztartási jellemző bontásában is megnézni. Az adatok azt mutatják, hogy a vizsgált háztartási jellemzők hatással vannak az indexre. Az ellátottsági mutató a legmagasabb értéket a 3–4 fős háztartásokban – szülők + 1–2 gyermek – veszi fel (kb. 50–55 pont). Ennél valamivel ala-

csenyebb a hozzáférési index a nagyobb létszámú és összetettebb háztartásokban (kb. 45-50 pont), s jóval alacsonyabb az egyszemélyes háztartásokban (kb. 25 pont). (6.12–6.13. táblázat)

A területi változók mentén is jellegzetes különbségek mutatkoznak az info-kommunikációs ellátottság tekintetében. Általános vonásként jelentkezik, hogy minél nagyobb településen él valaki, annál valószínűbb, hogy ellátottsága magasabb szintű, hogy a hozzáférési index az átlagosnál magasabb értéket vesz fel. Budapesten például az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke a háztartásokra vetítve 50 pont körül mozog. Ezzel szemben a maximum 1–2000 fős települések ellátottsági szintje csak 30 pontnyi. Budapest kiemelkedése abban is tükröződik, hogy regionálisan a legjobb ellátottsági mutatóval a közép-magyarországi térség rendelkezik. Ezen túlmenően további regionális különbségek is érzékelhetők. Az adatok azt mutatják, hogy az ország kelet-nyugati megosztottsága az info-kommunikációs eszközökkel való ellátottság eltérő szintjében is megmutatkozik. A hozzáférési index ugyanis a nyugati országrészekben általában magasabb értéket vesz fel, mint a keleti térségben (6.14. táblázat)

Már az eddigi ismertetett adatok is azt mutatják, hogy az ellátottság eltérő szintjei alapvető társadalmi különbségeket hordoznak magukban. A regresszió elemzés eredményei szerint több tényezőnek is – egymástól függetlenül is – komoly hatása van az index alakulására, így az iskolai végzettségnek, a háztartás nagyságának, az anyagi helyzetnek, a település nagyságának, a háztartásfő életkorának. Az adatok arra hívják fel a figyelmet, hogy e szociológiai modell együttes magyarázó ereje is kifejezetten magasnak mondható, ami még plasztikusabban mutathatja a „hozzáférési index” szociológiai tartalmát. (6.15. táblázat)

## **6.3. Az info-kommunikációs használati index**

A „használati index” azt mutatja, hogy az info-kommunikációs eszközöket mennyien használják, s milyen gyakran. Fontos megjegyeznünk, hogy míg az ellátottságot otthoni környezetben mértük, addig a használat tekintetében ilyenfajta korlátozást nem tettünk. Az adatok ugyanis azt mutatják, hogy a vizsgált info-kommunikációs eszközöket a kérdezettek elsősorban nem-otthoni környezetben használják (pl. munkahelyen, iskolában, egyéb helyszínen), s a „használati index” kapcsán mi elsősorban a lakosság info-kommunikációs eszközökhöz való affinitását szeretnénk mérni: ezek az eszközök mennyire mindennapos használati tárgyak, az emberek tudják-e, akarják-e őket használni. Az otthoni környezetből való kilépés felé mutatott az is, hogy info-kommunikációs eszközök használata egy sor olyan intézményi központhoz is kapcsolható, ami kiválthatja, s feleslegessé teheti az otthoni használatot (pl. teleházak, könyvtárak).

### **6.3.1. Az info-kommunikációs használati index összetevői**

A „használati index” kapcsán megpróbáltuk megkeresni azokat az alapvető használati technikákat, területeket, amelyekkel a legjobban lehet jellemezni valakinek az információs társadalomban való részvételét, mozgását. A kiválasztott használati területek alapvetően két info-kommunikációs eszközhöz kapcsolódnak: a számítógépekhez, illetve a mobiltelefonokhoz.

Összességében hat változót (info-kommunikációs eszközt, technikát) vontunk be az indexbe, melyek a következők:

- személyi számítógép használata;
- internet használata;
- elektronikus levelezés használata;

- on-line vásárlás;
- mobiltelefon használata;
- WAP-os készülék használata.

A használatot bizonyos időbeli korlátokhoz kötöttük. Az indexben *használóként* csupán azokat vettük figyelembe, akik az adott eszközt *bizonyos gyakorisággal* használják. A számítógép, illetve az internethasználatnál heti gyakoriságot „követeltünk meg”, az elektronikus levelezésnél pedig azt, hogy az illető hetente több alkalommal ellenőrizze elektronikus postaládáját. Az on-line vásárlás esetében azt tekintettük használónak, aki az elmúlt három hónapban vásárolt ezen a módon. A mobiltelefonnál, illetve a WAP-os készülékek használatánál időbeli korlátot nem állapítottunk meg, itt önmagában véve feltételeztük a rendszeres használatot.

### 6.3.2. Az info-kommunikációs használati index összetevőinek alapstatisztikája

A vizsgált info-kommunikációs eszközök, technikák közül a mobiltelefon használata a legelterjedtebb. 2001 tavaszán a megkérdezettek 28,4%-a jelezte, hogy használt mobiltelefont, 2001 őszén pedig – a mobiltelefonnal való ellátottság növekedésével párhuzamosan – már 35,7% volt ez az arány. Összességében tehát minden harmadik ember használ ma Magyarországon mobiltelefont, számítógépet viszont csak minden negyedik. A számítógéphasználat az esetek nagy részében nem kapcsolódik semmifajta hálózathoz. Internetezni ugyanis a kérdezettek 10%-a szokott rendszeresen, elektronikus formában levelezni pedig kb. 6%. A WAP-os készülékek használata is körülbelül a lakosság ekkora körére jellemző, elenyésző viszont azok aránya, akik on-line módon szoktak vásárolni. 2001 tavaszán a teljes minta 0,3%-a volt on-line vásárlónak tekinthető, 2001 őszén pedig 0,6%-a. (6.16. táblázat).

Mint azt az előzőekben említettük az info-kommunikációs eszközök használatát területileg nem korlátoztuk, használóknak tekintjük mindazokat, akik ezeket az eszközöket akár otthoni környezetben, akár máshol használják. Tesszük ezt azért, mert az index elsősorban a használatra fókuszál, s azért is, mert az idegen környezetben történő használat nem egy esetben magáncélú felhasználást jelenthet. (Például feltűnő, hogy az internetezés, az egyik legköltségérzékenyebb technika alkalmazása, mennyire hangsúlyos munkahelyi, illetve iskolai környezetben.) Az adatok egyébként összességében azt mutatják, hogy a megkérdezettek nagyobbik része az info-kommunikációs eszközök közül a számítógépet, akár általános célra, akár internetezésre, akár e-mailek küldésére elsősorban nem-otthoni környezetben használja. Összességében számítógépet otthon a felnőtt lakosság valamivel több mint 10%-a használ rendszeresen, otthonán kívül pedig kb. 20%-uk. (6.17. táblázat)

### 6.3.3. Az info-kommunikációs használati index összetevőinek egymáshoz való viszonya

Az info-kommunikációs eszközök használatának összefüggéseivel kapcsolatban a „hozzáférési indexhez” hasonlóan kétfajta statisztikai elemzést végeztünk el. Első lépésben itt is egy faktorelemzést készítettünk, hogy megnézzük a kiválasztott használati területek mennyire „egyneműek”, mennyiben kapcsolódnak össze. Eredményül ez esetben is két, az átlagosnál nagyobb magyarázó erővel bíró faktort kaptunk, de míg a „használati index” kapcsán a faktoranalízis végeredménye azt mutatta, hogy a legnagyobb magyarázó erővel rendelkező faktorban mindegyik eszköz nagy súllyal jelentkezik, tehát az indexbe beemelt változók között valós, statisztikailag releváns kapcsolat van, addig a „használati index” kapcsán a bevont változók jobban elválnak egymástól. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a használati funkciók alapvetően két info-kommunikációs csatornához kapcsolódnak, s a faktoranalízis is ezt a két eszközt „találja” meg. (6.18. táblázat) E két faktor kiválása és különválása azt jelen-

ti, hogy a „használati index” nem minden esetben az info-kommunikációs eszközökhöz való általános viszonyt mutatja, hanem két konkrét eszköz használatát, különböző metszetekben. Éppen ezért a jövőben talán érdemes volna az indexet újabb info-kommunikációs csatornák bevonásával, s ezen keresztül újabb használati területek bevonásával bővíteni (pl. fax, ISDN telefon használata), illetve a mobiltelefonok esetében konkrét használati funkciókat kiemelni (pl. SMS-küldés). A mobiltelefonok – különösen a WAP-os telefonok – esetében a használat gyakoriságát is érdemes volna előzetesen tisztázni.

A faktorelemzés mellett a változók páronkénti összevetését is elvégeztük a korrelációs együtthatók kiszámításával. A hozzáférési index esetében ezt azért tartottuk fontosnak, mert a kapcsolat iránya az index jövőbeni alakulását alapvetően meghatározhatja. Az indexek képzésénél ugyanis alapfeltételének tekintjük, hogy a változók pozitív kapcsolatban legyenek egymással. Így van ez a használati indexnél is. A pozitív kapcsolat egyébként az info-kommunikációs eszközök használatánál jobban adott, mert egyrészt az indexben szereplő főbb használati területek jobban elválnak egymástól – egymással nem versenyeznek –, másrészt az egyes használati területek sokszor szinte egymásra épülnek (a WAP-os készülék használata feltételezi, hogy az illető mobiltelefont használ, az e-mail és az internet használata azt, hogy az illető számítógépet használ stb.). Nem véletlen, hogy a legerősebb statisztikai kapcsolat a számítógép, illetve az Internet- és az e-mail használat között van (6.19–6.21. táblázat).

#### **6.3.4. Az info-kommunikációs használati index képzése**

Az index képzése lényegében ugyanazon elvek és módszerek alapján történik, mint a hozzáférési index képzése. Ez esetben is minden egyes használati terület azonos súllyal kerül be az indexbe. Joggal merülhet fel, hogy helyesen tesszük-e ezt. Az info-kommunikációs eszközök használata szempontjából vajon azonos értékű-e, ha valaki például rendszeresen használ mobiltelefont, illetve állandó jelleggel internetezik. Nem érezzük teljesen egyenértékűnek, viszont azért, hogy a használati területek egymásra épülnek, ez valamelyest segít kiegyenlíteni ezeket az eltéréseket. Például az a személy, aki internetezik azzal fog nagyobb szerepet kapni az indexben, hogy ő automatikusan a számítógép használat révén is bekerül az indexbe.

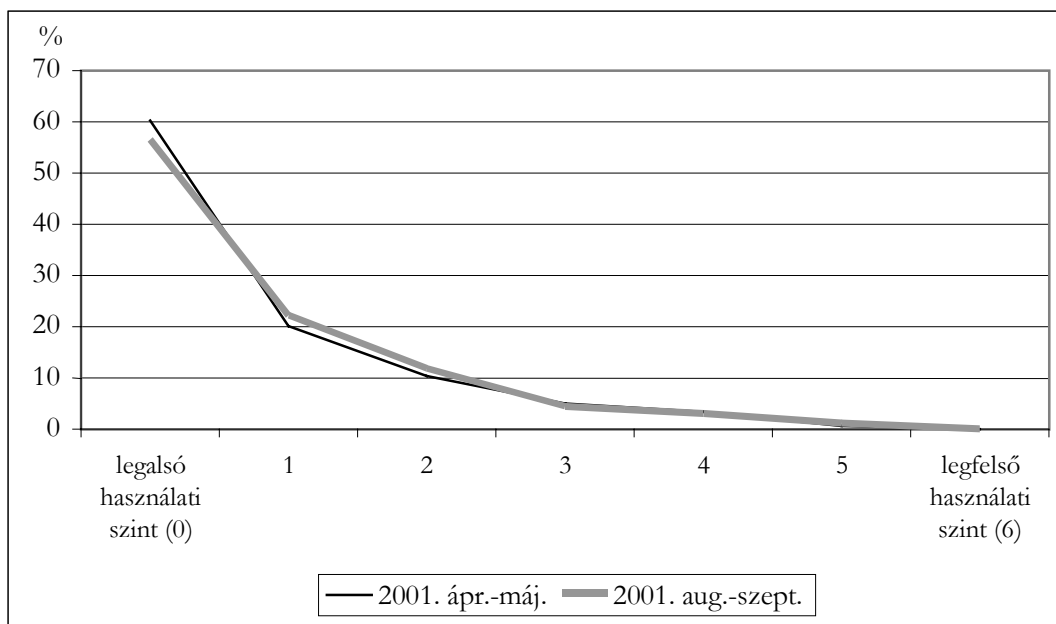
A használati index egyes szintjeit – a hozzáférési szinthez hasonlóan – mechanikusan definiáltuk, az alapján, ki mennyiféle eszközt használ. A használat magasabb szintjét az jelenti, hogy ha valaki minél többféle info-kommunikációs eszközt, technikát alkalmaz. Az eszközök használata tekintetében a megkérdezettek ez esetben is hét csoportba soroltuk. A legmagasabb szintre azok kerültek, akik mindegyik vizsgált eszközt, technikát használni szokták, a legalacsonyabb szintre pedig azok, akik ezek közül semmit sem használnak.

Összességében a vizsgált eszközök használata – ha a teljességre törekszünk, s megnézzük minden egyes használati együttjárást –, több mint 20 féle variációt ad. Ebben az esetben tehát – a hozzáférési indexhez képest – a hét használati csoportra való szűkítés, elvben kisebb információvesztéssel kell, hogy járjon, az egyes szintek vonatkozásában; az egyes használói csoportoknak elvben viszonylag homogénebbnek kellene maradniuk. Ez azonban nincs így, s ez részben arra vezethető vissza, hogy az index két nagy info-kommunikációs eszköz használatát vonja be, amelyek használata sok esetben nem kapcsolódik össze. Az ún. homogenitási mutató maximális 100%-os értékéhez képest az első szinten lévő kérdezettek 60–70%-a használja ugyanazt az eszközt – a mobiltelefont –, a többiek a számítógép kizárólagos használatával kerülnek erre a szintre. Még heterogénebb a 2. szint összetétele: itt kb. 50–60%-nyian használnak ugyanolyan eszközt – jelen esetben mobiltelefont és számítógépet – a többiek viszont már a számítógép és az internet, illetve a mobiltelefon és a WAP használatával kerülnek ebbe a csoportba. A legheterogénebb a 3. indexcsoport: itt a többséget ugyanis azok alkotják, akik bár egy szinten vannak, más-más eszközállományt használnak (pl. számítógépet–internetet–e-mail-t, számítógépet–internetet–mobiltelefont, számító-

gépet–mobiltelefon–WAP-ot). Az alsóbb csoportok alacsonyabb szintű homogenitásával szemben a felsőbb indexcsoportok, a használat irányát illetően, homogénebb összetételűek. Mind a 4., mind az 5. szinten a kérdezettek 70–80%-a használja ugyanazokat az eszközöket. Az előbbieket a számítógépet, az internetet, az e-mailt és a mobiltelefon, utóbbiak pedig még plusz elemként on-line módon is szoktak vásárolni (6.21–6.23. táblázat).

## 6.2. ábra

**A lakosság eloszlása az info-kommunikációs használati index mentén (személyi adatok)**



Ellentétben a hozzáférési index eloszlásfüggvényével, a hétfokú skála mentén a megkérdezettek megoszlása egy folyamatosan csökkenő lejtő képét rajzolja meg. (6.2. ábra) Legtöbbször ugyanis a skála legalján helyezkednek el, legkevesebben pedig a legtetején. A legfelső szintre például 2001 tavaszán senki sem került be, de 2001 őszén is csak a kérdezettek 0,2%-a. A legalsó szinten 2001 tavaszán 60,2%-nyian szerepeltek, 2001 őszén pedig – a mobiltelefon használat elterjedésének köszönhetően – valamivel kevesebben, 56,6%-nyian. Összességében nagyon egyoldalú képet mutat a lakosság eloszlása a használati index-változó mentén, hiszen a három legfelső szinten összességében mindössze 4–5%-uk helyezkedik el. (6.24. táblázat)

Ha az adatokat itt is egy 0–100-ig terjedő skálára vetítve adjuk meg, a használati index összesített, aggregált értéke nagyon alacsonynak mondható, s a vizsgált időszakban érdemben nem is változott. Az info-kommunikációs használati index 2001 tavaszán 12,3 pont, 2001 őszén pedig 13,3 pont volt.

### 6.3.5. Az info-kommunikációs használati index társadalmi meghatározottsága

Ebben a fejezetben azt mutatjuk be, hogy az info-kommunikációs eszközök használatát mennyire határozzák meg a különböző társadalmi, demográfiai, területi stb. tényezők. Az elemzésben a háttérváltozók következő nagyobb csoportjait különböztetjük meg:

- társadalmi-demográfiai változók (pl. nem, életkor);
- a társadalmi-strukturális változók (pl. foglalkozás);

- anyagi-jövedelmi változók (pl. egy főre jutó jövedelem);
- területi változók (pl. település nagysága, régiók).

Önmagában véve – ha abból indulunk ki, hogy a hozzáférési indexre hogyan hatottak ezek a tényezők – joggal feltételezhető, hogy a használatot is erőteljesen befolyásolják a társadalmi-demográfiai-gazdasági tényezők, hiszen a használat lehetősége a hozzáférési lehetőségekből bomlik ki. Figyelembe kell venni viszont azt a ténytet, hogy a használati index csak részben épül az otthoni ellátottságra, sok esetben a használat „idegen” környezetben zajlik, ami új helyzetet teremthet.

Ellentétben az ellátottsággal, a használati index esetében – ami egyénekre vonatkozó index –, a társadalmi-demográfiai változóknak komoly differenciáló szerepe van. Különösen az életkori sajátosságoknak van döntő szerepe: az info-kommunikációs eszközök használata elsősorban ugyanis a fiatalok körében figyelhető meg. Minél fiatalabb korösszetételű csoportot veszünk alapul, annál magasabb értékű használati indexet regisztrálhatunk. A mintákban szereplő legfiatalabb korosztály esetében az index például tavasszal 27,7 pontot mutatott, a legidősebb korosztályban, a 60 évnél idősebbek körében, viszont csak 1,3 pontot. Nemek szerinti bontásban is vannak különbségek. A férfiak körében az index – a nőkhöz képest – valamivel magasabb értéket mutat (6.25. táblázat).

E dimenzió mentén is nagyon jellegzetes különbségek figyelhetők meg. A hozzáférési indexhez hasonlóan itt is általános vonásként jelentkezik, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, minél magasabb presztízsű foglalkozása van, minél magasabb társadalmi osztályba sorolja magát, annál valószínűbb, hogy használati indexe magasabb értéket mutat. Az index értéke a vezetők és az értelmiségiek, illetve a magukat a felső, felső-középosztályba sorolók körében meghaladja a 30 pontot. Az ellenpólust a nyugdíjasok, a magukat az alsó osztályba sorolók, illetve a roma lakosság jelenti, akik körében az index mindössze 1 pont. (6-26–6.27. táblázat)

Az anyagi-jövedelmi helyzet is alapvetően meghatározza a használati index értékét. A használati index az átlagosnál magasabb értéket vesz a jobb anyagi körülmények között élők, s alacsonyabbat a rosszabb anyagi helyzetben lévők csoportjában. Konkrét számokat említve: azok körében, akik úgy érzik, hogy „nélkülözések között élnek” az index mindössze 5 pontot mutat, azok körében pedig, akik „gondok nélkül élnek” ugyanez az érték 33 pont. (6.28–6.29. táblázat)

A hozzáférési indexhez hasonlóan a területi változók mentén is jellegzetes különbségek mutatkoznak: a nagyobb települések lakói azon túl, hogy jobban ellátottak, jobban ki is használják a lehetőségeiket. A legmagasabb használati index-érték a fővárosban regisztrálható: Budapesten az index 20 pont közelében jár. Ezzel szemben a maximum 1000 fős települések esetében ugyanez az érték mindössze 6 pont. Budapest kiemelkedésének köszönhetően regionálisan a legjobb használati mutatóval a közép-magyarországi térség rendelkezik. A többi régió esetében az adatok már kiegyenlítettebb képet mutatnak. (6.30. táblázat)

Ellentétben a hozzáférési index-el, ahol a regressziós elemzés – a regressziós elemzése – azt mutatta, hogy egy sor szociológiai tényező egymástól függetlenül is komoly befolyással van az index alakulására, addig a használati index esetében mindössze az életkor volt meghatározó. Az info-kommunikációs eszközök használatában, illetve nem-használatában tehát elsősorban életkori sajátosságok játszanak szerepet: minél fiatalabb valaki, annál valószínűbb, hogy használja a vizsgált eszközöket. Mindez arra utal, hogy míg az ellátottságot alapvetően társadalmi-strukturális tényezők határozzák meg, a használatot már inkább kulturális szokások és minták, s az a tény, hogy a fiatalabb korosztály tagjai könnyebben adaptálódnak az információs társadalom intézményesüléséhez: nyitottabbak, fogékonyabbak, szinte együtt nőnek fel az új rendszer kiépülésével. (6.31. táblázat)

### 6.1. táblázat

**Info-kommunikációs csatornákkal, eszközökkel való ellátottság – az adott eszközzel rendelkezők százalékos aránya (háztartási adatok)**

	2001. április–május (Monitor)		2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)	
	A háztartásokra vetítve (n=1946)	A háztartásokban élő személyekre vetítve (n=4271)	A háztartásokra vetítve (n=3045)	A háztartásokban élő személyekre vetítve (n=3046)
Vezetékes telefon	73,6	77,9	73,2	73,3
Kábeltévé/műholdas parabola-antenna	58,3	63,2	62,9	65,2
Videomagnó	47,3	58,4	47,6	55,2
Mobiltelefon	38,0	46,6	41,8	50,1
PC	19,1	26,2	20,0	23,2
Internet-hozzáférés	4,9	6,5	6,1	6,6

### 6.2. táblázat

**Info-kommunikációs csatornák, eszközök egymáshoz való viszonya, kapcsolódása (faktorpontszámok – háztartási adatok)**

	1. faktor <i>info-kommunikációs eszközök</i>	2. faktor <i>infrastrukturális eszközök</i>
Videomagnó	0,7379	0,1055
PC	0,7285	-0,3370
Mobiltelefon	0,6858	-0,1412
Kábeltévé/műholdas parabolaantenna	0,6211	0,4507
Internet-hozzáférés	0,5484	-0,5162
Vezetékes telefon	0,3922	0,6825
A faktor magyarázó ereje	39,8%	18%

Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001. április–május

### 6.3. táblázat

**Info-kommunikációs csatornák, eszközök egymáshoz való viszonya, kapcsolódása: korrelációs együtthatók (háztartási adatok)**

	Vezetékes telefon	Mobiltelefon	Video-magnó	Kábeltévé/műholdas parabola antenna	PC	Internet-hozzáférés
Vezetékes telefon	1,0000	0,0521	0,2171	0,3013	0,1555	0,0859
Mobiltelefon	0,0521	1,0000	0,4847	0,3015	0,3686	0,2124
Videomagnó	0,2171	0,4847	1,0000	0,3555	0,3730	0,2050
Kábeltévé/műholdas parabolaantenna	0,3013	0,3015	0,3555	1,0000	0,2661	0,1450
Pc	0,1555	0,3686	0,3730	0,2661	1,0000	0,4656
Internet-hozzáférés	0,0859	0,2124	0,2050	0,1450	0,4656	1,0000

Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001. április–május

Megjegyzés: dőlt betűvel szedve az átlagosnál erősebb kapcsolatot jelző együtthatók, N=1946

#### 6.4. táblázat

**Info-kommunikációs csatornák, eszközök egymáshoz való viszonya, kapcsolódása: az adott eszközzel rendelkező/nem rendelkező háztartások milyen más eszközzel rendelkeznek még (háztartási adatok,%)**

		Vezetékes telefon	Mobiltelefon	Videomagnó	Kábeltévé/műholdas parabola antenna	PC	Internet-hozzáférés
Vezetékes telefon	van (N=1432)	100,0	39,5	53,8	67,2	22,8	6,0
	nincs (N=514)	0,0	33,8	29,2	33,5	8,9	1,8
Mobiltelefon	van (N=740)	76,5	100,0	78,2	77,3	37,6	10,7
	nincs (N=1206)	71,8	0,0	28,3	46,7	7,8	1,3
Videomagnó	van (N=920)	83,7	62,9	100,0	76,8	34,6	9,5
	nincs (N=1026)	64,5	15,7	0,0	41,7	5,2	0,7
Kábeltévé/műholdas Parabolaantenna	van (N=1134)	84,8	50,4	62,3	100,0	28,0	7,5
	nincs (N=811)	57,9	20,7	26,3	0,0	6,7	1,2
PC	van (N=372)	87,7	74,8	85,6	85,3	100,0	25,5
	nincs (N=1574)	70,3	29,3	38,2	51,9	0,0	0,0
Internet-hozzáférés	van (N=95)	90,3	83,6	92,5	89,9	100,0	100,0
	nincs (N=1851)	72,7	35,7	45,0	56,7	15,0	0,0
<i>Főátlag (N=1946)</i>		<i>73,6</i>	<i>38,0</i>	<i>47,3</i>	<i>58,3</i>	<i>19,1</i>	<i>4,9</i>

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001. április–május*

#### 6.5. táblázat

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index egyes szintjei: az egyes szintek vizsgált csatornákkal, eszközökkel való ellátottsága mennyire homogén\* (háztartási adatok,%)**

Ellátottsági szint	2001. április–május (Monitor)				2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)			
	A háztartásokra vetítve		A háztartásokban élő személyekre vetítve		A háztartásokra vetítve		A háztartásokban élő személyekre vetítve	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Legalsó ellátottsági szint (0.)	250	100,0	378	100,0	358	100,0	300	100,0
1.	382	73,0	648	69,2	559	64,5	467	59,0
2.	429	62,3	821	51,4	709	60,8	650	51,4
3.	369	44,3	954	43,3	531	46,4	580	41,1
4.	287	68,8	769	67,2	508	73,2	596	74,2
5.	168	82,0	525	84,8	271	77,6	331	80,0
Legfelső ellátottsági szint (6.)	59	100,0	175	100,0	109	100,0	122	100,0

\* Az egyes szinteken mennyien rendelkeznek legnagyobb arányban azonos típusú info-kommunikációs csatornákkal, eszközökkel.



**6.6. táblázat**

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index egyes szintjein mennyien vannak (belső százalékos megoszlás – háztartási adatok)**

Ellátottsági szint	2001. április–május (Monitor)		2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)	
	A háztartásokra vetítve (n=1946)	A háztartások- ban élő szemé- lyekre vetítve (n=4271)	A háztartásokra vetítve (n=3045)	A háztartások- ban élő szemé- lyekre vetítve (n=3046)
Legalsó ellátottsági szint (0.)	12,9	8,8	11,8	9,8
1.	19,7	15,2	18,4	15,3
2.	22,1	19,2	23,3	21,3
3.	19,0	22,3	17,5	19,0
4.	14,7	18,0	16,7	19,6
5.	8,7	12,3	8,9	10,9
Legfelső ellátottsági szint (6.)	3,0	4,1	3,6	4,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

**6.7. táblázat**

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke a háztartástagok neme és életkor szerint (átlag a háztartásokban élő személyekre vetítve, 0: egyáltalán nem ellátott, 100: teljes mértékben ellátott)**

	2001. április–május (Monitor)		2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)	
	N	Index	N	Index
<b>Nem</b>				
Férfi	1997	47,9	1426	48,0
Nő	2274	45,3	1620	42,9
<i>Főátlag</i>	<i>4271</i>	<i>46,5</i>	<i>3045</i>	<i>45,3</i>
<b>Életkor</b>				
16–19 éves	250	51,9		
20–29 éves	801	54,7	18–29 éves	633
30–39 éves	548	51,4	30–39 éves	572
40–49 éves	831	53,8	40–49 éves	551
50–59 éves	693	47,7	50–59 éves	530
60 év felett	1146	31,1	60 év felett	758
<i>Főátlag</i>	<i>4270</i>	<i>46,5</i>	<i>Főátlag</i>	<i>3045</i>

**6.8. táblázat**

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke a háztartástagok iskolai végzettsége, gazdasági aktivitása/foglalkozása szerint (átlag a háztartásokban élő személyekre vetítve, 0: egyáltalán nem ellátott, 100: teljes mértékben ellátott)**

	2001. április–május (Monitor)		2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)	
	N	index	N	index
<b>Iskolai végzettség</b>				
Alapfok	1544	31,7	1003	28,3
Szaktanulmányok	1172	45,9	846	44,4
Középfok	1050	59,4	827	58,0
Felsőfok	501	66,2	368	65,0
<i>Főátlag</i>	4267	46,5	3045	45,3
<b>Gazdasági aktivitás/foglalkozás</b>				
Vezető	88	73,2	61	72,0
Értelmiségi	186	69,6	138	68,6
Vállalkozó	152	72,9	136	67,7
Beosztott szellemi	263	63,6	180	62,0
Művezető, alsó vezető	82	66,6	62	66,3
Szaktanulmányok	547	52,1	430	51,5
Segéd- és betanított munkás	382	45,3	296	44,2
Mzg.-i fizikai	58	44,7	38	48,1
Gyes-gyed	157	42,6	176	47,7
Munkanélküli	272	36,4	159	38,5
Nyugdíjas	1445	33,3	1095	31,0
Eltartott	377	56,9	220	54,6
Egyéb	141	37,1	54	38,8
<i>Főátlag</i>	4150	46,4	3044	45,3

**6.9. táblázat**

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke a kérdezettek társadalmi önbesorolása, illetve etnikai hozatartozása alapján 2001 áprilisában-májusában (átlag, a háztartásokban élő személyekre vetítve, 0: egyáltalán nem ellátott, 100: teljes mértékben ellátott)**

	N	Index
Alsó osztály	258	19,4
Munkásosztály	1606	35,9
Alsó-középosztály	854	51,4
Középosztály	1424	59,4
Felső-közép, felső osztály	66	73,3
<i>Főátlag</i>	4208	46,6
Roma	165	18,9
Nem roma	4001	47,7
<i>Főátlag</i>	4166	46,6

### 6.10. táblázat

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke a háztartások egy főre eső éves jövedelmének nagysága, illetve a szubjektív anyagi helyzet alapján, 2001 áprilisában–májusában (átlag a háztartásokra vetítve, 0: egyáltalán nem ellátott, 100: teljes mértékben ellátott)**

	N	Index
Alsó kvintilis	346	31,6
2	376	35,5
3	403	35,8
4	406	41,8
Felső kvintilis	410	55,0
<i>Főátlag</i>	<i>1939</i>	<i>40,3</i>
Nélkülözések között élnek	101	13,1
Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	365	32,5
Éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből	958	38,9
Beosztással jól kijönnek	473	51,0
Gondok nélkül élnek	46	76,5
<i>Főátlag</i>	<i>1943</i>	<i>40,2</i>

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001.*

### 6.11. táblázat

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke az alapján, hogy a kérdezők szerint a meginterjúvált háztartás az adott településen belül milyen helyen lakik, 2001 április–május (átlag a háztartásokra vetítve, 0: egyáltalán nem ellátott, 100: teljes mértékben ellátott)**

	N	Index
Olcsó lakáspiaci övezet	316	24,3
Közepes, átlagos lakáspiaci övezet	1169	41,0
Helyileg magasabbra értékelt lakáspiaci övezet	375	48,9
Helyileg a legmagasabbra értékelt lakáspiaci övezet	46	63,3
<i>Főátlag</i>	<i>1906</i>	<i>40,3</i>

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001.*

### 6.12. táblázat

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke a háztartások létszáma alapján (átlag a háztartásokra vetítve, 0: egyáltalán nem ellátott, 100: teljes mértékben ellátott)**

Háztartáslétszám	2001. április–május (Monitor)		2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)	
	N	index	N	index
Egyszemélyes	493	25,2	798	26,0
Kétszemélyes	558	35,4	866	36,8
Háromszemélyes	388	49,2	607	51,2
Négyzemélyes	303	58,3	521	57,9
Öt vagy több személyes	203	45,5	253	51,2
<i>Főátlag</i>	<i>1946</i>	<i>46,5</i>	<i>3045</i>	<i>45,3</i>

**6.13. táblázat**

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke a 18 évnél fiatalabb gyerekek száma és a háztartás típusa alapján, 2001 április–május (átlag a háztartásokra vetítve, 0: egyáltalán nem ellátott, 100: teljes mértékben ellátott)**

Gyermek száma	N	Index
Nincs	1402	36,5
Egy	283	51,9
Kettő	188	51,3
Három vagy több	73	36,5
<i>Főátlag</i>	1946	40,2
<b>Ha a háztartásfő 60 évnél fiatalabb</b>		
Egyszemélyes	198	34,3
Pár	172	44,5
Pár + 1 gyerek	107	49,3
Pár + 2 gyerek	113	56,5
Pár + 3 vagy több gyerek	51	39,6
Egyedülélő szülő + gyerek	38	46,3
Más háztartás + gyerek	222	49,8
Egyéb háztartás	408	51,4
<b>Ha a háztartásfő 60 évnél idősebb</b>		
Egyszemélyes	295	19,2
Pár	268	27,6
Egyéb háztartás	73	44,1
<i>Főátlag</i>	1946	40,2

Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001.

#### 6.14. táblázat

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági index értéke a település/lakóhely típusa, nagysága és régiók szerint (átlag, 0: egyáltalán nem ellátott, 100: teljes mértékben ellátott)**

	2001. április–május (Monitor)				2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)			
	A háztartásokra vetítve		A háztartások- ban élő szemé- lyekre vetítve		A háztartásokra vetítve		A háztartá- sokban élő személyekre vetítve	
	N	index	N	index	N	index	N	index
<b>Településtípus</b>								
Község	697	30,5	1599	34,3	1058	34,3	1107	38,4
Város	467	40,9	1049	41,8	835	41,8	783	45,8
Megyeszékhely	393	46,5	843	45,3	547	45,3	590	48,2
Budapest	388	50,3	780	50,9	604	50,9	565	55,0
<i>Főátlag</i>	<i>1946</i>	<i>40,2</i>	<i>4271</i>	<i>46,5</i>	<i>3045</i>	<i>41,6</i>	<i>3046</i>	<i>45,3</i>
<b>Településnagyság</b>								
– 1 ezer	222	27,1	498	34,3	325	30,3	347	34,3
1–2 ezer	223	30,9	528	37,1	284	35,4	300	39,3
2–5 ezer	220	32,8	506	40,9	395	35,1	399	39,5
5–10 ezer	141	39,2	332	44,2	311	38,0	306	42,3
10–20 ezer	190	41,9	413	46,2	325	45,4	314	49,1
20–50 ezer	213	42,9	490	50,1	316	44,2	295	48,6
50–100 ezer	173	46,0	372	52,1	241	46,4	265	49,3
100 ezer felett	174	45,3	352	52,1	244	43,1	254	45,7
Budapest	388	50,3	780	57,8	604	50,9	565	55,0
<i>Főátlag</i>	<i>1946</i>	<i>40,2</i>	<i>4271</i>	<i>46,5</i>	<i>3045</i>	<i>41,6</i>	<i>3046</i>	<i>45,3</i>
<b>Régió</b>								
Közép-Magyarország	514	47,8	1093	55,1	871	47,4	835	51,4
Közép-Dunántúl	209	39,5	490	47,9	344	44,7	340	50,3
Nyugat-Dunántúl	185	45,3	434	50,9	299	47,0	316	51,1
Dél-Dunántúl	181	37,6	445	44,4	276	44,4	294	46,5
Észak-Magyarország	250	36,6	533	45,9	393	35,3	389	38,7
Észak-Alföld	315	34,1	654	37,6	421	34,9	437	37,2
Dél-Alföld	291	35,3	622	38,4	441	34,6	434	38,7
<i>Főátlag</i>	<i>1946</i>	<i>40,2</i>	<i>4271</i>	<i>46,5</i>	<i>3045</i>	<i>41,6</i>	<i>3046</i>	<i>45,3</i>

#### 6.15. táblázat

**Az info-kommunikációs hozzáférési/behuzalozottsági indexet meghatározó szociológiai tényezők súlya: regressziós együtthatók (háztartási adatok)**

	Az együttható értéke
A háztartásfő iskolai végzettsége (– alapfok/felsőfok +)	0,30
A háztartás nagysága (– egy fő/több fő +)	0,26
A háztartás anyagi helyzete (– rossz/jó +)	0,25
A település nagysága (– kicsi/nagy +)	0,18
A háztartásfő életkora (– fiatal/idős +)	–0,18
A háztartás egy főre eső jövedelme (– alacsony/magas +)	0,07
<b>A modell magyarázó ereje (R<sup>2</sup>)</b>	
	0,47
<b>Szignifikaszint</b>	
	0,0000

Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001.

**6.16. táblázat**

**Info-kommunikációs eszközök, technikák használata (az adott eszközt „használók” százalékos aránya – személyi adatok)**

	2001. április–május (Monitor)	2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)
	N=4271	N=3046
Mobiltelefon	28,4	35,7
PC	24,8	23,0
Internet	10,6	8,0
Wap	4,0	6,9
E-mail	5,6	5,7
On-line vásárlás	0,3	0,6

**6.17. táblázat**

**Egyes info-kommunikációs eszközök otthoni és nem-otthoni használói (az adott eszközt „használók” százalékos aránya – személyi adatok)**

	2001. április–május (Monitor)			2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)		
	N=4271			N=3046		
	Otthon	Nem-otthon	Összesen	Otthon	Nem-otthon	Összesen
PC	12,0	20,2	24,8	12,2	18,1	23,0
Internet	3,4	9,0	10,6	3,9	6,3	8,0
E-mail	2,2	4,5	5,6	2,5	4,5	5,7

**6.18. táblázat**

**Info-kommunikációs eszközök, technikák használatának egymáshoz való viszonya, kapcsolódása: faktorpontszámok (személyi adatok)**

	1. faktor: <i>számítógép</i>	2. faktor: <i>mobiltelefon</i>
Internet	0,8444	-0,2499
PC	0,7845	-0,0386
E-mail	0,7629	-0,3249
Mobiltelefon	0,5261	0,5880
On-line vásárlás	0,2537	-0,3088
Wap	0,3488	0,7399
A faktor magyarázó ereje	39,6%	19,3%

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001.*

### 6.19. táblázat

**Info-kommunikációs eszközök, technikák használatának egymáshoz való viszonya, kapcsolódása: korrelációs együtthetők (személyi adatok)**

	PC	Internet	E-mail	On-line vásárlás	Mobiltelefon	WAP
PC	1,0000	0,5933	0,4241	0,1003	0,3249	0,1620
Internet	0,5933	1,0000	0,6435	0,1344	0,2366	0,1282
E-mail	0,4241	0,6435	1,0000	0,1641	0,1879	0,0892
On-line vásárlás	0,1003	0,1344	0,1641	1,0000	0,0456	0,0205
Mobiltelefon	0,3249	0,2366	0,1879	0,0456	1,0000	0,3239
WAP	0,1620	0,1282	0,0892	0,0205	0,3239	1,0000

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001.*

*Megjegyzés: dőlt betűvel szedve az átlagosnál erősebb kapcsolatot jelző együtthetők, N=4276*

### 6.20. táblázat

**Info-kommunikációs eszközök, technikák használatának egymáshoz való viszonya, kapcsolódása: az adott eszközt használók/nem használók milyen más eszközt használnak még, % (személyi adatok, %)**

		PC	Internet	E-mail	On-line vásárlás	Mobiltelefon	WAP
PC	használ (N=1061)	100,0	42,4	22,6	1,3	53,8	9,5
	nem (N=3210)	0,0	0,0	0,0	0,0	19,9	2,2
Internet	használ (N=454)	100,0	100,0	48,6	2,6	59,3	11,3
	nem (N=3817)	16,0	0,0	0,5	0,1	24,7	3,1
E-mail	használ (N=240)	100,0	92,0	100,0	4,2	63,1	11,1
	nem (N=4031)	20,4	5,8	0,0	0,1	26,3	3,6
On-line vásárlás	használ (N=14)	100,0	82,5	71,1	100,0	64,0	10,9
	nem (N=4257)	24,6	10,4	5,4	0,0	28,2	4,0
Mobiltelefon	használ (N=1211)	47,2	22,2	12,5	0,7	100,0	14,1
	nem (N=3060)	16,0	6,0	2,9	0,2	0,0	0,0
WAP	használ (N=170)	59,2	30,0	15,7	0,9	100,0	100,0
	nem (N=4101)	23,4	9,8	5,2	0,3	25,4	0,0
<i>Főátlag (N=4271)</i>		<i>24,8</i>	<i>10,6</i>	<i>5,6</i>	<i>0,3</i>	<i>28,4</i>	<i>4,0</i>

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001.*

### 6.21. táblázat

**Az info-kommunikációs használati index egyes szintjei: az egyes szinteken a vizsgált eszközök használata mennyire homogén\* (személyi adatok, %)**

Használati szint	2001. április–május (Monitor)		2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)	
	N	%	N	%
Legalsó használati szint (0.)	2570	100,0	1725	100,0
1.	859	66,0	678	74,0
2.	445	56,3	364	62,5
3.	219	42,9	137	33,6
4.	147	77,8	99	79,5
5.	32	81,2	39	70,4
Legfelső használati szint (6.)	0	-	5	100,0

\* Az egyes szinteken mennyien használnak legnagyobb arányban azonos típusú info-kommunikációs eszközöket, technikákat

**6.22. táblázat**

**Az info-kommunikációs használati index egyes szintjei: az egyes szintek milyen info-kommunikációs eszközöket, technikákat használnak, % (személyi adatok)**

Használati szint	PC	Internet	E-mail	On-line vásárlás	Mobil-telefon	WAP	N
Legalsó használati szint (0.)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2570
1.	34,0	0,0	0,0	0,0	66,0	0,0	859
2.	83,5	25,1	2,8	0,1	72,8	15,6	445
3.	100,0	76,2	34,8	0,4	66,7	21,9	219
4.	100,0	97,9	82,0	4,7	97,5	18,0	147
5.	100,0	100,0	97,0	18,8	100,0	84,1	32
Legfelső használati szint (6.)	–	–	–	–	–	–	0
<i>Főátlag</i>	<i>24,8</i>	<i>10,6</i>	<i>5,6</i>	<i>0,3</i>	<i>28,4</i>	<i>4,0</i>	<i>4271</i>

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001.*

**6.23. táblázat**

**Az info-kommunikációs használati index egyes szintjei: az egyes szintek milyen info-kommunikációs eszközöket, technikákat használnak (személyi adatok, %)**

	PC	Internet	E-mail	On-line vásárlás	Mobil-telefon	WAP	N
Legalsó használati szint (0.)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1725
1.	26,0	0,0	0,0	0,0	74,0	0,0	678
2.	67,8	4,6	1,3	0,0	94,7	31,7	364
3.	98,1	63,4	32,2	1,3	72,1	32,8	137
4.	100,0	98,8	80,6	1,2	100,0	19,4	99
5.	100,0	100,0	100,0	29,6	100,0	70,4	39
Legfelső használati szint (6.)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	5
<i>Főátlag (N=3046)</i>	<i>23,0</i>	<i>8,0</i>	<i>5,7</i>	<i>0,6</i>	<i>35,7</i>	<i>6,9</i>	<i>3046</i>

*Forrás: Omnibusz 2001. augusztus–szeptember*

**6.24. táblázat**

**Az info-kommunikációs használati index egyes szintjein mennyien vannak (belső%-os megoszlás – személyi adatok)**

	2001. április–május (Monitor)	2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)
	N=4271	N=3046
Legalsó használati szint (0.)	60,2	56,6
1.	20,1	22,2
2.	10,4	11,9
3.	5,1	4,5
4.	3,4	3,2
5.	0,7	1,3
Legfelső használati szint (6.)	0,0	0,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>



**6.25. táblázat**

**Az info-kommunikációs használati index értéke a lakosság körében nem és életkor szerinti bontásában (átlag, 0: egyáltalán nem használ, 100: teljes mértékben használ)**

	2001. április–május (Monitor)		2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)		
	N	index		N	index
<b>Neme</b>					
Férfi	1997	14,5		1426	16,6
Nő	2274	10,4		1620	10,4
<i>Főátlag</i>	4271	12,3		3045	13,3
<b>Életkor</b>					
16–19 éves	250	27,7			
20–29 éves	801	23,4	18–29 éves	633	25,6
30–39 éves	548	17,3	30–39 éves	572	17,4
40–49 éves	831	12,1	40–49 éves	551	14,1
50–59 éves	693	8,3	50–59 éves	530	10,1
60 év felett	1146	1,3	60 év felett	758	1,7
<i>Főátlag</i>	4270	12,3	<i>Főátlag</i>	3045	13,3

**6.26. táblázat**

**Az info-kommunikációs használati index értéke a lakosság körében az iskolai végzettség és gazdasági aktivitás/foglalkozás szerint (átlag, 0: egyáltalán nem használ, 100: teljes mértékben használ)**

	2001. április–május (Monitor)		2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)	
	N	index	N	index
<b>Iskolai végzettség</b>				
Alapfok	1544	5,4	1003	3,4
Szakmunkásképző	1172	8,2	846	10,4
Középfok	1050	19,9	827	21,2
Felsőfok	501	27,1	368	29,3
<i>Főátlag</i>	4267	12,3	3045	13,3
<b>Gazdasági aktivitás/foglalkozás</b>				
Vezető	88	31,4	61	39,2
Értelmiségi	186	32,8	138	35,6
Vállalkozó	152	25,8	136	25,4
Beosztott szellemi	263	27,5	180	31,3
Művezető, alsó vezető	82	22,5	62	24,1
Szakmunkás	547	12,9	430	15,4
Segéd- és bet. munkás	382	8,0	296	11,0
Mg.-i fizikai	58	9,5	38	11,9
Gyesen-gyeden	157	8,9	176	12,6
Munkanélküli	272	8,5	159	8,3
Nyugdíjas	1445	1,6	1095	2,5
Eltartott	377	28,3	220	25,3
Egyéb	141	12,5	54	11,1
<i>Főátlag</i>	4150	12,3	3044	13,3

### 6.27. táblázat

**Az info-kommunikációs használati index értéke a kérdezettek társadalmi önbesorolása, önmeghatározása és etnikai hovatartozása alapján 2001 áprilisában–májusában (átlag, 0: egyáltalán nem használ, 100: teljes mértékben használ)**

	N	Index
Alsó osztály	258	1,4
Munkásosztály	1606	5,0
Alsó-középosztály	854	14,0
Középosztály	1424	20,4
Felső-közép, felső osztály	66	35,0
<i>Főátlag</i>	<i>4208</i>	<i>12,3</i>
Roma	165	12,7
Nem roma	4001	4,4
<i>Főátlag</i>	<i>4166</i>	<i>12,4</i>

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001*

### 6.28. táblázat

**Az info-kommunikációs használati index értéke a lakosság körében a háztartások egy főre eső éves jövedelmének nagysága és szubjektív anyagi helyzete alapján, 2001 áprilisában–májusában (átlag, 0: egyáltalán nem használ, 100: teljes mértékben használ)**

	N	Index
Egy főre jutó jövedelem		
Alsó kvintilis	917	9,2
2.	825	9,8
3.	711	8,9
4.	731	13,0
Felső kvintilis	710	20,8
<i>Főátlag</i>	<i>3894</i>	<i>12,1</i>
Szubjektív anyagi helyzet		
Nélkülözések között élnek	151	4,6
Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	794	9,0
Éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből	2152	10,5
Beosztással jól kijönnek	1085	17,7
Gondok nélkül élnek	85	32,6
<i>Főátlag</i>	<i>4267</i>	<i>12,3</i>

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001*

### 6.29. táblázat

**Az info-kommunikációs használati index értéke az alapján, hogy a kérdezők szerint a megkérdezettek az adott településen belül milyen helyen lakik, 2001 április–május (átlag, 0: egyáltalán nem használ, 100: teljes mértékben használ)**

	N	Index
Olcsó lakáspiaci övezet	707	6,7
Közepes, átlagos lakáspiaci övezet	2559	12,2
Helyileg magasabbra értékelt lakáspiaci övezet	836	16,5
Helyileg a legmagasabbra értékelt lakáspiaci övezet	88	21,8
<i>Főátlag</i>	<i>4119</i>	<i>12,3</i>

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001*

**6.30. táblázat**

**Az info-kommunikációs használati index értéke a település/lakóhely típusa, nagysága és régiók szerint (átlag, 0: egyáltalán nem használ, 100: teljes mértékben használ)**

	2001. április–május (Monitor)		2001. augusztus–szeptember (Omnibusz)	
	N	%	N	%
<b>Településtípus</b>				
Község	1599	7,9	1107	9,1
Város	1049	12,8	783	13,8
Megyeszékhely	843	15,4	590	15,2
Budapest	780	17,2	565	19,0
<i>Főátlag</i>	<i>4271</i>	<i>12,3</i>	<i>3046</i>	<i>13,3</i>
<b>Lakóhely nagysága</b>				
– 1 ezer	498	6,4	347	6,4
1–2 ezer	528	7,7	300	10,6
2–5 ezer	506	9,0	399	9,3
5–10 ezer	332	12,0	306	12,2
10–20 ezer	413	12,6	314	15,7
20–50 ezer	490	15,3	295	14,4
50–100 ezer	372	14,0	265	16,2
100 ezer felett	352	15,6	254	14,0
Budapest	780	17,2	565	19,0
<i>Főátlag</i>	<i>4271</i>	<i>12,3</i>	<i>3046</i>	<i>13,3</i>
<b>Régiók</b>				
Közép-Magyarország	1093	15,8	835	16,8
Közép-Dunántúl	490	11,0	340	15,1
Nyugat-Dunántúl	434	11,7	316	12,9
Dél-Dunántúl	445	11,3	294	11,9
Észak-Magyarország	533	11,6	389	10,7
Észak-Alföld	654	9,9	437	10,5
Dél-Alföld	622	11,4	434	11,8
<i>Főátlag</i>	<i>4271</i>	<i>12,3</i>	<i>3046</i>	<i>13,3</i>

**6.31. táblázat**

**Az info-kommunikációs használati indexet meghatározó szociológiai tényezők súlya: regressziós együtthatók (személyi adatok)**

Magyarázó változók	Az együttható értéke
A kérdezett életkora (– fiatal/idős +)	–0,45
A kérdezett iskolai végzettsége (– alapfok/felsőfok +)	0,22
A település nagysága (– kicsi/nagy +)	0,15
A háztartás anyagi helyzete (szubjektív változó)	0,12
A háztartás egy főre eső jövedelme (– alacsony/magas +)	0,12
A kérdezett neme (– férfi/nő +)	–0,05
A háztartás nagysága (– egy fő/több fő +)	–0,01
A modell magyarázó ereje (R <sup>2</sup> )	0,37
Szignifikancia-szint	0,0000

*Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor 2001*

## 7. Elégedettség, jövedelmi feszültség (Sági Matild)

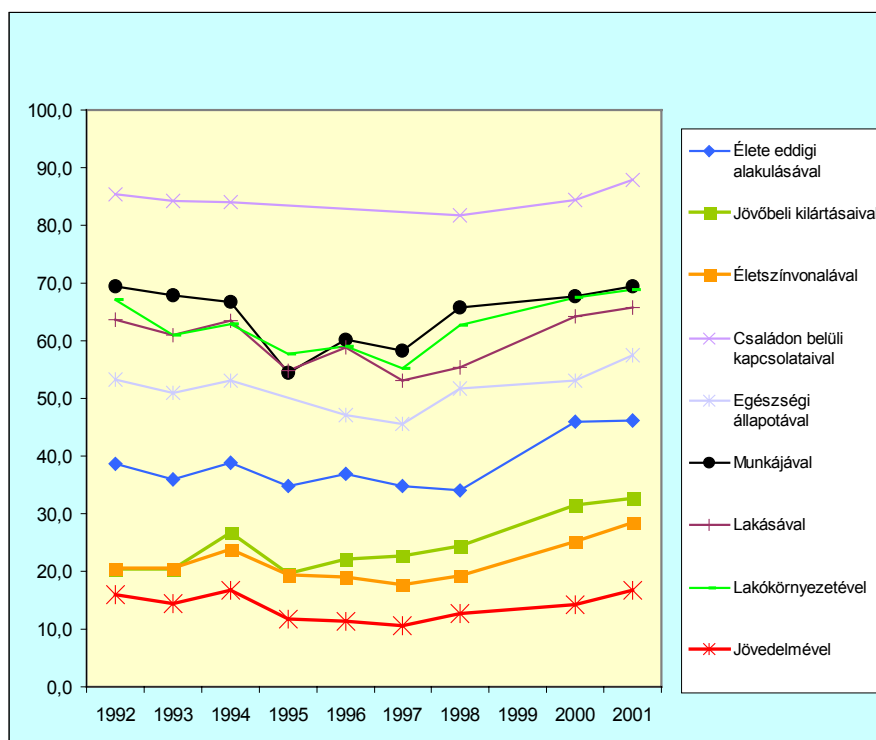
### 7.1. Elégedettség

Adataink szerint az emberek azokkal a dolgokkal elégedettebbek, amelyek alakulásába közvetlen beleszólásuk van. Majdnem mindenki elégedett a családon belüli kapcsolataival, a munkával rendelkezők kétharmada elégedett a munkájával, ugyanennyien elégedettek a lakásukkal. Az egészségi állapotával azonban már csak minden második felnőtt (57%) elégedett. Kimondottan elégedetlenek az emberek az anyagiakkal kapcsolatos tényezőkkel. A felnőttek 17%-a elégedett többé-kevésbé a jövedelmével és egynegyede az életszínvonalával. Ha az embereket általában a jövőbeli kilátásaikról kérdezzük, akkor válaszaik nagyjából tükrözik az életszínvonaluk alakulásáról vallott elképzeléseiket. Valamivel többen ítélik jövőbeli kilátásaikat optimistának, mint életszínvonaluk alakulását, de a két tényezővel való elégedettség mértéke időben szorosan egymás mellett halad. Akkor, amikor az emberek általában az életük eddigi alakulását értékelik, együttesen veszik figyelembe az anyagi és a nem anyagi jellegű dolgaik állását. Így az „általános” elégedettség – az élet eddigi alakulásának értékelése – köztes helyzetet foglal el a többi elégedettségi tényező között. Adataink szerint a felnőttek csaknem fele elégedett életének eddigi alakulásával, a másik fele inkább elégedetlennek tekinthető.<sup>1</sup> (7.1. táblázat)

---

<sup>1</sup> Az elégedettséget egy 11-fokú skálán mértük, ahol a 0 a teljes elégedetlenséget, a 10-es érték pedig a teljes elégedettséget jelentette. A dichotóm változó képzésekor elégetettnek tekintettük azokat a személyeket, akik e 11-fokú skálán legalább hetes értéket adtak a vizsgált tényezőnek.

**7.1. ábra**  
**Az egyes tényezőkkel elégedettek aránya, 1992–2001**



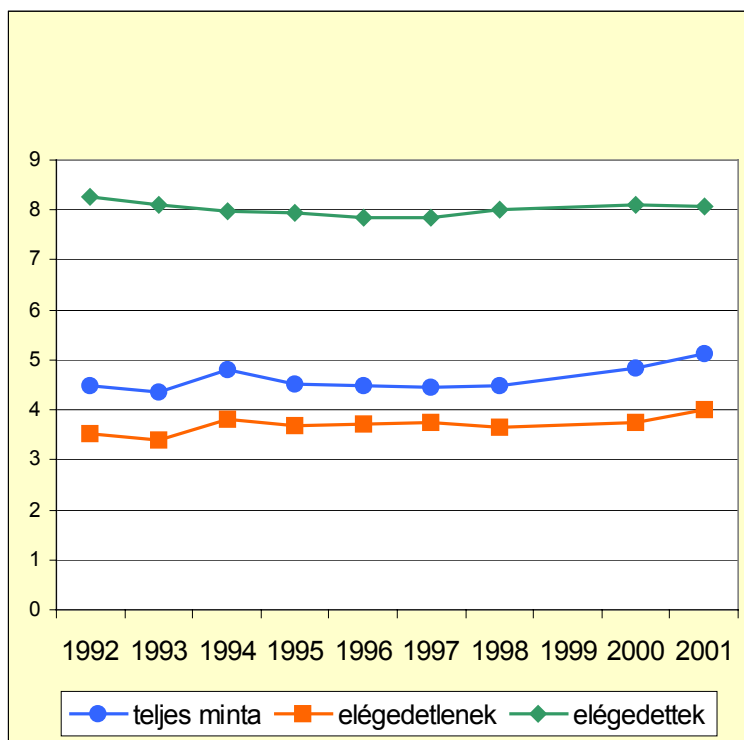
Az idősoros adatok azt mutatják, hogy a rendszerváltást követően, a kilencvenes évek elején a magyarok az élet szinte minden területével elégedetlenebbek lettek. Az elégedetlenség mélypontja 1997 volt, a munkával való elégedettséget kivéve, ahol a választóvonalat az 1995-ös év jelentette. 1997 után viszont lassan, de biztosan elégedettebbeké kezdtek válni az emberek még a családon belüli kapcsolataikkal is, ami pedig kevésbé hozható összefüggésbe a gazdasági életben, a munkaerő-piaci helyzetben vagy a lakásállományban bekövetkezett változásokkal. Adataink szerint az idén az általunk vizsgált tényezők mindegyikének esetében 2–3%-kal többen voltak elégedettek, mint egy évvel korábban. (7.1. táblázat)

A teljes mintára vonatkozó átlagok ugyanazokat a tendenciákat tükrözik, mint az elégedettséget mutató dichotóm változók: Leginkább a családon belüli kapcsolataikkal, a munkájukkal, a lakásukkal és lakókörnyezetükkel elégedettek az emberek, és legkevésbé a jövedelmükkel és életszínvonalukkal. Az átlagértékek 1997 óta folyamatosan nőnek, ettől kezdődően az emberek valamelyest elégedettebbek lettek az élet minden, általunk vizsgált tényezőjével.

Az egyes tényezőkkel való elégedettséget mutató score-ok átlagait évenként külön-külön megvizsgáltuk az elégedettek, az elégedetlenek esetében is. Ezek vizsgálata azt mutatja, hogy az 1995-1997 közötti időszakban inkább az elégedettebbek lettek még elégedettebbek - azaz azok, akik legalább hetesre értékelték az egyes tényezőkkel való elégedettségüket a 11 fokú skálán, ebben az időszakban a „valamelyest elégedett” állapotból a „meglehetősen elégedett” állapotba kerültek át. Az 1998-2001 közötti időszakban az elégedettek nem váltak még elégedettebbé, (az elégedettségi mutatóik átlagértéke nem növekedett), viszont csökkent az elégedetlenség mértéke az elégedetlenek körében. Az átlagértékek mutatóinak növekedése elsősorban ez utóbbiból adódik ebben az időszakban. (7.2. táblázat)

## 7.2. ábra

**Az életszínvonalal való elégedettség átlagértékei a) a teljes mintában, b) az elégedettek körében, c) az elégedetlenek körében**



Az életük eddigi alakulását az emberek leginkább az életszínvonaluk, jövedelmük és lakáshelyzetük tükrében értékelik, e változók között legerősebb a korreláció. Jövőbeli kilátásairól alkotott véleményüket pedig az anyagi helyzetük (jövedelmük és életszínvonaluk) értékelésén túl, az egészségi állapotuk befolyásolja jelentősen. (7.3. táblázat)

A vállalkozók, a diplomások és a fiatalok (30 év alattiak) szinte minden tényezővel lényegesen elégedettebbek, mint a többi társadalmi csoport tagjai. E csoportok tagjainak kétharmada-háromnegyede elégedett a munkájával, a lakásával, az egészségi állapotával, és általában az élete eddigi alakulásával. Minden második, e társadalmi csoportokba tartozó személy pozitívan értékeli jövőbeli kilátásait, 40%-uk elégedett az életszínvonalával (az átlagos 28%-kal szemben). Miközben a teljes minta csak 17%-a elégedett a jövedelmével, a fiatalok közül minden ötödik, a diplomások és vállalkozók közül pedig minden negyedik ítélte kielégítőnek jövedelmi viszonyait. Hozzájuk képest csak a nyugdíj mellett dolgozók vallották magukat elégedettebbnek személyes jövedelmükkel kapcsolatban.

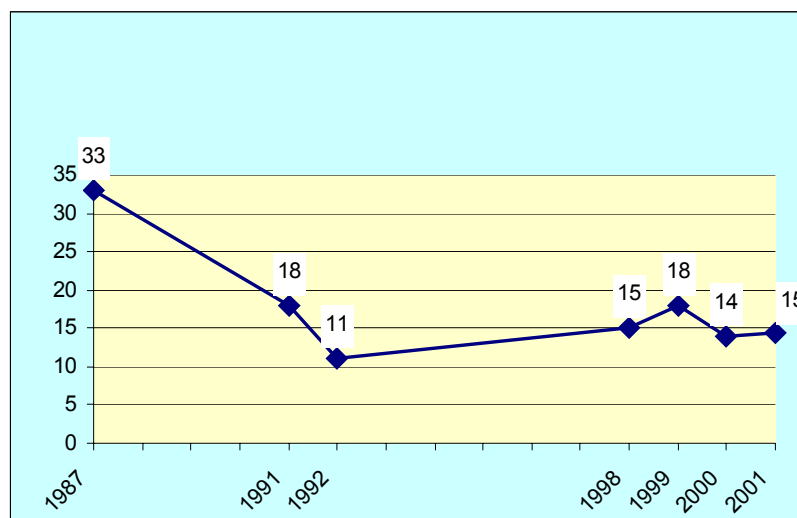
Általában, minél magasabb egy család jövedelme, annál valószínűbb, hogy a családtagok elégedettek az élet többi területével is – kivéve a családi kapcsolatokat. (7.4. táblázat)

## 7.2. A lakosság személyes jövedelmi perspektívái

A rendszerváltást közvetlenül megelőző, illetve azt közvetlenül követő időszakban – párhuzamban a gazdaság objektíven mért mutatóinak és az egyének életszínvonalának erőteljes csökkenésével – a felnőtt magyar népesség egyre kisebb és kisebb aránya volt bizakodó, ha saját családja életszínvonalának jövőbeli alakulására gondolt.

### 7.3. ábra

„Ahogy a dolgok alakulnak Magyarországon, az olyan emberek, mint Ön és családja, jó esélyük van az életszínvonaluk javítására” állítással egyetértők százalékos aránya, 1987–2001



Források: 1987, 1992: ISSP Egyenlőtlenségek vizsgálat; 1991: TÁRKI–INTERN; 1998–2001: TÁRKI Háztartás Monitor.

Már 1987-ben is csupán a lakosság egyharmada vélte úgy, hogy neki, és a hozzá hasonló embereknek jó esélyük van életszínvonaluk javítására, ami nemzetközi összehasonlításban is roppant alacsony aránynak tekinthető. A rendszerváltást követő évben csupán alig több, mint feleannyien tekintettek optimistának a jövőbe, s a rá következő évre tovább csökkent azok aránya, akik esélyt láttak az anyagi boldogulásukra. A gazdasági válság enyhülését követően a magyarok pesszimizmusa is csökkent. A politikai-gazdasági átalakulás kezdetét követő nyolcadik évben – 3–4 évvel a gazdasági válság mélypontja után – egyre több és több megkérdezett vált bizakodóvá személyes prosperitását tekintve. 1998-ban a megkérdezettek 15%-a, egy év múlva pedig már a felnőtt lakosság 18%-a vélte úgy, hogy van esély családja életszínvonalának növelésére. 2000-ben megtört a lendület, újra 14%-ra csökkent azok aránya, akik bíztak életszínvonaluk javulásában, 2001-ben viszont újra nőtt valamelyest az optimisták aránya. (7.5. táblázat)

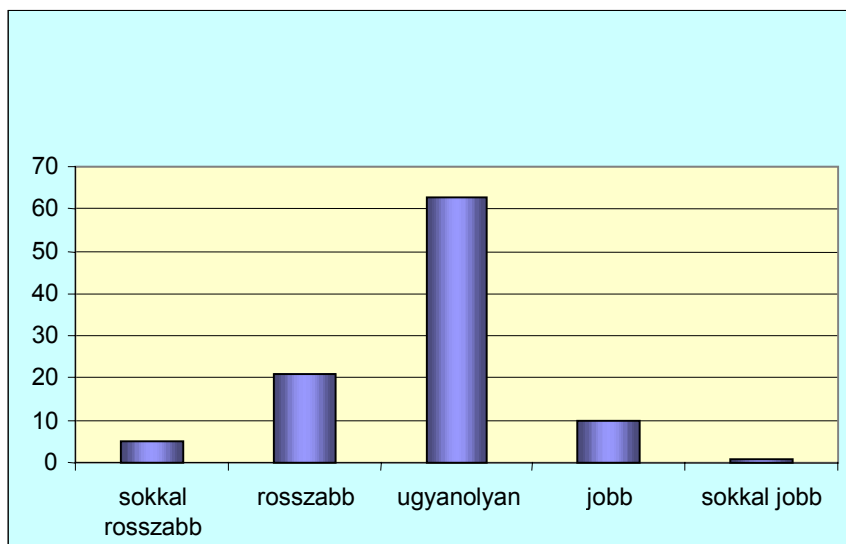
Az életszínvonal jövőbeli alakulásáról alkotott vélemény nagyon szoros kapcsolatban van a főbb társadalmi-demográfiai tényezőkkel. Minél fiatalabb valaki, minél nagyobb településen lakik, és minél magasabb az iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy az életszínvonalának javulására számít a közeljövőben. A vállalkozók ugyancsak lényegesen optimistábban tekintenek a jövőbe, mint az alkalmazottak, de az alkalmazottak közül is többen vélik úgy, hogy növekedni fog az életszínvonaluk, mint az inaktívak közül. Ugyanakkor a család jövedelmi helyzete, és az életszínvonalal kapcsolatos jövőbeli várakozások között nincs egyértelmű lineáris kapcsolat. Ugyan adataink azt tükrözik, hogy a legmagasabb jövedelműek optimistábbak, mint a többiek, viszont az alsó jövedelmi csoportokban már alig mutatkozik összefüggés a két változó között. Ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy ugyan az életszínvonalal kapcsolatos jövőbeli kilátásokat erőteljesen befolyásolja a jelenlegi életszínvonal, viszont az egészségi állapot, az életciklus, és a munkaerő-piaci helyzet változásai legalább ennyire befolyásolják azt, hogy az egyén hogyan vélekedik jövőbeli kilátásairól. (7.6. táblázat)

### 7.3. Észlelt relatív jövedelmi helyzet

A válaszadók kétharmada úgy véli, hogy saját jövedelmi helyzete körülbelül megfelel az országos átlagnak, egynegyedük saját jövedelmi helyzetét a többségénél rosszabbnak ítéli meg, s csupán a felnőtt lakosság 11%-a látja úgy, hogy anyagi helyzete valamivel jobb az átlagosnál. (7.7. táblázat) Ezt az általános „átlaghoz húzás” vonatkoztatási csoport-elméletből jól ismert jelenségének, valamint a magasabb jövedelmek „látványosabb” voltának együttes hatásaként magyarázhatjuk. Az egyének hajlamosak saját közvetlen környezetüket (szomszédaik, barátaik, kollégáik, rokonaik) úgy felfogni, mint a „társadalom” reprezentatív szegmensét, ezért gyakran túlbecsülik e csoportok által reprezentált társadalmi rétegek valós arányát. Ugyanakkor a gazdagság, a magasabb jövedelem látványosabb, mint a szegénység, így a magasabb jövedelműek arányát is hajlamosak felülbecsülni az egyének. Lényegesen többen látják tehát, hogy a társadalmi átlag körül, illetve az átlag alatt vannak, mint ahányan az átlagnál magasabb jövedelműnek vélik magukat. (7.7. táblázat)

#### 7.4. ábra

A relatív jövedelmi helyzet százalékos megoszlása (%)



A relatív anyagi helyzet részletesebb elemzése pontosan az „átlaghoz tartás” elméletének megerősítését szolgáltatja. (7.8. táblázat) Adataink szerint, akármelyik társadalmi-demográfiai csoportot tekintjük is, a megkérdezettek fele–kétharmada átlagosnak tekinti saját jövedelmi helyzetét. Lényeges eltérés csupán abban mutatkozik, hogy a többiek (tehát, akik úgy vélik, hogy saját anyagi helyzetük nem átlagos) inkább átlag fölé, vagy inkább átlag alá sorolják magukat. Még a háztartás jövedelmi helyzetét alapul véve is ezt az általános jelenséget tükrözik adataink. A legszegényebbek közel fele úgy gondolja, hogy saját anyagi helyzete ugyanolyan, mint az ország lakosainak többségéé, – igaz, a másik felük szegényebbnek tartja magát az átlagnál. Másfelől, a legmagasabb jövedelmi decilisbe tartozók fele átlagosnak tartja saját anyagi helyzetét, 8%-uk rosszabbnak, s tíz jómódú válaszoló közül csak 4 észleli azt, hogy anyagi helyzetük átlag feletti. *Az objektíven mért jövedelmi helyzet és a relatív jövedelmi helyzetértékelés között tehát csak gyenge kapcsolatot mutatnak adataink.*

Az észlelt relatív jövedelmi helyzet szoros kapcsolatban van a jövedelemmel, az életszínvonnallal, és általában az emberek életük eddigi alakulásával való elégedettségének mértékével. Ha valaki a saját anyagi helyzetét az átlagosnál jobbnak tartja, akkor is elégedettebb a jöve-



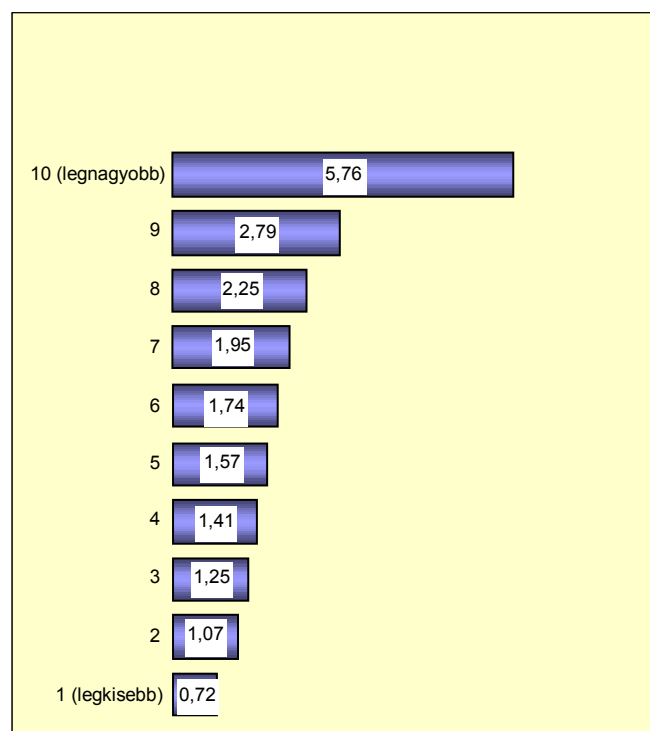
delmével, az életszínvonalával, és az élete eddigi alakulásával, ha az objektíven mért jövedelmi szintje és életszínvonala alapján nem ezt valószínűsítjük. (7.9. táblázat)

## 7.4. Jövedelmi feszültség és elégedettség

Az életszínvonalal való viszonylagos elégedettség nem feltétlenül jelenti azt, hogy az emberek elégedettek a jövedelmükkel. Adatfelvételünk során megkérdeztük azt, hogy a válaszadó véleménye szerint mekkora jövedelemre lenne a családjának szüksége ahhoz, hogy *megfelelő színvonalon* éljenek. Ugyanakkor részletes információink vannak arról is, hogy a kérdezett családjának mennyi az összes jövedelme. A tényleges, és a megfelelő nagyságúnak tartott összeg arányából képeztük a jövedelmi feszültséget mérő változónkat. Az általunk bevezetett jövedelmi feszültség tehát azt mutatja, hogy hányszor nagyobb családi jövedelmet találna megfelelőnek a válaszadó, mint amennyivel jelenleg a családja rendelkezik.

Az így képzett jövedelmi feszültség-változót a könnyebb kezelhetőség miatt decilisekbe rendeztük. (7.5. ábra) Adataink szerint minden tizedik megkérdezett kevesebb családi jövedelmet is megfelelőnek tartana, mint amennyivel jelenleg rendelkeznek, a megkérdezettek tizede körülbelül megfelelőnek tartja a családja anyagi-jövedelmi viszonyait, míg *a felnőtt magyar népesség elsöprő többsége kisebb-nagyobb mértékben elégedetlen családjá jövedelmével.* (7.10. táblázat)

**7.5. ábra**  
A jövedelmi feszültség átlaga a feszültség decilisei szerint



Átlagosan kétszer akkora családi jövedelmet tartanának a megkérdezettek megfelelőnek, mint amennyivel most rendelkeznek, de a leginkább elégedetlenek közel hatszoros jövedelmet tartanának csak kielégítőnek családjuk számára.

Különös módon a fiatalok lényegesen nagyobb jövedelmi feszültséget élnek meg, mint az idősebbek, annak ellenére, hogy nagyobb arányuk elégedett az életszínvonalával.

A különböző iskolai végzettségűek által megélt jövedelmi feszültség jól párhuzamba állítható az életszínvonallal való elégedettség mértékével: minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, átlagosan annál kisebb mértékű jövedelmi feszültséget él meg. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a fiatalok közül az elégedettek is „többre vágnak”, többet akarnak elérni, nagyobb a vágyaik és az adottságaik közötti feszültség.

Az aktív korú inaktívak körében tapasztaltuk a legnagyobb mértékű jövedelmi feszültséget. A munkanélküliek háromszoros, a gyesen levők közel két és félszeres családi jövedelemmel lennének csak elégedettek. Az aktív keresők közül az alkalmazottak kb. átlagos jövedelmi feszültséget élnek meg, a nyugdíj mellet dolgozók a többiekhez képest viszonylag elégedettek tűnnek, az alkalmi munkások pedig közel ugyanolyan mértékű jövedelmi feszültséget élnek meg, mint az inaktívak. Annak ellenére, hogy a vállalkozók közül az átlagosnál lényegesen többen vallották azt, hogy elégedettek az életszínvonalukkal, az átlagosnál nagyobb jövedelmi feszültséget élnek meg, tehát esetükben is ugyanolyan belső ellentmondást mutatnak adataink, mint amit a fiatalok körében tapasztaltunk. (7.11. táblázat)

Mindezek ellenére adataink a jövedelmi feszültség mértéke, valamint az anyagi jellegű faktorokkal való elégedettség között erőteljes kapcsolatot mutatnak. Az átlagosnál lényegesen kisebb jövedelmi feszültséget élnek meg azok, akik elégedettek az életszínvonalukkal, illetve a jövedelmükkel. Ugyancsak szoros kapcsolat van a jövőbeli kilátások megítélése, és a jövedelmi feszültség mértéke között: azok, akik úgy vélik, hogy jók a jövőbeli kilátásaik, kisebb jövedelmi feszültséget élnek meg, mint akik pesszimisták a jövőt illetően. Az anyagiakkal való elégedettség, és a jövedelmi feszültség tehát olyan, különböző fogalmak, amik ugyan összefüggnek egymással, de lényeges eltéréseket is mutatnak. (7.12. táblázat)

Minél magasabb valakinek a családi jövedelme, annál kisebb feszültséget él meg. A legalacsonyabb jövedelműek közel négyszer akkora családi jövedelemmel lennének elégedettek, mint amennyijük most van, míg a leginkább jómódúak átlagosan 10%-os családi jövedelemnövekedéssel elégedettek lennének. (7.11. táblázat) Hasonlóképpen, minél inkább úgy ítéli meg valaki, hogy az anyagi helyzete rosszabb az ország lakosai többségénél, annál nagyobb jövedelmi feszültséget él meg. (7.13. táblázat)

Összefoglalva, az elmúlt években lassan, de biztosan nőtt az összes, általunk vizsgált tizenegyzével való elégedettek száma. Egyre többen elégedettek az életszínvonalukkal is, bár életszínvonaluk növekedésében nem bíznak lényegesen többen, mint az előző évben. Az 1998–2000 közötti időszak „optimista lendülete” mérséklődni látszik. Változatlanul nagy jövedelmi feszültséget élnek meg az emberek, még azok is, akik viszonylag elégedettek a jövedelmükkel. A lakosság jövedelmi viszonyokkal való elégedettsége tehát párhuzamosan nő a gazdaság megerősödésével, különösen azon társadalmi csoportok esetében, amelyek jövedelmi viszonyai az elmúlt években lényegesen javultak. Ugyanakkor a jövedelmi feszültség mértéke várhatóan csak akkor mérséklődik, ha a magyar jövedelmi viszonyok elérik, vagy legalább megközelítik az Európai Unió kevésbé fejlett országainak a szintjét.

### 7.1. táblázat

**Az élet egyes tényezőivel elégedettek százalékos arányának változása 1992–2001 között**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*	2000	2001
Élete eddigi alakulásával	38,7	36,0	38,9	34,9	37,0	34,9	34,0	–	45,9	46,1
Jövőbeli kilátásaival	20,3	20,4	26,8	19,6	22,2	22,6	24,5	–	31,5	32,6
Életszínvonalával	20,5	20,6	23,8	19,5	19,1	17,6	19,2	–	25,1	28,4
Családon belüli kapcsolataival	85,3	84,3	84,1	–	–	–	81,7	–	84,5	87,9
Egészségi állapotával	53,3	50,9	53,0	–	47,1	45,6	51,8	–	53,0	57,5
Munkájával	69,5	67,9	66,7	54,5	60,2	58,2	65,7	–	67,6	69,4
Lakásával	63,7	61,0	63,5	54,8	58,9	53,1	55,3	–	64,2	65,7
Lakókörnyezetével	67,2	61,0	62,8	57,7	59,0	55,2	62,6	–	67,5	68,9
Jövedelmével	16,0	14,5	16,8	11,8	11,4	10,5	12,7	–	14,3	16,8

Megjegyzés:

### 7.2. táblázat

**Az élet egyes tényezőivel való elégedettség átlagértékei a) a teljes mintában, b) az elégedettek körében, c) az elégedetlenek körében, 1992-2001**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Élete eddigi alakulásával (a)	5,57	5,5	5,79	5,5	5,62	5,57	5,48	–	6,15	6,13
Jövőbeli kilátásaival (a)	4,13	4,17	4,83	4,32	4,55	4,58	4,63	–	5,01	5,23
Életszínvonalával (a)	4,48	4,37	4,8	4,51	4,5	4,46	4,48	–	4,84	5,14
Családon belüli kapcsolataival (a)	8,61	8,5	8,44	–	–	–	8,31	–	8,48	8,75
Egészségi állapotával (a)	6,3	6,1	6,27	–	5,92	5,79	6,22	–	6,43	6,61
Munkájával (a)	7,41	7,36	7,25	6,51	6,81	6,68	7,21	–	7,24	7,45
Lakásával (a)	7,1	6,95	7,06	6,59	6,74	6,48	6,6	–	7,07	7,26
Lakókörnyezetével (a)	7,29	6,87	6,96	6,64	6,71	6,53	7,01	–	7,28	7,43
Jövedelmével (a)	3,64	3,69	3,97	3,6	3,55	3,36	3,43	–	3,51	3,98
Élete eddigi alakulásával (b)	3,98	3,9	4,27	4,13	4,21	4,28	4,03	–	4,33	4,36
Jövőbeli kilátásaival (b)	3,1	3,18	3,68	3,45	3,59	3,63	3,52	–	3,58	3,83
Életszínvonalával (b)	3,51	3,39	3,81	3,68	3,71	3,74	3,64	–	3,75	3,99
Családon belüli kapcsolataival (b)	4,29	4,28	4,42	–	–	–	4,35	–	4,34	4,52
Egészségi állapotával (b)	3,29	3,31	3,49	–	3,53	3,53	3,37	–	3,49	3,62
Munkájával (b)	4,17	4,46	4,51	4,34	4,46	4,43	4,33	–	4,3	4,68
Lakásával (b)	3,95	4,11	4,21	4,2	4,2	4,24	4,09	–	4,04	4,44
Lakókörnyezetével (b)	3,82	3,89	3,96	3,91	3,95	4	4,07	–	4,05	4,3
Jövedelmével (b)	2,78	2,94	3,16	3,02	3	2,83	2,77	–	2,74	3,17
Élete eddigi alakulásával (c)	8,45	8,36	8,19	8,06	8,01	7,98	8,3	–	8,29	8,22
Jövőbeli kilátásaival (c)	8,21	8,05	7,97	7,89	7,91	7,83	8,04	–	8,12	8,11
Életszínvonalával (c)	8,25	8,11	7,96	7,93	7,85	7,84	8,02	–	8,1	8,06
Családon belüli kapcsolataival (c)	9,35	9,29	9,2	–	–	–	9,2	–	9,26	9,33
Egészségi állapotával (c)	8,94	8,78	8,73	–	8,6	8,49	8,87	–	8,85	8,83
Munkájával (c)	8,83	8,73	8,61	8,33	8,37	8,29	8,71	–	8,64	8,67
Lakásával (c)	8,9	8,78	8,7	8,56	8,52	8,45	8,63	–	8,76	8,74
Lakókörnyezetével (c)	8,99	8,78	8,74	8,64	8,63	8,58	8,77	–	8,83	8,85
Jövedelmével (c)	8,15	8,11	7,98	7,94	7,81	7,93	7,97	–	8,1	7,99

### 7.3. táblázat

**Az egyes tényezőkkel való elégedettség közötti korreláció – kétutas korrelációs együtthatók a 11-fokú skálán mért változók között**

	Élete alakulásával	Jövőbeni kilátásaival	Életszínvonalával	Családi kapcsolataival	Egészségi állapotával	Munkájával	Lakásával	Lakókörnyezetével	Jövedelmével
Élete alakulásával	1,000	0,665	0,612	0,287	0,360	0,387	0,413	0,263	0,418
Jövőbeni kilátásaival	0,665	1,000	0,689	0,194	0,468	0,362	0,326	0,218	0,468
Életszínvonalával	0,612	0,689	1,000	0,216	0,368	0,351	0,435	0,280	0,532
Családi kapcsolataival	0,287	0,194	0,216	1,000	0,200	0,262	0,324	0,316	0,117
Egészségi állapotával	0,360	0,468	0,368	0,200	1,000	0,345	0,209	0,118	0,266
Munkájával	0,387	0,362	0,351	0,262	0,345	1,000	0,352	0,302	0,396
Lakásával	0,413	0,326	0,435	0,324	0,209	0,352	1,000	0,545	0,304
Lakókörnyezetével	0,263	0,218	0,280	0,316	0,118	0,302	0,545	1,000	0,212
Jövedelmével	0,418	0,468	0,532	0,117	0,266	0,396	0,304	0,212	1,000

#### 7.4. táblázat

**Az egyes tényezőkkel való elégedettek aránya a főbb társadalmi-demográfiai csoportokon belül (%)**

	Elégedett, %									
	Élete alakulásával	Jövőbeni kilátásaival	Élet-színvonalával	Családi kapcsolataival	Egészségi állapotával	Munkájával	Lakásával	Lakó-környezetével	Jövedelmével	N
<b>Nem</b>										
Nő	45,1	31,2	27,6	87,9	54,1	69,6	65,2	69,7	15,2	1215
Férfi	47,1	34,2	29,3	88,0	61,4	69,2	66,2	68,0	18,5	1024
<b>Életkor</b>										
18–29	55,3	51,0	40,5	90,1	88,4	73,0	63,6	65,0	19,0	413
30–39	49,6	36,9	30,4	88,6	80,6	71,1	64,5	65,2	19,2	289
40–49	43,0	30,1	25,7	86,9	60,9	66,9	64,5	67,2	15,3	477
50–59	43,0	28,0	21,9	85,6	42,3	65,3	65,2	67,3	14,6	399
60–69	38,2	17,8	21,2	88,1	29,6	84,1	67,2	74,8	14,1	350
70–	43,2	21,9	25,7	88,0	24,2	76,6	71,2	77,9	19,4	311
<b>Településtípus</b>										
Község	40,5	28,7	27,2	89,1	52,7	67,4	64,0	73,3	12,3	877
Város	46,5	33,2	28,9	88,4	55,4	65,8	66,3	70,4	17,4	514
Megyeszékhely	53,7	37,8	29,2	88,0	63,5	71,7	67,5	66,0	17,6	413
Budapest	47,2	33,3	29,0	85,3	62,0	72,9	66,1	62,6	22,9	435
<b>Iskolai végzettség</b>										
Legfeljebb 8 általános	34,4	21,9	22,6	86,0	38,4	58,7	59,9	68,8	11,5	892
Szakmunkásképző	39,3	26,2	23,8	87,1	56,7	63,8	63,1	70,3	11,2	656
Érettségi	52,9	40,5	32,2	89,9	70,2	70,0	67,5	67,8	20,0	488
Főiskola	68,3	51,2	40,9	90,3	79,0	79,5	76,2	69,6	28,8	138
Egyetem	73,5	53,2	43,3	89,8	76,2	82,5	83,1	67,4	32,8	62
<b>Gazdasági aktivitás</b>										
Alkalmazott	50,1	39,5	30,9	88,6	77,4	69,8	67,5	67,0	20,5	811
Vállalkozó	61,8	46,1	41,9	93,5	78,1	70,7	74,4	68,1	26,1	81
Alkalmi munkás	37,7	36,1	22,4	73,7	69,1	40,3	53,7	50,6	16,1	21
Nyugdíj mellett dolgozó	46,8	35,6	38,9	93,7	51,4	79,2	80,3	78,4	38,4	35
Gyesen-gyeden	50,7	42,1	28,3	84,7	79,0	50,4	53,8	62,9	5,1	76
Munkanélküli	26,3	19,6	23,7	84,1	70,0	24,4	54,3	63,0	2,8	183
Nyugdíjas	38,4	18,3	20,6	87,2	23,0	54,7	64,5	73,1	13,6	862
Eltartott	66,1	59,7	45,0	88,9	79,3	84,4	74,8	70,7	7,4	95
Egyéb	43,0	28,4	27,1	88,2	50,2	41,5	53,1	63,0	2,1	56
<b>Háztartás havi jövedelmének decilisei</b>										
1. (legalsó)	28,5	17,2	15,4	75,2	35,4	55,4	49,7	64,0	9,6	118
2.	37,7	23,1	19,9	84,4	39,1	63,1	59,5	66,9	9,3	155
3.	37,5	23,3	21,0	88,2	42,3	60,0	62,7	71,2	10,7	156
4.	42,2	26,7	24,8	88,2	50,9	69,7	65,3	71,0	14,3	175
5.	42,6	26,0	22,2	90,6	59,1	59,7	61,6	69,3	13,2	177
6.	43,7	29,5	24,6	87,9	62,2	70,3	61,8	65,7	13,5	181
7.	50,9	38,7	34,3	90,9	63,3	63,8	71,4	67,3	18,9	211
8.	46,3	36,1	32,2	92,7	67,7	68,1	69,3	70,5	17,5	193
9.	63,5	49,3	40,6	91,6	75,4	79,0	79,3	70,6	24,7	262
10. (legfelső)	67,8	55,9	48,9	89,9	79,9	79,2	76,3	72,8	35,2	281
Összesen	46,1	32,6	28,4	87,9	57,5	69,4	65,7	68,9	16,8	4160

**7.5. táblázat**

**Az „Ahogy a dolgok alakulnak Magyarországon, az olyan embereknek, mint Ön és családja, jó esélyük van az életszínvonaluk javítására” állítással egyetértők aránya (%)**

	%	N
Kicsit sem ért egyet	21,7	878
Nem ért egyet	37,1	1498
Egyet is ért, nem is	26,6	1076
Egyetért	12,4	502
Teljesen egyetért	2,1	84
Összesen	100,0	4038

## 7.6. táblázat

**Az „Ahogy a dolgok alakulnak Magyarországon, az olyan embereknek, mint Ön és családja, jó esélyük van az életszínvonaluk javítására” állítással egyetértők aránya a főbb társadalmi csoportokban**

	Egyetért, %	N
<b>Nem</b>		
Nő	13,0	1215
Férfi	16,2	1024
<b>Életkor</b>		
18–29	20,4	413
30–39	16,4	289
40–49	13,6	477
50–59	16,6	399
60–69	6,8	350
70–	9,0	311
<b>Településtípus</b>		
Község	11,7	877
Város	12,3	514
Megyeszékhely	17,2	413
Budapest	19,3	435
<b>Iskolai végzettség</b>		
Legfeljebb 8 általános	9,9	892
Szakmunkásképző	10,6	656
Érettségi	16,8	488
Főiskola	24,6	138
Egyetem	30,2	62
<b>Gazdasági aktivitás</b>		
Alkalmazott	17,8	811
Vállalkozó	27,1	81
Alkalmi munkás	9,4	21
Nyugdíj mellett dolgozó	16,9	35
Gyesen-gyeden	9,9	76
Munkanélküli	10,5	183
Nyugdíjas	7,8	862
Eltartott	25,7	95
Egyéb	12,2	56
<b>Háztartás havi jövedelmének decilise</b>		
1. (legalsó)	10,0	118
2.	6,3	155
3.	11,0	156
4.	9,1	175
5.	13,3	177
6.	9,4	181
7.	14,1	211
8.	19,8	193
9.	20,7	262
10. (legfelső)	30,9	281
Összesen	14,5	4160

**7.7. táblázat****A saját anyagi helyzet megítélése az ország lakosainak többségéhez képest (%)**

	%	N
Sokkal rosszabb	5,3	217
Roszzabb	21,2	869
Olyan mint másoké	62,9	2584
Jobb	10,0	410
Sokkal jobb	0,7	29
Összesen	100,0	4109



**7.8. táblázat**

**A saját anyagi helyzet megítélése az ország lakosainak többségéhez képest főbb társadalmi csoportok szerint (%)**

	Anyagi helyzetük az ország lakosságához képest					N
	sokkal rosszabb	rosszabb	olyan mint másoké	jobb	sokkal jobb	
<b>Nem</b>						
Nő	5,1	21,5	64,2	8,7	0,6	1215
Férfi	5,5	20,8	61,4	11,5	0,9	1024
<b>Életkor</b>						
18–29	5,1	18,5	65,1	10,4	0,8	413
30–39	5,8	18,1	61,8	14,2	0,1	289
40–49	6,1	20,4	61,4	10,9	1,2	477
50–59	5,6	22,4	59,5	12,1	0,4	399
60–69	6,0	22,0	65,7	5,6	0,7	350
70–	2,4	27,7	63,9	5,2	0,8	311
<b>Településtípus</b>						
Község	7,1	24,6	63,4	4,6	0,2	877
Város	6,0	20,2	64,6	8,8	0,4	514
Megyeszékhely	3,2	16,1	68,0	11,9	0,8	413
Budapest	3,4	21,5	54,4	19,0	1,8	435
<b>Iskolai végzettség</b>						
Legfeljebb 8 általános	8,8	28,9	58,2	3,5	0,5	892
Szakmunkásképző	6,9	24,7	64,7	3,7	0,1	656
Érettségi	2,1	15,8	69,2	12,2	0,6	488
Főiskola	0,2	8,7	67,8	22,8	0,6	138
Egyetem	0,6	5,3	45,7	43,2	5,2	62
<b>Gazdasági aktivitás</b>						
Alkalmazott	1,8	14,8	68,9	13,9	0,6	811
Vállalkozó	2,9	11,7	65,0	19,1	1,3	81
Alkalmi munkás	8,7	29,8	59,2	2,3	0,0	21
Nyugdíj mellett dolgozó	2,5	11,4	59,5	24,6	2,0	35
Gyesen-gyeden	7,8	20,3	61,5	10,4	0,0	76
Munkanélküli	20,9	32,3	43,4	3,4	0,0	183
Nyugdíjas	6,2	27,2	61,1	4,9	0,5	862
Eltartott	5,6	20,6	59,0	11,8	3,0	95
Egyéb	9,4	34,8	53,1	2,7	0,0	56
<b>Háztartás havi jövedelmének decilise</b>						
1. (legalsó)	12,5	38,5	45,7	3,2	0,1	118
2.	11,9	31,1	56,0	1,0	0,0	155
3.	6,0	28,3	62,7	2,9	0,2	156
4.	5,3	27,4	61,3	5,6	0,4	175
5.	5,8	21,5	67,7	5,0	0,0	177
6.	3,3	20,3	70,8	4,7	0,9	181
7.	3,2	14,6	74,3	8,0	0,0	211
8.	3,1	16,3	64,7	15,4	0,6	193
9.	0,4	7,0	71,7	19,8	1,1	262
10. (legfelső)	0,9	7,1	54,0	34,3	3,7	281
Összesen	5,3	21,2	62,9	10,0	0,7	4160

### 7.9. táblázat

Kétutas korrelációs együtthatók az észlelt relatív anyagi helyzet, valamint az egyes tényezőkkel való elégedettség között

	Anyagi helyzetük az ország lakosságához képest
Elégedettség élete alakulásával	0,306
Elégedettség jövőbeni kilátásával	0,298
Elégedettség életszínvonalával	0,321
Elégedettség családi kapcsolataival	0,149
Elégedettség egészségével	0,235
Elégedettség munkájával	0,206
Elégedettség lakásával	0,277
Elégedettség lakókörnyezetével	0,135
Elégedettség jövedelmével	0,316

### 7.10. táblázat

A jövedelmi feszültség átlaga a jövedelmi feszültség decilisei szerint

Jövedelmi feszültség decilis	Jövedelmi feszültség átlaga	N
1. (legkisebb)	0,7210	402
2.	1,0719	402
3.	1,2536	402
4.	1,4121	401
5.	1,5706	403
6.	1,7434	402
7.	1,9587	402
8.	2,2536	402
9.	2,7909	402
10. (legnagyobb)	5,7650	401
Összesen	2,0535	4020

## 7.11. táblázat

### A jövedelmi feszültség mértéke a főbb társadalmi csoportokban

	Jövedelmi feszültség mértéke				
	Átlag	Medián	Szórás	Standard hiba	Érvényes N
<b>Összesen</b>	<b>2,05</b>	<b>1,65</b>	<b>2,43</b>	<b>0,04</b>	<b>4020</b>
<b>Nem</b>					
Nő	2,03	1,64	2,36	0,05	2137
Férfi	2,09	1,67	2,50	0,06	1883
<b>Életkor</b>					
18–29	2,31	1,73	3,39	0,11	897
30–39	2,22	1,66	3,45	0,15	557
40–49	2,13	1,65	2,33	0,08	821
50–59	1,88	1,65	1,12	0,04	686
60–69	1,85	1,67	0,97	0,04	555
70–	1,76	1,56	1,25	0,06	504
<b>Településtípus</b>					
Község	2,02	1,70	1,56	0,04	1423
Város	2,17	1,68	3,30	0,11	919
Megyeszékhely	1,84	1,58	1,16	0,04	880
Budapest	2,21	1,63	3,36	0,12	798
<b>Iskolai végzettség</b>					
Legfeljebb 8 általános	2,07	1,68	2,30	0,06	1294
Szakmunkásképző	2,18	1,75	2,40	0,07	1064
Érettségi	2,11	1,63	3,08	0,10	1011
Főiskola	1,70	1,41	1,09	0,05	421
Egyetem	1,75	1,43	1,57	0,10	226
<b>Gazdasági aktivitás</b>					
Alkalmazott	1,96	1,56	2,99	0,07	1592
Vállalkozó	2,11	1,70	1,42	0,10	205
Alkalmi munkás	2,67	1,74	2,27	0,39	34
Nyugdíj mellett dolgozó	1,65	1,51	0,92	0,11	65
Gyesen-gyeden	2,29	1,77	1,78	0,14	154
Munkanélküli	2,99	1,99	4,66	0,30	243
Nyugdíjas	1,90	1,67	1,16	0,03	1341
Eltartott	2,44	1,90	1,85	0,11	262
Egyéb	1,88	1,66	0,93	0,08	124
<b>Háztartás havi jövedelmének decilise</b>					
1. (legalsó)	3,75	2,17	6,67	0,33	403
2.	2,41	1,88	1,44	0,07	405
3.	2,14	1,80	1,17	0,06	404
4.	2,08	1,75	1,23	0,06	404
5.	2,18	1,95	1,40	0,07	402
6.	1,89	1,68	0,92	0,05	405
7.	1,70	1,48	0,83	0,04	407
8.	1,71	1,48	0,79	0,04	399
9.	1,53	1,38	0,79	0,04	396
10. (legfelső)	1,11	1,07	0,53	0,03	395

**7.12. táblázat****A jövedelmi feszültség mértéke az anyagi jellegű tényezőkkel való elégedettség szerint**

	Jövedelmi feszültség mértéke				
	Átlag	Medián	Szórás	Standard hiba	Érvényes N
Összesen	2,05	1,65	2,43	0,04	4016
Életszínvonalával					
nincs megelégedve	2,13	1,70	2,61	0,05	2901
elégedett	1,84	1,48	1,88	0,06	1115
Jövedelmével					
nincs megelégedve	2,02	1,68	2,02	0,04	2962
elégedett	1,63	1,32	2,98	0,13	567
Jövőbeni kilátásával					
nincs megelégedve	2,13	1,69	2,66	0,05	2689
elégedett	1,91	1,54	1,89	0,05	1285
Élete eddigi alakulásával					
nincs megelégedve	2,12	1,71	2,29	0,05	2177
elégedett	1,97	1,57	2,58	0,06	1836

**7.13. táblázat****A jövedelmi feszültség mértéke az észlelt relatív jövedelmi helyzet szerint**

	Jövedelmi feszültség mértéke				
	Átlag	Medián	Szórás	Standard hiba	Érvényes N
Anyagi helyzetük az ország lakosságához képest					
sokkal rosszabb	2,69	2,29	1,84	0,13	211
rosszabb	2,33	1,85	2,32	0,08	854
olyan mint másoké	1,97	1,61	2,48	0,05	2498
jobb	1,70	1,27	2,65	0,13	391
sokkal jobb	1,35	1,14	1,24	0,24	26

## F.1. Az adatállomány súlyainak létrehozása (Sági Matild)

### „Alap-súlyozás”

A TÁRKI Háztartás Monitor adatfájljának „alap-súlyozása” három lépésben történt.

1. Az első lépésben a Központi Statisztikai Hivatal 1996-os Mikrocenzus adatai alapján a háztartásfőkre készítettünk súlyt, a következő négy dimenzió együttes figyelembe vételével:

Településtípus:

- Budapest
- megyeszékhely
- város
- falu

Iskolai végzettség:

- nem érettségizettek
- érettségizettek
- érettségénél magasabb iskolai végzettségűek

Életkori csoport:

- 30 év alattiak
- 30–59 évesek
- 59 év feletti

Háztartáslétszám:

- 1
- 2
- 3
- 4 vagy több

A súlyozott minta háztartásfői e négy dimenzió mentén illeszkednek a háztartásfők megfelelő KSH által megadott megoszlásaihoz.

2. A második lépésben a háztartásfő súlyait hozzárendeljük a háztartástagokhoz, beleértve a 16 év alatti gyerekeket is. Ez a HTSULY elnevezésű változó.

3. A harmadik lépésben az egyéni kérdőívre válaszolókat súlyozzuk hozzá a mintába került összes 16 éven felüli háztartássúllyal felsúlyozott megfelelő megoszlásához, a következő dimenziók együttes figyelembe vételével:

Neme:

- férfi
- nő

Településtípus:

- Budapest
- megyeszékhely
- város
- falu

Életkor:

- 16–19 évesek
- 20–39 évesek
- 40–59 évesek
- 60–X éves

Iskolai végzettség:

- nem érettségizettek
- érettségizettek
- érettségénél magasabb iskolai végzettségűek

Ezzel azt érjük el, hogy az egyéni kérdőívre válaszolók megfelelő adatai e tekintetben jól illeszkedjenek ahhoz az állapothoz, ami akkor valósulna meg, ha minden 16 éven felüli háztartás tag válaszolt volna az egyéni kérdőívre.  
Ez az EVSULY elnevezésű változó.

***Háztartás súlyt (HTSULY) tehát akkor használunk, ha olyan adatokat elemzünk, ami a háztartás kérdőívben vannak, egyéni súlyt (EVSULY) pedig akkor, ha olyan adatokat elemzünk, ami az egyéni kérdőívből származik.***

## Korrektciók

1. A magas státusú, középkorú városi háztartásfők aránya alacsonyabb volt a szükségesnél a súlyozott háztartás fájlban. Ennek oka az, hogy a súlyhoz használt életkori kategória túl durva, egy kategóriába veszi az összes 30–59 éves háztartásfőt. Ezt megfelelő súlyszorzókkal korrigáltuk.
2. A közbenső ellenőrzések során a jövedelemadatoknál minőségi problémákat tapasztaltunk. Ez azzal magyarázható, hogy az idén az Omnibusz adatfelvétel keretében történt a Monitor adatfelvétel lebonyolítása is, és így a jövedelem-változók is „Omnibusz-szerűek” lettek. Feltételezésünk szerint ugyanis, amikor a kérdezettet az egyszerű Omnibusz-kérdőívben alkalmazott jövedelemkérdés után kérdezték részletesen a jövedelmeiről, már nemigen akart mást mondani a Monitor-blokkban sem, így jövedelmeit „alulbecsülte”.

A jövedelmeket következő módon korrigáltuk:

- a) Megnéztük, hogy 2000-ben, amikor a két kutatás kérdőívet nem egyszerre kérdezték, mekkora volt az egyes részletes foglalkozási–demográfiai csoportokban a Monitor adatfelvétel során nyert; illetve a 2000 évre vonatkozó összes Omnibusz adatfelvételre egyesített jövedelmi adatainak a különbsége. (Jövedelemarányokat vizsgáltunk az egyes társadalmi csoportokban a kétféle adatfelvételi módszer között.)
- b) Ezekkel az arányokkal felszoroztuk a 2001. évi Monitor adatfelvételtől származó megfelelő foglalkozási/demográfiai csoportokhoz tartozók személyes jövedelmét.

## F.2. Jövedelemadatok számítása és imputálása (Janky Béla)

### Bevezető megjegyzések

A Háztartás Monitor felmérés során részletesen és több módon gyűjtöttünk jövedelmi adatokat. Az összesített jövedelmi információk mellett részletesen, egyes kereseti- és transzfertípusokra lebontva kértünk információkat a válaszadóktól. Az említett inputadatok alapján utólagos számítások eredményeképp határoztuk meg az általunk becsült egyéni és háztartásjövedelmeket a válaszadók körében. Ez jelentős részben a részadatok mechanikus összegzése. Ugyanakkor figyelni kell egyes jövedelemtípusok, valamint különböző élethelyzetek sajátosságaira is, mivel a jövedelemtípus-felosztás és adatközlés részletezettségének határai vannak, így a kutatónak utólag kell kalkulálnia egyes résztételeket.

A jövedelmi kérdések különösen érzékeny pontjai a kérdőíveknek. A megkérdezettek egy része megtagadja a válaszadást, vagy nagyon hiányos információkat nyújt. Jövedelembecsléseink részét alkotja ezért e hiányos adatok kipótlása, az ún. imputáció is. Ekkor a társadalmi-demográfiai változók, valamint a választ adók adatai alapján helyettesítjük be a válaszmegtagadók jövedelemadatait. A kutatói feltevések szerint azonban a válaszadók egyes jól körülhatárolható csoportjai is jelentősen torzított információkat nyújtanak: jövedelmeik egy részéről hallgatnak. Emellett e társadalmi rétegek (melyekbe jellemzően a vállalkozók és a felsővezetők tartoznak) mintába kerülése során szisztematikus szelekció figyelhető meg a kérdezés-meghiúsulások miatt is. Így a minta néhány jól meghatározható csoportjában további speciális imputációs eljárásra is szükség volt.

Az ellenőrzések és a fenti számítások segítségével készült el az az adatbázis amely a „félig nyers”, azaz az imputált, ám súlyozatlan egyéni- és háztartási jövedelmi adatokat tartalmazza.

A számítási folyamat sokéves munka során alakult ki. A korábbi tapasztalatok és az aktuális társadalmi vagy jogi változások alapján minden évben történtek kisebb módosítások a programokban.

### A számítások lépései és a kapcsolódó parancssorokat tartalmazó adatállományok

1. A nyers input-adatok ellenőrzése
2. Az ellenőrzés során talált hibák korigálása
3. A jövedelmek számítása
  - a) Az egyéni részjövedelmek összeadása
  - b) Egyéni szintű alapimputálás
  - c) Egyéni szintű speciális imputálás
  - d) Végző egyéni adatok, valamint a háztartás-szintű adatok létrehozása

#### 4. Jövedelmi adatok alapvető mutatóinak prezentálása

##### **A nyers input-adatok ellenőrzése és javítása**

Az ellenőrzés során többféle hiba kiszűrését végeztük el. Mindenekelőtt kiemelt figyelmet szenteltünk az adatfelvétel különböző fázisaiban keletkező mérési hibák (téves kérdezőbiztosi kódolás, rossz adatbevitel) kiküszöbölésének. Ennek keretében vizsgáltuk a kiugró értékeket, és a mögöttük álló tényezőket. Részben az adatfeldolgozás során keletkező mérési hibák, de részben a válaszadók nem következetes adatközléseinek kiszűrését szolgálták az adatok belső konzisztenciájának vizsgálatai. Ez utóbbi elsősorban a havi, illetve az éves adatok összevetése révén volt lehetséges.

##### **Az egyéni részjövedelmek összeadása**

A jövedelmek lekérdezése során olyan technikát alkalmazunk, amely a kért számára lehető legegyszerűbb válaszadást teszi lehetővé. Ez azt is jelenti, hogy a különféle jövedelemtípusok eltérő vonatkoztatási rendszerben kerülnek rögzítésre. Jellemzően változhat az, hogy havi vagy éves kalkulációról van-e szó, illetve az, hogy egyénre vagy háztartásra vonatkozik az adott item. Szükség van tehát arra, hogy az input-adatokat egységes szerkezetűvé alakítsuk, mert csak így válnak összegezzé. A jövedelemprogram első része ezeket a műveleteket végzi el. A fenti átalakítások után történik a jövedelmek egyéni szintű összeadása.

##### **Egyéni szintű alapimputálás**

Az imputálás első fázisában kipótoltuk azoknak a megfigyelési egységeknek az adatait, ahol nem szerepeltek jövedelmek, illetve irreális összegek voltak feltüntetve. Az imputálás során négy dimenzió figyelembe vételével rétegeztük a mintát: munkaerő-piaci státusz, lakóhely, iskolai végzettség és életkor. Az egyes rétegek jövedelmi medián-értékeit helyettesítettük be a hiányzó adatok helyére.

##### **Egyéni szintű speciális imputálás**

A vállalkozók és a felsővezetők körében további imputálási műveleteket végeztünk. Az irreálisan alacsony értékeket az adott csoport átlagos jövedelmeivel cseréltük fel. Erre nem csupán a jövedelemeltitkolás, de a szelekciós hatások miatt is szükség volt.

##### **Végző egyéni adatok, valamint a háztartás-szintű adatok létrehozása**

Az imputálások után történt a végleges havi és éves adatok számítása. Külön feladatot jelentett a háztartás szintű adatbázis létrehozása, mely az egyéni adatok aggregálásával jött létre.